

KULTURA 53 MEDIA 2023 TEOLOGIA

ISSN 2081-89-71

KWARTALNIK
NAUKOWY
WYDZIAŁU
TEOLOGICZNEGO
UKSW W WARSZAWIE

KULTURA
MEDIA
TEOLOGIA

NUMER 53/2023

TEMAT NUMERU:

LITERATURA – MEDIA – JĘZYK

KULTURA – MEDIA – TEOLOGIA

KWARTALNIK NAUKOWY WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UKSW W WARSZAWIE

ISSN 2081-8971

- WYDAWCA:** Wydział Teologiczny Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa
- REDAKCJA:** ks. dr hab. Rafał Leśniczak, prof. UKSW (redaktor naczelny)
ks. dr Waldemar Bartocha (zastępca redaktora naczelnego)
dr Marta Jarosz (sekretarz redakcji)
dr Dagmara Jaszewska
dr Mateusz Kot
ks. dr hab. Waldemar Linke, prof. UKSW
dr hab. Małgorzata Laskowska, prof. UKSW
dr Marek Robak
- Rada naukowa:** ks. prof. dr hab. Stanisław Dziekoński (UKSW)
ks. prof. dr hab. Witold Kawecki (UKSW)
prof. dr hab. Jan Stanisław Wojciechowski (UJ)
prof. dr hab. Rafał Habielski (UW)
ks. dr hab. Krzysztof Stępnik, prof. UKSW
ks. dr hab. Jarosław Woźniak (KUL)
ks. dr hab. Mieczysław Różański, prof. UWM Olsztyn
dr hab. Mariola Marczak, prof. UWM Olsztyn
dr hab. Anna Czajka-Cunico, prof. UKSW
dr hab. Damian Guzek, prof. UŚ
prof. dr Michał Masłowski (Université Paris IV – Sorbonne)
Prof. Andrius Vaišnys (Uniwersytet Wileński – Litwa)
Doc. Mgr. Katarína Fichnová, PhD. – Uniwersytet Konstantyna Filozofa w Nitrze (Słowacja)
Prof. Dr. Alexander Fedorov, Ed.D., (Państwowy Uniwersytet Ekonomiczny w Rostowie, Rosja)
Prof. Imre Szijártó, Ph.D. (Uniwersytet Károly'a Eszterházy'ego w Egerze, Węgry)
Prof. Paul A. Soukup, S.J. (Santa Clara University, USA)
Prof. Daniel Arasa (Pontificia Università della Santa Croce, Włochy)
Prof. Norberto González Gaitano (Pontificia Università della Santa Croce, Włochy)
prof. HSE dr hab. Victor Khroul (National Research University – Higher School of Economics, Rosja)
- Korekta:** dr Marta Jarosz oraz Zespół
- Skład:** Stanisław Tuchołka • www.panbook.pl
- Logo:** dr hab. Andrzej Adamski, prof. WSliZ;
na okładce: <https://pixabay.com/pl/photos/florencja-w%C5%82ochy-italia-zabytki-1060843/>
- Adres redakcji:** „Kultura–Media–Teologia”, ul. Dewajtis 5, 01-815 Warszawa
- Kontakt:** e-mail: kmt.uksw@gmail.com; <http://www.kmt.uksw.edu.pl>

Redakcja zastrzega sobie prawo skracania i redagowania tekstów oraz zmiany tytułów. Materiałów niezamówionych nie odsyłamy. **Wersję pierwotną (referencyjną) wydawanego czasopisma stanowi publikacja online dostępna na stronie [kmt.uksw.edu.pl](http://www.kmt.uksw.edu.pl)**

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Jakub Akonom

KOŚCIÓŁ DROHICZYŃSKI WOBEC PIERWSZEJ FALI PANDEMII COVID-19 7

Magdalena Butkiewicz, Mateusz Kot

MOTYWACJE POLSKICH UŻYTKOWNIKÓW GRY "POKEMON GO!"
W ŚWIETLE BADAŃ METODĄ MINI FGI 34

Jarosław Cabaj

„TRZEBA RATOWAĆ CYWILIZACJĘ CHRZEŚCIJAŃSKĄ, KTÓREJ ZAGRAŻA
ZAGŁADA” – O SYTUACJI KOŚCIOŁA I SPOŁECZNOŚCI KATOLICKIEJ
W HISZPANII W OKRESIE WOJNY DOMOWEJ (1936–1939) W RELACJACH
„GŁOSU PODLASKIEGO” 56

Łucja Demby

BÓG W PODRÓŻY SŁUŻBOWEJ. TRANSCENDENTNY WYMIAR CHOROBY
I ŚMIERCI W POWIEŚCI I FILMIE *OSKAR I PANI RÓŻA* W KONTEKŚCIE
BIOGRAFII DUCHOWEJ ÉRICA-EMMANUELA SCHMITTA 73

Bogumiła Fiołek-Lubczyńska

RETORYKA ZAGROŻENIA I EMOCJI (UCZUĆ I AFEKTÓW)
W DOKUMENTACH FILMOWYCH PT. „MAŁA ZAGŁADA” I „SÓL ZIEMI” 94

Wojciech Misztal

ZAINTERESOWANIE PRYMASEM TYSIĄCLECIA W ZWIĄZKU Z JEGO
BEATYFIKACJĄ 110

Robert Nęcek

TRIBUTE OF THE HIGHLANDERS AS A MANIFESTATION OF THEIR
COMMUNICATION WITH JOHN PAUL II 132

Wojciech Skucha

INFORMACJE O WOJNIE KONTRA UWAGA I ZAINTERESOWANIE
ODBIORCÓW MEDIÓW. 100. DZIEŃ WOJNY W UKRAINIE W GŁÓWNYCH
WYDANIACH POLSKICH PROGRAMÓW INFORMACYJNYCH I PROFILACH
STACJI INFORMACYJNYCH NA FACEBOOKU. ANALIZA PORÓWNAWCZA .. 149

Adam Warzecha

ULICA JEDNOKIERUNKOWA: RZECZNICY W DIECEZJACH 2022.

ANALIZA INTERDYSKURSYWNA 177

RECENZJA

Danuta Künstler-Langner

RECENZJA KSIĄŻKI BERNADETTY M. PUCHALSKIEJ--

DĄBROWSKIEJ PT. *POSTAĆ ŚWIĘTEJ ELŻBIETY WĘGIERSKIEJ*

W POLSKIM PIŚMIENICTWIE RELIGIJNYM EPOK DAWNYCH,

WYDAWNICTWO NAUKOWE SUB LUPA, WARSZAWA 2021, SS. 302. 202

Jakub Akonom

Akademia Katolicka w Warszawie

Kościół drohiczyński wobec pierwszej fali pandemii COVID-19

The Drohiczyn Church in the face of the first wave of the COVID-19 pandemic

ABSTRAKT

Celem artykułu jest ukazanie tego, jak w czasie pierwszej fali pandemii COVID-19 i wywołanych przez nią niepokojów społecznych oraz restrykcji sanitarnych zmieniały się zalecenia i regulacje pastoralne w diecezji drohiczyńskiej. W treści artykułu dokonano analizy poszczególnych aktów prawnych publikowanych przez Kurie Diecezjalną w Drohiczyźnie. Rezultatem przeprowadzonego badania jest ukazanie zmian na płaszczyźnie pastoralnej, jakie wraz z rozwojem pandemii dokonywały się w obrębie diecezji drohiczyńskiej. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, iż pomimo licznych utrudnień, mających swoje źródło w rzeczywistości obostrzeń wynikających z zagrożenia pierwszą falą pandemii, diecezja drohiczyńska, poprzez nauczanie i wskazania biskupa Piotra Sawczuka, podjęła działania zmierzające do utrzymania jedności i duchowej łączności wiernych oraz duchowieństwa. Istotne były również odgórne działania pasterskie zmierzające do zapewnienia możliwie jak najszerszego dostępu do sakramentów świętych, przybliżających wiernych do Jezusa Chrystusa.

SŁOWA KLUCZOWE:

diecezja drohiczyńska, pandemia, COVID-19, parafia, koronawirus.

ABSTRACT

The aim of the article is to show how the recommendations and pastoral regulations in the Drohiczyn diocese were changing during the first wave of the COVID-19 pandemic and the consequent social unrest and sanitary restrictions. The content of the article analyzes individual legal acts published by the Diocesan Curia in Drohiczyn. The result of the study is to show the changes on the pastoral level that took place along with the development of the pandemic in Drohiczyn diocese. The research results indicate that despite many obstacles caused by the reality of restrictions due to the threat of the first wave of the pandemic, the diocese of Drohiczyn, through the teaching and recommendations of Bishop Piotr Sawczuk, undertook actions to maintain unity and spiritual connection between clergy and the faithful. What was also important were top-down pastoral activities which aimed at assuring the widest possible access to the sacraments that bring the faithful closer to Jesus Christ.

KEYWORDS:

Drohiczyn diocese, pandemic, COVID-19, parish, coronavirus.

KOŚCIÓŁ DROHICZYŃSKI WOBEC PIERWSZEJ FALI PANDEMII COVID-19

Aktywne działania pastoralne oraz stabilne życie sakramentalne wiernych i duchowieństwa diecezji drohiczyńskiej zostały w marcu 2020 roku gwałtownie przerwane na skutek rozprzestrzenienia się na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej pierwszej fali wirusa SARS-CoV-2¹. Pandemia, która dotknęła cały świat, zamroziła w Polsce aktywność społeczną, gospodarczą i polityczną, nade wszystko jednak odcisnęła swoje piętno na religijnym wymiarze życia. Drastyczne kroki, które zostały podjęte przez władze rządowe, w celu zapewnienia maksymalnego poziomu bezpieczeństwa obywateli, znacząco przyczyniły się do zawieszenia licznych działań duszpasterskich, a także do czasowego ograniczenia w dostępie do sakramentów świętych i sprawowania kultu bożego w świątyniach².

Przeniesienie duszpasterstwa do środków masowego przekazu było szansą na duchową, eklezjalną jedność, zapewniającą duchowy pokój i nieustanny rozwój wiary, także wśród tych, którzy dotychczas definiowali swój system wartości jako odległy od bożych przykazań i moralności uczniów Chrystusa. Uczestnictwo w transmisjach liturgii i nabożeństw mogło być okazją do pogłębionej refleksji nad sprawowaniem świętych misterii, a nade wszystko nad ich rolą oraz miejscem w codziennym życiu. Udział w rekolekcjach, konferencjach oraz wykładach mógł pozytywnie wpływać na pogłębienie stanu wiedzy religijnej, jej utrwalenie i ugruntowanie w wierze, która ubogaca ludzi we wszystkich wymiarach ich istnienia³.

Aby przeciwdziałać pogłębiającemu się kryzysowi tożsamości eklezjalnej, wprowadzono liczne zarządzenia, które miały na celu podjęcie działań zmierzających do umożliwienia wiernym utrzymania jedności ze wspólnotą parafialną, a nade wszystko relacji z samym Bogiem⁴. Postępującej gwałtownie laicyzacji i sekularyzacji społeczeństwa, których sprzymierzeńcem stał się niestabilny czas

¹ Pierwsza fala pandemii rozpoczęła się w Polsce w marcu 2020 roku, zakończyła się zaś w miesiącach letnich tego samego roku, por. E. Sideris, *Człowiek w sytuacji zagrożenia COVID-19*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2021, z. 2, s. 40.

² *Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r.*, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000433> (dostęp 01.07.2022).

³ Franciszek, *Lumen Fidei*, 6. Por. H. Wejman, *Ubogający wymiar wiary w świetle encykliki Lumen Fidei*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 1 (2014), s. 23.

⁴ Por. K. Parzych-Blakiewicz, M. Kopiec, „*Sumienie eklezjalne*” w *blasku prawdy, dobra i zbawienia*, „Teologia w Polsce” 2018, z. 2, s. 150.

pandemii, przeciwstawienie inicjatyw wypływających z ducha Nowej Ewangelizacji i skarbcza Tradycji Kościoła, mogło pomóc w autentycznym przeżywaniu wiary⁵. Pastoralne działania podejmowane na płaszczyźnie diecezjalnej i parafialnej, zarówno zindywidualizowane jak i wspólnotowe stały się szansą na wyjście z duchowego marazmu przez odnowienie i pogłębienie więzi z żywym Bogiem.

**Postępującej gwałtownie laicyzacji
i sekularyzacji społeczeństwa, których
sprzymierzeńcem stał się niestabilny czas
pandemii, przeciwstawienie inicjatyw
wypływających z ducha Nowej Ewangelizacji
i skarbcza Tradycji Kościoła, mogło pomóc
w autentycznym przeżywaniu wiary.**

Bezpośrednią inspiracją do napisania artykułu była próba odpowiedzi na pytanie, jakie działania podjęła instytucjonalna część Kościoła drohiczyńskiego wobec licznych utrudnień i problemów wynikających z globalnej pandemii. Pytanie to miało swój szczególny wymiar, jeśli wziąć pod uwagę skalę zapotrzebowania na głoszenie Słowa Bożego i aktywne życie sakramentalne wiernych, a jednocześnie silne restrykcje i normy sanitarne. Skuteczność działań pastoralnych w dużej mierze zależała od umiejętności właściwej reakcji na nowe warunki zewnętrzne przez biskupa drohiczyńskiego oraz instytucje diecezjalne. Zastosowana w przygotowaniu artykułu metodologia ma charakter heterogeniczny, opiera się bowiem na analizie materiałów źródłowych poprzedzonej kwerendą. Analizie poddano zarządzenia biskupa diecezji drohiczyńskiej, a także poszczególne komunikaty i ogłoszenia publikowane przez Kurię Diecezjalną w Drohiczynie w czasie trwania pierwszej fali pandemii COVID-19. W pracy wykorzystano także dokumenty Kościoła oraz literaturę przedmiotu. Struktura artykułu została

---

⁵ S. Jeziorski, *Bóg, Kościół i świat wobec Covid-19: Lex orandi jako inspiracja chrześcijańskiego przeżywania czasu pandemii*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2020, z. 73(2), s. 101. Por. P. Musiewicz, *Nowa ewangelizacja jako przezwyciężenie sekularyzacji Kościoła*, „Horyzonty Polityki” 2018, z. 9(27), s. 105.

oparta na podziale ukształtowanym według kryterium chronologicznego zastosowanego wobec poszczególnych aktów i komunikatów. W końcowej części artykułu ukazano zagadnienie metod i form, które wykorzystano w działaniach pastoralnych podjętych w przestrzeni internetu. Wybrany obszar badawczy, z uwagi na ograniczoną liczbę faktycznych propozycji w obrębie przywołanego uniwersum internetu, został wyeksploatowany. Stosunkowo mała ilość działań pastoralnych w sieci ma swoje źródło w niewielkim terytorium diecezji oraz małej liczbie wiernych, ograniczona jest liczba inicjatyw i propozycji, które można poddać rozważaniu, sam zaistniały kontekst, tak niezwykle i wyróżniający się na tle historii Kościoła na Podlasiu domaga się jednak analizy i naukowego opisu. Artykuł zamykają wnioski końcowe.

DIECEZJA DROHICZYŃSKA

W celu dookreślenia obszaru badawczego charakterystyce należy poddać najpierw samo uniwersum, jakim jest diecezja drohiczyńska, która choć jest jedną z najmniejszych diecezji w Rzeczypospolitej Polskiej, liczy bowiem tylko ok. 184 000 katolików, stanowi reprezentatywny przykład diecezji o dominującej liczbie parafii wiejskich, posiadającej na swoim terenie nieliczne ośrodki duszpasterskie ulokowane w małych miastach⁶. Diecezja leży na historycznym styku kultur i tradycji, łącząc w swoich granicach tereny trzech województw; podlaskiego, mazowieckiego i lubelskiego⁷. Mimo iż jest ona, w swoim obecnym kształcie stosunkowo młodą jednostką administracyjną Kościoła w Polsce, jej struktury są jednak zbudowane w znacznej mierze na doświadczeniu jej głównych poprzedniczek, zlokalizowanych na tych ziemiach, funkcjonowanie i nacechowanie pastoralne parafii skupionych w tym kościele partykularnym czerpie bowiem chwalebne wzorce z diecezji pińskiej i siedleckiej⁸. Diecezja jako organ w strukturze administracyjnej Kościoła została ustanowiona przez Jana Pawła II 5 czerwca 1991 roku, zaś jej terytorium zostało poszerzone i ostatecznie zdefiniowane przez papieską bullę „Totus Tuus

---

⁶ *Diecezja w liczbach*, w: <https://drohiczynska.pl/diecezja/opis-diecezji#diecezja-liczby> (dostęp: 13.10.2022).

⁷ Tamże.

⁸ Z. Rostkowski, *Jubileusz dziesięciolecia Diecezji Drohiczyńskiej (1991–2001)*, „Studia Teologiczne” 2004, z. 22, s. 260–261.

Poloniae Populus” z 25 marca 1992r.⁹. Diecezja podzielona jest na 11 dekanatów, skupiających w sobie łącznie 96 parafii (w tym 3 parafie zakonne) oraz dwa rektoraty¹⁰. Diecezję drohiczyńską należy postrzegać nie tylko jako tygiel kulturowy, ale przede wszystkim jako styk dwóch wielkich wyznań: katolicyzmu i prawosławia. Istotne jest, iż w jej granicach znajduje się kilka mniejszych miast, to jednak, poza Wyższym Seminarium Duchownym w Drohiczynie na terenie diecezji nie działa żadna uczelnia wyższa, co wymusza na dominującej części populacji studentów konieczność zamieszkania w miastach akademickich poza terenem diecezji, zaś fakt ów wpływa na strukturę duszpasterstwa oraz jego praktyczne ukierunkowanie.

ROZPORZĄDZENIE BISKUPA DROHICZYŃSKIEGO W ZWIĄZKU Z OBECNĄ SYTUACJĄ EPIDEMIOLOGICZNĄ

Rozporządzenie wydane przez biskupa Piotra Sawczuka dnia 13 marca 2020 roku stanowiło odpowiedź na rekomendacje złożone biskupom dzień wcześniej przez Radę Stałą Konferencji Episkopatu Polski¹¹. Kluczowym punktem rozporządzenia jest udzielenie dyspensy od obowiązku niedzielnego uczestnictwa we Mszy świętej do dnia 29 marca br. osobom w podeszłym wieku, tym, którzy mają objawy infekcji, dzieciom i młodzieży szkolnej oraz dorosłym, którzy sprawują nad nimi bezpośrednią opiekę, a także osobom, które czują obawę przed zarażeniem¹². Podstawą ogłoszenia przytoczonej dyspensy są zapisy prawa kanonicznego uprawniające biskupa miejsca do zwolnienia z zobowiązującej normy¹³.

---

⁹ Jan Paweł II, Bulla *Totus Tuus Poloniae Populus* (25 marca 1992). Por. Nuncjatura Apostolska w Polsce, *Dekret o ustanowieniu i określeniu granic nowych diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz przynależności metropolitalnej poszczególnych diecezji* (25 marca 1992).

¹⁰ Por. Z. Rostkowski, *Działalność administracyjna, duszpasterska i gospodarcza ks. bp. Antoniego P. Dydcza na terenie diecezji drohiczyńskiej w latach 1994–2009*, „Studia Teologiczne” 2010, z. 28, s. 371, por. *Diecezja w liczbach*, w: <https://drohiczynska.pl/diecezja/opis-diecezji#diecezja-liczby> (dostęp: 03.07.2022).

¹¹ Rada Stała Konferencji Episkopatu Polski, *Zarządzenie nr 1/2020 z dnia 12 marca 2020 r.*, <https://episkopat.pl/komunikat-rady-stalej-konferencji-episkopatu-polski-4/> (dostęp: 03.07.2022).

¹² *Rozporządzenie Biskupa Drohiczyńskiego w związku z obecną sytuacją epidemiologiczną*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/rozporzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-w-zwiazku-z-obecna-sytuacja-epidemiologiczna/> (dostęp: 03.07.2022).

¹³ Por. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus / Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, KPK, kan. 87 § 1, kan. 1245, kan. 1248 § 2.

We wspomnianym rozporządzeniu biskup Piotr Sawczuk podkreślił także rolę duchowej i medialnej łączności z niedzielnym zgromadzeniem liturgicznym, odwołując się w tym zakresie do nauczania papieskiego¹⁴.

Dalsza część rozporządzenia przypomina kapłanom o konieczności zachowania higieny przed sprawowaniem sakramentu Eucharystii, a także zaleca, zgodnie z odnośnymi przepisami liturgicznymi przyjmowanie Komunii Świętej na rękę, jak również wskazywało na tymczasowe powstrzymanie się od oddawania oznak czci w sposób powiązany z fizycznym dotykaniem wobec krzyża bądź relikwii świętych i błogosławionych umieszczonych w relikwiarzu¹⁵. Ordynariusz drohiczyński zalecił także zastosowanie dodatkowych środków bezpieczeństwa w konfesjonach oraz rezygnację z napełniania wodą święconą aspersionów ulokowanych w miejscach kultu¹⁶.

Biskup drohiczyński wezwał także wszystkich wiernych do modlitwy i adoracji w czasie nawiedzania świątyń poza liturgią, odpowiedzialnym duszpasterzom polecił zaś troskę o dostępność i otwarcie świątyń w ciągu dnia, zapewnienie dodatkowej możliwości adoracji oraz przystąpienia do sakramentu pokuty, a także nawiedzenie chorych i starszych parafian z posługą sakramentalną¹⁷.

Omawiane rozporządzenie odsunęło w czasie, bez wskazywania okresu, zaplanowane szafowanie biskupa w sakramencie bierzmowania, a także zawiesiło wyjazdy pielgrzymkowe i rekolekcje dla młodzieży, zaś organizację i przeprowadzenie rekolekcji dla osób dorosłych, a więc większej części wiernych, pozostawiono decyzji księży proboszczów.

---

¹⁴ *Rozporządzenie Biskupa Drohiczyńskiego w związku z obecną sytuacją epidemiologiczną*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/rozporzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-w-zwiazku-z-obecna-sytuacja-epidemiologiczna> (dostęp: 03.07.2022), por. Jan Paweł II, *Dies Domini*, 54.

¹⁵ Tamże, por. Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania Episkopatu Polski po ogłoszeniu nowego wydania Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego. Przyjęte na 331. Zebraniu Plenarnym Konferencji Episkopatu Polski*, 9.03.2005, 40.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ Tamże, por. S. Gądecki, *Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zagrożenia koronawirusem*, 10.03.2020, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-episkopatu-kosciol-stosuje-sie-do-zalecen-sluzb-sanitarnych-ws-koronawirusa-2> (dostęp: 03.07.2022), por. R. Pastwa, *Reakcja na zagrożenie koronawirusem – a publikowanych treści w początkowej fazie epidemii na oficjalnej stronie Konferencji Episkopatu Polski*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2021, z. 37, s. 178.

Dodatkowym punktem, który nie znalazł się we wspomnianym wcześniej Zarządzeniu Rady Stałej KEP, jest prośba o powstrzymanie się od udziału w publicznym kulcie Bożym, skierowana do osób wykazujących objawy infekcji¹⁸.

Oprócz apelu o objęcie opieką osób starszych i potrzebujących, oraz prośby o modlitwę, biskup Piotr Sawczuk, uściślił przywołane wcześniej Zarządzenie Rady Stałej KEP, zalecając modlitwę przez śpiew Suplikacji we wszystkie niedziele okresu wielkiego postu¹⁹.

Zarządzenie biskupa drohiczyńskiego, oprócz uwypuklonych powyżej zaleceń, w ramach hierarchicznej troski o poszerzanie horyzontów ewangelizacji i włączanie w nią ludzi młodych, zachęcił także uczniów, a więc dzieci i młodzież do udziału w rekolekcjach i działaniach duszpasterskich realizowanych w uniwersum cyfrowego kontynentu, tj. w internecie²⁰.

ZARZĄDZENIE BISKUPA DROHICZYŃSKIEGO PO WPROWADZENIU ZAGROŻENIA EPIDEMICZNEGO W POLSCE

W tym samym dniu, w którym ukazało się przytoczone powyżej Rozporządzenie biskupa drohiczyńskiego w związku z obecną sytuacją epidemiologiczną władze rządowe wprowadziły stan epidemiczny na terenie całego kraju, co wymogło na organach administracyjnych Kościoła konieczność reakcji²¹. Zarządzenie biskupa drohiczyńskiego po wprowadzeniu zagrożenia epidemicznego w Polsce podtrzymywało w mocy postanowienia omawianego powyżej rozporządzenia, zawieszając jednak wszelkie rekolekcje parafialne oraz celebracje nabożeństw pasyjnych

---

¹⁸ Tamże; por. Rada Stała Konferencji Episkopatu Polski, *Zarządzenie nr 1/2020 z dnia 12 marca 2020 r.*, <https://episkopat.pl/komunikat-rady-stalej-konferencji-episkopatu-polski-4/> (dostęp: 03.07.2022).

¹⁹ Tamże; por. Komisja Maryjna Konferencji Episkopatu Polski, *Głos komisji maryjnej*, 29.02.2020, <https://episkopat.pl/apel-komisji-maryjnej-kep-o-modlitwe-suplikacjami-w-intencji-oddalenia-epidemiikoronawirusa> (dostęp: 03.07.2022).

²⁰ Tamże; por. J. Chyła, *Ewangelizacja cyfrowego kontynentu*, „Kultura – Media – Teologia” 2015, z. 22, nr 3, s. 67–79. Por. M. Chmielewski, *Wnioski i rekomendacje teologiczno-pastoralne i duszpasterskie*, w: M. Chmielewski, M. Nowak, P. Stanisław P, J. Szulich-Kałuża, D. Wadowski, (red.) *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19 Raport z badań interdyscyplinarnych*, Kraków 2022, s. 245.

²¹ Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r., <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000433> (dostęp 01.07.2022).

na terenie diecezji, w aspekcie duszpasterskim zachęcając ponownie do sięgnięcia poćwiczenia duchowe i wartościowe treści dostępne w przestrzeni wirtualnej²².

Ordynariusz diecezji drohiczyńskiej w swoim dokumencie prosił także proboszczów, aby umieścili oni na drzwiach swoich świątyń informację o ograniczeniu do 50 osób liczby wiernych uczestniczących w liturgiach i nabożeństwa sprawowanych w kościele²³.

Zarządzenie ograniczało także udział wiernych w Mszach świętych sprawowanych w kaplicach domowych lub szpitalny wyłącznie mieszkańców domów, bądź pacjentów i personel²⁴. Dokument zawierał także ponowienie prośby o zintensyfikowanie działań zmierzających do zwiększenia możliwości sprawowania sakramentu pokuty w czasie adoracji Eucharystycznej, zachowując przy tym nowe normy ogłoszone przez rząd²⁵.

W przeciwieństwie do wydanego dzień wcześniej rozporządzenia, nowe zarządzenie, w związku z nieobliczalną i dynamicznie rozwijającą się sytuacją obowiązywało od chwili ogłoszenia, aż do odwołania.

Nawiązując do zalecenia Przewodniczącego KEP, biskup Piotr Sawczuk zalecił także modlitwę różańcową sprawowaną przez kapłanów i osoby konsekrowane w pustych świątyniach o wyznaczonej wieczornej godzinie, w której w duchowej łączności mogą włączyć się także wierni przebywający w swoich domach²⁶.

TRZECIE ZARZĄDZENIE BISKUPA DROHICZYŃSKIEGO ZWIĄZANE Z PANUJĄCYM W POLSCE STANEM EPIDEMII

Kolejne zarządzenie podpisane przez biskupa Piotra Sawczuka zostało opublikowane przez kurię diecezjalną w Drohiczynie 24 marca 2020 roku i zostało w znacznej mierze oparte na zalecenia Prezydium Konferencji Episkopatu Polski

---

²² Zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego po wprowadzeniu zagrożenia epidemicznego w Polsce, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-po-wprowadzeniu-zagrozenia-epidemicznego-w-polsce/> (dostęp 03.07.2022).

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

²⁵ Tamże.

²⁶ Por. S. Gądecki, *Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski*, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-episkopatu-kosciol-stosuje-sie-do-zalecen-sluzb-sanitarnych-ws-koronawirusa/> (dostęp: 03.07.2022).

z 21.03.2020 r.²⁷. Wyżej przytoczone zarządzenie przedłużyło udzieloną w pierwszym rozporządzeniu dyspensę od obowiązku udziału w niedzielnych Mszach świętych do 5 kwietnia 2020 roku, zachęcając wiernych do korzystania z transmisji liturgii²⁸.

Co istotne, jest to pierwszy dokument biskupa drohiczyńskiego, informujący o możliwości przyjęcia Komunii świętej duchowej²⁹. Omawiany dokument podtrzymywał zawieszenie pielgrzymek oraz szafowania sakramentu bierzmowania aż do uroczystości Zmartwychwstania Pańskiego³⁰.

Opierając się na Komunikacie Przewodniczącego KEP z dnia 24 marca 2020, biskup drohiczyński ogłosił, iż w nabożeństwach i liturgiach sprawowanych w świątyniach, nie może uczestniczyć więcej niż 5 osób, z zastrzeżeniem, iż do tej sumy nie należy wliczać osób sprawujących posługę³¹.

Ordynariusz drohiczyński, w duchu zjednoczenia wszystkich diecezjan zarządził także, aby w uroczystość Zwiastowania Pańskiego o godzinie 12, we wszystkich kościołach diecezji zabiły dzwony, zachęcając tym samym wiernych do wspólnej modlitwy *Anioł Pański*, a także do odmówienia dodatkowej modlitwy w intencji ustania epidemii³².

Zarządzenie przypomina także wszystkim diecezjanom o odpuszczeniu zupełnym, który po rozprzestrzenieniu się epidemii ogłosiła Penitencjaria Apostolska, a który może być ceną pomocą dla dusz ludzkich³³.

---

²⁷ Wskazania Prezydium Konferencji Episkopatu Polski dla biskupów odnośnie do sprawowania czynności liturgicznych w najbliższych tygodniach, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/wskazania_21032020.html (dostęp: 03.07.2022).

²⁸ Trzecie zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego związane z panującym w Polsce stanem epidemii, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/trzecie-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-zwiazane-z-panujacym-w-polsce-stanem-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

²⁹ Tamże. Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, 34.

³⁰ Tamże.

³¹ Por. S. Gądecki, *Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w związku z kolejnym ograniczeniem liczby uczestników zgromadzeń*, <https://www.diecezja.gda.pl/aktualnosci/komunikaty-i-ogloszenia/68520/koronawirus-komunikaty-konferencji-episkopatu-polski-i-kurii-metropolitalnej-gdanskiej> (dostęp: 03.07.2022).

³² Por. A. Bagnasco, *Modlitwa w intencji ustania epidemii koronawirusa w Uroczystość Zwiastowania Pańskiego 2020*, <https://drohiczynska.pl/wp-content/uploads/2020/03/Modlitwa-w-intencji-ustania-epidemii-koronawirusa.pdf> (dostęp: 03.07.2022).

³³ Penitencjaria Apostolska, *Dekret odnośnie przyznania specjalnych odpustów dla wiernych w obecnej sytuacji pandemii, 19.03.2020 r.*, w: <https://www.ekai.pl/dokumenty/dekret-penitencjarii-apostolskiej-odnosnie-przyznania-specjalnych-odpustow-dla-wiernych-w-obecnej-sytuacji-pandemii-20-03-2020-r/> (dostęp: 03.07.2022).

W trosce o dobro duchowe wiernych oraz ich dostęp do sakramentu pokuty i pojednania, biskup drohiczyński ponowił prośbę do kapłanów w sprawie ich dyspozycyjności, rozszerzoną tym razem o sugestię zorganizowania adoracji Najświętszego Sakramentu w piątki wielkiego postu oraz połączenia jej z dyżurem spowiedniczym, którego terminy, należy przekazać potencjalnym penitentom przez parafialną witrynę internetową oraz gablotę ogłoszeniową³⁴. Zarządzenie porusza także kwestię sprawowania sakramentu spowiedzi poza konfesjonalem, będącym jego zwyczajnym miejscem. Biskup drohiczyński, z uwagi na słuszną przyczynę wskazał na możliwość spowiedzi w przestrzeni, w której możliwe będzie zarówno zachowanie wymaganego odstępu, jak i *sigillum sacramentale*³⁵. Zarządzenie nakazywało także zaplanowanie wizyty u osób chorych, umożliwiającej im dostęp do sakramentów świętych. W zarządzeniu znajduje się także przypomnienie, iż pod żadnym pozorem nie można realizować formy sakramentu pokuty za pośrednictwem środków audiowizualnych oraz połączeń telefonicznych, treść zarządzenia kwestionuje również istnienie podstaw wymaganych do udzielenia abszolucji generalnej w sytuacjach zagrożenia życia³⁶.

Zarządzenie promowało i zachęcało do udziału w akcji charytatywnej Caritas diecezjalnej „Dzielny bo dobry”, której celem była wzajemna pomoc, skierowana zwłaszcza do osób chorych i starszych. W tym zamyśle bp Piotr Sawczuk dostrzegł szansę na zaangażowanie parafialnych grup charytatywnych, które mogą realizować posługę miłosierdzia w najbliższym otoczeniu³⁷.

Poddawany analizie dokument reguluje także szczegółowe kwestie związane z celebrowaniem Mszy świętej, a zwłaszcza jej Eucharystycznego wymiaru. Zarządzenie zaleca dezynfekcję rąk przez kapłana przed rozpoczęciem

³⁴ Trzecie zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego związane z panującym w Polsce stanem epidemii, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/trzecie-zarządzenie-biskupa-drohiczynskiego-zwiazane-z-panujacym-w-polsce-stanem-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

³⁵ KPK kan. 964; por. P. Kutynia, *Tajemnica i sekret spowiedzi. Perspektywa ekumeniczno-kanoniczna*, „Studia Oecumenica” 2015, z. 15, s. 370, Por. *Obrzędy Pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, s. 21.

³⁶ Por. W. Lech, *Określenie i sposoby sprawowania sakramentu pokuty w prawie kanonicznym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2017, t. XXVII, nr 1, s. 94.

³⁷ Por. P. Kosiak, *Zaangażowanie Kościoła w pomoc społeczną przed i podczas epidemii koronawirusa na podstawie działalności Caritas Polska*, w: N. Pikuła, M. Grewiński, E. Zdebska, W. Glac (red.), *Wyzwania dla polityki społecznej w kontekście pandemii koronawirusa*, Kraków 2020, s. 209.

Modlitwy Eucharystycznej oraz bezpośrednio przed przeistoczeniem³⁸. W przypadku sprawowania Mszy świętych koncelebrowanych główny celebrans został zobowiązany do indywidualnego przygotowania darów, ma on także sam spożyć Krew Pańską z kielicha, pozostali kapłani mają przyjąć Krew Pańską przez zanurzenie, do głównego celebransa od tej pory należy także puryfikacja kielicha, co pozwala na zminimalizowanie fizycznego kontaktu między koncelebrującymi liturgię³⁹.

Treść zarządzenia ponawia informację o możliwości przyjmowania Komunii Świętej na rękę, jednak dokument ten poszerza jeszcze to zagadnienie, wskazując porządek udzielania Eucharystii; w pierwszej kolejności wierni, którzy przyjmują Komunię na rękę, w drugiej ci, którzy przyjmują Pana Jezusa bezpośrednio do ust, zaś w przypadku większej niż jeden liczby kapłanów, należy poszczególne grupy wiernych skierować do oddzielnych celebransów, zachowując przy tym należną wiernym możliwość wyboru, wynikającą z ich indywidualnej wrażliwości liturgicznej⁴⁰.

Zarządzenie nakłada także na proboszczów wskazanie zaopatrzenia się w płyn dezynfekcyjny, który należy stosować w sytuacjach, które zostały wyżej zdefiniowane, a także oczyszczać z jego pomocą pewne elementy wyposażenia kościoła, z których najczęściej korzystają wierni⁴¹.

W związku ze zminimalizowaniem poziomu udziału wiernych w celebracjach liturgicznych znacząco spadła także liczba ofiar składanych w czasie nabożeństw. W obliczu tych utrudnień okresowe świadczenia za II kwartał 2020 roku odprowadzane przez parafię do kurii diecezjalnej, zostały obniżone do 50% wymaganych stawek, co miało umożliwić płynność finansową w obliczu kryzysu ekonomicznego parafii⁴².

---

³⁸ *Trzecie zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego związane z panującym w Polsce stanem epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/trzecie-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-zwiazane-z-panujacym-w-polsce-stanem-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

³⁹ Tamże.

⁴⁰ *Trzecie zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego związane z panującym w Polsce stanem epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/trzecie-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-zwiazane-z-panujacym-w-polsce-stanem-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

⁴¹ Tamże.

⁴² Tamże.

CZWARTE ZARZĄDZENIE BISKUPA DROHICZYŃSKIEGO O ORGANIZACJI DUSZPASTERSTWA W STANIE EPIDEMII

W perspektywie zbliżających się obchodów Wielkiego Tygodnia i utrzymującego się paraliżu epidemicznego w dniu 3 kwietnia 2020 roku zostało wydane kolejne zarządzenie biskupa drohiczyńskiego, przedłużające dyspensę od udziału w niedzielnej Mszy świętej do 19 kwietnia 2020 roku⁴³.

Dokument podtrzymywał ograniczenie liczby wiernych w kościele do 5 osób, zastrzegając, iż w liczbie tej nie należy uwzględniać celebransa, niezbędnych posługujących (liczba nie została dokładnie sprecyzowana, użyto słowa „kilku”) oraz w przypadku pogrzebu pracowników funeralnych, zaś w przypadku Mszy świętych sprawowanych w kaplicach zakonnych mogą w nich uczestniczyć wyłącznie mieszkańcy domu⁴⁴.

Zarządzenie sugerowało, aby w ograniczonej liczbie wiernych znalazły się osoby, które składały intencję mszalną, zaś w sytuacjach, gdy jest to możliwe, aby powiększyć możliwość udziału wiernych z poszczególnych rodzin należy rozważyć powstrzymanie się od koncelebry, dzieląc intencje na poszczególne Msze święte sprawowane oddzielnie⁴⁵.

W ramach realizacji pastoralnej posługi kapłani zostali poproszeni o udostępnienie wiernym swoich numerów kontaktowych oraz adresów mailowych, aby ułatwić powierzonym ich duszpasterskiej pieczy możliwość umówienia indywidualnego ustalenia terminu spowiedzi świętej. Kapłani pracujący w parafiach zostali po raz kolejny poproszeni o dyspozycyjność wobec wiernych, a także zobowiązani, aby po zakończeniu epidemii zorganizować dzień skupienia połączonego z możliwością przystąpienia do sakramentu pokuty⁴⁶.

---

⁴³ *Czwarte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/czwarte-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ *Czwarte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/czwarte-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

⁴⁶ Tamże.

Dokument podejmuje także zagadnienie aktu żalu doskonałego, w syntetycznej formie ukazując wiernym jego formę oraz skutki⁴⁷.

Aby jedność z Chrystusem Eucharystycznym mogła mieć także wymiar fizyczny, biskup drohiczyński nakazał udzielać Komunii Świętej wiernym, którzy poproszą o jej indywidualne przyjęcie, wyjątek zgodnie z odrębnymi przepisami stanowią jednak Wielki Piątek i Wielka Sobota, kiedy to Eucharystię można przyjmować jedynie jak Wiatyk, zaś samo zarządzenie do wyjątków dodaje także osoby, które przebywają w kwarantannie domowej⁴⁸.

Biskup drohiczyński zalecił, aby zamknąć główne wejścia do świątyń na czas liturgii Wielkiego Tygodnia, zastrzegając jednak, iż należy je otworzyć poza czasem celebracji, umożliwiając wiernym adorację i modlitwę⁴⁹.

Ograniczeniom podległy także same celebracje liturgiczne, biskup drohiczyński przekazał w swoim zarządzeniu istotne zapisy, które zawierał dekret Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów z 25 marca Roku⁵⁰. Na mocy dekretu w Niedzielę Palmową należy skorzystać z trzeciej, uproszczonej formy procesji wejścia zdefiniowanej przez Mszał Rzymski⁵¹.

Mszę Krzyżma, którą zgodnie z tradycją sprawowano przy udziale całego prezbiterium, ograniczono do grona kapłanów wskazanych imienni, zaś uroczysta Eucharystia mająca podkreślać jedność wspólnoty kapłańskiej diecezji drohiczyńskiej została ustalona na dzień 25 maja 2020 roku, kiedy to, w rocznicę śmierci pierwszego biskupa drohiczyńskiego Władysława Jędruszka, przypada w diecezji Dzień Modlitw o Świętość Kapłanów⁵².

---

⁴⁷ K. Glombik, *Żal za grzechy we współczesnej refleksji teologicznej*, „Teologia i Moralność”, 10 (2015), nr 2 (18) s. 41.

⁴⁸ *Czwarte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/czwarte-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dekret dot. obchodów Wielkanocy w czasie epidemii*, <https://www.ekai.pl/dokumenty/dekret-kongregacji-ds-kultu-bozego-i-dyscypliny-sakramentow-dot-obchodow-wielkanocy-w-czasie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022), por. D. Kowalski, *Triduum Paschalne w czasie pandemii koronawirusa w 2020 roku*, „Studia Łuckie” 2021, z. 23, nr 1, s. 61.

⁵¹ *Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, wyd. III, 2004, s. 111.

⁵² *Czwarte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/czwarte-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

W strukturze Mszy Wieczerzy Pańskiej zrezygnowano z obrzędu obmycia nóg oraz z procesji liturgicznej do ołtarza wystawienia, a także z budowy samej ciemnicy⁵³. W wielkopiątkowej Liturgii Męki Pańskiej zabroniono kontaktu bezpośredniego z krucyfiksem podczas adoracji krzyża, nakazano rozszerzyć modlitwę wiernych o dodatkowe wezwanie w intencji ustania epidemii, a także podkreślono konieczność budowy Grobu Pańskiego w skromnej formie, zalecając wiernym adorację krzyża także w warunkach domowych⁵⁴.

Tradycyjne poświęcenie pokarmów odbywające się corocznie w Wielką Sobotę zostało zamienione na modlitwę błogosławienia pokarmów przed rozpoczęciem śniadania wielkanocnego sprawowaną przez ojca rodziny bądź inną wybraną osobę⁵⁵.

W liturgii Wigilii Paschalnej zalecono także pominięcie poświęcenia ognia oraz procesję wejścia rozpoczynając od przygotowania paschału w przestrzeni prezbiterium⁵⁶. W Liturgii Chrztelnej zalecono pominięcie litanii do Wszystkich Świętych, błogosławieństwa wody chrztelnej oraz aspersioni⁵⁷.

Biskup drohiczyński odwołał również wszystkie uroczystości Pierwszej Komunii Świętej oraz bierzmowania, wizytacje kanoniczne oraz rekolekcje kapłańskie zaplanowane do wakacji Roku Pańskiego 2020, a także zamknął dla zewnętrznych interesantów urzędy Kurii Diecezjalnej aż do odwołania⁵⁸.

KOMUNIKAT KURII DIECEZJALNEJ W DROHICZYNIE O MOŻLIWOŚCI ZAWIERANIA MAŁŻEŃSTW I URZĄDZANIA WESEL W PIĄTKI

W związku z licznymi utrudnieniami wynikającymi z obowiązujących obostrzeń, które spowodowały przesunięcia w terminach zawierania sakramentu małżeństwa, aby wyjść naprzeciw pragnieniom nupturientów Kuria Diecezjalna w Drohiczynie w komunikacie z dnia 16 kwietnia 2020 roku opublikowała informację o udzielonej przez Biskupa Drohiczyńskiego dyspensie od obowiązku zachowania dnia pokutnego i wstrzemięźliwości od pokarmów mięsnych wszystkim

---

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Tamże.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ Tamże.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Tamże.

uczestnikom uroczystości weselnych, odbywających się na terenie diecezji do końca roku 2020⁵⁹. W komunikacie podkreślono, iż istotą problemu jest nie tyle liturgia ślubna, a raczej przyjęcie weselne, które są sprzeczne z rozumieniem piątku jako dnia pokutnego, który, mimo tradycji nie jest jednak objęty zakazem zabaw zgodnie z obecnym brzmieniem czwartego przykazania kościelnego⁶⁰.

PIĄTE ZARZĄDZENIE BISKUPA DROHICZYŃSKIEGO O ORGANIZACJI DUSZPASTERSTWA W STANIE EPIDEMII

Wobec dotychczasowych obostrzeń dla życia duszpasterskiego i liturgicznego w parafiach otworzyła się nowa droga, która nie pozwala jeszcze wrócić do dawnych horyzontów działania, ale minimalizuje ostatnie restrykcje, które obowiązywały do dnia 20 kwietnia 2020 roku⁶¹. W odpowiedzi na złagodzenie obostrzeń przez władze państwowe, przy stale utrzymującym się zagrożeniu epidemicznym biskup drohiczyński postanowił 21 kwietnia 2020 roku do odwołania przedłużyć swoją dyspensę od obowiązku uczestnictwa w niedzielnej Mszy świętej, tym razem aż do odwołania, zachęcając przy tym aby uczestniczyć w Eucharystii przynajmniej raz w miesiącu, gdyż umożliwił to wprowadzony przez rządzących przelicznik jednej osoby na metr kwadratowy powierzchni świątyni, bądź udział w liturgii przed świątynią zachowując wymagany dwumetrowy odstęp⁶². Ordynariusz drohiczyński skierował swój apel do proboszczów, aby umieścili na drzwiach kościołów i kaplic informację o powierzchni tych miejsc sakralnych oraz wynikającej z niej ilości wiernych mogących przebywać w świątyni w czasie nabożeństw⁶³,

---

⁵⁹ *Komunikat Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie o możliwości zawierania małżeństw i urządzania wesel w piątki*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/komunikat-kurii-diecezjalnej-w-drohiczynie-o-mozliwosci-zawierania-malzenstw-i-urzadzania-wesel-w-piatki/> (dostęp: 03.07.2022), Por. KPK, kan. 1249, kan. 1251.

⁶⁰ Konferencja Episkopatu Polski, *Uchwała nr. 15/364/2014*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/ivprzykazanie_13032004.html (dostęp: 03.07.2022).

⁶¹ *Piąte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/piate-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

⁶² Tamże, Por. *Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 kwietnia 2020 r.*, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000697> (dostęp 03.07.2022).

⁶³ *Piąte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/piate-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

troszcząc się zaś o tych, którzy nie mogliby przebywać wewnątrz proboszczowie mają uruchomić nagłośnienie zewnętrzne⁶⁴. Zarządzenie zawierało ponadto sugestię dokonania duszpasterskiego podziału parafii na cztery części, które następnie należy przypisać do poszczególnych niedziel miesiąca, tak, aby jak największa liczba wiernych mogła uczestniczyć choć raz w miesiącu w Mszy świętej, utrzymując łączność fizyczną i duchową z Mistycznym Ciałem Chrystusa w ramach kultu wstępującego⁶⁵.

W celu odnowienia życia pastoralnego zarządzenie nakazywało skierować zaproszenie do ministrantów w wieku powyżej 13 lat do pełnienia posługi liturgicznej, zaś ministranci poniżej tego limitu wiekowego mogli pełnić służbę, gdy na liturgii przebywają ich rodzice lub opiekunowie⁶⁶.

Dokument nakłada także ograniczenie do liczby 50 osób biorących udział w ostatniej stacji pogrzebu na cmentarzu, nakazywał przy tym przestrzegać wszelkich wymaganych normy sanitarne i utrzymywać dystans społeczny wynoszący dwa metry, jak również przypomina o konieczności noszenia maseczek, zarówno na cmentarzu, jak również w innych przestrzeniach wspólnych życia duszpasterskiego, za wyjątkiem przestrzeni liturgicznej kościoła bądź kaplicy, gdzie celebrans, jako przewodniczący świętych obrzędów jest z tego obowiązku zwolniony⁶⁷.

Aby zadośćuczynić drugiemu przykazaniu kościelnemu, biskup Piotr Sawczuk powtórzy swój apel kierowany do proboszczów z prośbą o wystawienie Najświętszego Sakramentu przynajmniej raz w tygodniu, tworząc przy tym okazję do spowiedzi, a także, aby wierni mogli wypełnić trzecie przykazanie kościelne, umożliwić im przyjęcie Komunii Świętej poza Mszą Świętą⁶⁸.

W duchu modlitewnej jedności zarządzenie zaprasza do łączności poprzez odmówienie koronki do Bożego Miłosierdzia oraz różańca świętego w wyznaczonych godzinach, a także nakazywał śpiew suplikacji podczas każdej Mszy świętej, przynajmniej w tych, które są sprawowane w niedziele⁶⁹.

---

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, 7. Por. B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, 754.

⁶⁶ *Piąte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/piate-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

⁶⁷ Tamże.

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

W zakresie działań administracyjnych, aby utrzymać płynność finansową poszczególnych placówek duszpasterskich, dokument wskazywał na konieczność przekazania wiernym za pośrednictwem strony internetowej oraz tablicy ogłoszeń numeru konta parafii oraz wystawienia puszek przy wejściu do świątyni, gdzie wierni będą mogli złożyć ofiary na parafię⁷⁰.

Biskup drohiczyński swoim piątym zarządzeniem otworzył także częściowo Kurię Diecezjalną, sugerując jednak interesantom, aby dominującą formą kontaktu pozostały środki komunikacji elektronicznej⁷¹.

Omawiany dokument po raz kolejny zachęcał do podejmowania wielorakich form wolontariatu i wzajemnej pomocy, skierowanej zwłaszcza do osób starszych oraz chorych, nade wszystko zaś zaprasza do wspólnej modlitwy i ofiarności w wypełnianiu służby na niwie Pańskiej⁷².

SZÓSTE ZARZĄDZENIE BISKUPA DROHICZYŃSKIEGO O ORGANIZACJI DUSZPASTERSTWA W OKRESIE ŁAGODZENIA ZAKAZÓW EPIDEMICZNYCH

Kolejny dokument wydany przez ordynariusza drohiczyńskiego w dniu 21 maja 2020 roku nadal podtrzymywał ogłoszoną uprzednio dyspensę od obowiązku udziału w niedzielnych Mszach świętych, zachęcając jednocześnie, by osoby zdrowe i mogące uczestniczyć w liturgii z niej nie korzystały⁷³.

Zarządzenie, podobnie jak poprzednie dokumenty zawierało także sugestię, aby zachęcić wiernych do wypełnienia przykazań kościelnych poprzez skorzystanie ze spowiedzi oraz przyjęcie Komunii świętej w okresie wielkanocnym, co może ułatwić zorganizowanie adoracji Najświętszego Sakramentu połączonej ze spowiedzią, bądź dnia skupienia z kazaniem i nabożeństwem pokutnym⁷⁴.

Rewolucyjnym posunięciem, wobec zachowawczego charakteru dotychczasowych dokumentów jest skierowanie prośby do kapłanów, aby na nowo podjęli

---

⁷⁰ Piąte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/piate-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).

⁷¹ Tamże.

⁷² Tamże.

⁷³ Szóste zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w okresie łagodzenia zakazów epidemicznych, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/szoste-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-okresie-lagodzenia-zakazow-epidemicznych/> (dostęp:03.07.2022).

⁷⁴ Tamże.

pracę formacyjną z poszczególnymi grupami w swoich parafiach, nie odwołując się do zwyczajnych form duszpasterstw, troszcząc się przy tym o zachowanie wymaganych norm sanitarnych⁷⁵.

Istotne zmiany dotknęły także przygotowanie do przyjęcia pierwszej Komunii Świętej oraz bierzmowania, które w obu przypadkach zostały skrócone i uproszczone, pozostawiając roztropnemu rozeznaniu i sprawdzeniu decyzję o ostatecznym dopuszczeniu poszczególnych osób do przystąpienia do tych sakramentów⁷⁶. Zaakcentowana została rola katechezy domowej i aktywizacji rodziców w proces przygotowania swoich dzieci do pogłębienia relacji z Chrystusem przez kolejne sakramenty chrześcijańskiego wtajemniczenia⁷⁷.

Dokument określa, wbrew wcześniejszym przewidywaniom, iż z uwagi na częściowe ograniczenia planowany na 25 maja 2020 Diecezjalny Dzień Modlitw o Świętość Kapłanów nie umożliwi spotkania całego prezbiterium, a zgromadzi jedynie wskazanych reprezentantów poszczególnych dekanatów i instytucji, oraz świętujących jubileusz święceń kapłańskich⁷⁸.

Zarządzenie odwołało także świętowany co roku Dzień Wspólnoty Wspólnot Diecezji Drohiczyńskiej, w trosce o eklezjalną jedność kościoła partykularnego zachowano świętowanie 21. Rocznicy wizyty apostolskiej Ojca świętego Jana Pawła II w Drohiczyźnie⁷⁹.

W zakresie norm liturgicznych zarządzenie wskazywało na powinność odbycia procesji Eucharystycznej w Uroczystość Bożego Ciała, z zachowaniem norm sanitarnych, zaś w przypadku dotychczasowego zwyczaju połączenia procesji z kilku parafii na terenie jednego miasta, należy go zaniechać⁸⁰.

⁷⁵ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 kwietnia 2020 r., w: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000697> (dostęp: 26.06.2022).

⁷⁶ Szóste zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w okresie łagodzenia zakazów epidemicznych, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/szoste-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-okresie-lagodzenia-zakazow-epidemicznych/> (dostęp: 03.07.2022). Por. KPK, kan. 843 §1.

⁷⁷ Tamże.

⁷⁸ Tamże.

⁷⁹ Por. Dzień Wspólnoty Wspólnot ze św. Janem Pawłem II, <https://drohiczynska.pl/wizyta-jp2/#dzien-wspolnoty-wspolnot-ze-sw-janem-pawlem-ii> (dostęp: 03.07.2022).

⁸⁰ Szóste zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w okresie łagodzenia zakazów epidemicznych, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/szoste-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-okresie-lagodzenia-zakazow-epidemicznych/> (dostęp: 03.07.2022).

Zarządzenie biskupa drohiczyńskiego informuje także o możliwości odbycia rekolekcji kapłańskich w pierwotnie zaplanowanym terminie, a także zorganizowaniu drugiej, dodatkowej tury, która ma zastąpić pierwszą turę ćwiczeń duchowych, które z uwagi na obostrzenia zostały odwołane⁸¹.

W aspekcie pastoralnym biskupi dokument odwołuje XXX Pieszą Pielgrzymkę Diecezji Drohiczyńskiej na Jasną Górę, uzasadniając ów fakt niemożnością wobec wymogu sprostania normom sanitarnym i zagrożeniu epidemicznemu, na które narażeni być mogą nie tylko sami pielgrzymi, lecz także udzielający im po drodze gościny, wobec czego wspomniana pielgrzymka będzie miała wymiar duchowy, oparty o stosowne czuwania przeprowadzone w każdej z parafii⁸².

KOMUNIKAT KURII DIECEZJALNEJ W DROHICZYNIE

W dniu 6 czerwca 2020 roku Kuria Diecezjalnej w Drohiczynie podała do wiadomości, iż od 10 czerwca 2020 roku biskup drohiczyński Piotr Sawczuk odwołał powszechną dyspensę od obowiązku udziału w niedzielnej i świątecznej Mszy świętej, zachowując ją w mocy dla osób w podeszłym wieku, przebywających na kwarantannie, wykazujących objawy infekcji oraz tych, którzy czują się zagrożeni⁸³. Komunikat przypomina także, iż zgodnie ze złagodzeniem obostrzeń przez państwo, w obiektach sakralnych nie obowiązuje już limit osób, ani zachowanie minimalnej odległości dwóch metrów, pozostaje natomiast w mocy wymóg zakrywania nosa i ust, którego należy przestrzegać.

DZIAŁANIA PASTORALNE W PRZESTRZENI WIRTUALNEJ

Aby zapewnić odizolowanym od wspólnoty wiernym łączność z Kościołem i umożliwić im przeżywania wielkiego postu w duchu refleksji, w dniu obwieszczenia Zarządzenia Biskupa Drohiczyńskiego po wprowadzeniu zagrożenia

---

⁸¹ Tamże.

⁸² *Szóste zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w okresie łagodzenia zakazów epidemicznych*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/szoste-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-okresie-lagodzenia-zakazow-epidemicznych/> (dostęp: 03.07.2022).

⁸³ *Komunikat Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/komunikat-kurii-diecezjalnej-w-drohiczynie/> (dostęp: 03.07.2022).

epidemicznego w Polsce, tj. 14 marca 2020 roku opublikowano na diecezjalnej stronie internetowej program internetowych transmisji Mszy świętych, a także różańca oraz nabożeństw wielkopostnych⁸⁴. Czyniąc zadość biskupiemu zaproszeniu do ćwiczeń duchowych, przedstawiono także harmonogram rekolekcji zorganizowanych w diecezjalnej pustelni w Poletyłach⁸⁵.

Działaniem pastoralnym, które w marcu 2020 roku stało się powszechnie rozpoznawalne w uniwersum internetu, było stworzenie przez duszpasterzy parafii pw. Św. Ojca Pio w Węgrowie mobilnego konfesjonału, który, utworzony w obszernym busie, stale dyżurował pod jedną z węgrowskich świątyń, na wezwanie telefoniczne przemieszczał się we wskazany adres, gdzie, przy zachowaniu wszelkich obowiązujących norm sanitarnych penitent mógł przystąpić do spowiedzi świętej.

W związku z ograniczeniami nałożonymi na szkolnictwo Wydział Katechezy Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie 21 marca 2020 roku, za pośrednictwem diecezjalnej strony internetowej opublikował uproszczone porady mające wesprzeć katechetów w przystosowaniu do nowej rzeczywistości edukacji w Polsce. Wskazania dotyczą przede wszystkim zakresu programowego oraz teorii i praktyki katechetycznej, szczególny nacisk położono na interakcję i dwukierunkowość działań, umożliwiających zachowanie relacji z uczniem. W trosce o zrównoważony rozwój młodych wiernych, w informacji na temat e-katechezy, bazując na podobnych poradnikach opracowanych w innych diecezjach polskich podano także

---

⁸⁴ *Propozycje medialne na czas zagrożenia epidemicznego*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosc/propozycje-medialne-na-czas-zagrozenia-epidemicznego/> (dostęp: 03.07.2022).

⁸⁵ *Internetowe rekolekcje wielkopostne z Pustelni Zwiastowania w Poletyłach*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosc/chcac-zbudowac-wieze/> (dostęp: 03.07.2022).

przykłady zadań, które mogą realizować uczniowie w czasie zajęć, a także propozycje katechetyczne⁸⁶.

Jednym z istotnych przykładów działań duszpasterskich, zmierzających do utrzymania rozpoczętych przed pandemią COVID-19 procesów formacyjnych jest zachęta do udziału w kontynuacji przygotowań do sakramentu bierzmowania w ramach programu „Ułożyć życie z Bogiem” realizowanego przez interaktywny portal oraz aplikację multimedialną⁸⁷.

Działaniem pastoralnym, które w marcu 2020 roku stało się powszechnie rozpoznawalne w uniwersum internetu, było stworzenie przez duszpasterzy parafii pw. Św. Ojca Pio w Węgrowie mobilnego konfesjonału, który, utworzony w obszernym busie, stale dyżurował pod jedną z węgrowskich świątyń, na wezwanie telefoniczne przemieszczał się we wskazany adres, gdzie, przy zachowaniu wszelkich obowiązujących norm sanitarnych penitent mógł przystąpić do spowiedzi świętej⁸⁸. Wysiłek włożony w trud przystosowania pojazdu oraz sama inicjatywa stała się cennym symbolem wychodzenia nawrócenia pastoralnego, które Kościół partykularny usiłuje podejmować, aby wyjść naprzeciw wyzwaniom współczesności i usilnie dążenia do stałej służby wobec wiernych, zapewniając im możliwość dążenia do jedności z Chrystusem i trwania w Jego łasce⁸⁹.

WNIOSKI KOŃCOWE

Podejmując próbę konkluzji, należy uznać, iż instytucjonalna część Kościoła partykularnego w diecezji drohiczyńskiej poprzez nauczanie i wskazania biskupa Piotra Sawczuka, pomimo licznych utrudnień, mających swoje źródło w rzeczywistości obostrzeń wynikających z zagrożenia pierwszą falą pandemii, umożliwiła podjęcie działania pastoralne zmierzające do utrzymania jedności i duchowej łączności, a także szafowania sakramentów świętych, przybliżających wiernych

---

⁸⁶ *E-katecheza na czas zawieszenia zajęć szkolnych*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/e-katecheza-na-czas-zawieszenia-zajec-szkolnych/> (dostęp: 03.07.2022).

⁸⁷ *Portal dla kandydatów do bierzmowania*, <https://bierzmowani.pl/> (dostęp: 03.07.2022).

⁸⁸ *Mobilny konfesjonał w Węgrowie*, <http://podlasie24.pl/wegrow/kosciol/-mobilny-konfesjonal-w-wegrowie-2db4f.html> (dostęp: 03.07.2022).

⁸⁹ T. Wielebski, *Nawrócenie pastoralne i duszpasterstwo misyjne parafii w Polsce*, „Teologia i Człowiek” 2019, z. 45/1, s. 112, por. Franciszek, *Bulla Misericordiae vultus*, Watykan 2015, nr 10.

do Jezusa Chrystusa. Akty prawne biskupa drohiczyńskiego wypełniające soborowe polecenie sprawowania w imieniu Pana pieczy nad owcami, formułowane były w sposób neutralny, zaś ich charakter należy określić jako pastoralno-liturgiczny⁹⁰. Zarzutem wobec omawianych tutaj dokumentów może być fakt, iż pozostawiały zbyt dużo władzy w rękach proboszczów poszczególnych parafii. Decyzje podejmowane na szczeblu centralnym winny charakteryzować się jasnym oraz klarownym wskazaniem kierunków działań, zaś pozostawienie licznych kwestii uznaniu księży proboszczów doprowadziło do negatywnie odbieranej różnorodności i wytworzeniu atmosfery chaosu, gdyż sąsiadujące ze sobą parafie mogły prowadzić drastycznie rozbieżną praktykę duszpasterską. Wobec powstałego zamętu należało podjąć zdecydowane działania zmierzające do unifikacji norm we wszystkich świątyniach i obiektach kultu na terenie diecezji, a także uregulować niezbędne kwestie związane z duszpasterstwem. Analizowanym aktom oraz komunikatom brakuje ponadto większej precyzji, np. dookreślenia częstotliwości przeprowadzania dezynfekcji wyposażenia świątyni, gdyż brak takich zapisów pozostawiał wybór częstotliwości księżom proboszczom i ich indywidualnemu stosunkowi do obostrzeń, na który wpływały osobiste przekonania, mogące w znacznej mierze odbiegać od intuicji i oczekiwań wiernych. Zapotrzebowaniu na dostęp do Bożego Słowa usiłowano zadośćuczynić poprzez transmisje Mszy świętych, celebracji liturgicznych i nabożeństwa, a także rekolekcje dla wszystkich diecezjan. Wydaje się, iż takie działania umożliwiły nie tylko bieżący rozwój duchowy i zadośćuczynienie obowiązкови uczestnictwa w niedzielnej Mszy świętej, ale także przyczyniły się do wytworzenia bądź wzrostu poczucia tożsamości diecezjalnej wśród odbiorców przekazywanych treści. Należy dostrzec także intensyfikację działań pastoralnych na płaszczyźnie diecezjalnej, które w znacznej mierze były realizowane w przestrzeni wirtualnej, dzięki czemu mogły dotrzeć do dużej grupy odbiorców, których zapotrzebowanie na treści religijne było w omawianym okresie silnie wzmocnione. Ożywienie aktywności w uniwersum internetu należy uznać za niewątpliwy sukces, niejako bowiem z przymusu podmioty diecezjalne zostały zmuszone do pogłębionego wejścia w świat cyfrowy. Niestety zabrakło także zintensyfikowanej formy przekazu z każdej parafii,

---

⁹⁰ Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus dominus*, 11.

wykorzystującej dla ewangelizacji dostępne narzędzia⁹¹. Słusznym byłoby zorganizowanie transmisji z każdej świątyni parafialnej, tak, aby wierni przebywający poza swoim macierzystym kościołem bądź kaplicą mogli odnaleźć w sobie nie tylko tożsamość diecezjalną, lecz także przynależność parafialną i odczuć głębiej duchową jedność z najbliższym otoczeniem. Omawiany czas był dobrą okazją do tego, aby każda z parafii odnalazła swoje miejsce w cyfrowym kontynencie nie tylko poprzez transmisje celebracji liturgicznych oraz nabożeństw, ale też przez utworzenie ujednoczonych stron parafii, zawierających zbieżną strukturę witryny, umożliwiającą kontakt między wiernymi a duszpasterzami, a także przekazującymi bieżące informacje i zapowiedzi inicjatyw podejmowanych lokalnie

---

**Zapotrzebowaniu na dostęp do Bożego Słowa
usiłowano zadośćuczynić poprzez transmisje Mszy
świętych, celebracji liturgicznych i nabożeństwa,
a także rekolekcje dla wszystkich diecezjan.**

---

w ramach parafii, pojawiające się w niej problemy i mające zaradzić temu działania⁹². Transmisja z każdej parafii stanowiłaby odpowiedź na pilną potrzebę zbudowania poczucia wspólnoty, wiernym pozostały nieliczne aktywne w sieci parafie, propozycje diecezjalne oraz telewizyjne⁹³. Trzeba dostrzec, iż ten potencjał nie został w pełni wykorzystany, zabrakło tutaj inicjatywy centralnej, determinującej proboszczów do podjęcia koniecznych działań oraz wskazania koordynatorów cyfryzacji parafii w ramach formy wspólnej dla całej diecezji. Należy dostrzec iż Pandemia COVID-19 znacząco wpłynęła na struktury diecezji drohiczyńskiej, poprzez wymuszone globalną sytuacją regulacje prawne przestawiając tory duszpasterstwa ogólnego na relacje indywidualne, zminimalizowane i utrzymywane

---

⁹¹ Por. A. Domaszek, *Środki komunikacji społecznej w nauczaniu Kościoła i misji ewangelizacyjnej*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2013, z. 34, s. 81.

⁹² J. Kloch, *Parafie online w Polsce w dobie pandemii COVID-19. Studium przypadku*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2021, z. 37, s. 105.

⁹³ Por. A. Wąsowska, M. Trochimczuk, *Wpływ Covid-19 na strukturę programową oraz audytorium radia i telewizji*, „Roczniku Kultury Polskiej” 2020, s. 184.

przez media oraz transmisje internetowe, dając tym samym zaczątek nowej drogi, którą należy zdecydowanie podążyć, jeszcze bardziej rozwijając intensywne działania w uniwersum internetu, aby trwając przy owcach, towarzyszyć im i skuteczniej prowadzić je ku Bogu, Zbawicielowi ludzi.

BIBLIOGRAFIA

- Bagnasco A., *Modlitwa w intencji ustania epidemii koronawirusa w Uroczystość Zwiastowania Pańskiego 2020*, <https://drohiczynska.pl/wp-content/uploads/2020/03/Modlitwa-w-intencji-ustania-epidemii-koronawirusa.pdf> (dostęp: 03.07.2022).
- Chmielewski M., *Wnioski i rekomendacje teologicznopastoralne i duszpasterskie*, w: Chmielewski M., Nowak M., Stanisław P., Szulich-Kałuża P.J., Wadowski D. (red.), *Komunikacja Kościoła katolickiego w Polsce w okresie pandemii Covid-19 Raport z badań interdyscyplinarnych*, Kraków 2022.
- Chyła J., *Ewangelizacja cyfrowego kontynentu*, „Kultura – Media – Teologia” 2015, z. 22, nr 3, s. 67–79.
- Czwarte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/czwarte-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).
- Diecezja w liczbach, w: <https://drohiczynska.pl/diecezja/opis-diecezji#diecezja-liczby> (dostęp: 03.07.2022).
- Domaszk A., *Środki komunikacji społecznej w nauczaniu Kościoła i misji ewangelizacyjnej*, „Seminare. Poszukiwania naukowe” 2013, z. 34, s. 81–95.
- Dzień Wspólnoty Wspólnot ze św. Janem Pawłem II, <https://drohiczynska.pl/wizyta-jp2/#dzień-wspolnoty-wspolnot-ze-sw-janem-pawlem-ii> (dostęp: 03.07.2022).
- E-katecheza na czas zawieszenia zajęć szkolnych, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/e-katecheza-na-czas-zawieszenia-zajec-szkolnych/> (dostęp: 03.07.2022).
- Franciszek, Encyklika *Lumen Fidei* (29 czerwca 2013).
- Franciszek, Bulla *Misericordiae vultus* (11 kwietnia 2015).
- Gądecki S., *Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zagrożenia koronawirusem, 10.03.2020*, <https://episkopat.pl/przewodniczacy-episkopatu-kosciol-stosuje-sie-do-zalecen-sluzb-sanitarnych-ws-koronawirusa-2> (dostęp: 03.07.2022).
- Gądecki S., *Komunikat Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski w związku z kolejnym ograniczeniem liczby uczestników zgromadzeń*, <https://www.diecezja.gda.pl/aktualnosci/komunikaty-i-ogloszenia/68520/koronawirus-komunikaty-konferencji-episkopatu-polski-i-kurii-metropolitalnej-gdanskiej> (dostęp: 03.07.2022).
- Glombik K., *Żal za grzechy we współczesnej refleksji teologicznej*, „Teologia i Moralność” 2015, z. 10, nr 2 (18) s. 35–52.
- Internetowe rekolekcje wielkopostne z Pustelni Zwiastowania w Poletyłach*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/chcac-zbudowac-wieze/> (dostęp: 03.07.2022).

- Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia* (17 kwietnia 2003).
- Jan Paweł II, Bulla *Totus Tuus Poloniae Populus* (25 marca 1992).
- Jan Paweł II, List apostolski *Dies Domini* (31 maja 1998).
- Jeziorski S., *Bóg, Kościół i świat wobec Covid-19: Lex orandi jako inspiracja chrześcijańskiego przeżywania czasu pandemii*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2020, z. 73 (2), s. 101–116.
- Kloch J., *Parafie online w Polsce w dobie pandemii COVID-19. Studium przypadku*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2021, z. 37, s. 95–113.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Poznań 1984.
- Komisja Maryjna Konferencji Episkopatu Polski, *Głos komisji maryjnej*, 29.02.2020, <https://episkopat.pl/apel-komisji-maryjnej-kep-o-modlitwe-suplikacjami-w-intencji-oddalenia-epidemiikoronawirusa> (dostęp: 03.07.2022).
- Komunikat Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie o możliwości zawierania małżeństw i urządzania wesel w piątki*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/komunikat-kurii-diecezjalnej-w-drohiczynie-o-mozliwosci-zawierania-malzenstw-i-urządzania-wesel-w-piatki/> (dostęp: 03.07.2022).
- Komunikat Kurii Diecezjalnej w Drohiczynie*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/komunikat-kurii-diecezjalnej-w-drohiczynie/> (dostęp: 03.07.2022).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Uchwała nr. 15/364/2014*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/ivprzykazanie_13032004.html (dostęp: 03.07.2022).
- Konferencja Episkopatu Polski, *Wskazania Episkopatu Polski po ogłoszeniu nowego wydania Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego. Przyjęte na 331. Zebraniu Plenarnym Konferencji Episkopatu Polski, 9.03.2005*, 40.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dekret dot. obchodów Wielkanocy w czasie epidemii*, <https://www.ekai.pl/dokumenty/dekret-kongregacji-ds-kultu-bozego-i-dyscypliny-sakramentow-dot-obchodow-wielkanocy-w-czasie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).
- Kosiak P., *Zaangażowanie Kościoła w pomoc społeczną przed i podczas epidemii koronawirusa na podstawie działalności Caritas Polska*, w: : Pikuła N., Grewiński M., Zdebska E., Glac W. (red.), *Wyzwania dla polityki społecznej w kontekście pandemii koronawirusa*, Kraków 2020, s. 199–214.
- Kowalski D., *Triduum Paschalne w czasie pandemii koronawirusa w 2020 roku*, „Studia Ełckie” 2021, z. 23, nr 1, s. 59–71.
- Kutynia P., *Tajemnica i sekret spowiedzi. Perspektywa ekumeniczno-kanoniczna*, „Studia Oecumenica” 2015, z. 15, s. 369–396.
- Lech W., *Określenie i sposoby sprawowania sakramentu pokuty w prawie kanonicznym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2017, t. XXVII, nr 1, s. 81–98.
- Mobilny konfesjonał w Węgrowie*, <http://podlasie24.pl/wegrow/kosciol/-mobilny-konfesjonał-w-wegrowie-2db4f.html> (dostęp: 03.07.2022).
- Mszał Rzymski dla diecezji polskich*, wyd. III, 2004.

- Musiewicz P., *Nowa ewangelizacja jako przezwyciężenie sekularyzacji Kościoła*, „Horyzonty Polityki” 2018, z. 9(27), s. 101–123.
- Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Pallotinum 2006.
- Nuncjatura Apostolska w Polsce, *Dekret o ustanowieniu i określeniu granic nowych diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz przynależności metropolitalnej poszczególnych diecezji* (25 marca 1992).
- Obrzędy Pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. II, 2019.
- Parzych-Blakiewicz K., Kopiec M., „Sumienie eklezjalne” w blasku prawdy, dobra i zbawienia, „Teologia w Polsce” 2018, z. 12, s. 143–159.
- Pastwa R., *Reakcja na zagrożenie koronawirusem – analiza publikowanych treści w początkowej fazie epidemii na oficjalnej stronie Konferencji Episkopatu Polski*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2021, z. 37, s. 169–188.
- Penitencjaria Apostolska, *Dekret odnośnie przyznania specjalnych odpustów dla wiernych w obecnej sytuacji pandemii, 19.03.2020 r.*, <https://www.ekai.pl/dokumenty/dekret-penitencjarii-apostolskiej-odnosnie-przyznania-specjalnych-odpustow-dla-wiernych-w-obecnej-sytuacji-pandemii-20-03-2020-r/> (dostęp: 03.07.2022).
- Piąte zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w stanie epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/piate-zarzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-stanie-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).
- Portal dla kandydatów do bierzmowania*, <https://bierzmowani.pl/> (dostęp: 03.07.2022).
- Propozycje medialne na czas zagrożenia epidemicznego*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/propozycje-medialne-na-czas-zagrozenia-epidemicznego/> (dostęp: 03.07.2022).
- Rada Stała Konferencji Episkopatu Polski, *Zarządzenie nr 1/2020 z dnia 12 marca 2020 r.*, <https://episkopat.pl/komunikat-rady-stalej-konferencji-episkopatu-polski-4/> (dostęp: 03.07.2022).
- Rostkowski Z., *Działalność administracyjna, duszpasterska i gospodarcza ks. bp. Antoniego P. Dydyca na terenie diecezji drohiczyńskiej w latach 1994–2009*, „Studia Teologiczne” 2010, z. 28, s. 343–373.
- Rostkowski Z., *Jubileusz dziesięciolecia Diecezji Drohiczyńskiej (1991–2001)*, „Studia Teologiczne” 2004, z. 22, s. 257–279.
- Rozporządzenie Biskupa Drohiczyńskiego w związku z obecną sytuacją epidemiologiczną*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/rozporzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-w-zwiazku-z-obecna-sytuacja-epidemiologiczna> (dostęp: 03.07.2022).
- Rozporządzenie Biskupa Drohiczyńskiego w związku z obecną sytuacją epidemiologiczną*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/rozporzadzenie-biskupa-drohiczynskiego-w-zwiazku-z-obecna-sytuacja-epidemiologiczna/> (dostęp: 03.07.2022).
- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 13 marca 2020 r.*, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000433> (dostęp: 01.07.2022).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 kwietnia 2020 r.*, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000697> (dostęp: 03.07.2022).

- Sideris E., *Człowiek w sytuacji zagrożenia COVID-19*, „Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka” 2021, z. 2 s. 35–51.
- Sobór Watykański II, Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus dominus* (28 października 1965), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002.
- Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium* (4 grudnia 1963), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002.
- Szóste zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego o organizacji duszpasterstwa w okresie łagodzenia zakazów epidemicznych*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/szostezarządzenie-biskupa-drohiczynskiego-o-organizacji-duszpasterstwa-w-okresie-lagodzenia-zakazow-epidemicznych/> (dostęp: 03.07.2022).
- Trzecie zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego związane z panującym w Polsce stanem epidemii*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/trzecie-zarządzenie-biskupa-drohiczynskiego-zwiazane-z-panujacym-w-polsce-stanem-epidemii/> (dostęp: 03.07.2022).
- Wąsowska A., Trochimczuk M., *Wpływ Covid-19 na strukturę programową oraz audytorium radia i telewizji*, „Roczniku Kultury Polskiej” 2020, s. 170–195.
- Wejman H., Ubogacający wymiar wiary w świetle encykliki *Lumen Fidei*, „*Colloquia Theologica Ottoniana*” 2014, z. 1, s. 23–34.
- Wielebski T., *Nawrócenie pastoralne i duszpasterstwo misyjne parafii w Polsce*, „Teologia i Człowiek” 2019, z. 45, s. 105–119.
- Wskazania Prezydium Konferencji Episkopatu Polski dla biskupów odnośnie do sprawowania czynności liturgicznych w najbliższych tygodniach*, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/kep/wskazania_21032020.html (dostęp: 03.07.2022).
- Zarządzenie Biskupa Drohiczyńskiego po wprowadzeniu zagrożenia epidemicznego w Polsce*, <https://drohiczynska.pl/aktualnosci/zarządzenie-biskupa-drohiczynskiego-po-wprowadzeniu-zagrozenia-epidemicznego-w-polsce/> (dostęp 03.07.2022).

Biogram

Jakub Akonom – doktorant w Akademii Katolickiej w Warszawie.
ORCID: 0000-0002-3959-9183

Magdalena Butkiewicz, Mateusz Kot

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Motywacje polskich użytkowników gry „Pokemon Go!” w świetle badań metodą mini FGI

Motivations of the users of the game “Pokemon Go!”. Analysis of the phenomenon on the basis of mini FGI

ABSTRAKT

Gra „Pokemon Go!” powstała w 2016 roku i regularnie generuje coraz większe zyski. Łączy technologie zamknięte w smartfonie, oferując użytkownikom rozgrywkę wykorzystującą geolokalizację, rozszerzoną rzeczywistość, możliwość interakcji ze światem rzeczywistym i innymi graczami. W literaturze określono siedem głównych obszarów motywujących graczy do użytkowania „Pokemon Go!”. Są to: aktywność fizyczna, zabawa/przyjemność, eskapizm, nostalgia, podtrzymywanie przyjaźni, inicjowanie znajomości i osiągnięcia oraz rozwój w przestrzeni gry. Celem podjętego badania jest porównanie motywacji polskich graczy z bodźcami, jakie aktywują zagranicznych użytkowników, aby sprawdzić, czy w tym obszarze istnieją jakieś różnice. Jako metodę badawczą wykorzystano wywiady prowadzone w minigrupach fokusowych, czyli metodę należącą do badań jakościowych, opisaną przez J. Lisek-Michalską. Wyniki badania pozwalają na wykazanie podobieństw i pewnych różnic w motywacji graczy, które widoczne są także na poziomie ich zaawansowania. Gracze wskazują także konkretne powody rezygnacji z rozgrywki oraz wymieniają czynniki, które motywowały ich do prowadzenia gry lub rezygnacji z niej w czasie pandemii COVID-19.

SOWA KLUCZOWE:

motywacja, gra mobilna, Pokemon Go!, pokemony, pandemia COVID-19, społeczność graczy

ABSTRACT

The game “Pokemon Go!” was established in 2016 and regularly generates more and more profits. It combines technologies closed in a smartphone, offering users gameplay using geolocation, augmented reality, the ability to interact with the real world and other players. The literature identifies seven main areas that motivate players to use “Pokemon Go!”. These are: physical activity, fun / pleasure, escapism, nostalgia, maintaining friendships, initiating friendships and achievements / development in the game space. The aim of the study is to divide the motivation of players depending on their level. The research method used was mini focus interviews, a qualitative research method described by J. Lisek-Michalska. The results of the study show differences, but also similarities, in the motivations of players defined as beginners and advanced. Players also show the reasons for their abandonment of the game and what would allow them to re-engage in active play during the COVID-19 pandemic.

KEYWORDS:

mobile game, Pokemon Go!, pokemon, motivation, Covid-19 pandemic, gaming community

WPROWADZENIE

Gra „Pokemon Go!” miała swoją premierę w sierpniu 2016 roku¹. Była pierwszą grą wykorzystującą rozszerzoną rzeczywistość (AR), która w tym samym roku osiągnęła najwyższe miejsce w rankingu pobieranych gier mobilnych². Z danych opublikowanych w raporcie Sensor Tower wynika, że mimo upływu lat nieustannie rosną zyski generowane przez ten tytuł – w 2021 roku gra zarobiła ponad pięć miliardów dolarów, co jest związane z określeniem „Pokemon Go!” mianem „najlepiej zarabiającego produktu rozszerzonej rzeczywistości na świecie”³. Sukces komercyjny tej produkcji a także stale rosnąca popularność aplikacji wśród użytkow-

---

**Gry komputerowe są głęboko zakotwiczone
w środowisku technologii komputerowych
i internetowych, co pozwala na badanie ich
pod kątem medioznawczym.**

---

ników, także w Polsce, pozwalają na określenie jej mianem swoistego fenomenu, a to w ocenie autorów jest przesłanką, aby przyjrzeć się tej produkcji z perspektywy naukowej. Liczba graczy z naszego kraju przekroczyła w 2017 roku 1,5 mln osób⁴, a wzrost zainteresowania „Pokemon Go!” zaobserwowano także w okresie pandemii COVID-19⁵. Gry komputerowe są głęboko zakotwiczone w środowisku technologii komputerowych i internetowych, co pozwala na badanie ich pod kątem

---

¹ J. Paavilainen, H. Korhonen, K. Alha, J. Stenros, E. Koskinen, F. Mayra, *The Pokémon GO Experience: A Location-Based Augmented Reality Mobile Game Goes Mainstream*, “Proceedings of the 2017 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems”, 2017, s. 2493.

² P. A. Rauschnabel, A. Rossmann, M. C. tom Dieck, *An adoption framework for mobile augmented reality games: The case of Pokémon Go*, “Computers in Human Behavior” 2017(76), s. 277.

³ K. Kotłowski, *Pokemon Go! zarobiło 5 miliardów dolarów w 5 lat. Dochody wciąż rosną*, <https://polygamia.pl/pokemon-go-zarobilo-5-miliardow-dolarow-w-5-lat-dochody-wciaz-rosna,6658644556053024a> (dostęp: 25.10.2022).

⁴ P. Grabiec, *Szał łapania stworków trwa. Polacy grają w Pokemon Go jak kraj długi i szeroki*, „Spidersweb”, <https://spidersweb.pl/2016/08/pokemon-go-w-polsce-liczba.html> (dostęp: 31.10.2022 r.).

⁵ S. Laato, A.K.M. Najmul Islam, T. H. Laine, (2020). *Did location-based games motivate players to socialize during COVID-19?*, “Telematics and Informatics” 2020(54) 101458.

medioznawczym⁶. Duże znaczenie podczas snucia naukowej refleksji nad grami komputerowymi ma także to, że trafiają one do grup społecznych, które bywały dotąd wykluczone z uczestnictwa w tego rodzaju rozrywce, która teraz staje się równoprawnym elementem kultury rozrywkowej. W konsekwencji czyni to gry komputerowe oraz mobilne atrakcyjnym materiałem badawczym także w obszarze medioznawstwa.

Specyfika „Pokemon Go!” polega na tym, że gra ta odwzorowuje topografię świata rzeczywistego, pokazując ją na wirtualnej mapie zbudowanej na podstawie GoogleMaps⁷. Poruszanie się w grze odbywa się jednocześnie w przestrzeni

---

Co motywuje graczy spoza Polski do użytkowania gry? W literaturze przedmiotu wyodrębnione zostały trzy główne kategorie, którymi są: dostarczanie przyjemności i rozrywki, motywy natury społecznej oraz te związane z aktywnością fizyczną.

---

rzeczywistej i wirtualnej, a podczas rozgrywki konieczne jest podejmowanie aktywności fizycznej⁸, ale w określonym przez jej twórców tempie⁹, które pozwala na korzystanie z pełni oferowanych możliwości. W praktyce oznacza to konieczność spacerowania lub innego zbliżonego szybkością sposobu poruszania się, co ma pozytywny wpływ na kondycję zdrowotną użytkownika¹⁰.

⁶ M. Petrowicz, *Gry wideo – medium XXI*, [w:] D. Gałuszka, G. Ptaszek, D. Żuchowska-Skiba (red.), „Technokultura: transhumanizm i sztuka cyfrowa”, Kraków 2016, s. 155–171.

⁷ B. Zhao, S. Zhang, *Rethinking Spatial Data Quality: Pokémon Go as a Case Study of Location Spoofing*, „The Professional Geographer” 2019/71(1), s.101.

⁸ T. Althoff, R. W. White, E. Horvitz, *Influence of Pokémon Go on Physical Activity: Study and Implications*, „Journal of Medical Internet Research” 2016/18(12), e315, s. 2.

⁹ R. Shea, D. Fu, A. Sun, C. Cai, X. Ma, X. Fan, W. Gong, J. Liu, *Location-Based Augmented Reality With Pervasive Smartphone Sensors: Inside and Beyond Pokémon Go!*, „IEEE Access” 2017(5), s. 9626.

¹⁰ T. Althoff, R. W. White, E. Horvitz, *dz. cyt.*, s. 2496; A. I. Wang, A. Skjervold, *Health and social impacts of playing Pokémon Go on various player groups*, „Entertainment Computing”, 2021/39, 100443, s. 6; C. Yang, L. & Dong, *Motives Matter: Motives for Playing Pokémon Go and Implications for Well-Being*, „Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking” 2017(20), s. 54.

Co motywuje graczy spoza Polski do użytkowania gry? W literaturze przedmiotu wyodrębnione zostały trzy główne kategorie, którymi są: dostarczanie przyjemności i rozrywki, motywy natury społecznej oraz te związane z aktywnością fizyczną¹¹. Choć jest to ujęcie, zdawałoby się, kompletne, należy zauważyć, że sformułowano je bardzo ogólnie. Zauważa się, że podczas prowadzenia rozważań nad motywacjami użytkowania gier takich jak „Pokemon Go!” należy zwracać uwagę także na zjawiska związane z eskapizmem, kontekstami społecznymi, rozwojem umiejętności, rekreacją, poprawą nastroju, a także na wątki związane z uczestnictwem w świecie fantastycznym¹². Na tej podstawie można więc ostatecznie przyjąć siedem głównych obszarów motywacji do podjęcia gry. Są to: aktywność fizyczna, przyjemność czerpana z zabawy, eskapizm, odczuwanie nostalgii, podtrzymywanie przyjaźni, inicjowanie znajomości i osiągnięcia (np. rozwój postaci) w przestrzeni gry¹³. Często jeden użytkownik kieruje się różnymi motywacjami w zależności od tego, czy gra sam, czy też prowadzi rozgrywki w grupie¹⁴. Jako czynniki wpływające na zainteresowanie grą, wymieniane są przez autorów ogłaszających wyniki swoich badań w publikacjach anglojęzycznych m.in. ciekawość, zainteresowanie uniwersum pokemon, doniesienia medialne na temat gry i jej środowiska, informacje od przyjaciół, obecność aktywnych graczy w gronie znajomych, chęć przetestowania wykorzystanych funkcji AR, chęć połączenia zabawy i aktywności fizycznej, możliwość podróżowania dzięki grze, odczuwanie nostalgii za postaciami znanymi z okresu młodości lub dzieciństwa¹⁵.

W literaturze przedmiotu wskazano także przyczyny rezygnacji z gry. Należały do nich: znudzenie grą, trudności w osiągnięciu wyższych poziomów, rozczarowanie związane z jakością produktu, problemy techniczne, zbyt niska liczba zdobytych lub dostępnych w danej okolicy pokemonów, utrata zainteresowania prowadzeniem rozgrywki, zbyt mała liczba pokestopów lub gymów, brak czasu na

---

¹¹ C. Clemens, J. Post, M. Bateman, *Motivation Through Pokemon Go*, "Journal of the Oklahoma Association for Health, Physical Education, Recreation, and Dance" 2018/55(3), s. 47.

¹² Á. Zsila, G. Orosz, B. Bóthe, I. Tóth-Király, O. Király, M. Griffiths, Z. Demetrovics, *An empirical study on the motivations underlying augmented reality games: The case of Pokémon Go during and after Pokémon fever*, "Personality and Individual Differences" 2018/133, s. 57.

¹³ C. Yang, L. & Dong, dz. cyt., s. 53.

¹⁴ J. Evans, S. Z. Evans, D. B. Shank, Q. P. Fallon, *Motivations for Social Interaction: The Case of Pokémon Go After the Fad Ended*, "Social Science Quarterly" 2020/102(1), s. 549.

¹⁵ P. Rasche, A. Schломann, A. Mertens, *Who Is Still Playing Pokémon Go? A Web-Based Survey*, "JMIR Serious Games" 2017/5(2), e7, s. 8.

grę oraz zbyt mała liczba współgraczy¹⁶. Użytkownicy, którzy brali udział w prowadzonych zagranicą badaniach, ponownie zaczęli korzystać z „Pokemon Go!”, wskazując, że zmotywowały ich do tego: chęć zebrania wszystkich pokemonów¹⁷, brak innej formy rozrywki, pojawienie się ciekawości związanej z wprowadzaniem przez producenta aktualizacji i ulepszeń, potrzeba rekreacji, chęć wspólnego spędzania czasu z rodziną lub znajomymi, chęć podniesienia poziomu aktyw-

---

Wpływ na użytkowanie gry miały także obostrzenia wprowadzone w związku z ogłoszeniem stanu pandemii COVID-19. W tym czasie twórcy gry zwiększyli gratyfikacje płynące z kontynuacji użytkowania „Pokemon Go!”

---

ności fizycznej, tęsknota za możliwością prowadzenia walk w gymach i nostalgia za poznanym przed laty uniwersum pokemon¹⁸.

Wpływ na użytkowanie gry miały także obostrzenia wprowadzone w związku z ogłoszeniem stanu pandemii COVID-19. W tym czasie twórcy gry zwiększyli gratyfikacje¹⁹ płynące z kontynuacji użytkowania „Pokemon Go!”. Dostosowanie zawartości do zmieniającej się sytuacji pozwoliło na utrzymanie wysokości zysków twórców, a także na ustanowienie nowego rekordu²⁰. Część tych zmian mogła przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności zawartości gry i w efekcie

---

¹⁶ Tamże, s. 10.

¹⁷ W tym zakresie wskazywano także na chęć znajdowania nowych lub rzadkich pokemonów, łapania silnych pokemonów lub bycia dzięki temu najlepszym w swojej grupie towarzyskiej (rywalizacja), chęć wykluwania jaj poprzez pokonywanie określonych dystansów w świecie rzeczywistym.

¹⁸ Tamże, s. 9.

¹⁹ O gratyfikacjach w grach mobilnych wykorzystujących rozszerzoną rzeczywistość oraz o teorii *uses and gratification*, można przeczytać w: S. Bueno, M. D. Gallego, J. Noyes, *Uses and Gratifications on Augmented Reality Games: An Examination of Pokemon Go*, „Applied Sciences” 2020/10(5), 1644, s. 1–13.

²⁰ M. Wąsowski, *Pokemon Go pobiło rekord mimo pandemii. Kwota wydana przez graczy robi wrażenie*, „Business Insider”, <https://businessinsider.com.pl/gielda/wiadomosci/pokemon-go-pobilo-rekord-mimo-pandemii-kwota-wydana-przez-graczy-robi-wrazenie/t5c52wp> (dostęp: 5 czerwca 2021 r.).

skłaniała graczy do jej użytkowania w świecie rzeczywistym, co mogło mieć wpływ na rozprzestrzenianie się wirusa SARS-CoV-2 poprzez stwarzanie sposobności do dodatkowego przebywania w przestrzeni publicznej. Pojawiły się w związku z tym pytania o to, czy takie zachowanie jest zasadne moralnie²¹.

Informacje na temat motywacji zaczerpnięte po dokonaniu przeglądu literatury zagranicznej pozwalają określić, jakimi motywacjami kierowali się gracze w momencie rozpoczęcia rozgrywek w „Pokemon Go!”, wskazują, co motywowało ich do rozpoczęcia rozgrywek oraz zaprzestania ich prowadzenia. Celem opisanych w niniejszym artykule badań jest poznanie motywacji polskich użytkowników „Pokemon Go!”, aby sprawdzić, w jakim stopniu pokrywają się one z danymi pozyskanymi w państwach zachodnich. Uzyskane wyniki mogą pomóc w sformułowaniu wniosków dotyczących polskiej specyfiki w tym obszarze, która może się od nich różnić²².

METODOLOGIA BADAWCZA

Badania metodą grup i minigrup fokusowych w medioznawstwie

Prowadzenie wywiadów w grupach fokusowych z powodzeniem znalazło zastosowanie w badaniach naukowych²³, także z dziedziny nauk społecznych²⁴ i nauk o mediach²⁵. Pozwala m.in. na poznanie opinii rzeczywistych użytkowników na temat produktów, usług lub problemów, o których zbierane są informacje. Ponadto daje możliwość poznania poziomu dostosowania do relacji i norm panujących w grupach odbiorców danego produktu tak komercyjnego, jak i medialnego. Respondenci wypowiadają się na forum grupy, więc mimo że ich opinie mają charakter indywidualnych

---

²¹ S. Laato, T. H. Laine, A. K. M. Najmul Islam, *Location-based games and the covid-19 pandemic: An analysis of responses from game developers and players*, "Multimodal Technologies and Interaction" 2020/4(2), 29, s. 15.

²² M. Kot, *Edukacja medialna a emocje związane z budowaniem długotrwałego potencjału komercyjnego treści na przykładzie produktów związanych z uniwersum Pokemon*, [w:] M. Butkiewicz (red.), „Film jako przekaz emocjonalny”, Warszawa 2021, s. 190.

²³ P. Gill, K. Stewart, E. Treasure, B. Chadwick, *Methods of data collection in qualitative research: Interviews and focus groups*, "British Dental Journal" 2008/204(6), s. 291.

²⁴ M. Łobocki, *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Kraków 2009; M. Thelwall, T. Nevill, *Is research with qualitative data more prevalent and impactful now? Interviews, case studies, focus groups and ethnographies*, "Library & Information Science Research" 2021/43(2), 101094.

²⁵ R. D. Wimmer, J. R. Dominick, *Mass media: Metody badań*, Kraków 2008.

spostrzeżeń, to jednak mogą być skonfrontowane ze zdaniem innych uczestników badania. Pozwala to na bieżące weryfikowanie wygłaszanych sądów i spostrzeżeń.

W niniejszym badaniu zdecydowano się na użycie wariantu grup fokusowych określanych w literaturze jako minigrupy²⁶. Takie grupy składają się z mniejszej liczby uczestników niż sugerowana w typowym badaniu fokusowym. Tworzenie zespołów, w których bierze udział maksymalnie 3–5 uczestników podyktowane jest względami praktycznymi. Minigrupy fokusowe znajdują zastosowanie wtedy, gdy badacze spodziewają się, po pierwsze, dużego zaangażowania w dyskusję, a po drugie – omawiany temat ma specjalistyczny charakter²⁷. W takich okolicznościach zmniejszenie liczby uczestników badania umożliwia lepszą organizację

W niniejszym badaniu zdecydowano się na użycie wariantu grup fokusowych określanych w literaturze jako minigrupy. Takie grupy składają się z mniejszej liczby uczestników niż sugerowana w typowym badaniu fokusowym.

---

przebiegu dyskusji²⁸, pozwala także na poświęcenie każdej z osób większej ilości czasu, a to z kolei niesie za sobą możliwość lepszego wyjaśnienia stanowiska prezentowanego przez badanego.

Pytania badawcze i opis procedury pozyskiwania respondentów

Aby móc zrealizować cel badania, wskazano następujące pytania badawcze:

1. Jakimi motywami kierowali się polscy użytkownicy „Pokemon Go!” podczas podejmowania decyzji o rozpoczęciu korzystania z tej aplikacji albo o jego zakończeniu?

2. Jaka motywację mieli gracze użytkujący „Pokemon Go!” w czasie pandemii COVID-19?

---

²⁶ J. Lisek-Michalska, *Badania fokusowe: Problemy metodologiczne i etyczne*, Łódź 2013, s. 18.

²⁷ Tamże.

²⁸ P. Gill, K. Stewart, E. Treasure, B. Chadwick, *dz. cyt.*, s. 293.

Do udziału w badaniu poszukiwano osób, które spełniały kryteria wyznaczone przez członków zespołu badawczego. Poszukiwano osób: a) pełnoletnich; b) z polskim obywatelstwem; c) prowadzących rozgrywki w przestrzeni „Pokemon Go!” w chwili, kiedy ogłoszony został w Polsce stan pandemii COVID-19, tj. w marcu 2020 roku; d) komunikatywnych, deklarujących otwartość i gotowość podjęcia dyskusji na zaproponowane tematy; e) nienależących do grona znajomych osób prowadzących badania. Dodatkowymi wymaganiami były dyspozycyjność w określonym przez zespół badawczy czasie oraz wyrażenie zgody na nagrywanie spotkania oraz późniejsze wykorzystanie udzielonych informacji do celów naukowych. Warto nadmienić, że udział w badaniu był nieodpłatny. Informacje o naborze respondentów opublikowane zostały w grupie zrzeszającej sympatyków i czynnych użytkowników gry w jednym z popularnych portali społecznościowych²⁹, co wymagało pozyskania zgody administratora. Z uwagi na chęć poruszenia wątków o charakterze osobistym (indywidualne motywacje, podnoszenie własnych kompetencji, formy spędzania czasu wolnego w okresie pandemii) wszystkie osoby zainteresowane wzięciem udziału w badaniu zostały poproszone o wypełnienie ankiety wstępnej, w której zawarto szereg najistotniejszych informacji o celach i obszarach tematycznych badania oraz niezbędne zgody i deklaracje, m.in. zgodę na rejestrowanie obrazu i dźwięku w czasie prowadzenia wywiadów.

Procedura pozyskiwania uczestników pozwoliła na zaobserwowanie pewnych symptomatycznych zachowań, które warto w tym miejscu pokrótce zasygnalizować. Członkowie społeczności graczy, w której prowadzony był nabór, informowali³⁰, że nie chcą dzielić się swoimi doświadczeniami i osobistymi przemyśleniami z innymi, nie są gotowi poświęcić wystarczającej ilości czasu na udział w rozmowach, jeśli nie będzie im to zrekompensowane (bezpłatny udział w wywiadach), ale przede wszystkim nie zgadzają się na nagrywanie swoich wypowiedzi, nawet jeśli mają one służyć wyłącznie celom naukowym i zostaną wykorzystane z zachowaniem anonimowości. Konieczność wyrażenia zgody na nagrywanie zniechęciła do wzięcia udziału w rozmowie znaczne grono osób,

---

²⁹ Chodzi tutaj o portal Facebook.

³⁰ Zwracając się bezpośrednio do autorów badania za pośrednictwem wiadomości prywatnych lub opisując swoje odczucia w ogólnodostępnych komentarzach zamieszczanych bezpośrednio pod postem z zaproszeniem do udziału w badaniu.

które początkowo wyraziły zainteresowanie badaniami. Mimo tych trudności członkom zespołu badawczego udało się ostatecznie zrekrutować do udziału w wywiadach taką liczbę osób, jakiej pozyskanie uznano za konieczne na etapie projektowania badania.

W badaniu wzięło udział dziewięć osób w wieku od 19 do 40 lat, które zostały podzielone na trzy grupy. Po weryfikacji zgłoszeń przyjętym przez zespół badawczy kryterium podziału i zarazem czynnikiem warunkującym przyporządkowanie do danej grupy był poziom (level) osiągnięty przez respondentów w grze „Pokemon Go!”. Do pierwszej grupy zakwalifikowane zostały osoby, które osiągnęły poziom od 1 do 37 (grupa podstawowa – oznaczona jako B, osoby badane: B1, B2, B3). W grupie drugiej znaleźli się użytkownicy mający poziom od 38 do 42 (grupa średniozaawansowana – oznaczona jako I, osoby badane: I1, I2, I3), a w trzeciej – respondenci posiadający co najmniej 43 poziom (grupa zaawansowana – oznaczona jako A, osoby badane: A1, A2, A3). Taki system klasyfikacji pozwolił na wyciągnięcie dodatkowych wniosków związanych ze zbadaniem zależności między systemem motywacyjnym a poziomem umiejętności gracza wyrażającym się właśnie w osiągniętym przez niego poziomie prowadzenia rozgrywek. Osiągnięty poziom koresponduje także z możliwościami, jakie gra oferuje użytkownikom – osoby z wyższymi poziomami mogą korzystać z dodatkowych opcji, a czas poświęcany na pokonywanie kolejnych etapów znacząco się wydłuża, co ma wpływ na tempo zdobywania awansów. Ponadto gracze, którzy osiągnęli co najmniej poziom średniozaawansowany mają prawo wcielić się w rolę kreatorów rzeczywistości wirtualnej, ponieważ nabywają uprawnień do zamieszczania w przestrzeni gry własnych lokalizacji w postaci kolejnych pokestopów³¹. Poczyniono więc założenie, że czynnik ten – osiągnięty poziom – będzie miał dodatkowy wpływ na rodzaje motywacji, jakimi konkretni gracze kierują się podczas użytkowania „Pokemon Go!”.

Narzędzie badawcze

Z uwagi na specyfikę grupy badawczej oraz wyrażone w ankiecie wstępnej preferencje, zespół badawczy podjął decyzję, że badanie odbywało się będzie

---

³¹ W czasie przeprowadzania badania progiem pozwalającym na zgłaszanie propozycji i ocenianie zgłoszonych pokestopów był 38 poziom. Obecnie twórcy gry obniżyli go do 37 poziomu.

w środowisku wirtualnym za pośrednictwem platformy Discord³². Jest to bezpłatny komunikator internetowy, który w 2015 roku stworzony został z myślą właśnie o środowisku graczy komputerowych. Platforma ta umożliwia prowadzenie rozmów w czasie rzeczywistym (z opcją ich nagrywania), wysyłanie wiadomości prywatnych, prowadzenie dyskusji zbiorowych na czacie oraz dzielenie się materiałami multimedialnymi – zdjęciami, filmami, nagraniami audio. Wszyscy respondenci mieli dostęp do tego narzędzia i deklarowali biegłość w jego obsłudze.

PRZEBIEG BADANIA I KLUCZ KATEGORYZACJI WYNIKÓW

W dniach od 22 do 24 marca 2022 roku odbyły się trzy spotkania, po jednym z członkami każdej z wyznaczonych grup respondentów. Najpierw wywiad synchroniczny przeprowadzony był w grupie początkującej (22 marca), potem w średniozaawansowanej (23 marca), a na końcu w zaawansowanej (24 marca). Wszystkie rozmowy rozpoczynały się o godz. 19.00. Uczestnicy łączyli się z członkami zespołu badawczego za pośrednictwem połączenia wideo, obraz i dźwięk – jak już wspomniano – były rejestrowane za zgodą uczestników spotkania. Każda z rozmów prowadzona była według tego samego scenariusza. Autorzy uporządkowali poruszane zagadnienia w cztery bloki, które stały się czterema głównymi kategoriami tematycznymi badania. Były to kolejno: motywacja związana z rozpoczęciem gry oraz jej kontynuacją lub przerwaniem w czasie pandemii COVID-19, walory edukacyjne dostrzeżone podczas użytkowania gry, możliwości podnoszenia własnych kompetencji komunikacyjnych dzięki zaangażowaniu w rozgrywki, ocena aktywności fizycznej i podejścia do rekreacji.

Dla każdego z poruszanych tematów wyznaczono następnie klucz kategoryzacji wyników pozyskanych w jego obszarze. Polegał on na wybraniu określeń, których pojawienie się w wypowiedzi decydowało o zakwalifikowaniu jej jako spełniającej wymagania jakościowe. Z uwagi na precyzyjne określenie ram zagadnień poruszanych w niniejszym artykule, poniżej przedstawiony zostanie jedynie zakres słownictwa, którego pojawienie się w wypowiedziach pozwoliło na sklasyfikowanie ich jako odnoszących się do sfery motywacji. Określeniami tymi były wyrazy bliskoznaczne i pokrewne związane z terminem motywacja, czyli: bodziec,

---

³² H. O'Connor, C. Madge, "Focus groups in cyberspace": Using the Internet for qualitative research, "Qualitative Market Research: An International Journal" 2003/6(2), s. 133-143.

chęć/zachęta, pokusa, podłoże, siła sprawcza, pretekst, pobudka, argument, źródło. Łączyły się one najczęściej z innymi: granie, sięganie po, włączanie, odpalanie, początek. Dodatkowa pula określeń branych pod uwagę przy kategoryzacji to słowa bezpośrednio związane z motywacjami, jakie udowodniono na podstawie wyników badań prowadzonych wśród anglojęzycznych użytkowników „Pokemon Go!”, a więc kolejno: aktywność fizyczna, przyjemność, rozrywka (nuda), nostalgia (sentyment), wyniki, towarzystwo i społeczność. W przypadku stwierdzenia w danej wypowiedzi odniesień do jednego z tych terminów, uznawano, że wypowiedź można zaliczyć do bloku tematycznego związanego z motywacją. Dodanie tych określeń do listy miało na celu także ułatwienie porównania zebranych odpowiedzi z tymi, które opisano już wcześniej w przeglądzie literatury.

Dla każdego z poruszanych tematów wyznaczono następnie klucz kategoryzacji wyników pozyskanych w jego obszarze. Polegał on na wybraniu określeń, których pojawienie się w wypowiedzi decydowało o zakwalifikowaniu jej jako spełniającej wymagania jakościowe.

Po dokonaniu transkrypcji tekstu w spisanych wypowiedziach poszukiwano wymienionych wcześniej określeń i na ich podstawie wyodrębniono wypowiedzi traktowane potem jako materiał badawczy. Na kolejnych etapach pracy zespołu wyniki te poddane zostały analizie.

PREZENTACJA WYNIKÓW BADANIA

Na podstawie wyników przeprowadzonych badań można stwierdzić, że motywy, jakimi kierują się zagraniczni gracze – wskazane na podstawie literatury anglojęzycznej w pierwszej części tekstu – mają także duży wpływ na zachowania polskich użytkowników „Pokemon Go!”. Jedną z motywacji sięgnięcia po tę grę była bowiem nostalgia, subiektywnie odczuwana w związku z postaciami poznanymi w czasie dzieciństwa i wczesnej młodości, która miała związek z zaangażowaniem

odbiorców w uniwersum pokemon na długo przed powstaniem gry (B2, I2, A1, A3). W takich przypadkach przygoda z pokemonami zaczynała się m.in. od oglądania serialu telewizyjnego, użytkowania gier karcianych i wczesnych wersji gry na konsolę Nintendo Game Boy, zbierania żetonów i kapsli lub innych gadżetów.

„Moja opowieść zaczyna się za dzieciaka. [...] Mam na strychu kasetę VHS z pokemonami i to dla mnie bardzo sentymentalne rzeczy, mocne wspomnienia. Kojarzyłem wszystko, co się pojawiało, a niedawno oglądałem na Netflixie detektywa Pikachu, bo jest ten serial dostępny.” – B2

„Zaczęło się wszystko od kreskówki – animacji w telewizji, którą się oglądało. A później, przy okazji. zbieranie kart, granie w karty Pokemon. Była wtedy absolutna fascynacja tym tematem. Więc nostalgia pewna była, kiedy weszła gra.” – A1.

Chociaż sentymentalne podejście do zagadnienia pojawia się jako jeden z motywów przyświecających niektórym graczom podczas instalowania w smartfonach aplikacji „Pokemon Go!”, to należy jednak wskazać, że większość badanych mimo wszystko nie wskazuje, że w ich przypadku decydującym bodźcem do rozpoczęcia prowadzenia rozgrywek było młodzieńcze zafascynowanie uniwersum czy jakiegokolwiek wspomnienia z nim związane. Część badanych mówi wprost, że *„nie było żadnej fascynacji ani sentymentu czy nostalgii, nie znałam pokemonów wcześniej”* (I1) lub *„od razu zaczęło się od grania w „Pokemon Go!”, nie było motywów sentymentalnych w tym wszystkim”* (A2). Przywiązanie emocjonalne do świata pokemonów zdecydowanie nie jest w polskich realiach kluczowym czynnikiem wywołującym potrzebę zapoznawania się z omawianym produktem firmy Niantic.

Respondenci znacznie chętniej odnosili się do motywu atrakcyjności gry dla osób lubiących aktywność fizyczną i właśnie na ten jej walor – konieczność przemierzania się w określonym tempie (spacerowym) – wskazywano często jako główny motyw pobrania właśnie tej konkretnej aplikacji. Ilustrują to poniższe fragmenty ich wypowiedzi:

„Muszę wychodzić z psem na spacer trzynaście razy dziennie. Żeby nie było mi nudno i pies mógł zażyć ruchu więcej, bo nie zawsze mi się chciało chodzić tyle, ile jemu trzeba, to włączałam aplikację, żeby liczyła mi kroki i tak wspierała moją aktywność” – (I1).

„Dużo chodzę. „Pokemon Go!” to dodatek dla mnie do tych spacerów, bo w moim życiu się dużo zmieniło i teraz stawiam na aktywność, a tak [z włączoną aplikacją – przyp. autorów] jest mi łatwiej” – (I2).

„Jestem maniakiem tej gry! W lecie przechodzę ponad 50 km tygodniowo, żeby śrubować wynik. Na spacery teraz to chodzę, żeby grać, ale kiedyś to było odwrotnie – na początku gra motywowała mnie do ruchu” – A3.

Zwrócono uwagę, że dostępne pod koniec każdego tygodnia zestawienia aktywności fizycznej działają stymulująco, sprawiają, że pojawia się chęć pobijania własnych rekordów (A1). Wspomniano też, że duży wpływ na długość pokonywanych dystansów ma pora roku i warunki atmosferyczne (I1), ale nie zawsze opady deszczu czy silny wiatr sprawiają, że zapada decyzja o rezygnacji z rozpoczęcia lub szybszym zakończeniu rozgrywki. Podjęcie wysiłku fizycznego związanego z dotarciem pieszo do określonej lokalizacji w ramach polowania na jakiegoś wyjątkowego pokemona staje się niekiedy *„wewnętrznym przymusem, a chęć posiadania fajnego «zwierzaka» w mojej kolekcji jest silniejsza niż złe warunki pogodowe” – I3.*

Przywiązanie emocjonalne do świata pokemonów zdecydowanie nie jest w polskich realiach kluczowym czynnikiem wywołującym potrzebę zapoznawania się z omawianym produktem firmy Niantic.

Możliwość zdobycia benefitów wynikających z udziału w specjalnych wydarzeniach, takich jak Community Day, była motywacją do pokonywania znacznie większych pieszych dystansów, nawet do 30 km dziennie (A1). Dla niektórych graczy najważniejsze jednak było samo granie – odnoszenie sukcesów i zdobywanie kolejnych korzyści w przestrzeni wirtualnej, a związana z tym aktywność fizyczna stanowiła wyłącznie tło dla rozgrywki (A1, A2, A3).

Podkreślano także wagę aspektów społecznych związanych z graniem. Niektórzy badani traktowali chęć lub potrzebę włączenia aplikacji jako pretekst do wyjścia ze znajomymi, z którymi łączyły ich relacje powstałe przed zaangażowaniem się w grę (B1, B3, I2). Przykładali oni większą wagę do spotkania i wspólnego spędzania czasu z innymi użytkownikami „Pokemon Go!” niż do gamifikacji i rozwijania swojego awatara w przestrzeni wirtualnej.

„Od samego początku do samego końca decydujący był aspekt towarzyski. [...] Póki nam nie siadły baterie w telefonach, to była gra. Ale kiedy się rozładowały

nawet power banki albo nogi bolały, to siadaliśmy i sobie razem spędzaliśmy czas. Zawiązywały się przyjaźnie" – B3.

Respondenci zwrócili uwagę, że zaraz po premierze gra szybko zyskiwała popularność wśród młodzieży gimnazjalnej i uczniów młodszych klas szkół średnich. Dwóch uczestników badania wspomniało, że w 2016 i 2017 roku w ich otoczeniu aplikację tę zainstalowaną miał „dosłownie każdy w szkole”, więc żeby mieć tematy do rozmów z rówieśnikami, „być na bieżąco” i „móc przynależeć do grupy, którą uważało się za fajną w tamtym czasie” konieczne było uczestniczenie w poszukiwaniu i łapaniu pokemonów (B1, B3).

Dwoje badanych odniosło się do pierwszych zauroczeń, stwierdzając, że grali ze swoimi sympatiami, a wspólne wyjścia – nie tylko we dwójkę, ale także w większym gronie – miały pomóc im w budowaniu relacji i spędzaniu czasu z ukochaną osobą (B1, I2). Z tego względu wskazywali, że właśnie aspekt towarzyski tej gry stanowił dla nich największą motywację do jej pobrania i użytkowania.

W trakcie badania okazało się, że dla graczy zaawansowanych na pierwszym miejscu podczas wszelkich spotkań zawsze stała troska o zawartość wirtualną (A1, A2, A3).

W trakcie badania okazało się, że dla graczy zaawansowanych na pierwszym miejscu podczas wszelkich spotkań zawsze stała troska o zawartość wirtualną (A1, A2, A3). Jeżeli grali grupowo, to grupy powstawały w celach związanych ze światem gry, a utworzone znajomości kształtowały się w oparciu o wspólne zainteresowanie prowadzoną rozgrywką. Część z tych znajomości rozpoczynała się poprzez przypadkowe spotkanie w określonej lokalizacji, w której należało wykonać jakieś konkretne zadanie z gry (A1, A2). Zaznaczono jednak, że znajomości tego typu trwały krótko. Wśród graczy pojawiły się także nowe wirtualne formy znajomości w świecie „Pokemon Go!” (A1, A2, A3), których fundamentem było otrzymywanie benefitów w postaci wirtualnych podarunków od użytkowników z innych krajów lub wspólne prowadzenie drużynowej walki z pokemonami w gymach.

„Chodzi o to, że jak są pokemony legendarne [...], potrzebnych jest 4–5 graczy, aby zrobić taki rajd. Wtedy się na miejscach spotykamy i rozmawia się o różnych

rzeczach, ale wiadomo, pokemony są tym przodującym tematem. A tak towarzysko to umawiam się już z takimi ludźmi, których się dłużej zna, żeby przy okazji gry pogadać sobie” – A1.

Respondenci wskazywali, że włączali tę aplikację podczas codziennych spacerów z psem, niekiedy także podczas wykonywania obowiązków domowych i innych rutynowych czynności (I1, I2, A1, A3). Wymieniali np. jazdę na rowerze do sklepu lub innego oddalonego od miejsca zamieszkania punktu, gdzie udać się musieli, aby załatwić jakieś bieżące sprawy, mówili o podróży do miejsca pracy (B2, I2, A2). Prowadzenie rozgrywek odbywało się równolegle, jakby w tle aktywności zmierzających do osiągnięcia innych, ale bardzo konkretnych efektów, załatwienia prostych, mało angażujących spraw. Nie było efektem nudy, ale dodatkowym czynnikiem motywującym do wykonania obowiązku, zwłaszcza związanego z koniecznością przemieszczania się. Wskazywali na potrzebę posiadania dodatkowego bodźca, który pozwalał im na połączenie zaspokojenia ciekawości, dostarczenia sobie pewnej dawki rozrywki i oderwania się myślami od rzeczywistości, którą oceniali jako niesprawiedliwą bądź trudną (np. miejsce zamieszkania daleko od centrum miasta). Ilustrują to zamieszczone poniżej wypowiedzi badanych:

„Z racji, że pochodzę z małej wioski (...) okoliczności zmuszały mnie, abym gdzieś tam podjechał rowerem, do sklepu na przykład, czasem kilka razy dziennie... Przy okazji gdzieś tam połapałem sobie te pokemony i to że jest gra mnie motywowało, żeby jechać i mamie nie pyskować, że mnie znowu posyła” – B2.

„Generalnie gram jak wychodzę z psem, ponieważ mieszkam na peryferiach małego miasta, co jest dużym problemem [...]. Muszę dojść do pewnego miejsca, gdzie jest ich [pokestopów i gymów – przyp. autorów] więcej, a to bodziec, żeby iść potem jeszcze dalej.” – I2.

MOTYWACJA SKŁANIAJĄCA DO ZAWIESZENIA AKTYWNOŚCI W PRZESTRZENI „POKEMON GO!”

Jak udało się dowieść, zdarzały się sytuacje, że gracze zawieszali swoją aktywność na jakiś czas (okres od kilku miesięcy do ponad roku – B2, I2, A1, A2, A3) lub z niej zrezygnowali (B1, B3). Decyzje takie podejmowano z powodów, które są wspólne dla polskich i zagranicznych użytkowników. Na pierwszym miejscu w czasie badań wymieniano znudzenie się grą (B1, B2, B3, A1), brak czasu na prowadzenie rozgrywek (I2, A1), spadek zainteresowania grą wśród znajomych

(B1, B3) lub zmęczenie zawartością gry, jej intensywnością i liczbą pojawiających się wydarzeń (A1).

Badania pokazały, że osoby, które nie kontynuowały gry po jej zawieszeniu, znalazły się w grupach podstawowej i średniozaawansowanej. Przyznawały one, że wróciłyby do „Pokemon Go!”, gdyby gra ponownie stała się modna wśród ich znajomych (B1, B3).

„Jeżeli faktycznie wróciłaby na to moda, to ok. [...] Jakby teraz znowu mój rocznik i inni studenci zaczęli się zmagać, że idziemy grać, to czemuby nie. To ja wtedy poszłabym zagrać. Ale tak sama, to nie” – B3.

Po zawieszeniu aktywności niektórzy badani decydowali się na powrót do gry, kierując się przede wszystkim ciekawością związaną ze zmianami i nowościami wprowadzonymi przez twórców (B2, I2, A1) oraz chęcią osiągnięcia wyznaczonego sobie poziomu (I1). Oznacza to, że osobiste ambicje i chęć utrzymywania kontaktu z zawartością produkcji mają znaczenie dla osób, które poznały już zawartość tej gry i mechanizmy obowiązujące w wirtualnym świecie pokemonów.

MOTYWACJA DO PROWADZENIA GRY W CZASIE PANDEMII COVID-19

Jak już wspomniano, jednym z warunków zakwalifikowania danej osoby do udziału w badaniu było prowadzenie rozgrywek w ramach „Pokemon Go!” w chwili, kiedy w Polsce ogłoszono pandemię COVID-19, tj. 20 marca 2020 roku. Zespołowi badawczemu zależało na tym, aby sprawdzić, jaką motywacją dalszego prowadzenia gry lub jej zakończenia kierowali się badani w tak trudnym i specyficznym okresie. Powstaje coraz więcej opracowań badających sposoby, jakie przedstawiciele różnych grup społecznych wykorzystywali, aby radzić sobie z obowiązkową izolacją społeczną. W kontekście badań nad grą wykorzystującą geolokalizację i niejako zmuszającą użytkowników do poruszania się w przestrzeni rzeczywistej, aby odnosić sukcesy wirtualne, nawiązanie do motywacji w czasie kolejno wprowadzanych obostrzeń związanych z pandemią wydaje się konieczne. Tym bardziej, że jednym z ograniczeń był krótkotrwały zakaz przybywania w miejscach, w których pojawiają się obiekty odwzorowane w przestrzeni gry, tj. place zabaw, lasy, rezerваты, parki itd.

Badani wskazywali, że walorami gry, które skłaniały ich do włączania aplikacji były:

- konieczność koncentrowania się na wykonywaniu konkretnych zadań, co pozwalało na oderwanie myśli od problemów związanych ze znalezieniem się w trudnej sytuacji zawodowej, rodzinnej, towarzyskiej w czasie pandemii COVID-19 (I3, A1, A2, A3);
- konieczność podejmowania aktywności fizycznej, co motywowało do wyjścia z domu, przemieszczania się (pokonywania określonych dystansów) w terenach ulokowanych z daleka od centrów miast i miasteczek, w których badani przebywali w czasie lockdownu.

W jednym z przypadków powrót do gry związany był z szukaniem sposobów na walkę z depresją, która wywołana została pandemią COVID-19 i wprowadzanymi w jej czasie obostrzeniami:

Zespołowi badawczemu zależało na tym, aby sprawdzić, jaką motywacją dalszego prowadzenia gry lub jej zakończenia kierowali się badani w tak trudnym i specyficznym okresie.

„Miałam silny pandemiczny epizod depresyjny i to [gra – wyjaśnienie autorów] było coś, co mnie aktywowało, zadaniowało i sprawiało, że miałam powód, aby wyjść z domu i się kawalek przejść, kiedy już było wolno wchodzić do parków itd.” – A2. A ponadto:

- możliwość odnoszenia sukcesów w przestrzeni gry i udoskonalanie własnych awatarów, co pomagało w radzeniu sobie z presją oraz w podtrzymywaniu pewności siebie (I1);
- możliwość kontaktowania się z innymi członkami społeczności użytkowników i sympatyków „Pokemon Go!” za pośrednictwem czatów i poświęconych grze grup tematycznych w serwisach społecznościowych, dzięki czemu badani – jak to zostało zadeklarowane – nie tracili poczucia przynależenia do konkretnej społeczności (A1, A3). W opinii badanych niwelowało to pojawiające się wrażenie osamotnienia i wyobcowania, pozwalało na traktowanie rozmów o grze jako „tematów zastępczych” odciągających ich uwagę – chociaż na pewien czas – od problemów związanych z trudną sytuacją nie tylko osobistą, ale i społeczną w Polsce, Europie i szerzej – na świecie.

„Myślało się o błahych sprawach, jakimś zadaniu z gry, ale to pomagało odebrać się od rzeczywistości, zapomnieć, co się dzieje wokół” – A1

„Kontakt z innymi graczami na czatach pomógł mi bardzo w czasie pandemii” – A3.

Chociaż w czasie pandemii społeczność graczy dodawała sobie otuchy w trudnych momentach, a same wyzwania z przestrzeni wirtualnej dawały powód do podjęcia realnej aktywności i zmiany tematów do rozmyślań, to jednak w grupie użytkowników zaawansowanych zwrócono także uwagę na pewien negatywny aspekt społeczny, który niejako ma związek z ogólnym podejściem do tej formy rozrywki. Badani wspominali, że zdarza się, że użytkownicy „Pokemon Go!” są obiektem drwin z powodu zainteresowania właśnie tą grą i użytkowania jej w przestrzeni publicznej (A1, A2).

„Dużo moich znajomych patrzy z pobłażaniem na to, że gram. Są znajomi, którzy trochę tym gardzą, bo zupełnie nie rozumieją mnie i mojej motywacji” – A2.

„Wyśmiewanie mnie nie demotywuje. Spotykam się z takim traktowaniem, że to, co robię, jest niepoważne: gra w pokemony jest dla dzieci” – A3.

WNIOSKI

Motywacje do zaangażowania się w rozgrywkę w „Pokemon Go!”, które wskazane zostały przez polskich użytkowników, w dużej mierze pokrywają się z głównymi ich obszarami wyznaczonymi w literaturze przedmiotu opierającej się na badaniach publikowanych w anglojęzycznych artykułach i monografiach.

Na etapie analizowania wyników widoczna stała się różnica w motywacji, jaką kierowali się gracze należący do różnych grup, zwłaszcza początkującej i zaawansowanej. Dla początkujących użytkowników uczestniczenie w rozgrywce było zadaniem o niższym priorytecie niż podtrzymywanie i rozwijanie kontaktów społecznych. Zależało im także na urozmaiceniu rutynowych czynności lub zdobyciu motywacji do zwiększenia swojej aktywności fizycznej. Gracze zaawansowani koncentrowali się głównie na grze i związanych z nią osiągnięciach, pozostawiając na drugim planie możliwość nawiązywania kontaktów towarzyskich i relacji społecznych. Nie należy tego jednak rozpatrywać jedynie w sposób negatywny, ponieważ opisywane przez nich podejście może rozwijać umiejętności związane z tworzeniem znajomości na potrzeby realizacji konkretnego zadania. Umiejętności tworzenia zespołów i pracy w grupie kształtują z kolei kompetencje

komunikacyjne i zdolność myślenia projektowego, co w dalszej konsekwencji zapewnia rozwój umiejętności stale pożądanym na zmieniającym się rynku pracy. Dogłębne poznanie natury tego procesu wymaga oczywiście przeprowadzenia dalszych badań, skoncentrowanych na pozyskaniu bardziej szczegółowej wiedzy związanej z tym obszarem.

Wspólne dla członków grupy średniozaawansowanych i zaawansowanych graczy z Polski było zrezygnowanie z prowadzenia rozgrywek z powodu braku czasu. Realizacja osobistych ambicji (dojście do wyznaczonego sobie poziomu) i chęć zapoznawania się z nowościami wprowadzonymi w obszarze gry okazały się zbyt czasochłonne, a także zbyt istotne, aby jedynie fragmentaryczna ich realizacja przyniosła pożądane efekty. Motywem niepojawiającym się w dotychczasowych badaniach jest użytkowanie „Pokemon Go!” przez graczy, którzy wstępnie

---

Na etapie analizowania wyników widoczna stała się różnica w motywacji, jaką kierowali się gracze należący do różnych grup, zwłaszcza początkującej i zaawansowanej.

---

nie byli zainteresowani grą, ale zaczęli z niej korzystać, aby móc zaangażować się w ten sposób w działania hobbystyczne osoby, z którą pozostawali w bliskiej relacji osobistej. Wykazano także, że „Pokemon Go!” może być czynnikiem redukującym konflikty, np. na gruncie rodzinnym.

Jednym z wniosków podsumowujących badania jest wskazanie, że stawianie się obiektem drwin z powodu zainteresowania pokemonami nie ma wpływu na podjęcie decyzji o przerwaniu użytkowania gry. Jest to obszar, który wpisuje się w społeczne aspekty korzystania z gier komputerowych, ale dotyczy raczej form przemocy psychicznej stosowanej wobec graczy.

W trakcie pandemii COVID-19 aktywność graczy różniła się w zależności od ich indywidualnej sytuacji. Dla części z nich był to okres zawieszenia gry, a dla innych – intensyfikacji jej użytkowania, ponieważ pozwalało to na oderwanie się od codziennych problemów i podjęcie walki o własne zdrowie fizyczne oraz psychiczne.

Przedstawione w niniejszym artykule wyniki badania jakościowego pozwoliły na wskazanie pewnych podobieństw, ale też różnic w motywacji, jaką kierują

się w czasie prowadzenia rozgrywek gracze z Polski – odniesiono to do rezultatów analiz prezentowanych w anglojęzycznej literaturze przedmiotu. Motywacja do grania w „Pokemon Go!” ma związek nie tylko z miejscem, jakie gry komputerowe – traktowane jako forma rozrywki – zajmują w kulturze różnych społeczności, ale także z jednostkowym podejściem do tego obszaru prezentowanym przez poszczególnych graczy. Można więc uznać, że wyznaczone cele badawcze zostały osiągnięte, gdyż omówione powyżej efekty pracy zespołu dały wgląd w tę problematykę i pozwoliły nakreślić pewne obszary, których zbadanie będzie stanowić ciekawe wyzwanie naukowe w przyszłości. Autorzy żywią nadzieję, że zaprezentowane tutaj rezultaty zostaną wykorzystane jako inspiracja do prowadzenia dalszych analiz, w tym opartych o metody ilościowe.

BIBLIOGRAFIA

- Althoff T., White R. W., Horvitz, E., *Influence of Pokémon Go on Physical Activity: Study and Implications*, "Journal of Medical Internet Research" 2016 18(12), e315.
- Bueno S., Gallego, M. D., Noyes J., *Uses and Gratifications on Augmented Reality Games: An Examination of Pokemon Go*, "Applied Sciences-Basel" 2020 10(5), 1644, s. 1–13.
- Clemens C., Post J., Bateman M., *Motivation Through Pokemon Go*, "Journal of the Oklahoma Association for Health, Physical Education, Recreation, and Dance" 2018 55(3), s. 44–56.
- Evans J., Evans S. Z., Shank D. B., Fallon Q. P., *Motivations for Social Interaction: The Case of Pokémon Go After the Fad Ended*, "Social Science Quarterly" 2020 102(1), s. 547–551.
- Gill P., Stewart K., Treasure E., Chadwick B., *Methods of data collection in qualitative research: Interviews and focus groups*, "British Dental Journal" 2008 204(6), s. 291–295.
- Grabiec P., *Szał łapania stworków trwa. Polacy grają w Pokemon Go jak kraj długi i szeroki*, „Spidersweb”, <https://spidersweb.pl/2016/08/pokemon-go-w-polsce-liczba.html> (dostęp: 31.10.2022 r.).
- Kot M., *Edukacja medialna a emocje związane z budowaniem długotrwałego potencjału komercyjnego treści na przykładzie produktów związanych z uniwersum Pokemon*, [w:] M. Butkiewicz (red.), „Film jako przekaz emocjonalny”, Warszawa 2021, s. 189–202.
- Kotłowski K., *Pokemon Go! zarobiło 5 miliardów dolarów w 5 lat. Dochody wciąż rosną*, <https://polygamia.pl/pokemon-go-zarobilo-5-miliardow-dolarow-w-5-lat-dochody-wciaz-rosna,6658644556053024a> (dostęp: 25.10.2022).
- Laato S., Najmul Islam A.K.M., Laine T. H., *Did location-based games motivate players to socialize during COVID-19?*, "Telematics and Informatics" 2020(54) 101458.
- Laato, S., Laine, T. H., & Najmul Islam, A. K. M., *Location-based games and the covid-19 pandemic: An analysis of responses from game developers and players*, "Multimodal Technologies and Interaction" 2020 4(2), 29, s. 1–25.

- Lisek-Michalska, J., *Badania fokusowe: Problemy metodologiczne i etyczne*, Łódź 2013.
- Łobocki, M., *Metody i techniki badan pedagogicznych*, Kraków 2009.
- O'Connor H., Madge, C., "Focus groups in cyberspace": *Using the Internet for qualitative research*, "Qualitative Market Research: An International Journal" 2003 6(2), s. 133–143.
- Paavilainen J., Korhonen H., Alha K., Stenros J., Koskinen E., Mayra F., *The Pokémon GO Experience: A Location-Based Augmented Reality Mobile Game Goes Mainstream*, "Proceedings of the 2017 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems", s. 2493–2498.
- Petrowicz M., *Gry wideo – medium XXI wieku*, [w:] D. Gałuszka, G. Ptaszek, D. Żuchowska-Skiba (red.), „Technokultura; transhumanizm i sztuka cyfrowa”, Kraków 2016, s. 155–171.
- Rasche P., Schlomann A., Mertens A., *Who Is Still Playing Pokémon Go? A Web-Based Survey*, "JMIR Serious Games" 2017 5(2), e7.
- Rauschnabel P. A., Rossmann A., tom Dieck, M. C., *An adoption framework for mobile augmented reality games: The case of Pokémon Go*, "Computers in Human Behavior" 2017 76, s. 276–286.
- Shea R., Fu D., Sun A., Cai C., Ma X., Fan X., W. Gong, Liu J., *Location-Based Augmented Reality With Pervasive Smartphone Sensors: Inside and Beyond Pokemon Go!*, "IEEE Access" 2017 5, s. 9619–9631.
- Thelwall M., Nevill, T., *Is research with qualitative data more prevalent and impactful now? Interviews, case studies, focus groups and ethnographies*, "Library & Information Science Research" 2021 43(2), 101094.
- Wang A. I., & Skjervold A., *Health and social impacts of playing Pokémon Go on various player groups*, "Entertainment Computing" 2021 39, 100443.
- Wąsowski, M., *Pokemon Go pobiło rekord mimo pandemii. Kwota wydana przez graczy robi wrażenie*, 2020, <https://businessinsider.com.pl/gielda/wiadomosci/pokemon-go-pobilo-rekord-mimo-pandemii-kwota-wydana-przez-graczy-robi-wrazenie/t5c52wp> (dostęp: 5 lipca 2021 r.).
- Wimmer R. D., Dominick J. R., *Mass media: Metody badań*, Kraków 2008.
- Yan Z., Finn K., Breton K., *Does it Promote Physical Activity? College Students' Perceptions of Pokémon Go*, "Montenegrin Journal of Sports Science and Medicine" 2020 9(1), s. 5–10.
- Yang C., Dong L., *Motives Matter: Motives for Playing Pokémon Go and Implications for Well-Being*, "Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking" 2017 20, s. 52–57.
- Zhao B., Zhang, S., *Rethinking Spatial Data Quality: Pokémon Go as a Case Study of Location Spoofing*, "The Professional Geographer" 2019 71(1), s. 96–108.
- Zsila Á., Orosz G., Bóthe B., Tóth-Király I., Király O., Griffiths M., Demetrovics Z., *An empirical study on the motivations underlying augmented reality games: The case of Pokémon Go during and after Pokémon fever*, "Personality and Individual Differences" 2018 133, s. 56–66.

Biogram

dr Magdalena Butkiewicz – absolwentka studiów doktoranckich z zakresu Teologii Środków Społecznego Przekazu, pracownik naukowo-dydaktyczny w Instytucie Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Autorka artykułów i monografii naukowych z zakresu propagandy i manipulacji medialnej, m.in. *Od Stalina do Putina* (współautor P. Łuczuk), *Propaganda w epoce hellenistycznej na przykładzie działań władców z dynastii Seleucydów i innych. Prywatnie miłośniczka skandynawskich kryminałów.*

ORCID: 0000-0002-8692-6060

dr Mateusz Kot – edukator medialny, wykładowca akademicki, pracownik i kierownik projektów z obszaru popularyzacji nauki. Ukończył studia doktoranckie w Instytucie Dziennikarstwa i Edukacji Medialnej na UKSW (2017). Absolwent podyplomowych studiów „Zarządzanie Projektami” w Szkole Głównej Handlowej (2019). Koordynator ogólnopolskiego konkursu Olimpiada Medialna (2014–2018) oraz sekretarz komitetu okręgowego Olimpiady Wiedzy o Mediach (2020–2021). Zawodowo związany również z Centrum Nauki Kopernik. Prywatnie podróżnik, żeglarz i fan polskiej fantastyki.

ORCID: 0000-0001-9933-8420

Jarosław Cabaj

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

„Trzeba ratować cywilizację chrześcijańską, której zagraża zagłada” – o sytuacji Kościoła i społeczności katolickiej w Hiszpanii w okresie wojny domowej (1936–1939) w relacjach „Głosu Podlaskiego”

“You have to save the Christian civilization, which is threatened with destruction” – about the situation of the Church and the Catholic community in Spain during the Civil War (1936–1939) in the accounts of “Głos Podlaski”

ABSTRAKT

Temat wojny domowej w Hiszpanii wielokrotnie pojawiał się na łamach „Głosu Podlaskiego”, tygodnika wydawanego przez kurię diecezjalną w Siedlcach. Przekazy prasowe miały najczęściej formę krótkich komunikatów o sytuacji na froncie lub obszernych opisów sytuacji wewnętrznej, w tym przede wszystkim prześladowania Kościoła katolickiego, zarówno duchownych jak i świeckich, i niszczenia majątku do niego należącego. Czytelnicy tygodnika ze swojego czasopisma dowiadywali się, że zagrożeniem dla cywilizacji chrześcijańskiej są władze i siły zbrojne republiki hiszpańskiej. Z kolei gen. Franco był ukazywany jako obrońca tejże cywilizacji. Opisy sytuacji w Hiszpanii miały też na celu uwrażliwienie czytelników na przejawy agitacji komunistycznej i anarchistycznej w Polsce oraz przygotować do przeciwdziałania tej agitacji.

SŁOWA KLUCZOWE:

Siedlce, „Głos Podlaski”, prasa katolicka, wojna domowa w Hiszpanii, generał Franco

ABSTRACT

The topic of the civil war in Spain appeared many times in the pages of Głos Podlaski, a weekly published by the diocesan curia in Siedlce. The press texts most often took the form of short messages about the situation at the front or extensive descriptions of the internal situation, including, in particular, the persecution of the Catholic Church, both clergy and lay people, and the destruction of property belonging to it. Readers of the weekly newspaper found out from their magazine that the authorities and armed forces of the Spanish republic are a threat to Christian civilization. In turn, General Franco was presented as a defender of this civilization. The descriptions of the situation in Spain were also intended to sensitize readers to manifestations of communist and anarchist agitation in Poland and to prepare them to counteract this agitation.

KEYWORDS:

Siedlce, “Głos Podlaski”, the Catholic press, the civil war in Spain, general Franco

Apel przytoczony w tytule pochodzi z obszernego artykułu zamieszczonego na łamach „Głosu Podlaskiego”, a dotyczącego początkowych działań zbrojnych wojny domowej w Hiszpanii¹. Autor tekstu przywołał fragment wypowiedzi filozofa, profesora uniwersytetu w Salamance, Miguela de Unamuno y Jugo. Uczony wyraził w niej krytyczną ocenę dotychczasowych poczynań władz republiki, tolerujących – jego zdaniem – antychrześcijańskie wystąpienia ugrupowań lewicowych i anarchistycznych, uderzające w Kościół i społeczność katolicką. Z nadzieją też Unamuno patrzył na rozwój powstania antyrządowego pod przywództwem generała Francisca Franco, którego działania – jak wierzył wówczas – zapewnią ratunek cywilizacji chrześcijańskiej.

Wspomniany wyżej tekst jest jednym z kilkadziesiątu, które w ciągu blisko trzech lat trwania wojny domowej w Hiszpanii zamieściła na łamach swojego pisma redakcja „Głosu Podlaskiego”, tygodnika wydawanego w latach 1930–1939 pod patronatem kurii diecezjalnej w Siedlcach. W krótkich przekazach i obszernych artykułach, poza informowaniem o przebiegu działań zbrojnych, ukazywano czytelnikom przede wszystkim sytuację Kościoła katolickiego w państwie ogarniętym wojną domową. Uwzględniano przy tym m. in. politykę wyznaniową rządu republikańskiego, stosunek walczących stron do duchowieństwa katolickiego i wiernych. Podejmowanie przez redakcję „Głosu Podlaskiego” wymienionej problematyki jest zgodne ze schematem przyjętym przez pisma katolickie ówczesnej Polski. Wskazał na to w swojej publikacji Wojciech Opióła. Stwierdził bowiem, że „dominowały trzy formy przekazu: komunikaty z przebiegu walk, komunikaty w różny sposób dotyczące wojny domowej w Hiszpanii oraz świadectwa męczeństwa katolików”².

Uwzględniony we wstępie apel o ratowanie od zagłady cywilizacji chrześcijańskiej może stanowić motto dla przekazów „Głosu Podlaskiego”, dotyczących Kościoła i społeczności katolickiej Hiszpanii w latach 1936–1939. Celem artykułu jest ukazanie źródeł i treści przekazów o sytuacji wewnętrznej państwa ogarniętego wojną domową, odległego terytorialnie, ale bliskiego wyznaniowo czytelnikom tygodnika. Interesujące jest to, jaki obraz życia społeczności katolickiej docierał do odbiorców w Polsce „powiatowej”. Jest to o tyle ciekawe, że czytelnicy „Głosu Podlaskiego” w Polsce powojennej zetknęli się z odmienną i zarazem

---

¹ *Hiszpania w ogniu i krwi, ale już się broni*, „Głos Podlaski”, 23.08. 1936, s. 453.

² W. Opióła, *Hiszpańska wojna domowa w polskich dyskursach politycznych. Analiza publicystyki 1936–2015*, Opole 2016, s. 134.

jednostronną oceną wydarzeń w Hiszpanii w latach 1936–1939 – aprobatą poczynań rządów Frontu Ludowego i zdecydowanym potępieniem obozu narodowego, który wzniecił powstanie³.

Problematyka przekazu prasowego o wojnie domowej w Hiszpanii i sytuacji Kościoła w tym państwie, zwłaszcza przez czasopisma o zasięgu lokalnym, nie doczekała się dotychczas opracowania historycznego. Problem ten w odniesieniu do pism ogólnopolskich różnych nurtów politycznych podjął Wojciech Opióła⁴. Ukazywanie hiszpańskiej wojny domowej przez polskie pisma katolickie przedstawił też w artykule Jarosław Macała⁵. Marian Zgórnjak w swoim opracowaniu uwzględnił wybrane aspekty konfliktu hiszpańskiego w oświetleniu tytułów ogólnopolskich⁶. Badania na temat ukazywania wojny domowej na łamach czasopism satyrycznych podjęła Monika Bednarczuk⁷. Obraz konfliktu hiszpańskiego lat 1936–1938, przekazywanego przez czasopisma wydawane w tamtym okresie przez prasę siedlecką przedstawił Jarosław Cabaj⁸.

W publikacji wykorzystuję opracowania ukazujące kwestie wyznaniowe w czasie wojny domowej. Cenne są zwłaszcza ustalenia V. C. Orti⁹. Alternatywne do ugruntowanych w historiografii stanowisko w ocenie wielu aspektów konfliktu hiszpańskiego przedstawił Marek Jan Chodakiewicz¹⁰.

---

³ Wielu uczestników walk po stronie republiki zajęło w Polsce powojennej ważne stanowiska w wojsku i administracji. Przykładem jest postać Karola Świerczewskiego. Jednostronny – „prorepublikański” obraz wojny domowej w Hiszpanii prezentowała ówczesna historiografia. Z takim przekazem stykamy się m. in. w trzech publikacjach Lecha Wyszczelskiego, wydanych w 1986 r. w 50-tą rocznicę wybuchu wojny domowej: L. Wyszczelski, *Madryt 1936–1937*, Warszawa 1986; tenże, *Dąbrowszczacy*, Warszawa 1986; tenże, *Bohaterowie stu bitew*, Warszawa 1986.

⁴ W. Opióła, *Hiszpańska wojna domowa...*, dz. cyt.

⁵ J. Macała, „Wojna chrześcijaństwa z barbarzyństwem”. *Polska prasa katolicka wobec wojny domowej w Hiszpanii 1936–1939*, „Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi”, 1997, t. XX.

⁶ M. Zgórnjak, *Wojna domowa w Hiszpanii w oświetleniu polskiego rządowego piśmiennictwa politycznego i wojskowego 1936–1939*, „Studia Historyczne”, 1983, z. 3 (102).

⁷ M. Bednarczuk, *Wojna domowa w Hiszpanii 1936–1939 w krzywym zwierciadle polskich czasopism humorystycznych i satyrycznych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, Vol. XXII, Sectio FF, 2004.

⁸ J. Cabaj, *Obraz wojny domowej w Hiszpanii na łamach polskiej prasy lokalnej 1936–1939 (na przykładzie czasopism siedleckich)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej”, t. XXV (2022), z. 3 (67).

⁹ V. C. Orti, *Mrok nad ołtarzem. Prześladowania kościoła w Hiszpanii w latach 1931–1939*, przełożył z włoskiego Karol Kluza, Warszawa 2003.

¹⁰ M. J. Chodakiewicz, *Zagrabiona pamięć. Wojna w Hiszpanii (1936–1939)*, Warszawa 2010.

Bazę źródłową artykułu stanowią kompletne zbiory „Głosu Podlaskiego” z okresu trwania wojny domowej, poddane jakościowej analizie treści. Dla pełnego obrazu kwerendą objąłem roczniki od początku ukazywania się pisma, tj. od 30 listopada 1930 r. Na uwagę zasługuje też fakt, iż „Głos Podlaski” przez całe niemal dziesięciolecie poprzedzające wybuch II wojny światowej drukowano w nakładzie sięgającym w 1934 r. 1300 egzemplarzy. Był pismem opiniotwórczym dla mieszkańców terenów wchodzących w skład ówczesnej diecezji siedleckiej, obejmującej obszar powiatów bialskiego, garwolińskiego, łukowskiego, radzyńskiego, siedleckiego, sokołowskiego, węgrowskiego i włodawskiego, należących wtedy w większości do województwa lubelskiego.

1. „WTARGNĘŁY DO NAS NAJCIEMNIEJSZE ŻYWIOŁY”

Od samego początku relacjonowania w przekazach „Głosu Podlaskiego” wojna domowa w Hiszpanii była ukazywana jako następstwo oddziaływania wrogich sił z zewnątrz, przede wszystkim agentów ze Związku Sowieckiego¹¹. W cytowanym wyżej artykule, w którym zamieszczono przytoczoną wyżej wypowiedź profesora Unamuno, została też przywołana wypowiedź byłego prezydenta republiki hiszpańskiej Niceto Alcalá-Zamory o wpływie „najciemniejszych żywiołów”. Z tekstu wynikało, iż wspomniany polityk był przekonany, że wystąpienia antykościelne są aranżowane z zewnątrz. Redakcja przytoczyła następujący fragment wypowiedzi Zamory: „Sowiety przysłały do nas wszystkich morderców i wszystkich opryszków, którzy zorganizowali w kraju strajki i rewolucję. Masoni przysłali do nas wszystkich swoich bojowników, którzy podłożyli ogień pod kościoły, szkoły i klasztory. Jednym słowem, gdy Hiszpan był spokojny, kraj stał się pastwą bandytów z całego świata. Spotkali się oni w Hiszpanii, by ją złupić z całym cynizmem i okrucieństwem”¹².

Obce inspiracje wystąpień antykościelnych w Hiszpanii sugerował autor artykułu, zatytułowanego „Komunistyczne niebezpieczeństwo”, zamieszczonego

---

¹¹ W. Opióła wskazał, że w relacjonowaniu spraw hiszpańskich pisma katolickie przyjęły wspólną linię po ogłoszeniu listu biskupów hiszpańskich, którzy przedstawili w nim swoje stanowisko m. in. w kwestii przyczyn wybuchu wojny domowej. Głównym sprawcą zła – jak wyeksponował Opióła z listu hierarchów – był „Związek Radziecki, który w Moskwie obmyślił komunistyczny spisek i eksportował go z siłami zbrojnymi i instruktorami ideologicznymi na Półwysp Iberyjski”; W. Opióła, *Hiszpańska wojna domowa...*, dz. cyt., s. 137.

¹² *Hiszpania w ogniu i krwi, ale już się broni*, „Głos Podlaski”, 23.08.1936, s. 453.

na pierwszej stronie „Głosu Podlaskiego” z 20 września 1936 r. Opisując sytuację w kraju objętym wojną domową, zwracał się do czytelników z wątpliwościami: „Niech mi kto z tych optymistów wytłumaczy, jak to się stało, że ów lud hiszpański, tak bardzo religijny, przywiązany do wiary przodków – rzucił się najpierw na kościoły najbardziej czczone, kochane, na świętości przodków swoich! Że ten lud, który najwięcej, a może jedynie doznawał miłosierdzia u furt klasztornych – najpierw szedł mordować zakonnic i duchownych? – I to kto w pierwszym rzędzie? – Ci, co są najszczerzy, najtkliwsi, zdawałoby się, najbardziej ludzcy: kobiety i dzieci... Jak to wytłumaczyć? Skąd ta nagła zmiana?”¹³.

Analizując uwarunkowania wystąpień antykościelnych w Hiszpanii, wskazał też na zorganizowaną akcję komunistów i środowisk masońskich w skali międzynarodowej. Znajduje tu potwierdzenie opinia W. Opióła, który stwierdził, że „w prasie katolickiej określenia *mason*, *Żyd*, *komunista* często stawały się w kontekście wojny w Hiszpanii synonimami”¹⁴. Autor cytowanego wyżej artykułu akcentował też konieczność przeciwstawienia się agresji. Apelował o stworzenie „akcji przeciwbolszewickiej”¹⁵. Wskazał na cele jej działalności, a przede wszystkim przeciwstawienie się agitacji komunistycznej. W zakończeniu artykułu autor podkreślił z zadowoleniem, że „budzi się już w Polsce ten ruch. Bo też najwyższy czas po temu. Wypadki na Zachodzie niech nam będą przestrożą!”¹⁶.

W relacjach „Głosu Podlaskiego” pojawiały się opisy zniszczeń obiektów sakralnych, dokonywanych za przyzwoleniem władz republikańskich, a także przykłady eksterminacji duchowieństwa i ludności¹⁷. I tak w wydaniu z 29 listopada 1936 r. ukazał się obszerny tekst o tej tematyce, zatytułowany „Potop”. Zamieszczono w nim opisy dwóch miast – Toledo i Madrytu, o które od kilku miesięcy toczyły się walki. W pierwszym z wymienionych – jak wynikało z przekazu – nie ocalał ani jeden kościół. O skali zniszczeń i zbrodni, dokonanych przez siły republikańskie, informowano czytelników następująco: „W murach kościelnych nie

¹³ *Komunistyczne niebezpieczeństwo*, tamże, 20.09.1936, s. 502.

¹⁴ W. Opióła, *Hiszpańska wojna domowa...*, dz. cyt., s. 139.

¹⁵ Na akcentowaną przez polską prasę katolicką potrzebę przeciwdziałania propagandzie komunistycznej w skali międzynarodowej wskazał w swoim artykule J. Macała; J. Macała, „*Wojna chrześcijaństwa z barbarzyństwem*”..., dz. cyt., s. 133–134.

¹⁶ *Komunistyczne niebezpieczeństwo*, „Głos Podlaski”, 20.09.1936, s. 502.

¹⁷ Na fakt obszernego opisywania przez polską prasę katolicką zbrodni dokonywanych w Hiszpanii przez zwolenników republiki na swoich przeciwnikach zwrócił uwagę J. Macała; J. Macała, „*Wojna chrześcijaństwa z barbarzyństwem*”..., dz. cyt., s. 125–126.

zostawiono ani jednej całej figury, ani jednego nieuszkodzonego obrazu. Hordą łupieżców czerwonych kierowali ludzie znający się na sztuce. Co tylko było wartościowe w kościołach, klasztorach, pałacu prymasowskim i muzeum miejskim – zrabowano i wywieziono. Resztę zniszczono. Pastwiono się nad figurami świętych, rąbiąc je na kawałki, poniszczono nawet małe krucyfiksy, wydobyte z cel klasztornych. Z obrazów, których nie warto było rabować, wycinano twarze świętych, a na bardzo wielu malowidłach zostały ślady bagnatów. Milicja czerwona nie skora była do bitwy, ale wykazywała lwią odwagę, idąc z bagnatami na obrazy i figury świętych”¹⁸. Jako szczególny przejaw barbarzyństwa redakcja podała bezczeszczenie zwłok zakonnic, spoczywających w podziemiach miejscowego klasztoru. W opisie Toledo wskazywano też, że z sześćdziesięciu księży zamieszkałych w mieście przed wybuchem wojny nie ocalał żaden.

W opisie sytuacji w Toledo znajdujemy też krytyczne oceny Żydów. Oskarżano ich o wspieranie Frontu Ludowego¹⁹. W zamian – jak wynika z przekazu – siły republikańskie ocaliły miejscową synagogę wraz ze zgromadzonymi przy niej zbiorami bibliotecznymi. Do czytelników trafił następujący komentarz: „Przez siedemdziesiąt dni i siedemdziesiąt nocy czerwona zaraza hulała w mieście, niszcząc wszystko, przede wszystkim kościoły. Ale koło synagogi zaraza przeszła, nie naruszając jej zupełnie, a przeciwnie, zachowując w całości”²⁰.

Oskarżenia pod adresem rodzimych komunistów, działających w interesie Moskwy, zawierały informacje o walkach w okolicach Madrytu. Z opisu zmagania zbrojnych w pobliżu Escorialu czytelnicy „Głosu Podlaskiego” dowiedzieli się, że pomimo starań wojsk narodowych, aby obiekty chronić przed zniszczeniem, doszło jednak do rabunku, gdyż – jak utrzymywał autor przekazu – „agenci sowieccy zawczasu już obdarli groby królewskie i sprofanowali kościół. Z zamku i kościołów wywieziono ogromne ilości najcenniejszych dzieł sztuki i niezliczone skarby, przekraczające miliardowe sumy. Wszystko to ma być wysłane do Rosji jako zapłata za amunicję i pomoc”²¹. I dalej w tym samym tonie: „To samo dzieje się teraz

---

¹⁸ *Potop*, „Głos Podlaski”, 29.11.1936, s. 630.

¹⁹ „Głos Podlaski” w kwestii zaangażowania Żydów po stronie sił republiki prezentował opinie charakterystyczne dla polskiej prasy prawicowej; por. M. Bednarczuk, *Żydzi i tzw. kwestia żydowska a wojna domowa w Hiszpanii*, „Kwartalnik Historii Żydów”, 2006, 2, s. 169.

²⁰ *Potop*, „Głos Podlaski”, 29.11.1936, s. 630.

²¹ Tamże.

w Madrycie, gdzie cofająca się milicja rabuje wszystko, co można zabrać, a opuszczone gmachy wysadza dynamitem w powietrze”²².

Z wielu przekazów „Głosu Podlaskiego” jego czytelnicy mogli dowiedzieć się o eksterminacji duchowieństwa hiszpańskiego. W numerze 2 z 1937 r. redakcja podała, powołując się na źródła powstańcze, iż dotychczas „oddziały czerwone” wymordowały ponad 5000 księży świeckich, zakonników i zakonnice.

Z wielu przekazów „Głosu Podlaskiego” jego czytelnicy mogli dowiedzieć się o eksterminacji duchowieństwa hiszpańskiego. W numerze 2 z 1937 r. redakcja podała, powołując się na źródła powstańcze, iż dotychczas „oddziały czerwone” wymordowały ponad 5000 księży świeckich, zakonników i zakonnice²³. Sprawie eksterminacji duchowieństwa przez siły republikańskie był też poświęcony artykuł, który ukazał się na stronie tytułowej wydania z 25 lipca 1937 r. Był to przedruk z „Kuriera Warszawskiego”. Sam tytuł – „Wymordowano 16000. (W czerwonej Hiszpanii)” – wskazywał na treść artykułu. W pierwszej kolejności podjęto w nim problem strat w ludziach Kościoła hiszpańskiego w następstwie „czerwonych rządów”. Autor tekstu odwoływał się do ustaleń bliżej nieokreślonej komisji, ukazujących skalę zniszczenia obiektów sakralnych, prześladowania duchowieństwa i liczebność zamordowanych²⁴. Podał też liczbę 4 tys. świątyń uszkodzonych

²² Tamże, s. 631.

²³ *Wiadomości polityczne. Hiszpania*, tamże, 10.01.1937, s. 17.

²⁴ O eksterminacji duchowieństwa napisał: „W Hiszpanii nie ograniczono się jedynie do mordowania napotykanych duchownych; szukano ich systematycznie od pierwszej chwili objęcia władzy przez czerwonych; wynagradzano hojnie tych, którzy donosili o pobycie gdzieś księdza. W Katalonii na przykład płacono za taką wiadomość do 1000 pesetów. Wskutek tego metodycznego wyszukiwania księży, czerwoni wymordowali 11 biskupów i 16.000 księży. W Hiszpanii było przed rewolucją komunistyczną ogółem 60 biskupów i 33.500 księży. Wymordowano więc 40 proc. Poza tym zabito 26 zakonników lazarystów (18 z nich zastrzelono), 113 zakonników augustianów z okolic Eskurialu [zapis zgodnie ze źródłem – J.C.] uwięzili

w różnym stopniu w samej Katalonii, w całej zaś Hiszpanii 10 tys. Ocalały tylko te, które – jak stwierdził – zostały zmienione na domy ludowe lub magazyny. Działania władz republiki hiszpańskiej w stosunku do duchowieństwa porównywał z poczynaniami bolszewików w Związku Sowieckim. Odwołując się do ustaleń rzymskiej komisji Pro Deo, autor artykułu wskazał na „charakterystyczną cechę, często spotykaną w Rosji”, a praktykowaną przez władze republiki hiszpańskiej, polegającą na tym, że „czerwoni nie poprzestają na zniszczeniu kościołów i zabiciu duchownych, wszędzie gdzie tylko mogą starają się profanować i zanieczyszczać miejsca modlitwy”²⁵. Podkreślił też, że ofiary prześladowań są poddawane przed śmiercią długim męczarniom. W podsumowaniu autor artykułu stwierdził: „Można by długo ciągnąć tę okropną opowieść. Ze strony komunistów zjawiają się zaprzeczenia prawdziwości tych faktów, nic to dziwnego: w metodzie prześladowczej, jak w propagandzie zaznaczają się te same cechy, co w Rosji – zabijają, męczą, niszczą wszystko, co ma związek z religią i jednocześnie z całym cynizmem twierdzą, że nic podobnego nie istnieje. Czerwoni chcieliby wmówić ludziom, że to oni dla własnej przyjemności rozwalają kościoły i że zakaz nauczania religii jest wolą wierzących i Kościoła”²⁶.

W wydaniu z 22 sierpnia 1937 r. „Głos Podlaski” podał kolejne informacje dotyczące prześladowania Kościoła w Hiszpanii. W pierwszej z nich, powołując się na doniesienia Katolickiej Agencji Prasowej (dalej KAP), tygodnik przekazał ustalenia Kurii Generalnej Towarzystwa Jezusowego. Wynikało z nich, iż w trakcie wojny domowej życie straciło ponad stu ojców i braci z tego zgromadzenia²⁷.

Drugi z tekstów dotyczył warunków pracy duchowieństwa katolickiego w prowincjach opanowanych przez „czerwonych”. Autor tekstu odwoływał się do ustaleń „The Catholic Herald”. Pismo to przedstawiło relacje duchownego, który uciekł z Hiszpanii. Wynikało z niej, że księża muszą ukrywać się a ich praca ma

---

czerwoni w Alcala de Henares, 5 zabili w Madrycie i 8 w Maladze. Na 75 instytucji, prowadzonych przez salezjanów w Hiszpanii, zniszczono całkowicie lub częściowo 41; rozstrzelanych jest 36 salezjanów, ponad 400 zakonników, oraz 66 zakonnice salezjanek trzymają czerwoni w więzieniach. W okręgu madryckim nie ma miejscowości, gdzie by nie byli rozstrzelani księża. Klasztor Urnieta spalony. Zabitych jest 50 klarysek, 9 księży, 35 studentów i 6 braciszków” *Wymordowano 16.000 (W czerwonej Hiszpanii)*, tamże, 25.07.1937, s. 359.

²⁵ Tamże.

²⁶ Tamże, s. 360.

²⁷ *Wiadomości z kraju i ze świata. Z martyrologii jezuitów w Hiszpanii*, tamże, 22.08.1937, s. 412.

charakter tajny, przypominający działalność pierwszych chrześcijan. I tak w Barcelonie duchowni udawali się z posługą sakramentalną nierzadko w przebraniach milicji lub jako robotnicy²⁸.

W wydaniu z 29 sierpnia 1937 r. „Głos Podlaski”, powołując się na KAP, poinformował o wycofywaniu się „czerwonego rządu Walencji” z pewnych zakazów odnoszących się do życia religijnego. Pozwolono na „prywatne” odbywanie praktyk religijnych, zaś otwarcie kościołów odłożono „na później”. W komentarzu podkreślano, że „trzeba było czerwonym władzom hiszpańskim aż trzynastu miesięcy, by przywrócić ludności katolickiej ich prawa do modlitwy *prywatnie/.../* Cóż jest to przyczyną tej o 13 miesięcy spóźnionej decyzji rządu walenckiego? Chodzi tu po prostu, rzecz jasna o uspokojenie Ligi Narodów, Wielkiej Brytanii i *zaprzyjaźnionych* państw demokratycznych, poważnie zaniepokojonych objawami anarchistycznej furii w Hiszpanii”²⁹. A zatem – jak wyeksponowała redakcja tygodnika – działania rządu walenckiego są na użytek opinii światowej.

2. GENERAL FRANCO – „OBROŃCA WIARY I CYWILIZACJI”

Taki wizerunek przywódcy obozu narodowego w wojnie domowej w Hiszpanii upowszechniała wśród swoich czytelników redakcja „Głosu Podlaskiego”, co było zgodne z opiniami prezentowanymi przez prasę katolicką w ówczesnej Polsce³⁰. Przekaz o generale Franco jako obrońcy chrześcijaństwa i cywilizacji znalazł się w omówieniu stanowiska wyrażonego przez przebywającego w Rzymie prymasa Hiszpanii, arcybiskupa Toledo Isidro Gomá y Tomá³¹. Wymowny był tytuł tekstu – „Na czerwonym froncie. Obrońcy wiary i cywilizacji”. Do czytelników trafiał jednoznacznie brzmiący komunikat – obrońcą wiary i cywilizacji był generał Franco, którego ocenę miał wyrazić prymas Hiszpanii w następujących słowach: „jest prawdziwym żołnierzem, ożywionym duchem rycerskim. Jest też

²⁸ *Wiadomości z kraju i ze świata. Msza św. bez mszału i kielicha. Spowiedź między piętrami w windzie*, tamże.

²⁹ *Wiadomości z kraju i ze świata. Rząd Walencji a przywrócenie praktyk religijnych*, tamże, s. 412.

³⁰ Wojciech Opióła stwierdził, iż „w prasie katolickiej postać generała Franco wzbudzała szacunek i entuzjazm. Był on uosobieniem bohatera, który podjął walkę z *komunistyczną zarazą*”; W. Opióła, *Hiszpańska wojna domowa...*, dz. cyt., s. 135.

³¹ Abp Isidro Gomá y Tomá reagował na działania w sferze wyznaniowej władz II republiki jeszcze przed wybuchem wojny domowej; V. C. Orti, *Mrok nad ołtarzem...*, dz. cyt., s. 76.

praktykującym katolikiem. Uważam, że zwycięstwo wojsk narodowych jest pewne, ale pomoc udzielana przez Sowiety wojskom czerwonym, przedłuża krwawą wojnę³². Redakcja wyeksponowała też opinię prymasa, iż „zwycięstwo generała Franco przyniesie sprawiedliwość społeczną i zaspokojenie słusznym wymogów klas pracujących”³³.

W kształtowaniu pozytywnego obrazu generała Franco i jego działań posłużyło redakcji „Głosu Podlaskiego” obszernie omówienie orędzia episkopatu Hiszpanii do biskupów całego świata o wojnie domowej.

W kształtowaniu pozytywnego obrazu generała Franco i jego działań posłużyło redakcji „Głosu Podlaskiego” obszernie omówienie orędzia episkopatu Hiszpanii do biskupów całego świata o wojnie domowej. Znalazło się ono na łamach tygodnika w październiku 1937 r. W artykule zgodnie ze wspomnianym orędziem wyjaśniano stosunek Kościoła do „władzy ludowej”, a także do kierownictwa powstańczego, wreszcie zamieszczono opis sytuacji kraju powstałej w następstwie konfliktu zbrojnego. W pierwszej kwestii czytelnicy tygodnika mogli się dowiedzieć, że hierarchowie hiszpańscy odpierali zarzut „o zamknięciu się Kościoła” na władze republiki, co miało prowadzić zwolenników tej ostatniej do napadów na księży i świątynie. Redakcja zamieściła do tego fragment orędzia następującej treści: „Przeczmy temu [*zamknięciu się Kościoła* – J.C.]. Napad na świątynie był nagły, prawie równoczesny we wszystkich okolicach, i nastąpił jednocześnie z rzezią kapłanów. Świątynie płonęły, ponieważ były domami Bożymi, a kapłanów zabijano, ponieważ byli sługami Boga. Kościół nie był stroną zaczepną”³⁴.

W publikacji zostało wyeksponowane stanowisko episkopatu hiszpańskiego wobec stawianego mu przez władze republikańskie zarzutu o opowiedzenie się po jednej z walczących stron, tj. sympatyzowanie z gen. Franco. I tu również

---

³² *Na czerwonym froncie. Obrońcy wiary i cywilizacji*, „Głos Podlaski”, 03.01.1937, s. 4.

³³ Tamże.

³⁴ *Nasza Hiszpania cierpi ból, głęboki jak morze*, tamże, 24.10.1937, s. 520.

zamieszczono cytata z orędzia: „Kościół nie wiązał się z nikim, ani z partiami, ani z osobami, ani z teoriami. Postawiony ponad wszystkimi i wszystkim, spełniał obowiązek nauczania wiary i wzywania do miłości, chociaż odczuwał dotkliwy ból, że go prześladowano i że go porzuciło tylu zbłąkanych synów”³⁵. W sprawie opowiedzenia się po stronie powstańców redakcja zamieściła cytata z orędzia następującej treści: „Kościół zamiast zginąć całkowicie z rąk komunistów, jak się to dzieje na ziemiach opanowanych przez komunę, znalazł sobie opiekę u władzy, która dotąd utrzymuje fundamenty wszelkiej społeczności. Dążnościami politycznymi tej władzy Kościół się nie zajmuje. Nie zamierzamy przesądzać, co nastąpi w przyszłości po wojnie. Stwierdzamy tylko stanowczo, że wojna została wszczęta nie dla zbudowania przewagi państwa na ruinach upokorzonego narodu, ale na to, aby odrodził się duch narodowy, wsparty na mocy i wolności chrześcijańskiej dawnych czasów. Stwierdzamy, że pomiędzy obu stronami walczącymi istnieje ogromna przepaść nie do przebycia w sposobach rządzenia i zasadach sprawiedliwości. Zabić, by zabijać, niszczyć, by zniszczyć, ograbiać przeciwnika nie uczestniczącego w wojnie – takie postępowanie jednych, kłamliwie przypisywane drugim”³⁶.

„Głos Podlaski” informował za KAP o upowszechnieniu orędzia biskupów hiszpańskich na gruncie polskim. W wydaniu z 23 stycznia 1938 r. ukazała się informacja o wydaniu wspomnianego dokumentu przez diecezję sandomierską. Druk miał być kolportowany nieodpłatnie w Polsce i ośrodkach polonijnych³⁷.

W budowaniu pozytywnego wizerunku gen. Franco i jego rządu redakcja „Głosu Podlaskiego” posiłkowała się doniesieniami, podawanymi za KAP, a dotyczącymi między innymi odwoływaniu przez dyktatora antykościelnych zarządzeń władz republiki. I tak w wydaniu z 3 kwietnia 1938 r. znalazła się obszerna informacja o życiu religijnym części Hiszpanii pozostającej pod kontrolą wojsk powstańczych. Czytelnik dowiadywał się wprost, iż „Rząd narodowej Hiszpanii obalił wszystkie antyreligijne zarządzenia poprzednich rządów”³⁸. Wymieniano przy tym zniesiony zakaz nauczania religii w szkołach publicznych, przywrócenie

---

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

³⁷ *Wiadomości z kraju i ze świata. Prawdę o Hiszpanii muszą znać rzesze katolików polskich*, tamże, 23.01.1938, s. 38.

³⁸ *Wiadomości z kraju i ze świata. Życie katolickie w narodowej Hiszpanii*, tamże, 03.04.1938, s. 165.

członków kongregacji zakonnych w prawach do nauczania. Czytelnicy dowiedzieli się również o unieważnieniu ustaw: „o rozwodach i wymierzonych w małżeństwa sakramentalne, o wysiedleniu z Hiszpanii Towarzystwa Jezusowego i konfiskacie dóbr do niego należących, o cofnięciu zakazu niesienia przez duchownych posług religijnych pensjonariuszom szpitali i zakładów dobroczynnych oraz więzień”³⁹.

W wydaniu z 7 sierpnia 1938 r. „Głos Podlaski” poinformował czytelników o okólniku „narodowego ministra spraw wewnętrznych”, skierowanym do wszystkich gubernatorów, a dotyczącym surowych kar za „błuznierstwa, przekleństwa oraz oszczerstwa”. Nie precyzowano jednak szczegółów o jakie przestępstwa chodzi, ani o rozmiarze kar⁴⁰.

O zmianach w stosunku nowych władz państwowych Hiszpanii do kwestii religijnych informował „Głos Podlaski” w 1939 r. 5 marca zamieścił wzmiankę o zniesieniu ustawy rządu republikańskiego z 1932 r., a dotyczącej „zeświecczenia” cmentarzy. W nowej przekazano je pod ścisłą kontrolę kościołów i – jak podkreślano w komentarzu – wprowadzono obowiązek usunięcia z nagrobków wszelkich napisów masońskich i antyreligijnych⁴¹.

„Głos Podlaski” odnotowywał przejawy odrodzenia życia religijnego w Hiszpanii na terenach zajętych przez oddziały gen. Franco. I tak, tydzień po opanowaniu Barcelony przez powstańców, czytelnicy tygodnika mogli dowiedzieć się o licznych udziałach mieszkańców w uroczystej mszy św. Przekaz był utrzymany w niezwykle podniosłym tonie: „W oswobodzonej spod czerwonego jarzma Barcelonie na Placu Katalońskim odprawiona została uroczysta msza św., którą wysłuchało około 600.000 osób. Było to pierwsze nabożeństwo odprawione publicznie po długich miesiącach niewoli mieszkańców Barcelony. W pierwszych szeregach przed ołtarzem klęczała grupa zwolnionych z komunistycznych więzień kobiet i dziewcząt. Zostały one uratowane przez członków Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w chwili, gdy dozorczy kobiecego więzienia, w którym się znajdowały, przygotowywali na gwałt samochody ciężarowe, aby przewieźć nieszczęśliwe kobiety do okolic jeszcze zajętych przez czerwonych. Na piersiach

---

³⁹ Tamże.

⁴⁰ *Wiadomości z kraju i ze świata. Surowe kary za bluźnierstwa i oszczerstwa w narodowej Hiszpanii*, tamże, 07.08.1938, s. 391.

⁴¹ *Wiadomości polityczne. Nowa ustawa o cmentarzach w narodowej Hiszpanii*, tamże, 05.03.1939, s. 121.

kobiet, jak również mężczyzn, zwolnionych z więzień komunistycznych, widniały ich numery więzienne z przypiętymi kokardami o barwach narodowych⁴².

Ostatnie informacje o sytuacji społeczności katolickiej pod rządami gen. Franco zamieściła redakcja „Głosu Podlaskiego” w sierpniu 1939 r. W przekazie podkreślano, że w lipcu 1939 r. w wielu miejscach Hiszpanii odbyły się wielkie uroczystości religijne z udziałem licznych rzesz wiernych. Ich rozmach w ocenie redakcji wskazywał na to, że „jak gdyby kraj ten chciał w najszybszym tempie odrobić to, co pod bezbożnymi rządami czerwonych nie było mu dane wypełnić⁴³. Czytelnicy mogli też ze swojego tygodnika dowiedzieć się o przebiegu uroczystości ku czci Najświętszego Serca Pana Jezusa. Odbywały się one 19 lipca w Madry-

---

Ostatnie informacje o sytuacji społeczności katolickiej pod rządami gen. Franco zamieściła redakcja „Głosu Podlaskiego” w sierpniu 1939 r.

---

cie z udziałem ponad 50 tysięcy wiernych. Manifestacja religijna – jak podkreślała redakcja – towarzyszyła też nabożeństwom ku czci św. Jakuba Apostoła. Miały one miejsce sześć dni po obchodach madryckich w Santiago de Compostela. A wzięł w nich udział generał Jose Ituarte Moscardo, bohater frankistowskiej Hiszpanii, obrońca Alkazaru. Czytelnicy mogli też dowiedzieć się o pielgrzymce 2400 byłych więźniów „władz czerwonych” do sanktuarium Matki Bożej del Pilar, a także o uroczystościach ku czci św. Teresy z Ávili. Te ostatnie odbyły się w Burgos. Jako kolejny przykład odrodzenia religijnego w Hiszpanii po upadku republiki podano odnowienie działalności „Apostolstwa Morza⁴⁴”.

3. „TAK SAMO ZACZĘŁO SIĘ W HISZPANII”

W przekazach „Głosu Podlaskiego” o wojnie domowej w Hiszpanii znajdujemy odniesienia do aktualnej sytuacji w Polsce, stanowiące ostrzeżenie przez

---

⁴² *Wiadomości z kraju i ze świata. W oswobodzonej Barcelonie 600.000 osób słucha uroczystej mszy św.*, tamże, 12.02.1939, s. 86.

⁴³ *Wiadomości z kraju i ze świata. Wielkie manifestacje religijne w Hiszpanii*, tamże, 13.08.1939, s. 423.

⁴⁴ Tamże.

powtórzeniem się hiszpańskiego scenariusza w naszym państwie⁴⁵. Analogii doszukiwała się redakcja tygodnika m. in. poprzez relacjonowanie głośnej sprawy mordu na księdzu Stanisławie Streichu, dokonanego w Luboniu przez działacza komunistycznego, Wawrzyńca Nowaka⁴⁶. Sprawa zabójstwa kapłana stała się okazją do przedstawienia szerszej perspektywy walki środowisk lewicowych z chrześcijaństwem. Tekst „Tak samo zaczęło się w Hiszpanii” ukazał się na pierwszej stronie wydania z 20 marca 1938 r. Znalazło się w nim ostrzeżenie skierowane do czytelników. Nawiązując do tytułu, autor artykułu przestrzegał: „Pamiętajmy, że tak samo zaczęło się w Hiszpanii. Jedne jacejki paliły kościoły, inne uspokajały społeczeństwo, że to tylko pojedyncze wybryki, wypadki odosobnione, że nie ma się czym niepokoić, bo Hiszpania, to przecie nie Rosja i bolszewizmu nie może być w Hiszpanii. Inne, gdzie indziej zagnieżdżone jacejki, będą dalej tym mocniej jątrzyć i rozbijać naród od środka, a jeszcze inne tym bardziej wzmocnią robotę w Wielkopolsce, by w świadomości mas fala ta miała charakter polski, a nie żydowski. Polaków zacznie się na nowo jątrzyć, tumanić, ogłupiać, usypiać, uspokajać. Swaim się powie: jeszcze za wcześnie, ale wzmocnijcie tylko wysiłek, a zwycięstwo pewne. – Tak samo zaczęło się w Hiszpanii”⁴⁷.

Zabójstwo w Luboniu w przekazie „Głosu Podlaskiego” jawi się więc jako próba otwierania przez komunistów nowego frontu walki z chrześcijaństwem. Autor przestrzegał przy tym przed bezwzględными działaniami aktywistów komunistycznych. „Trzeba dobrze rozumieć i pamiętać – wskazywał – czym jest partia komunistyczna. Jest to organizacja, w której panuje żelazna dyscyplina i karność. Nie ma w niej uczuć ani odruchów, wszystko jest rozkazem, obliczonym i wydany na zimno”⁴⁸.

W odniesieniu do zbrodni lubońskiej autor zauważył, że „robotą wywrotową przeniknęła do naszych ziem zachodnich, najbardziej kulturalnych, najbardziej polskich i religijnych. Komuna uderza w samą ostoję polskości i katolicyzmu. Robotą sowiecka na zachodzie doznaje wciąż niepowodzeń, załamuje się w Hiszpanii,

---

⁴⁵ J. Macała zwrócił uwagę, iż prasa katolicka w upowszechnianym na swoich łamach obrazie wojny domowej w Hiszpanii uwzględniała „nieustannie” kontekst polski; J. Macała, *Wojna chrześcijaństwa z barbarzyństwem*..., dz. cyt., s. 132–133.

⁴⁶ Pierwsza obszerna relacja na temat zbrodni w Luboniu znalazła się na pierwszych dwóch stronach „Głosu Podlaskiego” z 13 marca 1938 r.; *Męczeństwo w Luboniu*, „Głos Podlaski”, 13.03.1938, s. 125.

⁴⁷ *Tak samo zaczęło się w Hiszpanii*, tamże, 20.03.1938, s. 137–138.

⁴⁸ Tamże.

otrząsa się z niej nawet Francja. Dlatego wzmacnia się ona u nas, skoro jesteśmy najbliższymi sąsiadami Bolszewii i zamkniętymi dla niej wrotami w drodze na zachód. W tym znaczeniu Luboń to dla komuny jakby próbna mobilizacja swych sił w Polsce, a dla nas ostrzeżenie, które trzeba dobrze zrozumieć i zapamiętać⁴⁹.

Autor odniósł się też do sprawy osądzenia sprawcy mordu w Luboniu. Wyraził przy tym obawy następującej treści: „Patrzmyż teraz, co się dzieje po zbrodni. Bardzo być może, że udziału współników w zbrodni Nowaka udowodnić się nie da. Bardzo być może, że sąd, który opierać się może tylko na faktach udowodnionych i któremu nie wolno jest opierać się na domysłach, stanie na stanowisku, że to jest tylko zbrodnia jednostki. Ale szeroka opinia musi szukać ręki, która kierowała zbrodniarzem, nawet wówczas, gdy ta ręka ukryła się tak starannie i przeźornie, że niepodobna jej pochwycić. Wiemy, jak takie wystąpienia urządzano gdzie indziej i znamy ich receptę⁵⁰.”

PODSUMOWANIE

Problematyka wojny domowej w Hiszpanii znalazła stałe miejsce w relacjach tygodnika „Głos Podlaski”. Forma i treść przekazu była zgodna z tym, co zamieszczały wówczas na swoich łamach inne tytuły polskiej prasy katolickiej. Zwykle w krótkich przekazach czytelnik dowiadywał się o przebiegu działań zbrojnych. W dłuższych tekstach podejmowano najczęściej problematykę eksterminacji duchowieństwa hiszpańskiego i społeczności katolickiej przez siły podległe władzom republiki. Wojna w Hiszpanii była więc przedstawiana jako starcie dwóch światów – tradycyjnego chrześcijańskiego z „bezbożnym, komunistycznym i masońskim”. Analiza materiałów publikowanych na łamach „Głosu Podlaskiego” pozwala na potwierdzenie opinii W. Opióły, dotyczącej relacjonowania przez polską prasę katolicką przebiegu wojny domowej w Hiszpanii na zasadzie dychotomii „dobry-zły” i „my-oni”. Zgodnie zaś z tak przyjętą narracją siły gen. Franco określano jako: „narodowe wojska hiszpańskie”, „obrońcy wiary”. Z kolei w odniesieniu do strony przeciwnej pojawiały się epitety: „komuniści”, „czerwoni”, „hordy bolszewickie”. Działania gen. Franco nazywano zwykle walką z „komunistyczną zarazą⁵¹”.

---

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ Opióła W., *Hiszpańska wojna domowa...*, dz. cyt., s. 135.

W przekazach redakcji „Głosu Podlaskiego”, sympatyzującej z gen. Franco, za myśl przewodnią można przyjąć apel zamieszczony w tytule artykułu – „Trzeba ratować cywilizację chrześcijańską, której zagraża zagłada”. Jednoznacznie też wskazywano wrogów tradycyjnych wartości – byli nimi komuniści, anarchiści, Żydzi, wszyscy ci, którzy opowiadali się za republiką. Zagrożenie to – w ocenie autorów przekazów tygodnika – pochodziło z zewnątrz, przede wszystkim z Moskwy, skąd płynęły impulsy do działań antychrześcijańskich w skali międzynarodowej, w tym czasie zaś przede wszystkim w Hiszpanii.

Generał Franco był ukazywany przez redakcję tygodnika jako obrońca tradycyjnych wartości. Dlatego czytelnicy dowiadywali się o wszelkich poczynaniach władz frankistowskich, służących odbudowie struktur kościelnych i przywracaniu możliwości praktyk religijnych. Nie wspomniano natomiast o zbrodniach, których dopuszczały się wojska gen. Franco.

W relacjonowaniu spraw hiszpańskich został uwzględniony problem eksportu rewolucji oraz zagrożenia ze strony „bezbożnego komunizmu” dla bezpieczeństwa państwa polskiego i Kościoła katolickiego. W tym kontekście wymowne jest szczegółowe opisanie zbrodni w Luboniu. Sprawę śmierci księdza Streicha ukazywano jako przestrożę dla Polaków. Jej relacjonowanie miało zapewne na celu uwrażliwienie czytelników na wszelkie przejawy działań antychrześcijańskich, bo przecież „tak samo zaczęło się w Hiszpanii”.

BIBLIOGRAFIA

I. Źródła:

„Głos Podlaski”, Siedlce, 1930–1939.

II. Opracowania:

Bednarczuk M., *Wojna domowa w Hiszpanii 1936–1939 w krzywym zwierciadle polskich czasopism humorystycznych i satyrycznych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2024, Vol. XXII, Sectio FF, s. 117–132.

Bednarczuk M., *Żydzi i tzw. kwestia żydowska a wojna domowa w Hiszpanii*, „Kwartalnik Historii Żydów” 2006, z. 2, s. 167–184.

Cabaj J., *Obraz wojny domowej w Hiszpanii na łamach polskiej prasy lokalnej 1936–1939 (na przykładzie czasopism siedleckich)*, „Rocznik Historii Prasy Polskiej” 2022, z. 3(67), s. 43–59.

Chodakiewicz M. J., *Zagrabiona pamięć. Wojna w Hiszpanii (1936–1939)*, Warszawa 2010.

- Macąła J., „*Wojna chrześcijaństwa z barbarzyństwem*”. *Polska prasa katolicka wobec wojny domowej w Hiszpanii 1936–1939*, „*Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi*” 1997, t. XX, s. 351–373.
- Opióła W., *Hiszpańska wojna domowa w polskich dyskursach politycznych. Analiza publicystyki 1936–2015*, Opole 2016.
- Orti V. C., *Mrok nad ołtarzem. Prześladowania kościoła w Hiszpanii w latach 1931–1939*, przełożył z włoskiego Karol Kluza, Warszawa 2003.
- Wyszczelski L., *Bohaterowie stu bitew*, Warszawa 1986.
- Wyszczelski L., *Dąbrowszczacy*, Warszawa 1986.
- Wyszczelski L., *Madryt 1936–1937*, Warszawa 1986.
- Zgórniak M., *Wojna domowa w Hiszpanii w oświeceniu polskiego rządowego piśmiennictwa politycznego i wojskowego 1936–1939*, „*Studia Historyczne*” 1983, z. 3 (102), s. 441–460.

Biogram

Jarosław Cabaj – dr hab., profesor w Instytucie Historii Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach. Prowadzi badania m. in. nad prasą regionalną XIX-XX w. Z tego zakresu opublikował m. in. *Problematyka wojny polsko-radzieckiej i walk o granice Polski na łamach prasy siedleckiej z okresu międzywojennego*, „*Kultura-Media-Teologia*”, 2018, 34; *Prasa ukraińska na Podlasiu w latach 1917–1919*, „*Dzieje Najnowsze*”, 2020, 3; *Prasa siedlecka z lat trzydziestych XX wieku o państwach sąsiednich* (Siedlce 2021).
ORCID: 0000-0002-8697-5516

Łucja Demby

Uniwersytet Jagielloński

**Bóg w podróży służbowej. Transcendentny
wymiar choroby i śmierci w powieści i filmie
Oskar i pani Róża w kontekście biografii duchowej
Érica-Emmanuela Schmitta**

**God on errand. The transcendent dimension of disease and death
in the novel and film *Oscar and the Lady in Pink* in the context
of the spiritual biography by Éric-Emmanuel Schmitt**

ABSTRAKT

Rzadko się zdarza, aby reżyserem filmowej adaptacji był sam autor utworu literackiego.

Tak jest jednak w przypadku Érica-Emmanuela Schmitta, który w roku 2002 napisał bestsellerową powieść *Oskar i pani Róża*, a siedem lat później wyreżyserował film o takim samym tytule. Autorka artykułu traktuje książkę i film Schmitta jako jedną, rozłożoną w czasie i rozpisaną na dwa różne media, wypowiedź. Oba te dzieła Łucja Demby analizuje w kontekście nawrócenia samego Schmitta, opisanego w jego innej książce – *Noc ognia*. Zwraca ona uwagę na fakt, że twórczość tego autora jest bliska nurtowi współczesnego postsekularyzmu, kładącego nacisk na indywidualny wymiar relacji z Bogiem. Sytuacje ekstremalne, takie jak śmiertelna choroba, pozwalają lepiej zrozumieć chrześcijańską ideę Boga cierpiącego i zbliżają człowieka do niego.

SŁOWA KLUCZOWE:

choroba, nawrócenie, doświadczenie transcendentne, doświadczenie mistyczne, postsekularyzm (post-secularity), duchowość postsekularna (post-secular spirituality), *Oskar i pani Róża* (Oscar and the Lady in Pink), Éric-Emmanuel Schmitt

ABSTRACT

It is rare for the director of a film adaptation to be the author of the literary work himself. However, this is the case of Éric-Emmanuel Schmitt, who wrote the best-selling novel *Oscar and the Lady in Pink* in 2002, and directed a film with the same title seven years later. The author of the article treats Schmitt's book and film as a single statement, spread over time and written into two different media. Łucja Demby analyses both these works in the context of conversion of Schmitt himself, which is described in another book of his – *Night of Fire*. She draws attention to the fact that the literary production of this author is close to the current post-secularism, which emphasises the individual dimension of the human relationship with God. Extreme situations, such as fatal disease, allow people to better understand the Christian idea of suffering God and to become closer to Him.

KEYWORDS:

disease, conversion, experience of transcendence, mystical experience, post-secularism, post-secular spirituality, *Oscar and the Lady in Pink*, Éric-Emmanuel Schmitt

Posłuchałem więc rady Oskara i sam udałem się do Polski, gdzie zastałem społeczeństwo młode, dynamiczne, pełne optymizmu i chęci życia w przeciwieństwie do tego, co sobie – głupi – wyobrażałem – pisze Éric-Emmanuel Schmitt we wstępie do polskiego, specjalnego wydania jego książki. – Chociaż nie rozumiałem ani słowa z języka, w którym pisał Miłosz, szybko poczułem się swojsko, odnajdując swój duchowy świat, świat, w którym inteligencja nie wyklucza posiadania serca, gdzie myśl łączy się z uczuciem, gdzie wrażliwość nie jest postrzegana jako wada, lecz jako zaleta, świat, z którego Bóg nie wyjechał w podróż służbową...¹

Słowa francuskiego pisarza w niespokojnym czasie, w którym piszę ten tekst², wybrzmiewają dla polskiego odbiorcy jego dzieł wyjątkowo mocno, budząc także nostalgię wobec nie tak znowu odległej przeszłości naszego kraju, jakiej dotyczy przytoczona wypowiedź. Nie wiem, czy dzisiaj, w roku 2022, Schmitt oceniłby Polskę podobnie jak wtedy, a nawet mam uzasadnione obawy, że nie. Wiem jednak, że w tej pochlebnej opinii na temat naszej ojczyzny zawarte zostały kwestie, które mają dla autora *Oskara i pani Róży* znaczenie fundamentalne: wrażliwość duchowa i (nie)obecność Boga w świecie. Nie bez powodu też słowa te znalazły się w przedmowie do tej właśnie książki. Schmitt nie wyjaśnia, co miał na myśli, pisząc o „Bogu w podróży służbowej”, ale porównując laicką Francję z Polską sprzed lat kilkunastu, łatwo można się tego domyślić. W katolickim kraju, z którego wywodził się papież, mógł on odnieść wrażenie, że Bóg czuje się tutaj jak u siebie w domu.

Najpierw jednak w podróż wyruszył sam Schmitt – i była to podróż służbowa. W roku 1989, mając dwadzieścia osiem lat, wraz z reżyserem, który zaprosił go do współpracy przy filmie w charakterze scenarzysty, znalazł się w Algierii, a w trakcie wyprawy na Saharę zgubił drogę i musiał spędzić noc sam na pustyni. Doświadczenie to uczyniło go innym człowiekiem: wyjeżdżał z Francji jako człowiek obojętny religijnie³, powrócił do niej po spotkaniu z Bogiem. Podobnego rodzaju

¹ É.-E. Schmitt, *Oskar i pani Róża z listem autora do polskich czytelników*, tłum. B. Grzegorzewska, Kraków 2011, s. 8.

² Artykuł niniejszy powstaje w czasie trwającej wciąż epidemii koronawirusa Covid-19 i kryzysu gospodarczego, wojny Rosji z Ukrainą, narastających od dłuższego czasu sporów społecznych, dotyczących między innymi Trybunału Konstytucyjnego, ustawy antyaborcyjnej i szeroko rozumianych różnic światopoglądowych, a także – co istotne w odniesieniu do wypowiedzi Schmitta – postępującej laicyzacji społeczeństwa polskiego.

³ „W Europie intelektualisci tolerują wiarę, lecz nią pogardzają. Religia uchodzi za przeżytek. Wierzyć, to być niedzisiejszym. Wyprzeć się wiary, to stać się nowoczesnym” – pisał Schmitt. É.-E. Schmitt, *Noc ognia*, tłum. Ł. Müller, Kraków 2016, s. 76.

podróż duchową (nie ruszając się jednak z miejsca swojego pobytu, to znaczy ze szpitala) odbywa bohater książki *Oskar i pani Róża*. Podobnie jak Schmitt, on także pochodzi z rodziny ateistycznej i, nie w trakcie jednej nocy wprawdzie, ale w bardzo krótkim czasie dwunastu dni, jakie dzielą go od śmierci, poznaje Boga. Doświadczenie mistyczne Schmitta opisane zostało w książce *Noc ognia*, nawrócenie dziecka – w *Oskarze i pani Róży*. Bohaterów tych książek – Érica⁴ i Oskara różni

---

W roku 1989, mając dwadzieścia osiem lat, wraz z reżyserem, który zaprosił go do współpracy przy filmie w charakterze scenarzysty, znalazł się w Algierii, a w trakcie wyprawy na Saharę zgubił drogę i musiał spędzić noc sam na pustyni. Doświadczenie to uczyniło go innym człowiekiem: wyjeżdżał z Francji jako człowiek obojętny religijnie, powrócił do niej po spotkaniu z Bogiem.

---

jednak nie tylko wiek; różni ich także to, że Oskar ze swojej podróży nie wraca. Bohater *Nocy ognia* natomiast po krótkiej wyprawie na pustynię powraca do Francji, ale rozpoczyna w niej nowe życie: porzuca karierę naukową, która stała przed nim otworem po doktoracie z filozofii, i zostaje pisarzem: „Urodziłem się dwa razy: raz w Lyonie w 1960 roku, raz na Saharze w roku 1989”⁵. O powrocie na pustynię nie myśli: „Wrócić... Po co? Jeden raz wystarczy. Wystarczy raz się nawrócić”⁶.

W pewnym sensie Oskar narodził się na Saharze.

W zakończeniu *Nocy ognia* Schmitt zwierza się, że długo ukrywał swoją wiarę, pozwalając, by zmieniała go ona od środka, podczas gdy spod jego pióra wychodziły kolejne powieści, sztuki teatralne czy opowiadania. W tym sensie zatem

---

⁴ Bohater książki (i narrator zarazem) posługuje się tylko pierwszym członem swojego imienia, aby łatwiej mógł się go nauczyć Tuareg Abajghur, pełniący rolę przewodnika na pustyni.

⁵ É.-E. Schmitt, dz. cyt., s. 169.

⁶ Tamże, s. 170.

można by spoglądać na jego twórczość jako na świadectwo wiary i objawienia, nawet jeśli w większości utworów nie pojawia się problem Boga wyrażony *explicite*.

„Urodziłem się dwa razy: raz w Lyonie w 1960 roku, raz na Saharze w roku 1989”. O powrocie na pustynię nie myśli: „Wrócić... Po co? Jeden raz wystarczy. Wystarczy raz się nawrócić”.
W pewnym sensie Oskar narodził się na Saharze.

Utrzymywałem tę swoją noc w tajemnicy – pisze Schmitt – aż do dnia, kiedy pewna dziennikarka, drocząc się ze mną, pytała natarczywie: „Jak to się dzieje [...], że w pańskich utworach jaśnieje takie umiłowanie życia, taki spokój? Potrafi pan pisać o sprawach tragicznych bez pobłażliwości i bez patosu czy rozpacz. Jakim cudem?”. Znałem ją, ceniłem, wiedziałem, że jest protestantką i, wobec jej nieustępliwej przenikliwości, przyznałem, że poznałem Boga u stop góry Tahat⁷.

W taki też sposób – poprzez pryzmat wiary autora – chcę spojrzeć na *Oskara i panią Różę*, a więc na te dwa dzieła (powieść i film), których zasadniczym tematem jest nawrócenie. Dokonując analizy porównawczej filmu Schmitta z jego (napisanym przez tego samego autora) pierwowzorem literackim, będę się zatem odnosić także do jego biografii, zwłaszcza do biografii wewnętrznej, duchowej. Nie chodzi tu jednak o nawiązania bezpośrednie, jak ma to miejsce w wypadku stosowanej między innymi w naukach społecznych metody biograficznej, lecz za pośrednictwem innego jeszcze dzieła tego samego autora, późniejszego niż obie wersje *Oskara*, lecz tkwiącego *implicite* w formie załączkowej w analizowanych dziełach, czyli wspomnianej wyżej *Nocy ognia*. Tak złożony przypadek wymaga specyficznego podejścia badawczego, trudno bowiem byłoby wtłoczyć go w ramy jednej, wąsko pojmowanej, metodologii. Dlatego w niniejszym artykule łączę wybrane elementy analizy filmoznawczej⁸ – tematycznej i stylistycznej,

---

⁷ Tamże.

⁸ Więcej na temat specyfiki i metodologii analizy filmu zob. w: J. Aumont, M. Marie, *Analiza filmu*. Przekł. M. Zawadzka. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011; oraz D. Bordwell, K. Thompson, *Film Art. Sztuka filmowa*. Tłum. B. Rosińska. Wyd. Wojciech Marzec, Warszawa 2010.

a także analizy porównawczej (film vs literatura) – oraz, szeroko uprawianej na obszarze filmoznawstwa, teorii autorskiej (*auteur theory*)⁹, zaś formą wypowiedzi najbardziej przystającą do subiektywnego doświadczenia, jakie legło u podstaw rozpatrywanych tu dzieł, wydaje się esej, z jego zarówno naukowymi, jak i literackimi konotacjami. Cele, jakie przyświecają mi przy pracy nad tym tekstem, są także wielorakie. Z jednej strony pragnę przypomnieć, jak ważną rolę w procesie interpretacji dzieła może odgrywać wiedza na temat twórczości i biografii autora oraz umiejętność dostrzeżenia w nim, jak w palimpseście, jego ukryte pod jawnym przekazem warstwy. Równie istotne jest jednak samo zaprezentowanie osoby autora, który najpierw pod maską narratora literackiego i filmowego (*Oskar i pani Róża*), potem już w książce o charakterze jawnie autobiograficznym (*Noc ognia*), mówi o swoim nawróceniu na wiarę w Boga. Jest to bowiem przykład rzadkiego dzisiaj, zwłaszcza w środowisku francuskiej elity intelektualnej, przypadku rozbudzonej duchowości i otwarcia się na transcendentny wymiar ludzkiej egzystencji. Ostatnim wreszcie powodem, dla którego powstał niniejszy artykuł, jest zapoznanie czytelnika z mało u nas znanym filmem Schmitta, jako unikalnym przypadkiem autoadaptacji – książki i filmu stworzonych przez tego samego autora.

Znany przede wszystkim ze swej twórczości dramatopisarskiej oraz prozatorskiej pisarz z kinem związany jest raczej marginalnie, jednak i na tym polu zaznaczył swoją obecność, której bynajmniej nie lekceważy. Świadczy o tym między innymi fragment wywiadu, który przeprowadziła z nim dziennikarka „Gazety Wyborczej”:

Pisze pan opowiadania, sztuki, samych powieści od 1994 r. napisał pan kilkanaście. Dla porównania: Houellebecq, który pierwszą powieść wydał w tym samym roku, napisał ich odtąd zaledwie pięć.

- I jeszcze zrobiłem dwa filmy.
- Czy to nie filozoficzny fast food?
- Może po prostu jestem płodny¹⁰.

---

⁹ Zob. m.in. A. Helman, *Na tropach autora filmowego*, „Kwartalnik Filmowy” 2007, nr 59, s. 44–58.

¹⁰ É.-E. Schmitt, *Codziennie w pracowni uprawiam miłość*, rozm. K. Surmiak-Domańska, „Gazeta Wyborcza” 2011, nr 76, 1-04-2011, s. 18.

W książce pod tytułem *Oskar i pani Róża* Schmitt sformułował swoje przekonania dotyczące Boga; w filmie dodatkowo je zwizualizował. Fakt, że reżyserem filmowej adaptacji jest jednocześnie autor pierwowzoru literackiego (przypadek bardzo rzadki w historii kina), pozwala potraktować oba te dzieła jako jedną, rozłożoną w czasie i rozpiętą na dwa różne media, wypowiedź¹¹. Dlatego, pisząc o filmie, będę się tutaj także odwoływać do powieści Schmitta, nie tracąc jednak z pola widzenia różnic pomiędzy nimi. Wyjaśnienie to uważam za istotne, gdyż w innym wypadku analizę filmu poprzez jego pierwowzór literacki można by uznać za kontrowersyjną.

Swoje doświadczenie mistyczne Schmitt sytuuje w roku 1989; *Noc ognia*, w której po raz pierwszy o nim opowiada, ukazała się w roku 2015, a więc stosunkowo niedawno. Dwie wersje *Oskara i pani Róży* powstały w okresie pomiędzy tymi dwiema datami – książka w roku 2002, film w 2009. Można by zatem zażytkować tezę, że *Oskar i pani Róża* jest swego rodzaju przygotowaniem do *Nocy ognia*, zakamuflowanym (choć mimo wszystko dosyć czytelnym) wyznaniem wiary. Ze stwierdzenia tego nie wynika jednak prosta analogia między dwiema różnymi historiami, opowiedzianymi w wymienionych książkach. Chodzi tu raczej o tkwiące podskórnie w opowieści o Oskarze przekonanie, że Bóg istnieje, a sytuacje ekstremalne zbliżają nas do niego. *Oskar i pani Róża* wpisuje się z całą konsekwencją w rozwój duchowy autora – świadczą o tym jego inne książki, w których z biegiem czasu w coraz większym stopniu daje on wyraz swemu zainteresowaniu religiami świata (*Księga o niewidzialnym*), ale także coraz śmieiej odkrywa się przed czytelnikiem w książkach o charakterze jawnie autobiograficznym (*Moje życie z Mozartem, Madame Pylinska i sekret Chopina*).

Bohaterem obu wersji *Oskara i pani Róży* jest dziesięcioletni, chory na raka chłopiec, w przypadku którego wszelkie metody lecznicze (nie wyłączając przeszczepu) okazały się nieskuteczne. Oskar czeka więc już tylko na śmierć, o czym początkowo nikt nie chce mu powiedzieć, choć wyrozumiałość i smutek, z jakimi odnosi się do niego personel szpitala (nawet wówczas, kiedy zasługuje na karę), wzbudzają w nim podejrzenia. Jego przecucia potwierdza podsłuchana przypadkowo rozmowa doktora Düsseldorfa z rodzicami chłopca, po której Oskar całkowicie izoluje się od świata – najpierw zamykając się w schowku na szczotki, a następnie w sobie samym. W swej chorobie i obawie przed śmiercią bohater

---

¹¹ Warto dodać, że utwór ten jest wystawiany także w teatrze.

Schmitta jest całkowicie osamotniony, dzieląc pod tym względem los wielu, starszych zazwyczaj, pacjentów; dlatego tak ważne jest, aby umierającemu towarzyszył ktoś, kto wysłucha go i dostrzeże jego podmiotowość i emocje.

On sam staje wobec prośby: wejdz w moją samotność, weź w siebie cząstkę mego lęku, wysłuchaj mojej skargi, nie odpychaj mnie, pozostań przy mnie, trzymaj mnie za rękę, daj mi nadzieję – pisze Heinrich Pera, niemiecki pionier ruchu hospicyjnego. – To sprawa bardzo trudna, dlatego podobnie jak umierający, tak i ten, kto mu towarzyszy, również potrzebuje wsparcia, aby mógł przyjąć jego umieranie i iść ten kawałek drogi razem z bliźnim, który teraz umiera¹².

Fundamentalną, a zarazem najtrudniejszą kwestią okazuje się w tej sytuacji znalezienie osoby, która zechce podjąć się tego zadania.

Lekarz mówi — nie wolno nigdy tracić nadziei, a mówić o śmierci to godzić się na nią, czyli rezygnować z właściwej roli tego, kto leczy. Pielęgniarki twierdzą, że ta sprawa należy do lekarza, a ponadto nikt ich nie uczył, jak mają to robić. A jednak to one właśnie są najbliższymi umierającego. Krewni bardzo często czują, że czuwanie przy umierającym to zadanie ponad siły. I rzeczywiście w warunkach szpitalnych ich możliwości kontaktu z chorym bywają bardzo ograniczone. Fakt, że osoby z rodziny dzieliły z chorym dotychczasowe życie, sprzyja owej ostatecznej bliskości, ale to nie zawsze może wyrównać braki równowagi psychicznej, doświadczenia i także możliwości przebywania z chorym¹³.

W książce i filmie Schmitta rodzice zdecydowanie nie zdają życiowego egzaminu, jakim okazała się dla nich choroba i perspektywa śmierci syna. Nie potrafią z nim rozmawiać na ten temat, a po spotkaniu z lekarzem nie mają nawet odwagi, aby pójść do niego z wizytą – o ich przyjeździe Oskar dowiaduje się przypadkowo od kolegi, który dostrzegł przez okno ich samochód. Kochają swoje dziecko, ale miłość bez odwagi stawienia czoła rzeczywistości okazuje się martwa i pusta: rodzice kupują chłopcu coraz droższe prezenty, a on nie chce z nimi rozmawiać i mówi, że są głupi. Dlatego właśnie ich miejsce na ostatnim etapie życia dziecka musi zająć ktoś inny. Odnosząc przytoczone wyżej uwagi Pery do dzieła Schmitta, można by powiedzieć: każdy Oskar potrzebuje swojej pani Róży. W powieści ta ostatnia jest rzeczywiście osobą, której zależy na opiece nad Oskarem; aby zostać

---

¹² H. Pera, *Sam nie podołam*, w: H. Bortnowska (red.), *Sens choroby, sens śmierci, sens życia*, Kraków 1980, s. 231.

¹³ Tamże.

wolontariuszką, ukrywa nawet swój prawdziwy wiek. Literacka pani Róża jest nieco tajemnicza, a informacje o niej są przemywane w dyskretny sposób – na plan pierwszy wysuwa się Oskar. Dowiadujemy się z powieści, że jest już niemłoda, że chce pomagać chorym dzieciom i, być może, sama nie jest zdrowa, a także, że jest osobą zamożną. W filmie, który *ex definitione* musi pokazywać więcej poprzez obraz, Schmitt w znacznym stopniu zmienił jej osobowość. Zmiana ta była zresztą w pewnym sensie warunkiem *sine qua non* powstania tego filmu.

To dzieło literackie – pisze o *Oskarze i pani Róży* Claude-Brigitte Carcenac – długo przygotowywane przez autora, odniosło natychmiastowy, nieoczekiwany i powszechny sukces; początkowo jego adaptacja na duży ekran wydawała się niemożliwa („nie można pokazać dziecka, które cierpi; jeśli je widzimy, nie słyszymy już tego, co mówi”¹⁴), aż do dnia, kiedy jego autor wpadł na pomysł, by „przedstawić nie tylko historię Oskara, ale także pani Róży, podczas gdy książka wyraża jedynie punkt widzenia dziecka. Film fabularny dostarczyłby wtedy tych samych fundamentalnych emocji, co opowiadanie, ale dodałby coś więcej: drogę, jaką przebywa różowa dama¹⁵. [...] W gruncie rzeczy Oskar pomaga jej się narodzić, podczas gdy ona pomaga mu umrzeć”¹⁶.

Filmowa pani Róża jest pełną temperamentu sprzedawczynią pizzy, ubraną, aby skuteczniej reklamować swoje wypieki, na różowo. Czuje niechęć wobec szpitali i działalności charytatywnej i dopiero, kiedy doktor Düsseldorf obiecuje zamawiać u niej regularnie pizzę dla całego personelu, godzi się dotrzymywać chłopcu towarzystwa. Dzięki tym zmianom jej wątek został rozbudowany w bardziej interesujący dla filmu sposób, umożliwiając wprowadzenie wielu dodatkowych wydarzeń, a także czyniąc z niej postać pełnokrwistą. Ale jednocześnie stała się ona w ten sposób jedną z tych osób, o których wspomina Heinrich Pera: „Jeśli zapytać, kto przyjmie na siebie zadanie towarzyszenia umierającemu, z reguły otrzymuje się wyjaśnienia, dlaczego byłoby lepiej, aby to uczynił raczej ktoś inny”¹⁷. Filmowa pani Róża nie pali się wcale do opieki nad Oskarem, lecz dzięki temu, że ostatecznie podejmuje się tego zadania, wyeksponowana zostaje także jej przemiana wewnętrzna, a przez to, że musi w tym celu przełamać swoją

¹⁴ Słowa É.-E. Schmitta w rozmowie z autorką.

¹⁵ Książka i film Schmitta noszą w oryginale tytuł *Oscar et la dame rose* (dosłownie: „Oskar i różowa dama”). Jest to gra słów, gdyż słowo „Rose” pisane wielką literą oznacza imię „Róża”.

¹⁶ C.-B. Carcenac, *Le religieux, la maladie et l'enfant dans le cinéma du début du XXIe siècle*, https://www.academia.edu/4489164/Le_religieux_la_maladie_et_l'enfant_art_2, dostęp 14-11-2022.

¹⁷ H. Pera, dz. cyt., s. 231.

początkową niechęć, jej czyn nabiera jeszcze większej wartości, staje się ofiarą. Bohaterka Schmitta ofiarowuje choremu dziecku dar najcenniejszy, jakim jest jej sama obecność przy szpitalnym łóżku, ale nie poprzestaje na tym. Oskar dostaje od niej także dwie rzeczy równie cenne: uobecnienie Boga i możliwość przeżycia całego życia w skondensowanym czasie. Ostatnie dni życia chłopca są zarazem ostatnimi dwunastoma dniami roku. Nawiązując do legendy, według której w tym okresie można wywróżyć pogodę na cały następny rok, pani Róża proponuje mu zabawę z czasem: próbę przeżycia czekających go dni tak, jakby każdy

---

Bohaterka Schmitta ofiarowuje choremu dziecku dar najcenniejszy, jakim jest jej sama obecność przy szpitalnym łóżku, ale nie poprzestaje na tym. Oskar dostaje od niej także dwie rzeczy równie cenne: uobecnienie Boga i możliwość przeżycia całego życia w skondensowanym czasie.

---

z nich trwał dziesięć lat. Daje mu ona w ten sposób możliwość odejścia z poczuciem spełnionej egzystencji, a Oskar potrafi wykorzystać ofiarowaną mu szansę. Jego lub pani Róży uwagi na temat typowych cech wieku, w jakim jest on rzekomo w danym dniu, mogą budzić uśmiech. Ale jednocześnie ten przedwcześnie dojrzały dziesięciolatek każdego dnia uczy się czegoś nowego, nie tylko w wymiarze egzystencjalnym, ale także transcendentnym. „W chwili śmierci nasz bohater odnalazł sens swego krótkiego życia, odkrył, czym jest wiara i ufność. Nie byłoby to możliwe bez przyspieszonego kursu miłości do świata, ludzi i Boga”¹⁸ – zauważa Małgorzata Latoch-Zielińska. Kondensacja czasu w tak krótkim okresie pozwala bowiem docenić i przeżyć w pełni każdy kolejny dzień. Píše o tym bardzo trafnie,

---

¹⁸ M. Latoch-Zielińska, *Śmierć i cierpienie w literaturze dla dzieci i młodzieży na przykładzie książki Erica-Emmanuela Schmitta „Oskar i pani Róża”*, w: B. Myrdzik, I. Morawska, M. Latoch-Zielińska, *Przestrzenie rzeczywiste i wyobrażone. Metodyczny wielogłos o różnych przestrzeniach*, Lublin 2016, s. 243.

właśnie w odniesieniu do pacjentów chorych terminalnie (ale także do naszej współczesnej cywilizacji) książd Aleksander Fedorowicz:

Ludzie zdrowi, a nieraz i sami chorzy czasem uważają, że okres choroby jest okresem bierności i bezczynności, że chory człowiek jest niepożyteczny i nieproduktywny. Dzieje się tak, ponieważ dzisiejszy świat nauczył się wszystko oceniać według materialnych korzyści, chce każdą korzyść obliczyć według ceny, miary lub wagi. Dlatego ludzkość przypomina społeczeństwo termitów, a tymczasem są inne wartości, które nie mają cenników ani nie dają się zmierzyć. Są to wartości moralne i duchowe. **Każdy człowiek niezależnie od wieku, zawodu, majątku, wykształcenia i stanu zdrowia musi wykonać jeden najważniejszy czyn, a mianowicie musi przeżyć dzień** [podkr. Ł.D.]... Wyjść naprzeciwko nadchodzącego dnia, wynurzającego się z tajemnicy niebytu i ciemności, przyjąc go z ręki Stwórcy. Ten dzień z wdzięcznością przeżyć, kładąc na nim znaki miłości i ofiary, aby go znów oddać Bogu, w którego ręku leży tajemnica całej przyszłości, to największy czyn człowieka¹⁹.

Słowa te nabierają dodatkowej wagi i stają się tym bardziej przejmujące, kiedy weźmie się pod uwagę, że pisząc je, sam autor był już ciężko chory, wypowiadał je zatem także i we własnym imieniu: „Życie tu na ziemi jest krótkie i mizerne. Może już jest ścięte drzewo, z którego zrobią moją trumnę. Wolno mi tak pisać, bo jestem chory i nie liczę na długie życie”²⁰.

Historia małego Oskara zakorzeniona jest głęboko w osobistym doświadczeniu i emocjach Érica-Emmanuela Schmitta. Przypadki chorych dzieci przebywających w klinice, ich specyficzne, czarne poczucie humoru oraz samotność wynikającą z postawy rodziców miał okazję poznać z autopsji już od najmłodszych lat, dzięki pracy swojego ojca, który był kinezyterapeutą. W wieku dorosłym sam musiał zmierzyć się z zagrażającą życiu chorobą i pobytem w szpitalu. W wymiarze emocjonalnym odcisnęło to na nim głębokie piętno. Kiedy w trakcie wywiadu dla „Gazety Wyborczej” dziennikarka zwierzyła mu się, że płakała, czytając *Oskara i panią Różę*, Schmitt odpowiedział bez wahania „Ja też”, mimo że podczas tej samej rozmowy wykazywał się raczej umiejętnością pointowania dziennikarskich uwag sarkastycznymi, ciętymi odpowiedziami²¹. W wymiarze intelektualnym natomiast książka i film Érica-Emmanuela Schmitta były swego rodzaju odpowiedzią

¹⁹ Ks. A. Fedorowicz, *Przeżyć dzień*, w: *Sens choroby...*, dz. cyt., s. 380.

²⁰ Tamże, s. 381.

²¹ Zob. É.-E. Schmitt, *Codziennie w pracowni...*, dz. cyt.

na *Braci Karamazow*: „Miałem ciągle w głowie zdanie Dostojewskiego, że cierpienie i śmierć dziecka nie pozwalają uwierzyć w Boga”²². Autor rozwija tę myśl we wstępie do polskiego wydania swojej książki:

Czyż Dostojewski nie mówił, że śmierć dziecka przeszkadza wierzyć w Boga? A jednak Oskar pisze do Boga. A jednak pani Róża w końcowym liście nie oburza się, lecz dziękuje Bogu, że pozwolił jej poznać i pokochać Oskara. [...]. Bóg jest nie tylko adresatem listów Oskara, lecz także główną postacią tej historii, na swój sposób wieloznacznej i tajemniczej²³.

Śmiertelna choroba Oskara jest więc u Schmitta nie tyle końcem, ile raczej nowym początkiem. „Refleksja nad zdrowiem, a także nad leczeniem i opieką może być od początku refleksją właśnie nad sensem życia”²⁴. Dzięki poznaniu Boga jego egzystencja nabiera sensu, w przyspieszonym tempie udaje mu się zdobyć życiowe doświadczenia, wybaczyć rodzicom i umrzeć w stanie pogodzenia z losem. Z pozoru film zdaje się spłycać zawartą w książce ideę Boga, a nawet poddawać w wątpliwość jej wiarygodność. W powieści, dzięki jej epistolarnemu charakterowi, na plan pierwszy wysuwa się bezpośrednia relacja Oskara z Bogiem – chłopiec, za namową swej opiekunki, pisze listy do Stwórcy i nikt w ten proces nie ingeruje; dopiero po jego śmierci pani Róża wysyła ostatnią wiadomość, zaczynającą się od słów: „Drogi Boże, chłopiec umarł”²⁵. O tym, co dzieje się w otaczającym go świecie, dowiadujemy się także z listów, a zatem z subiektywnej perspektywy chorego dziecka. W filmie historia Oskara opowiedziana jest przez narratora obiektywnego, który nie ujawnia aż do końca swojego „ja”; dopiero w kontekście biografii autora i reżysera zarazem można wysnuć wniosek, że ukrywa się za nim sam Éric-Émmanuel Schmitt. Konsekwencją tego jest między innymi fakt, że w świecie przedstawionym filmu większego znaczenia nabierają inne, poza Oskarem, osoby. Uwaga ta dotyczy, oczywiście, przede wszystkim pani Róży, której przemiana wewnętrzna staje się tak samo ważna jak droga duchowa, jaką przebywa umierający

---

²² Podaję za: C.-B. Carcenac, dz. cyt.

²³ É.-E. Schmitt, *Oskar i pani Róża z listem autora...*, dz. cyt., s. 10.

²⁴ H. Bortnowska, [Wstęp, w:] *Sens choroby...*, dz. cyt., s. 5.

²⁵ É.-E. Schmitt, *Oskar i pani Róża z listem autora...*, dz. cyt., s. 87. W polskim tłumaczeniu książki, na którym się tutaj opieram, listy zaczynają się od dużo bardziej patetycznego zwrotu „Szanowny Panie Boże”; w oryginale francuskim jednak Schmitt pisze „Cher Dieu” i tak samo zwraca się do Boga filmowy Oskar.

na raka chłopiec. Postacią, która w największym stopniu zyskuje w filmie na znaczeniu, jest jednak przede wszystkim lekarz, doktor Düsseldorf (do czego przyczynił się bez wątpienia fakt, iż rolę tę zagrał prawdziwie po mistrzowsku Max von Sydow). W powieści Oskar wspomina o nim tylko okazjonalnie, kiedy zwierza się z faktu, że jest „złym pacjentem”, takim, przy którym lekarze czują się winni i bezradni. Dopiero pod koniec, kilka dni przed śmiercią, kieruje do niego słowa zbyt dojrzałe jak na dziesięcioletnie dziecko, niepozostawiające wątpliwości co do tego, że jest on w tym momencie *porte-parole* samego autora:

Niech pan się nie zachowuje, jakby czuł się winny. To nie pana wina, że musi pan oznajmiać ludziom złe nowiny, choroby o łacińskich nazwach i to, że nie ma ratunku. Niech pan sobie odpuści. Niech pan się wyluzuje. Nie jest pan Panem Bogiem. To nie pan rozkazuje naturze. Pan tylko stara się naprawiać²⁶.

W filmie podobne słowa, już po pogrzebie chłopca, wypowiada pani Róża, przynosząc lekarzowi wyraźne ukojenie:

Chyba nie czuje się pan winny. To absurdalne. Winny czego? Wszystkiego pan próbował.

– Winny niemocy.

– *Oh, là là!* Tu pan przeholował! Nie jest pan Bogiem, jedynie naprawiaczem. I tylko człowiekiem. Trzeba się podnieść i nie przeceniać swojej roli, inaczej żaden z pana lekarz.

Te, podobne z pozoru, dwie wypowiedzi, wskazują w gruncie rzeczy na istotne przesunięcie znaczeniowe, z jakim mamy do czynienia w filmie. Przeniesienie tych słów na sam koniec opowieści, po śmierci i po pogrzebie Oskara, powoduje, że w sposób oczywisty zostają one zaakcentowane jako jej podsumowanie i przesłanie. Słowa „nie jest pan Bogiem” nabierają jednak szczególnego znaczenia także dzięki temu, że wcześniej film wydaje się podważać realność Boga i jego wyższość nad lekarzem. W książce sytuacja jest prosta: Oskar pisze listy do Boga²⁷, lecz nie wiemy, co się dalej z nimi dzieje, możemy jedynie wierzyć, że docierają one do adresata, bo, jak tłumaczy chłopcu pani Róża, „za każdym razem, kiedy

²⁶ Tamże, s. 79.

²⁷ Pod takim właśnie tytułem, *Cartas a Dios*, (*Listy do Boga*) film Schmitta był rozpowszechniany w Hiszpanii.

w niego uwierzysz, będzie trochę bardziej istniał"²⁸. Film natomiast przez długi czas wystawia wiarę widza na próbę, sprowadzając korespondencję Oskara z Bogiem do zwykłej sztuczki, podstępu, poprzez który lekarz usiłuje się dowiedzieć, co naprawdę wie i o czym myśli jego pacjent. Listy Oskara trafiają zatem do doktora Düsseldorfa, a pani Róża przyczepia koperty do sznurka kolorowych baloników, łudzając chłopca, że jego wyznania fruną w ten sposób do nieba. Miejsce Boga zajmuje samozwańczo człowiek, a czytelnik książki Schmitta może się poczuć zawiedziony i oszukany, w dwójnasób, bo przez samego autora. Bóg przez długi czas wydaje się zatem fikcją, w równym stopniu, co święty Mikołaj czy barwne

---

Bóg przez długi czas wydaje się zatem fikcją, w równym stopniu, co święty Mikołaj czy barwne opowieści pani Róży o jej rzekomej karierze zapaśniczki i spektakularnych zwycięstwach nad przeciwniczkami. Zmiana ta ostatecznie okazuje się jednak zręcznym zabiegiem adaptacyjnym, dzięki któremu zwiększona zostaje dramaturgia filmu: samozwaniec przyznaje się w finale do niemocy, a Bóg potrafi się objawić także za pośrednictwem materii filmowej.

---

opowieści pani Róży o jej rzekomej karierze zapaśniczki i spektakularnych zwycięstwach nad przeciwniczkami. Zmiana ta ostatecznie okazuje się jednak zręcznym zabiegiem adaptacyjnym, dzięki któremu zwiększona zostaje dramaturgia filmu: samozwaniec przyznaje się w finale do niemocy, a Bóg potrafi się objawić także za pośrednictwem materii filmowej.

Warto zwrócić uwagę na sposób, w jaki objawienie to następuje. Analogia pomiędzy poznaniem Boga przez Oskara a doświadczeniem duchowym samego Schmitta nie wydaje się w pierwszej chwili oczywista. Pani Róża po prostu mówi

---

²⁸ É.-E. Schmitt, *Oskar i pani Róża z listem autora...*, dz. cyt., s. 25.

chłopcu o istnieniu Boga i przekonuje go, że to prawda, za pomocą prostego, racjonalnego argumentu: kobieta, która wygrała sto trzydzieści na sto trzydzieści pięć walk zapaśniczych²⁹, nie wierzyłaby w kogoś równie fikcyjnego jak święty Mikołaj. Natomiast bohater *Nocy ognia* doznaje w sposób samoistny stanu, którego, mimo swego talentu literackiego, nie potrafi w pełni wyrazić, ale który mimo to daje mu całkowitą pewność obcowania z Absolutem:

Opuszczając czas, opuściłem przestrzeń, a po drodze zgubiłem swoją wolę, bo złączyła się ona z wolą kogoś innego. Porzucam wszystko, pustynię, świat, swoje ciało, siebie. Wkrótce utworzę niepodzielną jedność z mocą. Z tą niewzruszoną, nieujarzmioną energią działającą we wszechświecie³⁰.

Z pozoru nic nie łączy tych dwu sytuacji, poza przebijającą z nich wiarą w Boga. Analogii pomiędzy nimi jest jednak sporo. Oskar odrzuca początkowo argumenty, za pomocą których pani Róża chce przekonać go o istnieniu Boga, choć szybkość, z jaką przekonuje się do tej idei, nasuwa przypuszczenie, że jej załazek (jej potrzeba) musiał już w nim tkwić. Érica do wiary w Boga nakłania jedna z uczestniczek jego wycieczki, zadeklarowana katoliczka, Ségolène, zaś bohater *Nocy ognia* (doktor filozofii) bez trudu zbija jej wszystkie argumenty na drodze intelektualnej. W gruncie rzeczy, od dłuższego już czasu, „Bóg jest w nim obecny pod postacią pytania”³¹; odpowiedzią na nie jest jednak dopiero bezpośrednio doświadczenie natury mistycznej, a nie racjonalne argumenty innych osób. Podobnie jest w przypadku Oskara. Bardzo łatwo daje się on namówić do pisania listów, w dużej mierze jednak z powodu samotności. Jego wiara staje się prawdziwa dopiero wówczas, gdy odczuje obecność Boga, w szpitalnej kaplicy, ale zwłaszcza później, kiedy ten „przychodzi z wizytą” do niego. W obu wypadkach nawrócenie sprowadza się przede wszystkim do poczucia harmonii i sensu świata. „Natchniona noc nadała mi harmonię”³² – pisze Schmitt. W swym przyspieszonym tempie dojrzewania Oskar już trzeciego dnia odkrywa teodyceę. „Dlaczego Twój Bóg pozwala, aby ludzie chorowali? Albo jest zły, albo słaby!” – woła, patrząc na swoją

²⁹ Jako ciekawostkę można tu dodać, że w książce jest to inna liczba, jeszcze większa niż w filmie: „sto sześćdziesiąt wygranych meczów na sto sześćdziesiąt pięć odbytych, z czego czterdzieści trzy przez nokaut”. Tamże, s. 24.

³⁰ É.-E. Schmitt, *Noc ognia*, dz. cyt., s. 128.

³¹ Tamże, s. 71.

³² Tamże, s. 169.

„żonę”, Peggy, wiezioną na operację. Kilka dni później, kiedy rodzice zabierają ją do domu, przechodzi fazę buntu przeciw Bogu. Ale ostatecznie odchodzi w poczuciu piękna i harmonii świata, z nieco panteistyczną w swym wyrazie wizją Boga wcielonego w naturę.

Film i powieść Schmitta mówią właściwie jednym głosem, a czasem nawet tymi samymi słowami. Tym, co najbardziej je od siebie odróżnia, jest ich kształt formalny. Autor, który w książkach wykazuje się mistrzostwem w subtelnym posługiwaniu się słowem, w swoich – dwu, jak dotąd – filmach nie unika bynajmniej jaskrawych efektów wizualnych, swym balansowaniem na granicy kiczu przywołujących niekiedy na myśl kino kampu. W *Oskarze i pani Róży* jest to widoczne zwłaszcza w scenach ukazujących rzekome walki „zapaśniczek” Róży z jej monstrualnie fantastycznymi przeciwniczkami; estetykę tę uzasadnia fakt, iż są to opowieści mające zabawić dziesięcioletniego chłopca. Są też jednak w filmach Schmitta fragmenty poetyckie czy baśniowe, w których z wyraźnym upodobaniem wykorzystuje on motyw lotu, zwłaszcza wtedy, gdy w metaforycznym skrócie chce wyrazić szczęście swych bohaterów. W *Oskarze i pani Róży* tytułowy bohater i jego ukochana Peggy unoszą się ku górze, aby wspólnie zatańczyć w podniebnym locie; w *Odette Toulemonde* bohaterka unosi się w powietrze, czytając książki uwielbianego pisarza. Ale lot pojawia się w *Oskarze i pani Róży* także w zupełnie innym kontekście znaczeniowym, jako zwieńczenie sekwencji obrazów, których uroda zawiera w sobie ideę odnalezionego przez chłopca Boga. Pod koniec nocy z 28 na 29 grudnia Bóg przyjmuje wreszcie zaproszenie, wyrażone we wcześniejszych listach Oskara, i odwiedza go w szpitalu. Bardzo trudno przedstawić treść poprzedniego zdania w taki sposób, by efekt nie okazał się śmieszny lub naiwny. Schmitt potrafi to jednak, tak w książce, jak i w filmie, uczynić w sposób subtelny i przekonujący. „Wizyta” Boga jest bowiem w istocie aktem zrozumienia jego istoty przez Oskara, niewiele mającym wspólnego z obecnością w sensie fizycznym. To, co w powieści jest jedynie listownym wyznaniem, w filmie ukazane zostało w poetycki, symboliczny sposób.

W trakcie snu dusza chłopca oddziela się od jego ciała i przemieszcza się w kierunku okna, za którym wstaje właśnie nowy dzień. Oskar patrzy na ptaki przelatujące na tle wschodzącego słońca i przyrodę budzącą się do życia. Schmitt ukazuje, jak obrazy przenikają do oczu, a następnie do mózgu chłopca: zwierzęta biegnące po śniegu odbijają się na siatkówce jego oka, dmuchawce wypełniają czaszkę, zaś łabędź rozwijający potężne skrzydła do lotu, wyłaniający się

w głębi za głową Oskara, zdaje się zamieszkiwać jego wyobraźnię. Kiedy Oskar, a raczej jego duchowe *alter ego*, odrywa się od okna, zjawiskowe cienie lecących ptaków przenoszą się do wnętrza pokoju. W kolejnych ujęciach Oskar wychodzi na korytarz, staje naprzeciwko okna, przez które wpada światło poranka, i powoli zaczyna lewitować, unosząc się coraz wyżej do góry. Towarzyszą temu z offu słowa z listu: „Drogi Boże, kiedy się obudziłem, zrozumiałem, że wróciłeś. Wszyscy spali, a Ty już pracowałeś nad światem. Wtedy pojąłem różnicę między Tobą a nami: Ty jesteś niez mordowany, zawsze w pracy. Oto dzień, oto noc, oto wiosna, oto zima. Wyjawiałeś mi tajemnicę: «Witaj dzień tak, jakby był pierwszym»”. Ostatnie słowa czytane są już z kartki papieru przez panią Różę: „Byłem olśniony, miałem wrażenie, że bierzesz mnie za rękę i prowadzisz do serca tajemnicy, bym mógł ją zgłębiać. Dziękuję”.

Ostateczne nawrócenie następuje zatem poprzez zrozumienie, że Bóg („Bóg? Czemu nie? Powiedzmy, że Bóg...”³³) jest wszędzie, że w każdej chwili ciągle stwarza świat od nowa, a procesu tego nie zatrzyma nawet śmierć. Bardzo istotna jest tutaj symbolika świtu, oznaczającego przewyciężenie ciemności, nowy początek i drogę do Boga.

Świt dla autorów biblijnych jest nie tylko momentem, kiedy światłość zмага się z ciemnością i zwycięża ją, ale także chwilą potężnych Bożych interwencji. Jak noc zostaje pokonana przez światło słońca, tak zło zostaje pokonane przez działanie Bożej łaski. Zmartwychwstanie Jezusa dokonuje się o świcie. Jako takie jest największym zwycięstwem Boga działającego w historii ludzkości. Pokonana zostaje śmierć, która jest konsekwencją grzechu³⁴.

Ta krótka scena jest w filmie zwieńczeniem drogi duchowej Oskara, po niej może nastąpić już tylko śmierć. Jest to krótka chwila, która zawiera w sobie transcendencję, „moment wieczny”, by użyć, za Dariuszem Czają, sformułowania Czesława Miłosza³⁵. Oddajmy raz jeszcze głos narratorowi z *Nocy ognia*: „Świt

³³ Tamże, s. 131. Narrator wyraża w ten sposób swoje przekonanie, że jego doświadczenia transcendencji nie da się wyrazić w słowach, a zwłaszcza w jednym słowie.

³⁴ Ks. M. Rosik, *Gdy światło zмага się z ciemnością. Symbolika światła w Mt 28,1–10*, „Verbum Vitae” 2016 nr 29, s. 238.

³⁵ Por. D. Czaja, *Moment wieczny. O „Uczcie Babette”*, „Konteksty. Polska Sztuka Ludowa” 1992 nr 3–4, s. 80. Cytat pochodzi z wiersza Czesława Miłosza *Notatnik: Bon nad Lemanem*.

próbuje utorować sobie drogę. Wracam do normalnego czasu, czasu natury. Tej nocy opuściłem go, żeby dotknąć wieczności”³⁶.

Wydobycie zbieżności pomiędzy doświadczeniem duchowym Schmitta a fabułą jego książki i filmu jest, w moim mniemaniu, niezbędne dla pełniejszego zrozumienia *Oskara i pani Róży*; sama zaś historia objawienia na Saharze jest bez wątplenia jedną z najbardziej niezwykłych tego typu relacji w naszych czasach. Błędem byłoby jednak w odniesieniu do twórczości Érica-Emmanuela Schmitta proste utożsamienie wiary z chrześcijaństwem. Fakt, że taki właśnie wizerunek Boga – Chrystusa cierpiącego na krzyżu – poznaje Oskar, wynika między innymi

---

Wydobycie zbieżności pomiędzy doświadczeniem duchowym Schmitta a fabułą jego książki i filmu jest, niezbędne dla pełniejszego zrozumienia *Oskara i pani Róży*; sama zaś historia objawienia na Saharze jest bez wątplenia jedną z najbardziej niezwykłych tego typu relacji w naszych czasach.

---

z faktu, że szpitalna kaplica jest jedynym dostępnym mu miejscem kultu religijnego. Nie bez znaczenia jednak pozostaje fakt, że jest to właśnie Bóg cierpiący, on bowiem jest wyjątkowo bliski umierającemu na raka dziecku. Kiedy Oskar po raz pierwszy widzi w szpitalnej kaplicy Chrystusa na krzyżu, jest początkowo rozczarowany. „Jest chudy jak ja” – stwierdza, podczas gdy spojrzenie kamery prześlizguje się po detalach figury Jezusa, mających przypominać o jego męce. „Wolałbyś, żeby był kulturystą w slipkach?” – pyta pani Róża.

Książka, na podstawie której powstał film Schmitta, jest trzecim tomem serii, nazwanej przez autora *Le cycle de l'invisible (Księga o niewidzialnym)*³⁷ i będącej,

---

³⁶ É.-E. Schmitt, *Noc ognia*, dz. cyt., s. 133.

³⁷ Gwoli ścisłości wypada dodać, że polski tytuł *Księga o niewidzialnym* odnosi się nie do całego *Cyklu o niewidzialnym* (gdyż tak dokładnie należałoby to przetłumaczyć), ale do wydanej w Polsce książki, w której znalazło się pięć utworów Schmitta. Cały *Le cycle de l'invisible* obejmuje natomiast jak na razie osiem tomów. W polskiej *Księdze o niewidzialnym* brakuje najnowszych części cyklu. Por. É.-E. Schmitt, *Księga o niewidzialnym*, tłum. B. Grzegorzewska, Ł. Müller, A. Sylwestrzak-Wszelaki, Kraków 2020 (lub wydanie pierwsze, z roku 2012).

ekumeniczną w swej istocie, próbą prezentacji postaw duchowych, manifestujących się poprzez odniesienia do różnych religii, ale także na przykład wobec muzyki. *Oskar i pani Róża* dotyczy w tym cyklu religii chrześcijańskiej i ku niej skłania się sam Schmitt w swoich wypowiedziach, ale jednocześnie podkreśla, że jego doświadczenie Boga na Saharze miało wymiar ponadreligijny, a pytania, jakie sobie zadajemy w odniesieniu do spraw egzystencjalnych i transcendentnych, mają charakter uniwersalny: „Tym, co nas łączy, są pytania, a tym, co nas dzieli – odpowiedzi”³⁸. Ruth Illman widzi w historii nawrócenia autora *Oskara i pani Róży* i w jego twórczości charakterystyczne znamiona współczesnego postsekularyzmu, w ramach którego pojęcie religii zastępuje się ideą duchowości, jedno konkretne wyznanie – eklektycznym połączeniem różnych poglądów religijnych, a ważniejsze od przyjętych dogmatów okazuje się osobiste, mistyczne doświadczenie Boga. W artykule poświęconym specyfice współczesnych pielgrzymek religijnych, autorka zauważa:

**U Schmitta kwestie Boga i spraw duchowych
wiążą się nierozdzielnie z pisaniem,
przelewaniem myśli na papier – to ono ma
uzdrawiającą dla człowieka moc.**

Twierdzę, że jego [Schmitta – przyp. Ł.D.] inspirowany duchowo światopogląd jest również wynikiem pielgrzymki, ale podróż ta ma bardziej osobisty charakter, zaczynając od potężnego duchowego doświadczenia podczas pieszej wędrówki po pustyni, poprzez wewnętrzną kontemplację i studia badawcze, aż po twórczość poświęconą duchowości, spotkaniom międzyreligijnym i ludzkiej złożoności³⁹.

W przytoczonym fragmencie warto zwrócić uwagę na słowa dotyczące duchowego charakteru samej twórczości, gdyż w taki właśnie sposób zdaje się ją pojmować Éric-Émmanuel Schmitt. Świadczą o tym nie tylko jego liczne wypowiedzi w wywiadach czy książkach, ale także między innymi wątek korespondencji

---

³⁸ R. Illman, *Embracing Complexity. The post-secular pilgrimage of Eric-Emmanuel Schmitt*, „Scripta Instituti Donneriani Aboensis” 2010 vol. 22, s. 242.

³⁹ Tamże, s. 229.

Oskara z Bogiem. U Schmitta kwestie Boga i spraw duchowych wiążą się nierozdzielnie z pisaniem, przelewaniem myśli na papier – to ono ma uzdrawiającą dla człowieka moc. Kiedy filmowy Oskar pyta, co ma umieścić w swoich listach, pani Róża odpowiada: „Swoje myśli. Których nie wypowiadasz, które ci ciążyą, przeszkadzają nowym pomysłem. Myśli tęchną, jak je dusisz w sobie”. W wersji książkowej powiedziane jest to jeszcze mocniej: „Staniesz się składem starych śmierdzących myśli, jeśli ich nie wypowiesz”⁴⁰. Sam fakt, że Oskar nawiązuje kontakt z Bogiem dzięki działalności pisarskiej, jest bardzo bliski postawie Érica-Émmanuela Schmitta, który wielokrotnie (także na prowadzonych aktualnie warsztatach pisarskich *masterclass*⁴¹) powtarzał, że pisanie ma sens tylko wówczas, kiedy służy jakiejś idei, większej niż sam akt tworzenia albo chęć zdobycia poklasku. W *Nocy ognia* i w licznych wywiadach pisarz wyraźnie zaznacza, że źródłem jego talentu twórczego jest doświadczenie transcendencji na Saharze. Istotą tego ostatniego, będącego udziałem zarówno Schmitta na pustyni, jak i Oskara w szpitalnym łóżku, bardzo trafnie oddaje Anna M. Szczepan-Wojnarska, wskazując także na jego aktualność w dzisiejszych czasach:

[...] „doświadczenie transcendencji” oznacza osobiste, indywidualne doświadczenie obecności innego, a także własnego istnienia jako potencjalnej pełni, jako stanu zapośredniczonego w biologii, kulturze, w wymiarze jeszcze nieznanym, kiedy proces samopoznania staje się poznawaniem tego, co transcendentne. Szczególnie frapującym zagadnieniem jest nieustanna współczesność doświadczenia transcendencji⁴².

Éric-Emmanuel Schmitt zrealizował film na podstawie swojej własnej powieści – i pozostaje to faktem bezspornym. Dyskurs filmowy należałoby w tym wypadku uznać za swego rodzaju komentarz do dzieła literackiego. Hipotetycznie można by sobie jednak wyobrazić dzieło jakiegoś innego reżysera, wznoszące przedstawione tu refleksje na jeszcze wyższy poziom: film opowiadający równoległe dwie historie – Oskara i Érica. Finał tego hipotetycznego filmu wydaje się oczywisty. Po pogrzebie Oskara kolorowy balonik frunie w kierunku nieba

---

⁴⁰ É.-E. Schmitt, *Oskar i pani Róża z listem autora...*, dz. cyt., s. 25.

⁴¹ Zob. *Masterclass d'écriture : Eric-Emmanuel Schmitt*, Master class écriture Eric-Emmanuel Schmitt | The Artist Academy (the-artist-academy.fr), dostęp 14-11-2022.

⁴² A. M. Szczepan-Wojnarska, „...z ogniem będziesz się żenił”. *Doświadczenie transcendencji w życiu i twórczości Jerzego Lieberta*, Kraków 2003, s. 8.

z ostatnim listem chłopca: „Tylko Bóg ma prawo mnie obudzić”. Zaś równolegle do tego dwudziestoosmioletni Éric opuszcza obóz na Saharze i powraca do świata zachodniej cywilizacji. Oba obrazy – balonika lecącego w kierunku nieba i wędrowca powracającego z pustyni – są w gruncie rzeczy figuracją innej jeszcze podróży, tej, która została wspomniana na wstępie. W życiu obu bohaterów Bóg powrócił bowiem z „podróży służbowej” do domu. Każdy z nich otrzymał szansę całkowitej odmiany swojego dotychczasowego życia – Oskar w bardzo krótkim

---

Pustynna roślina, którą Róża przynosi Oskarowi, może przeżyć całe swoje życie w ciągu jednego dnia, a jednak zawiera ono w sobie pełnię egzystencji w tym samym stopniu, co kilkudziesięcioletnie życie człowieka – albo dziesięcioletnie życie dziecka. Nie jest ważna długość życia, ale jego jakość duchowa.

---

czasie, bohater *Nocy ognia* w znacznie dłuższym – różnica ta nie ma jednak większego znaczenia. Pustynna roślina, którą Róża przynosi Oskarowi, może przeżyć całe swoje życie w ciągu jednego dnia, a jednak zawiera ono w sobie pełnię egzystencji w tym samym stopniu, co kilkudziesięcioletnie życie człowieka – albo dziesięcioletnie życie dziecka. Nie jest ważna długość życia, ale jego jakość duchowa.

Jedna noc na ziemi przepełniła mnie radością na całe życie – pisze Éric-Emmanuel Schmitt. – Jedna noc na ziemi pozwoliła mi poznać smak wieczności. Wszystko się zaczyna.

BIBLIOGRAFIA

- Aumont J., Marie M., *Analiza filmu*. Przekł. M. Zawadzka. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Bordwell D., Thompson K., *Film Art. Sztuka filmowa*. Tłum. B. Rosińska. Wyd. Wojciech Marzec, Warszawa 2010.

- Carcenac C.-B., *Le religieux, la maladie et l'enfant dans le cinéma du début du XXIe siècle*, https://www.academia.edu/4489164/Le_religieux_la_maladie_et_lenfant_art_2, dostęp 14-11-2022.
- Illman R., *Embracing Complexity. The post-secular pilgrimage of Eric-Emmanuel Schmitt*, „Scripta Instituti Donneriani Aboensis” 2010, vol. 22, s. 228–243.
- Helman A., *Na tropach autora filmowego*, „Kwartalnik Filmowy” 2007, nr 59, s. 44–58.
- Masterclass d'écriture : Eric-Emmanuel Schmitt*, Master class écriture Eric-Emmanuel Schmitt | The Artist Academy (the-artist-academy.fr), dostęp 14-11-2022.
- Pera H., *Sam nie podołam*, w: H. Bortnowska (red.), *Sens choroby, sens śmierci, sens życia*, Kraków 1980, s. 117–252.
- Rosik M., *Gdy światło zмага się z ciemnością. Symbolika światła w Mt 28,1-10*, „Verbum Vitae” 2016 nr 29, s. 227–250.
- Schmitt É.-E., *Codziennie w pracowni uprawiam miłość*, rozm. K. Surmiak-Domańska, „Gazeta Wyborcza” 2011, nr 76, 1-04-2011, s. 18.
- Schmitt É.-E., *Noc ognia*, tłum. Ł. Müller, Kraków 2016.
- Schmitt É.-E., *Oskar i pani Róża z listem autora do polskich czytelników*, tłum. B. Grzegorzewska, Kraków 2011.
- Szczepan-Wojnarska A. M., „...z ogniem będziesz się żenił”. *Doświadczenie transcendencji w życiu i twórczości Jerzego Lieberta*, Kraków 2003.

Biogram

Łucja Demby – filmoznawca, profesor uczelni w Instytucie Sztuk Audiowizualnych UJ w Krakowie. Zajmuje się teorią i analizą filmu, a także badaniami o charakterze interdyscyplinarnym (m.in. związki filmu i teatru, rola muzyki w teatrze i filmie). Interesuje się kulturą francuską. Laureatka konkursu Sindacato Nazionale Giornalisti Cinematografici Italiani w Rzymie. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Badań nad Filmem i Mediami, a także Komitetu Nauk o Sztuce Polskiej Akademii Nauk w Warszawie.
ORCID: 0000-0001-8786-9849

Bogumiła Fiołek-Lubczyńska

Uniwersytet Łódzki

Retoryka zagrożenia i emocji (uczuć i afektów) w dokumentach filmowych pt. „Mała Zagłada” i „Sól ziemi”

The rhetoric of threats and emotions (feelings and affects) in film documentaries “A Minor Genocide” and “Salt of the Earth”

ABSTRAKT

Analizowane w niniejszym artykule zagrożenia dotyczą dwóch sfer – militarnej i sfery globalnego zagrożenia głodem. Opowiedzenie historii filmowej o ludziach zagrożonych śmiercią jest jednocześnie próbą przyjrzenia się człowiekowi w sytuacji ostatecznej. Film – jako przekaz audiowizualny, posiada charakterystyczne dla siebie środki wyrazu, umożliwiające twórcom opowiadanie o świecie i człowieku. Filmowe środki wyrazowe i sposoby prowadzenia narracji można wykorzystać w filmie w taki sposób, by przekazywały wiadomości o świecie i człowieku w sposób komunikacyjnie skuteczny.

W przypadku różnych tekstów kultury skuteczność komunikacyjna jest ściśle związana z konstruowaniem ich zgodnie z zasadami retoryki tekstu. Celem niniejszego artykułu jest zbadanie sposobu prezentacji konkretnych zagrożeń życia i zdrowia człowieka w dwóch filmach dokumentalnych, a więc próbą odpowiedzi na pytanie, czy w tekście audiowizualnym mamy do czynienia z **retoryką zagrożenia**. Analiza neoretoryczna dokumentów filmowych „Sól ziemi” i „Mała Zagłada” potwierdza, że w dokumentach Wima Wendersa i Natalii Korynckiej-Gruz mamy do czynienia z **perswazją współczującą**, która, wraz z **retoryką uczuć i emocji**, może być uznana za ważny składnik **retoryki zagrożenia**.

SŁOWA KLUCZOWE:

film dokumentalny, retoryka zagrożenia, perswazja współczująca, analiza retoryczna, **retoryką uczuć i emocji**

ABSTRACT

The threats analysed in this article concern two spheres – military and the sphere having the nature of a global threat of hunger. Telling a film story about people threatened with death is at the same time an attempt to view a human in the final situation. The film as an audiovisual message has its own characteristic means of expression, enabling the creator to talk about the world and man. Film means of expression and narrative methods can be used in a film in such a way that they convey messages about the world and man in a communicatively effective way. In the case of various cultural texts, the communicative effectiveness is closely related to constructing them in accordance with the principles of text rhetoric. The aim of this article is to examine the way of presenting specific threats to human life and health in two documentaries, and thus an attempt to answer the question whether we deal with **the rhetoric of threat** in an audiovisual text. The neo rhetorical analysis of documentary films “The Salt of the Earth” and “A Minor Genocide” confirms that in documentaries by Wim Wenders and Natalia Koryncka – Gruz we deal with the **compassionate persuasion**, which, together with the **rhetoric of feelings and emotions** can be considered as an important component of the **rhetoric of threat**.

KEYWORDS:

film of documentary, the rhetoric of threat, compassionate persuasion, rhetoric of feelings and emotions

Analizowane w niniejszym artykule zagrożenia dotyczą dwóch sfer – militarnej i sfery globalnego zagrożenia głodem. Opowiadanie historii filmowej o ludziach zagrożonych śmiercią jest jednocześnie próbą przyjrzenia się człowiekowi w sytuacji ostatecznej. Film, jako przekaz audiowizualny, ma charakterystyczne dla siebie środki wyrazu, umożliwiające twórcom opowiadanie o świecie i człowieku. Filmowe środki wyrazowe i sposoby prowadzenia narracji można wykorzystać w filmie w taki sposób, by przekazywały wiadomości o świecie i człowieku w sposób komunikacyjnie skuteczny. W przypadku różnych tekstów kultury skuteczność komunikacyjna jest ściśle związana z konstruowaniem ich zgodnie z zasadami retoryki tekstu. Celem niniejszego artykułu jest zbadanie sposobu prezentacji konkretnych zagrożeń życia i zdrowia człowieka w dwóch filmach dokumentalnych, a więc próbą odpowiedzi na pytanie, czy w tekście audiowizualnym mamy do czynienia z **retoryką zagrożenia**¹.

„Sól ziemi” (2014) w reżyserii Wima Wendersa i Juliano Ribeiro Salgado² oraz „Mała Zagłada” (2018) Natalii Korynckiej-Gruz opowiadają o ludziach, którzy widzieli i pośrednio uczestniczyli w sytuacji zagrażającej życiu. Sebastião Salgado i Anna Janko są bohaterami filmów, i opowiadają w nich o zagrożeniach, które zaobserwowali w trakcie reporterskiej podróży na kontynent afrykański (Salgado) oraz w głąb siebie i historię własnej rodziny (Janko). W dokumentach treść prezentowana jest na dwóch planach czasowo-przestrzennych, a narracja ma konstrukcję „tekstu w tekście”³. Wenders pozwala wypowiedzieć się w filmie bohaterowi poprzez fotografię własnego autorstwa, natomiast Koryncka-Gruz stosuje animację w celu opowiedzenia zdarzeń z okresu II wojny światowej. Wprowadzenie jednego tekstu kultury – jakim jest np. fotografia – w strukturę innego – np. filmowego,

---

¹ Retoryka zagrożenia jest rozumiana jako retoryka, która odwołuje się i apeluje do uczuć pojawiających się bezpośrednio w stanie zagrożenia życia. Autorka uznała za zasadne operowanie nazwą ułatwiającą opis i analizę, dlatego w tekście pojawia się określenie „retoryka zagrożenia”. O uczuciach-afektach pisał Arystoteles w księdze II. W tekście niniejszym nawiązuję do rozważań klasycznych, jak również do artykułu B. Bogołębskiej, ilustrującego „retorykę uczuć” na podstawie wybranych polskich reportaży z XX i XXI w.

² W. Wenders zrealizował film wraz z synem Sebastião Salgado, który pojawia się w dokumencie również jako bohater.

³ „Tekst w tekście – zauważa badacz – to specyficzna konstrukcja retoryczna, w której odmiennosc w sposobach kodowania różnych części tekstu staje się czynnikiem ujawniającym autorskie komponowanie i czytelniczą percepcję tekstu”, (w:) J. Łotman, *Tiekst w tiekstie*, „Trudy po znakovym sistiemam”, XIV, Tartu 1981, s. 13, cyt. za: S. Świontek, *Norwidowski teatr świata*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1983, s. 107.

wprowadza pewną dialogiczność tychże tekstów. W przypadku fotografii i filmu można zauważyć, że teksty uzupełniają się – film ułatwia prezentację obrazu statycznego, który w ostateczności kreuje samodzielną rzeczywistość, wzbogacając tym samym przekaz filmowy. Strategia narracyjna, z jaką mamy tu do czynienia, opisuje Małgorzata Pietrzak. Zdaniem badaczki, sztuki widowiskowe, jak teatr i film, mogą korzystać ze wspólnych ram kompozycyjnych, aby wprowadzić do tekstu kultury inny tekst posiadający konkretną narrację, a tym samym nadać mu ramy – jak pisze badaczka – **porządku retorycznego**⁴. Taki porządek wynika z faktu zastosowania zasad komponowania tekstu opowiadającego o sztuce, a nie rzadko i będącego sztuką samą w sobie.

Narracja filmu „Sól ziemi” została uporządkowana w taki sposób, by tematyka i forma prezentowanych zdjęć nie straciły właściwego znaczenia. W dokumencie Wenders opowiada biografię znanego fotografika i prezentuje jego prace, a jednocześnie sprawia, że statyczne ze swej natury zdjęcia nie wpływają negatywnie na dynamikę filmowej narracji, której podstawę stanowią „zwierzenia” artysty do kamery i jego dzieła. W tym sensie „Sól ziemi” to jedna z odmian filmu dokumentalnego – film o sztuce⁵. Fotografie Salgado same w sobie stanowią sztukę, a jednocześnie są drugim planem wyrażania treści w filmie faktów. Przenoszą widza na inny plan przestrzenny i czasowy, np. do Etiopii, Tanzanii, Kongo, Rwandy, byłej Jugosławii, Iraku. Cytowana w dokumencie fotografia jest również nośnikiem uczuć i afektów, za pomocą których przekazywane są widzowi konkretne emocje. Z jednej strony więc porządek wypowiedzi organizuje strategia „**tekstu w tekście**”, z drugiej tzw. **retoryka emocjonalna**⁶.

„Mała Zagłada” ma dynamiczną narrację. Jej konstrukcję wzmacnia strategia „tekstu w tekście”, która pozwala opowiedzieć inną opowieść (przywoływaną przez Annę i jej matkę) za pomocą fabularnej inscenizacji animowanej. Koryncka-Gruz przenosi widza filmu do roku 1943, pokazując to, czego kamera zarejestrować nie mogła, ale co pozostało w pamięci świadków tragicznych wydarzeń.

⁴ Zob. M. Pietrzak, *Retoryka. Narzędzie w twórczej komunikacji. Teatr i film*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2012, s. 175.

⁵ Zob.: Z. Czeczot-Gawrak, *Filmowa prezentacja sztuki*, Warszawa 1979 oraz J. Głowa, *Klasyka polskiego filmu o sztuce. Dwie tendencje*, „Estetyka i Krytyka” 13/14 (2/2007 – 1/2008), s. 47–61.

⁶ Pisze o niej B. Bogołębska, *Wartości i uczucia we współczesnych polskich reportażach*, „Follia Litteraria Rossica” 2015, nr 8, s. 241–250.

1 czerwca 1943 roku rozegrała się na Zamojszczyźnie pacyfikacja wsi Sochy. Niemieccy żołnierze – w odwecie za pomoc ludności tubylczej partyzantom – palili domy, stodoły, zabijali masowo ludzi. Według historyka Czesława Madajczyka zginęło 106 mężczyzn, 54 kobiety i 24 dzieci⁷. Z 88 chałup pozostały tylko 3. Z domu pod numerem 57 ocalały dzieci – dziewięcioletnia Teresa, jej młodsza siostra Kropka i najmłodszy brat Jaś. Losy tej jednej konkretnej wsi znane są dzięki córce ocalałej Tereski – Annie Janko, która jako dojrzała kobieta postanowiła opisać tragiczne wydarzenia z czasów drugiej wojny światowej w książce pt. „Mała Zagłada” (2015). Fragmenty książki Janko, czytane przez Magdalenę Cielecką, uzupełniają animacyjną inscenizację w dokumencie filmowym. Narracja filmu jest składową literatury, sztuki animacji i metod dokumentalnych, nie tracąc płynnej natury opowiadania o ważnej ponadczasowej prawdzie, że teraźniejszość wynika z tego, co zdarzyło się w przeszłości.

Zdjęcia z kolejnych wypraw Salgado do Etopii, Tanzanii, Kongo, Rwandy, byłej Jugosławii są prezentowane i omawiane przez głos z off-u w filmie Wendersa „Sól ziemi”. Salgado pojawia się jako fizyczna postać ubrana w czarną koszulę, filmowana w planie bliskim. Jest to zabieg zaplanowany, ponieważ w tej konkretnej części dokumentu fotograf odśłania przed widzem emocje związane z reakcją na zło, z jakim zetknął się w różnych częściach świata. Wiele miejsc w Afryce odwiedził dzięki organizacji „Lekarze bez granic”. Rzeczowo opowiada do kamery o migracji całych ludów uciekających od konfliktów i suszy, od głodu i pragnienia, cierpienia i bólu. „[...] w środku Europy – z trudem mówi Salgado do kamery – pod koniec XX wieku – przemoc, brutalność, śmierć... Cechuje nas skrajna brutalność. To historia bez końca, historia szaleństwa”. Następnie relacjonuje wydarzenia z Kongo, mówi o tym, że podczas migracji Tutsi i Hutu umierało dziennie około 15 tysięcy ludzi, bo, z braku żywności, wody pitnej i higieny, rozszerzyła się cholera. W tym miejscu widzowi pokazuje się – dzięki zbliżeniu twarzy – smutek w oczach Salgado. Potwierdzają go słowa zsynchronizowane z obrazem: „[...] każdy powinien zobaczyć te obrazy, żeby zobaczyć jak straszny jesteśmy gatunkiem. [...] Wyszedłem stamtąd ciężko chory, sypałem się fizycznie. Nie miałem żadnej choroby zakaźnej. Chora była moja dusza”. W 1997 roku Salgado dokumentował ucieczkę prawie dwóch milionów ludzi z Rwandy. Po sześciu miesiącach spędzonych w puszczy nieliczni wrócili. Wielu umarło z wycieńczenia, inni stracili zmysły, część ludności wymordowano. Fotograf

---

⁷ Zob.: Cz. Madajczyk, *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, tom 1–2, Warszawa 2019.

opowiada o tych zdarzeniach i zamyka oczy, a w warstwie słownej padają oskarżycielskie stwierdzenia: „Kiedy stamtąd wróciłem, nie wierzyłem w nic. Nie wierzyłem w zbawienie ludzkości. Czegoś takiego nie można przetrwać. Nie zasługiwaliśmy, żeby żyć. Nikt nie zasługiwał. Ile razy odkładałem aparat, żeby płakać nad tym, co widziałem”. Po tych słowach w obrazie następuje zaciemnienie, a wypowiedź narratora tworzy swoistą kodę: „Sebastião zajął w jądro ciemności”. Ten fragment filmu Wendersa można uznać za ilustrację **retoryki uczuć** – wstyd, smutek, oburzenie, współczucie, lęk, litość, a także bezsilność mają charakter perswazyjny. Nie można mieć całkowitej pewności, że autor – tutaj reżyser dokumentu – odwołał się do „stanów” i „doznań”⁸ bohatera, by wpłynąć na nastrój widza, ale na pewno mamy tu do czynienia z sytuacją o charakterze perswazyjnym. Salgado komentuje zdjęcia, które równolegle prezentuje obraz filmowy, a w jego głosie, sposobie mówienia, jak i treści wyraźnie odczuwalne jest uczucie cierpienia, litości, jakiego można doznać na widok ludzi żyjących na skraju rozpacz, na granicy życia i śmierci. Do opisu tych i podobnych uczuć służy tzw. perswazja współczująca⁹.

„Sebastião zajął w jądro ciemności”.

Ten fragment filmu Wendersa można uznać za ilustrację **retoryki uczuć** – wstyd, smutek, oburzenie, współczucie, lęk, litość, a także bezsilność mają charakter perswazyjny.

Operowanie planem bliskim – w tym zbliżeniem twarzy – bywa najczęściej źródłem filmowego afektu. W historii myśli filmoznawczej otrzymało ono nazwę – wizualny topos twarzy¹⁰. O twarzy i zbliżeniu, detalu pisał Béla Balázs, gdy tworzył katalog podstawowych środków filmowych. „Zbliżenie umożliwia odkrycie i ukazanie nowego oblicza przedmiotów, lecz przede wszystkim – podkreśla Jacek

⁸ *Retoryka. Poetyka*, tł. i oprac. H. Podbielski, Warszawa 1988, s. 144.

⁹ Zob.: M. Korolko, *Sztuka retoryki*, Warszawa 1990, s. 70–73.

¹⁰ Zob.: G. Deleuze, 1. Kino. Obraz – ruch, 2. Obraz – czas, Wydawnictwo Słowo/ obraz te-
rystoria, Gdańsk 2008, s. 99. „Obraz – uczucie” nazywamy „obrazem afektywnym” ze względu na retoryczne znaczenie afektu w skutecznej komunikacji”.

Ostaszewski – odkrywa i ukazuje twarz człowieka, w zbliżeniu bowiem można uchwycić fizjonomię i mimikę, które są najbardziej subiektywnymi środkami wyrazowymi człowieka [...]”¹¹. Balázs odmawia innym zbliżeniom tego, co związane jest ze zbliżeniem twarzy. W kontekście rozważań dokonywanych przez badacza trzeba zwrócić szczególną uwagę na to, że zbliżenie twarzy pozwala odstąpić treści psychiczne prezentowanej postaci, a te są jednocześnie silnym źródłem afektów. Gesche Joost nazywa zbliżenie twarzy „indeksem ludzkiego psyche” oraz „nośnikiem afektu”. Odnosi swoje uwagi w szczególności do filmów epoki kina niemego, ale podkreśla jednocześnie, że twarz w zbliżeniu może być traktowana jak **wizualny topos**¹². Podobnie klasyfikował zbliżenie twarzy postmodernistyczny filozof kina Gilles Deleuze. Badacz ten wyróżnił filmowe obrazy postrzegania, akcji i obrazy afektu. „Obraz–uczucie jest ujęciem w zbliżeniu, a zbliżenie jest twarzą”¹³. Filozof podstawą do swoich rozważań uczynił filmy wielkich reżyserów kina niemego, np. Siergieja Eisensteina i Dawida W. Griffitha oraz ich doświadczenia z montażem i doborem planów filmowych.

Twarz jest ową płytką nerwową, która poświęca zasadniczą treść swej ogólnej zdolności poruszania i która gromadzi lub wyraża w swobodny sposób wszelkiego rodzaju drobne miejscowe ruchy, które reszta ciała zazwyczaj tłumi¹⁴.

Zbliżenie twarzy artysty, który opowiada o swoich dziełach pozwoliło Wendersowi pokazać cenę, jaką zapłacić musiał Salgado, gdy podjął trudy wypowiadania się o problemach społecznych. Prace Salgado stały się źródłem informacji o ludziach zamieszkujących dalekie kraje. Bohaterowie prac fotografa często mają cechy wyglądu zewnętrznego, które potwierdzają siłę charakteru, ducha, siłę fizyczną. Mają „poorane życiem” – jak mówi autor – twarze (mieszkańcy Ameryki Łacińskiej), fizycznie umęczone ciała (pracownicy kopalni złota, Irańczycy pracujący w rafineriach Husajna), „smagane” wiatrem i piaskiem pustyni oraz ciała wycieńczone brakiem pożywienia i wody (Etiopia, Kongo, Tanzania, Mali). Widz poznaje tych bohaterów dzięki obiektywowi aparatu fotograficznego. Taka jest

---

¹¹ A. Helman, J. Ostaszewski, *Historia myśli filmowej*, Wydawnictwo Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2010, s. 50.

¹² Zob.: G. Joost, *Die audio-visuelle Rhetorik des Films*, Bielfeld 2008.

¹³ Zob.: G. Deleuze, *1. Kino. Obraz – ruch, 2. Obraz – czas*, Wydawnictwo Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2008, s. 99. „Obraz – uczucie” nazywam „obrazem afektywnym” ze względu na retoryczne znaczenie afektu w skutecznej komunikacji.

¹⁴ Tamże, s. 101.

funkcja „fotografii dokumentalnej”¹⁵. Prezentacja „zawartości tematycznej” fotografii większemu gronu widzów jest domeną kina dokumentalnego, który stał się w historii kinematografii nośnikiem medialnym wielu faktów pochodzących z życia społeczeństw na całym świecie.

W „Małej Zagładzie” z kolei zbliżenia prezentują twarze głównych bohatererek – Teresy, Anny i Zuzanny, będąc również nośnikiem afektów, ale wynikających z połączenia portretu twarzy z opowiadaniem filmowym za pomocą animacji. Pierwsza sekwencja filmu wprowadza widza w tematykę całej opowieści. Jest metaforyczna, częściowo animowana, częściowo realistyczna i jej celem jest prezentacja perspektywy narracyjnej. Obraz prezentuje, za pomocą prostej kreski animacyjnej, dziewczynkę idącą poprzez kolorowy, wesoły świat. Bohaterka wchodzi do sklepu, uśmiecha się, a gdy przystaje obok lady sklepowej i sięga po cukierek do misy, rozbrzmiewa huk nadlatującej bomby, a misa z cukierkami rozpada się. Animacja zmienia kolory na odcienie czerni, nadlatują samoloty ze swastykami, biegną żołnierze z karabinami, umierają ludzie i kończy się radosna scena. Kolejne ujęcie prezentuje pięknie położoną na równinie wieś. To Sochy współcześnie. Dalej jest zbliżenie osoby piszącej na komputerze, a na dalszym planie kamera pokazuje młodą kobietę siedzącą pod oknem. Zbliżenie zatrzymuje się na jej, pograżonej w zadumie, twarzy i narracja płynnie przechodzi do animacji, w której pojawi się „obrazki” z dzieckiem jako bohaterem głównym. W warstwie dźwiękowej narrator (Zuzanna) cytuje fragment literacki „Małej Zagłady”:

Dziecko żyje na bardzo małej planecie (...). Ma mamę, tatę, siostrę, brata, psa Miśka na podwórku, kotki w szopie, dziadka z czarnym wąsem, a w innej wsi drugiego dziadka, z wąsem płowym. Ma słońce i księżyc nad sadem, drzewo i pole, szmaccianą lalkę, nowy zeszyt, trawki do gwizdania (...). Kiedy więc dziecku zabijają na jego oczach rodziców, to jakby świat zabijali, razem ze słońcem, księżycem, drzewem, polem, zeszytem, lalką¹⁶.

¹⁵ Zob.: S. Kracauer, *Teoria filmu. Wyzwolenie materialnej rzeczywistości*, tł. W. Wertenstein, słowo/obraz terytoria, wyd. 2, Gdańsk 2008, s. 41. Określenie „fotografia dokumentalna” jawi się jako swoisty tautologizm, ponieważ fotografia jako taka zakłada dokumentarność. W teorii fotografii Kracauer użył w stosunku do fotografa takich określeń jak „artysta”, „antropolog”, „reportażysta”, który jest „świadkiem”, „obserwatorem”, „obcym”. Jako obserwator i dokumentator fotograf – według Kracauera – „przypomina obojętne lustro”, ponieważ nie jest uwikłany w wydarzenie, którego jest świadkiem.

¹⁶ A. Janko, *Mała zagłada*, Kraków 2015, s. 48 (wersja ebook).

Kolejna scena to animacja robiona metodą wycinanki. Pokazuje dziecko w łonie matki na abstrakcyjnym głęboko czerwonym tle i czarne wilki, okrutne dziki, które atakują dziecko. Po nich – w obrazie animacji – zostaje tylko pustka i wszechobecna czerwień – może to krew matki, a może płomień? W tle słychać słowa narratora (Zuzanna): „Strach jest rodzajem pamięci (...). Strach dziedziczny, przekazany w życiu prenatalnym, wysany z mlekiem matki”¹⁷. Kolejne ujęcie prezentuje realistyczne filmowe zbliżenie młodej kobiety – Zuzanny, córki Anny, wnuczki Teresy. Jest czymś w rodzaju portretu w lustrze, a obok niej rodzina z Soch – obraz symultanicznie prezentuje stare zdjęcie małej Teresy, Kropki, Jasia. Portret rodziny, która przeżyła piekło zagłady i rodziny, która pamięta o tragicznych zdarzeniach. W kolejnej scenie Anna, córka Teresy, opowiada Zuzannie o rodzinie i wspólnie oglądają zdjęcia. Wraz z pamięcią trzy pokolenia kobiet dziedziczą „tamto” zdarzenie z 1 czerwca 1943 roku. W innym fragmencie dokumentu kamera towarzyszy podróżującej pociągiem Annie. Obraz wypełnia zbliżenie twarzy bohaterki, z której nie można dużo wyczytać, co najwyżej zadumę. Jednak zderzenie zbliżenia obrazowego ze słowami narratora (Magdalena Cielecka) jest czymś w rodzaju emocjonalnego zbliżenia, bo widz dowiaduje się, że Anna pamięta to wszystko, w czym nawet nie uczestniczyła: „Wyobrażam sobie albo pamiętam. (...) Strach jest rodzajem pamięci (...), dlatego pamiętam tamten dzień, jakbym go sama przeżyła”¹⁸.

Dorośla Anna wspomina swoje dzieciństwo i matkę. Jest to obraz osobliwy. Słowa narratora (Cielecka) mówią o tym, że jako dziecko Anna czuła, że ma dwie matki. Jedną, za którą tęskniła i była z niej dumna, bo matka była wtedy piękną kobietą i drugą mamę – małą dziewczynkę, „(...) której na wojnie zginęli rodzice. To właśnie ta mama-dziewczynka kładła się nieraz na tapczanie w dzień i płakała nie wiadomo, dlaczego”¹⁹. Słowom w warstwie obrazowej towarzyszy kolaż. W planie pełnym pokazana jest postać leżącej na tapczanie kobiety, w kolejnym – bliskim – ujęciu ma ona twarz dojrzałej i smutnej Teresy. Po chwili pojawia się na tym zdjęciu animacja dziecka (Anna), które głaszcze matkę po głowie i ściąga z jej twarzy kolejne maski – podobiznę dojrzałej Teresy (zob. zdjęcie 1), dziecka z piegami i warkoczykami z czasów wojny (zob. zdjęcie 2), a na samym końcu pozostawia, w miejscu twarzy, zdjęcie upamiętniające zgliszczka wojenne.

---

¹⁷ *Mała zagłada*, reż. N. Koryncka-Gruz, 2018, 3' 10"-3'50".

¹⁸ Tamże, 6'58-7'05.

¹⁹ Tamże, 40'-28"-40'50.

Zdjęcie 1.

Źródło: Mała Zagłada, 40'36'' (<https://vimeo.com/270604968>, dostęp: 07.07.2021).

Zdjęcie 2.

Źródło: Mała Zagłada, 40' 38'' (<https://vimeo.com/270604968>, dostęp: 07.07.2021).

Obrazy realistycznych twarzy z teraźniejszości – pogrążone w zadumie, zbliżenia wykonane metodą animacji z przeszłości oraz ich kolażowe połączenie za pomocą montażu w filmie, portretują trzy pokolenia kobiet. Ich przeżycia i wspomnienia (Teresa i Anna), rozważania i obawy (Anna i Zuzanna) prezentuje kreska

animacyjna, a zbliżenia są – za każdym razem – miejscem, z którego zaczyna się wiwisekcja, próba wytłumaczenia tego, co jest, co było i ma szansę zaistnieć także współcześnie. Koryncka-Gruz w taki sposób spróbowała dotrzeć do genezy i istoty strachu, który ma źródło w przeszłości, ale jest dziedziczony i wyznacza pewien trend w przyszłości. Tytuł dokumentu „Mała Zagłada” jest metaforyczny, a jednocześnie pobrzmiewa w nim zapowiedź zagłady pewnej części „ojczyźnianego” świata, czyli pewnej wsi na Zamojszczyźnie. Film Korynckiej-Gruz opowiada także o innej zagładzie, która w planach nazistów objąć miała wszystkie zdobyte w czasie wojny tereny. Animacyjna kreska rysuje tragiczne zdarzenia z okresu II wojny światowej, pokazuje zastosowanie planowanych przez Niemców pieców-silosów, czyli maszyn szybkiego masowego spalania na terenach okupowanych. W dokumencie mówi się jeszcze o innej sferze zadawania bólu, gdy animacyjna wycinaka prezentuje współczesny przejaw zabijania ogromnych ilości zwierząt hodowlanych.

Kolejne ujęcia sceny, z której widz dowiadyuje się o powojennych losach Teresy, dzieciństwie i dorastaniu Anny, podkreślają to, że źródłem cierpienia matki i córki był 1 czerwca 1943 roku. Wszystkie wątki filmu – i książkowego pierwowzoru – prowadzą do tragicznego zdarzenia z czasów II wojny światowej. Dzień ten jest opowiedziany szczegółowo w warstwie słownej filmu przez narratora (Cielecka), słowami zaczerpniętymi z książki Ferenc i pokazany za pomocą animacji. Z samą narracją tej opowieści w filmie związany jest podwójny portret Teresy, który prezentuje Teresę jako staruszkę (intymne zbliżenie), trzymającą w dłoniach zdjęcie swojego ojca. Jest ono ubrudzone krwią w wojennych czasach, a teraz starannie schowane za szkłem oprawki, z którego kobieta palcem delikatnie wyciera niewidoczny kurz. Zbliżenie trzymanego przez postać zdjęcia jest punktem, w którym rozpoczyna się opowieść o tragicznych wydarzeniach z 1943 roku. Bohaterką tej opowieści jest kilkunastoletnia Teresa. Animacja, podobnie jak obraz filmowany w czasie rzeczywistym, prezentuje dziewczynkę w planie bliskim, który jest źródłem ekspresji i emocji (zob. zdjęcie 3). Dziewczynka jest w tym miejscu opowieści przerażona, ponieważ żołnierz podpala jej rodzinny dom. Po chwili zabija ojca Tereski, a minutę później celuje do matki, którą również zabija. Wtedy matka osuwa się na ziemię, a jej ręk wypada najmłodsza siostra Tereski – Kropka. Kolejny kadr animacji oddaje lęk, obawę, trwogę, żal rysujące się na twarzach Teresy i jej drugiej siostry Krysi (zob. zdjęcie 4). Scena przepełniona jest emocjami, epatuje strachem i jako całość opisuje tragedię rodziny Sochów, która kończy się śmiercią rodziców i pozostawia na ustach dzieci słowa: „Jesteśmy sierotami”.

Zdjęcie 3.

Źródło: Mała Zagłada, 19' 52" (<https://vimeo.com/270604968>, dostęp: 07.07.2021).

Zdjęcie 4.

Źródło: Mała Zagłada, 20' 37" (<https://vimeo.com/270604968>, dostęp: 07.07.2021).

Anna, córka Teresy próbowała opowiedzieć w filmie i literackim pierwowzorze o tym, że fizycznie ocalała z pogromu wsi Sochy matka, tak naprawdę do ocalałych nie należała. Odziedziczyła strach, który żyje mniej przez wszystkie lata do dziś i przekazuje go następnym pokoleniom. Anna i Zuzanna strach ten odziedziczyły i każda – na swój sposób – próbuje żyć z odziedziczoną apokalipsą, którą przeżyła ich matka i babcia.

Małgorzata Jakubowska zacytowała w interesującym eseju pt. „Uwierzyć w ciało. Uwierzyć w śmierć”²⁰ filozofa kina Deleuze, który zauważa, iż współczesność otrzymuje tak wiele obrazów medialnych, nazywanych prawdziwymi, że widzowie przestali reagować na przerażające informacje ze śmiercią i przemocą w tle. Deleuze stwierdza: „Cechą nowoczesności jest to, że nie wierzymy już w ten świat. Nie wierzymy nawet w to, co się nam przydarza: miłość, śmierć zupełnie jakby tylko w połowie nas dotyczyły [...] świat przypomina nam kiepski film...”²¹. Jakubowska zwraca uwagę na to, że filozof kina poszukuje sposobu na przywrócenie człowiekowi wiary w to, co prawdziwe – miłość, śmierć, brutalność, grozę poprzez prezentację „prawdy” w kinie, ale

filozof-kinoman szuka innego kina niż to, które wylewa się mainstreamową rzeką. Nie chodzi zatem o filmy, które proponują nam jedynie zabawę, niezobowiązującą rozrywkę w sobotni wieczór; Deleuze’a nie interesuje filmowy spektakl, który zaofferuje nam błogą bezmyślność, ale szuka takich filmów, które zmuszą nas do myślenia i nauczą, jak znów wierzyć w realność naszego świata²².

Filmy, jakie badacze proponują do „głębokiej” prezentacji świata, mają zmuszać do myślenia, rozważań i pokazywać świat z wielu perspektyw²³. Film dokumentalny, operujący obrazami świata utrwalonymi na fotografii oraz na taśmie filmowej, posiadający więc dwóch narratorów, tym wymaganiom wydaje się sprostać. Dokument Wendersa i Salgado „Sól ziemi” nie jest propozycją z natury rozrywkową. Dotyka ważnych problemów współczesności – zagrożeń militarnych, głodu, przemocy, współczesnych konfliktów narodowościowych. Ich prezentacja

---

²⁰ Zob.: M. Jakubowska, *Uwierzyć w ciało. Uwierzyć w śmierć. Kilka analiz filmowych na marginesie filozofii kina Gillesa Deleuze’a*, „Dyskurs” 2018, tom 24, s. 86–105.

²¹ G. Deleuze, *1. Kino. Obraz – ruch, 2. Obraz – czas*, tłum. J. Margański, Gdańsk 2008, s. 393.

²² M. Jakubowska, dz. cyt., s. 88.

²³ Zob.: tamże, s. 89.

jest zachowana w tonie niezwyklej uwagi i powagi opisu, pełna godności i zrozumienia dla cierpień zwykłego człowieka. W filmie nikt nie lekceważy zagrożeń, które sprowadza na człowieka inny człowiek. „Mała Zagłada” – z kolei – wpisuje się w nurt filmów zmuszających współczesnego widza do myślenia o przeszłości. Dokument filmowy posiada więcej niż jednego narratora. Jest nim narrator w postaci reżysera, dbający o kształt narracji filmowej. Drugim jest główna bohaterka Anna, która zbiera informacje o historii swojej rodziny. Trzecim narratorem jest dziewięcioletnie dziecko – matka Anny, która przeżyła pacyfikację. Poczucie zagrożenia, którego źródłem jest zbrodnia wojenna, nie może być pokazane ina-

---

Poczucie zagrożenia, którego źródłem jest zbrodnia wojenna, nie może być pokazane inaczej niż poprzez obrazy pełne emocji i uczuć. Mają charakter afektywny, przekazują emocje towarzyszące ludziom przez pokolenia. Wśród nich uczucia najsilniejsze – strach i lęk, konstrukcyjnie przynależące do retoryki uczuć i emocji.

---

czej niż poprzez obrazy pełne emocji i uczuć. Mają charakter afektywny, przekazują emocje towarzyszące ludziom przez pokolenia. Wśród nich uczucia najsilniejsze – strach i lęk, konstrukcyjnie przynależące do retoryki uczuć i emocji. W obrazach poświęconych II wojnie światowej oraz poczuciu zagrożenia, które odczuwają bohaterki dokumentu, jest również współczucie i próba „zatroszczenia się” o wszystkich ludzi odczuwających lęk i cierpienie z powodu tragicznych wydarzeń przeszłości. W książce Janko pisze: „ofiary, które pozostają bez zadośćuczynienia, skazane są na dalsze cierpienia, niestety. Gdy oprawca odchodzi wolny, cykl się nie zamyka i ofiara nie uwalnia się od bólu. Taki jest ten mechanizm, zbadany przez psychologów”²⁴.

Przeszłość i trauma wynikające z tego, co przeżyte, z czym należy się rozliczyć w teraźniejszości dla dobra przyszłych pokoleń, stały się głównymi czynnikami

---

²⁴ A. Janko, dz. cyt., s. 66 (wersja ebook).

rozwoju narracji w utworze Janko i jego filmowej interpretacji. „Mała Zagłada” wpisuje się w nurt tekstów kultury wyrosłych na fundamencie *postpamięci*. Tekst literacki Anny Janko Jan Burnatowski klasyfikuje do dzieł powstałych na kanwie „(...) *post*-pokoleniowego dystansu, odgradzającego podmiot od wydarzenia będącego przedmiotem zdarzenia”²⁵. Przywołane pojęcie, którego autorką jest Marianne Hirsch, wprowadza nowy rodzaj historii – „przedmiotem uwagi nie jest już *historia*, bo oto w wyniku fundamentalnej zmiany staje się ona *pamięcią*. Innymi słowy mówiąc: „postpamięć charakteryzuje doświadczenie tych, którzy dorastali w środowisku zdominowanym przez narracje wywodzące się sprzed ich narodzin”²⁶. *Postpamięć* powstaje w wyniku przekazywania historycznych zdarzeń w pamięci pokoleniowej. Nie są to zdarzenia neutralne uczuciowo, ponieważ dotyczą – niejednokrotnie – „wielkich, traumatycznych przeżyć”²⁷.

„Mała Zagłada” wpisuje się w nurt tekstów kultury wyrosłych na fundamencie *postpamięci*.

W wymiarze konstrukcyjnym w analizowanych dokumentach mamy do czynienia z **perswazją współczującą**, która, wraz z **retoryką uczuć i emocji**, może być uznana za ważny składnik **retoryki zagrożenia**. Warto dodać, że w odniesieniu do retoryki zagrożenia zasadnym jest przywołanie kategorii toposu. Paweł Wolski zauważa, że pojęcie toposu pozwala opisywać problematykę zagłady, odnosząc ją do zjawisk i pojęć znanych uczestnikom danej wspólnoty kulturowej. Wolski pisze o toposie jako „(...) cytacie z rzeczywistości, sygnalizującym emocje i doświadczenia, właściwe czasowi, z którego ten cytat pochodzi i osobie, do której należy”²⁸. Zagłada, dotycząca ludzi w przeszłości, musi być tłumaczona

---

²⁵ J. Burnatowski, *Postpamięć, afekt, odpowiedzialność. Przypadek „Małej Zagłady” Anny Janko*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Historicolitteraria” 2015, vol. 15, s. 321.

²⁶ Tamże, s. 312.

²⁷ M. Hirsch, *Pokolenie postpamięci*, przeł. M. Borowski, M. Sugiera, „Didaskalia. Gazeta Teatralna 2011, nr 115, s. 28. Cyt. za: J. Burnatowski, op. cit., s. 232.

²⁸ P. Wolski, *Ślady miejsc wspólnych. O zaletach pojęcia toposu w nadaniach nad Zagładą*, „Narracje o Zagładzie” 2016, nr 2, s. 47.

współczesnym odbiorcom poprzez zjawiska, pojęcia, zagadnienia, które będą mogli zrozumieć i uznać za swoje. Czerpanie więc z kategorii toposu zagłady może być sposobem ułatwiającym analizę tych wszystkich tekstów kultury, które traktują o zagrożeniu życia w ujęciu masowym.

W wymiarze konstrukcyjnym w analizowanych dokumentach mamy do czynienia z **perswazją współczującą, która, wraz z **retoryką uczuć i emocji**, może być uznana za ważny składnik **retoryki zagrożenia**.**

BIBLIOGRAFIA

- Bogołębska B., *Wartości i uczucia we współczesnych polskich reportażach*, „Follia Litteraria Rossica” 2015, nr 8, s. 241–250.
- Czeczot-Gawrak Z., *Filmowa prezentacja sztuki*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1979.
- Deleuze G., *1. Kino. Obraz – ruch, 2. Obraz – czas*, tłum. J. Margański, Wydawnictwo Słowo/obraz terytoria Gdańsk 2008, s. 393.
- Głowa J., *Klasyka polskiego filmu o sztuce. Dwie tendencje*, „Estetyka i Krytyka” 13/14 (2/2007 – 1/2008), s. 47–61.
- Helman A., Ostaszewski J., *Historia myśli filmowej*, Wydawnictwo Słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2010, s. 50.
- Hołyst B., *Wiktymologia*, PWN, Warszawa 1997, s. 64–65.
- Janko A., *Mała zagłada*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2015, s. 48 (wersja ebook).
- Jakubowska M., *Uwierzyć w ciało. Uwierzyć w śmierć. Kilka analiz filmowych na marginesie filozofii kina Gillesa Deleuze’a*, „Dyskurs” 2018, tom 24, s. 86–105.
- Joost G., *Die audio-visuelle Rhetorik des Films*, Transcript Verlag, Bielefeld 2008.
- Korolko M., *Sztuka retoryki*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1990, s. 70–73.
- Kompała D., *Istota zagrożeń*, „Obronność. Zeszyty Naukowe” 2014, nr 3 (11), s. 24.
- Kowalczyk N. K., *Współczesne zagrożenia bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe WSP” 2018, nr 3, s. 25–43.
- Kracauer S., *Teoria filmu. Wyzwolenie materialnej rzeczywistości*, tł. W. Wertenstein, słowo/obraz terytoria, wyd. 2, Gdańsk 2008, s. 41.
- Madajczyk Cz., *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, tom 1–2, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2019.

Pietrzak M., *Retoryka. Narzędzie w twórczej komunikacji. Teatr i film*, Wydawnictwo DiG, Warszawa 2012, s. 175.

Retoryka. Poetyka, tł. i oprac. H. Podbielski, Biblioteka Klasyków Filozofii, Warszawa 1988, s. 144.

Świontek S., *Norwidowski teatr świata*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1983, s. 107.

Wolski P., *Ślady miejsc wspólnych. O zaletach pojęcia toposu w nadaniach nad Zagładą*, „Narracje o Zagładzie” 2016, nr 2, s. 47.

Zdrodowski B., *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Warszawa 2008, s. 186.

Biogram

Bogumiła Fiołek-Lubczyńska – adiunkt, Katedra Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego. Autorka monografii pt. *Film, telewizja i komputery w edukacji humanistycznej. O audiowizualnych tekstach kultury*, Impuls, Kraków 2004 i *Retoryczność w filmowych obrazach świata Andrzeja Fidyka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016. Zainteresowania naukowe wpisują się w zakres badań związków audiowizualnych tekstów kultury (film dokumentalny, reportaż telewizyjny, film autorki) i retoryki.

ORCID: 0000-0001-9180-7237

Wojciech Misztal

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Zainteresowanie Prymasem Tysiąclecia w związku z jego beatyfikacją

**The interest in card. Stefan Wyszyński, the Primate
of the Millenium, and his beatification**

ABSTRAKT

Artykuł przedstawia wyniki badań poświęconych zainteresowaniu Prymasem Tysiąclecia w związku z jego beatyfikacją w 2021 r. Zwrócono uwagę zwłaszcza na dane internetowe z dnia beatyfikacji, jak też, dla porównania, znalezione dwa miesiące i miesiąc wcześniej oraz rok później. Badania dotyczyły szczególnie opiniotwórczych obecnie serwisów internetowych. Uwzględniono dane znalezione za pomocą „Google”, jak też pochodzące z „YouTube”, z portali ogólnoinformacyjnych „Interia”, „Onet” i „Wirtualna Polska” oraz z polskiej wersji „Wikipedii”.

SŁOWA KLUCZOWE:

Google, Kościół katolicki, portale ogólnoinformacyjne, Wikipedia, Wyszyński Stefan, YouTube

ABSTRACT

The article presents the results of the research concerning the interest in card. Stefan Wyszyński, the Primate of the Millenium, connected with his beatification in 2021. Special attention was paid to internet data from the beatification day together with, for comparison, data found two and a month earlier, as well as one year later. The research concerned websites which are currently most opinion-forming. The data taken into account was found with the use of “Google”, on “YouTube”, on general information portals “Interia”, “Onet” and “Wirtualna Polska”, as well as in the Polish version of “Wikipedia”.

KEYWORDS:

Catholic Church, general information portals, Google, Wikipedia, Wyszyński Stefan, YouTube

WSTĘP

Ks. kard. Stefan Wyszyński, ur. w 1901 r. zm. w 1981 r., nazywany jest Prymasem Tysiąclecia i zaliczany do najwybitniejszych postaci, jeśli chodzi o historię Polski, w tym katolicyzmu polskiego. W sumie, trzymając się dat, w tym 966 r. jako czasu chrztu Polski, jego działalność przypada na koniec pierwszego i początek drugiego, obecnego, tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce. Był on bardzo przez wielu

ludzi ceniony już za życia. Na ile obecnie, w zasadzie nadal na początku drugiego tysiąclecia chrześcijaństwa w Polsce, nieco ponad 40 lat od jego śmierci, jest za-uważany? Z pytaniem tym warto i trzeba powiązać też jego beatyfikację 12 września 2021 r. – wydarzenie dużej rangi, jeśli chodzi o katolików, którzy wśród Polaków stanowili i stanowią zdecydowaną większość.

Współcześnie bardzo duży wpływ wymiarze grupowym, jak też na poszczególnych ludzi ma Internet. Zarazem wiele pokazuje on, jakim są jego twórcy i obiorcy. W przypadku Internetu mamy do czynienia z gigantyczną, dynamicznie zmieniającą się, bardzo złożoną rzeczywistością. Można jednak wskazać, że do szczególnie ważnych, wpływowych jego nurtów należą wyszukiwarka „Google”, serwis „YouTube”, encyklopedia „Wikipedia”¹ oraz w przypadku Internetu specyficznie ukierunkowanego na odbiorców polskich portale ogólnoinformacyjne „Interia”, „Onet” i „Wirtualna Polska”². W odniesieniu do wymienionych nurtów Internetu zostanie przedstawiona kwestia zainteresowania osobą ks. kard. Wyszyńskiego w związku z jego beatyfikacją. Przy czym czasowo przyjęto za punkt odniesienia jej datę, tzn. 12 września 2021 r. O ile przedstawiało się to jako uzasadnione, informacje zestawiono z wcześniejszymi danymi, np. sięgając wstecz trzy, dwa i jeden miesiąc jak też z późniejszymi danymi z pierwszej rocznicy beatyfikacji³. Przyjęto też, by uwzględnić zasadniczo te informacje, które są widoczne

---

¹ Zob. np. J. Mielnik, *Dziecko konsumentem Internetu*, „Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna” 2021 nr 17, s. 77–87; E. Czerniawska, *Internet: zły czy dobry wychowawca? Z perspektywy procesów poznawczych*, „Psychologia wychowawcza” 2019 nr 16, s. 144–157; S. Baraniewicz, *Fenomen wiodącej pozycji Google w branży wyszukiwania w ujęciu historycznym. Pośrednie czynniki sukcesu*, „Zarządzanie mediami” 2017) nr 2, s. 79–88; P. Nowak, *Google pierwszym źródłem (dez)informacji?*, „Zarządzanie w kulturze” 2018 nr 2, s. 163–184; K. Wilk, *Globalizacja wiedzy a popularyzacja Internetu na świecie w latach 1995–2019*, „Rynek – społeczeństwo – kultura” 2019 nr 1, s. 44–49; A. Miotk, *Serwis YouTube – wybrane wyniki badania Gemius/PBI*, Polskie Badania Internetu, <https://pbi.org.pl/prezentacje/serwis-youtube-wybrane-wyniki-badania-gemiuspbi/>, dostęp 30.05.2022; B. Atroszko, J. Atroszko, *Przegląd badań na temat Wikipedii oraz z wykorzystaniem Wikipedii jako instrumentu badawczego*, w: J. Králik (red.), *Reviewed Proceedings of the Interdisciplinary Scientific International Conference for PhD students and assistants QUAERE 2020*, t. 10, Hradec Králové 2020, s. 1037–1046.

² Zob. np. Instytut Monitorowania Mediów, *Najbardziej opiniotwórcze media 2021 roku*, <https://www.imm.com.pl/imm-onet-najbardziej-opiniotwórczym-medium-2021-roku/>, dostęp 25.08.2022.

³ Interpretacja danych internetowych, w tym tych pochodzących z wyszukiwania, nie jest prosta i oczywista. Badania przeprowadzono też z zastosowaniem przeglądania w trybie prywatnym. Zaś wybrane daty wydają się dawać szansę na obiektywność, jeśli tak wolno

na ekranie 48 cm (19,0") przy standardowych ustawieniach przeglądarki i nie korzystając z przewijania: zasadniczo takie wiadomości jako pierwsze a nieraz jako jedyne są brane pod uwagę przez użytkowników Internetu⁴. Z natury rzeczy uzyskany obraz nie jest wyczerpujący: by tak było, konieczne są dużo szerzej zakrojone, z pewnością bardzo przydatne, prace. Jednak powinien pozwolić on na

---

Można jednak wskazać, że do szczególnie ważnych, wpływowych jego nurtów należą wyszukiwarka „Google”, serwis „YouTube”, encyklopedia „Wikipedia” oraz w przypadku Internetu specyficznie ukierunkowanego na odbiorców polskich portale ogólnoinformacyjne „Interia”, „Onet” i „Wirtualna Polska”. W odniesieniu do wymienionych nurtów Internetu zostanie przedstawiona kwestia zainteresowania osobą ks. kard. Wyszyńskiego w związku z jego beatyfikacją.

---

wyciągnięcie niejednego wniosku, np. co do znaczenia podjętego tematu i zasadności poświęcenia mu dalszych badań. Kwestia jakości informacji dot. ks. prymasa Wyszyńskiego, w tym gdy chodzi o jego beatyfikację, nie zostanie tutaj podjęta. To kluczowe zagadnienie wymaga odrębnych badań, np. od strony historycznej, ale też przynajmniej jeszcze oceny umiejętności korzystania z potencjału współczesnych mediów.

---

roboczą ująć, w stopniu satysfakcjonującym. M.in. wystarczająco zabezpieczając przed efektem wyizolowanego klosza informacyjnego, znanego też pod nazwą baniek filtracyjnych. Ujmując w skrócie można to zjawisko rozumieć np. następująco. Praca algorytmów polega na dopasowywaniu podawanych wyników (treści, tematyki) zgodnie ze wskazaniami dawanymi przez poszukujących w Internecie informacji, czyli stosownie do oczekiwań danego użytkownika. Z tym, że po pewnym czasie dochodzi w ten sposób nie do powiększenia, ale do zawężenia zakresu wykazywanych wyników do takich, które odpowiadają, według algorytmów, oczekiwaniom szukającego, czyli np. jego wizji rzeczywistości. Co bynajmniej jednak nie musi być dokładnym obrazem rzeczywistości, ale szukający może nie zdawać sobie z tego sprawy i wyciągać błędne wnioski. Zob. M. Szpunar, *Koncepcja bańki filtrującej a hipernarcyzm nowych mediów*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2018 nr 2, s. 193n.

⁴ Zob. np. E. Topolnicka, *Model kompozycyjny strony internetowej jako dominanta gatunkowa*, „Prace językoznawcze” 2019 nr 3, s. 219–234.

1. GOOGLE

Dla zapytania „Wyszyński” – jest ono niejednoznaczne, ponieważ niekoniecznie musi chodzić o dane dotyczące Prymasa Tysiąclecia, jednak związane i w tym znaczeniu praktyczne, mające, jak wolno się spodziewać, przewagę w oczach współczesnych spieszących się internautów, nad zapytaniami bardziej doprecyzowanymi, czyli wymagającymi wprowadzenia większej ilości znaków – wyszukiwarka Google na dwa miesiące przed beatyfikacją ks. kard. Wyszyńskiego w przypadku zakładki „Wszystko” wykazała ok. 6 830 000 wyników⁵. W przypadku zakładki „Wideo” było ich ok. 592 000⁶: wolno przyjąć, że to również sporo. Dla zakładki „Wiadomości” uzyskano ok. 54 100 wyników⁷: mimo, że mamy do czynienia ze znacznie mniejszymi wartościami niż w obu poprzednich przypadkach, to i tak dla wskazanej teraz zakładki jest to znacząca liczba. Miesiąc później dla tego samego zapytania „Wyszyński” otrzymano odpowiednio następujące wyniki: ok. 6 850 000⁸; ok. 565 000⁹; ok. 90 700¹⁰. Z kolei w dniu beatyfikacji

⁵ https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&source=hp&ei=d2rsYKSdOJj1gAb_prvADA&iflsig=AINFCbYAAAAAYOx4h_-2xzBAbs00ioTI9YOPxckKmTPL&oq=wyszy%C5%84ski&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyCAguELEDEJMCMggILhDHARCvATICCC4yAggAMgIIADICCAyAggAMgIIADICCAyAggAOggIABCxAXCDAToICC4QsQMqgwE6BQgAELEDOgUILhCxA1DqCVinJmDsTmgAcAB4AIABZogB2AaSAQM1LjSYAQCgAQGqAQdnd3Mtd2l6&scient=gws-wiz&ved=0ahUKEwjktNHc9t3xAhWYOsAKHX_TDsgQ4dUDCAY&uact=5, dostęp 12.07.2022, godz. 18.06.

⁶ https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&tbm=vid&source=lnms&sa=X&ved=2ahUKEwif5rWP993xAhUUBBAIHen5DOsQ_AUoA3oECAEQBQ&biw=1280&bih=829&dpr=1, dostęp 12.07.2022, godz. 18.09.

⁷ https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&source=lnms&tbm=nws&sa=X&ved=2ahUKEwiZo9nh9t3xAhXNIYsKHS33ANQQ_AUoAnoECAEQBA&biw=1280&bih=829, dostęp 12.07.2021, godz. 18.08.

⁸ https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&source=hp&ei=wjYVYZayI-n97_UPwuSC0AQ&iflsig=AINFCbYAAAAAYRVE0iNGWkkuPm34Sd2Hj33jyUhDBkJU&oq=wyszy%C5%84ski&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyCwguEIAEELEDEJMCMgsILhCABBDHARCvATIICAAQgAQsQMMyCAGAELEDEIMBMsIABCABBCxAXCDATIFCC4QgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDILCAAQgAQsQMqgwEyBQguEIAEOgsILhCABBCxAXCDAToICC4QsQMqgwE6CAGuEIAEELEDOgUILhCxA1CPDliDJGCHkgVoAHAAeACAAXiAesHkgEDMS44mAEAoAEB&scient=gws-wiz&ved=0ahUKEwiWm8qW36vyAhXp_rsIHUKyAEoQ4dUDCAY&uact=5, dostęp 12.08.2021, godz. 16.28.

⁹ https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&source=lnms&tbm=vid&sa=X&ved=2ahUKEwi4xlG_36vyAhUOzIsKHfZ2D-QQ_AUoA3oECAEQBQ&biw=1280&bih=829, dostęp 12.08.2021, godz. 17.03.

¹⁰ https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&tbm=nws&source=lnms&sa=X&ved=2ahUKEwj70u254KvyAhWmtYsKHUw0A7gQ_AUoAnoECAEQBA&biw=1280&bih=829&dpr=1, dostęp 12.08.2021, godz. 15.05.

wieczorem dane przedstawiały się następująco: ok. 9 950 000¹¹, ok. 4 440 000¹², ok. 1 610 000¹³. Zaś w pierwszą rocznicę beatyfikacji były to następujące liczby: ok. 1 860 000¹⁴; ok. 69 300¹⁵; ok. 29 500¹⁶. Ocena ewentualnego porównywania danych otrzymanych za pomocą wyszukiwarki „Google” dla różnych zapytań jest trudna ze względu m.in. na ilość otrzymanych danych jak też z powodu ogromnej ilości możliwych zestawień i wybranie dla nich kryteriów. Uwagi te należy uwzględnić odczytując poniższe dane. Dotyczą one papieża Franciszka i patriarchy Cyryla I, których w czasie zbieżnym z 1. rocznicą beatyfikacji Prymasa Tysiąclecia, jak łatwo zaobserwować, media stosunkowo często wskazywały. Korzystając z wyszukiwarki „Google” wpisano odpowiednio zapytania „Franciszek” i „Cyryl” następnie korzystając z wyświetlonych na ekranie, zaopatrzonych

¹¹ [¹² \[¹³ \\[¹⁴ \\\[¹⁵ \\\\[¹⁶ \\\\\[KULTURA – MEDIA – TEOLOGIA 53/2023\\\\\]\\\\\(https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&tbm=nws&source=lnms&sa=X&ved=2ahUKEwjZkurE_Y_6AhXosIsKHVqGDgEQ_AUoAnoECAEQBA&biw=1280&bih=829&dpr=1, dostęp 12.09.2022, godz. 21.26.</p>
</div>
<div data-bbox=\\\\\)\\\\]\\\\(https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&source=lnms&tbm=vid&sa=X&ved=2ahUKEwi129Pl_1_6AhWwlosKHSnDA00Q_AUoA3oECAIQBQ&biw=1280&bih=829&dpr=1, dostęp 12.09.2022, godz. 21.25.</p>
</div>
<div data-bbox=\\\\)\\\]\\\(https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&source=hp&ei=OYyF6TSIY-G9u8Pv9S6yA4&iflsig=AjIK0e8AAAAAYx-USVCr3FTi777pcSFuQV6t8tgW4WIB&ved=0ahUKEwjK0u6u_I_6AhUPg_0HHT-qDukQ4dUDCAY&uact=5&oq=wyszy%C5%84ski&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyDgguEIAEELEDEIMBENQCMgsILhCABBdHARCvATIOCC4QgAQQsQMqgwEQ1AIyBQguEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEMgUIABCABDIFCAAQgAQyBQgAEIAEOgsIABCABBcxAxCDAToICC4QsQMqgwE6EQguEIAEELEDEIMBEMcbENEDoggiABCxAxCDAToECAAQzAoLCC4QgAQQsQMqgwE6CAguEIAEELEDOgsILhCABBcxAxDUALICEC1i4LWD7M2gBcAB4AIABdYgB8QaSAQM0LjWYAQCgAQGwAQA&client=gws-wiz, dostęp 12.09.2022, godz. 21.21.</p>
</div>
<div data-bbox=\\\)\\]\\(https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&tbm=nws&source=lnms&sa=X&ved=2ahUKEwj70u254KvyAhWmtYsKHUw0A7gQ_AUoAnoECAEQBA&biw=1280&bih=829&dpr=11, dostęp 12.09.2022, godz. 18.40.</p>
</div>
<div data-bbox=\\)\]\(https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&source=lnms&tbm=vid&sa=X&ved=2ahUKEwiRuoex7_nyAhXxsIsKHR8kBQ0_AUoA3oECAEQBQ&biw=1280&bih=829, dostęp 12.09.2022, godz. 18.40.</p>
</div>
<div data-bbox=\)](https://www.google.pl/search?q=wyszy%C5%84ski&source=hp&ei=XCw-YYbrIvqw5OUP09yJqAk&iflsig=ALs-wAMAAAAAYT46bJKt_Niso16laUdNDCEfplzMjwS&oq=wyszy%C5%84ski&gs_lcp=Cgdnd3Mtd2l6EAMyDgguEIAEELEDEIMBEJMCMgsIABCABBcxAxCDA TIICAAQsQMqgwEyCwgAEIAEELEDEIMBMgsILhCABBcxAxCDATILCC4QgAQQxwEQrwEyCAgAELEDEIMBMggiABCxAxCDATILCAAQgAQQsQMqgwEyCagAELEDEIMBOggILhCxAxCDAToLCC4QgAQQxwEQow16DgguEIAEELEDEMcbENEDogQIABADoggiABCABBcxAzoICC4QgAQQsQM6BQgAEIAEUpkjWK1BYIHABWgBcAB4AIABpgGIAAaJkgEDMS44mAEAoAEBsAEA&client=gws-wiz&ved=0ahUKEwiGiZ6D7_nyAhV6GLkGHVNuApUQ4dUDCAY&uact=5, dostęp 12.09.2022, godz. 18.37.</p>
</div>
<div data-bbox=)

w zdjęcia podpowiedzi wybrano zapytania „Franciszek” i „Cyryl I / Patriarcha moskiewski i całej Rusi”. W pierwszym przypadku wyszukiwarka wskazała na ok. 38 700 000 wyników, a w drugim ok. 3 160 000 wyników¹⁷. W sumie otrzymane wyniki można uznać za wskazujące na udostępnianie w Internecie satysfakcjonująco wielu informacji na temat Prymasa Tysiąclecia¹⁸. Wygląda też na to, iż tych danych bardzo przybyło w dniu jego beatyfikacji. Za to ogromnie wyróżnia się ich spadek w rok później.

12 lipca oraz 12 sierpnia 2021 r. na pierwszych ekranach widoczne były,

---

W sumie otrzymane wyniki można uznać za wskazujące na udostępnianie w Internecie satysfakcjonująco wielu informacji na temat Prymasa Tysiąclecia. Wygląda też na to, iż tych danych bardzo przybyło w dniu jego beatyfikacji. Za to ogromnie wyróżnia się ich spadek w rok później.

---

nie biorąc pod uwagę sugestii wyszukiwania, informacje dotyczące bezpośrednio osoby ks. kard. Wyszyńskiego. Przy czym w przypadku zakładki „Wszystko” w prawej części ekranu znacząco wyeksponowane zostało hasło „Stefan Wyszyński” z „Wikipedii” z wybranymi informacjami i grafikami przedstawiającymi Prymasa Tysiąclecia. Natomiast wieczorem 12 września 2021 r., czyli już po uroczystościach beatyfikacyjnych, wskazane powyżej hasło z „Wikipedii” otwierało listę wyników i zarazem zostało analogicznie bardzo wyeksponowane po prawej stronie ekranu. Zaraz poniżej pierwszego wyniku znajdowała się wyróżniona

---

¹⁷ <https://www.google.pl/>, dostęp 8.10.2022.

¹⁸ Wniosek ten znajduje oparcie w wynikach innych podobnych badań. Zob. np. W. Misztal, *Wykorzystane możliwości? Uwagi w związku z internetowymi informacjami o ks. kard. Franciszku Macharskim*, w: R. Nęcek, J. Sobczyk-Pająk (red.), *Kardynał Franciszek Macharski. Kultura, media*. W 5. rocznicę śmierci Metropolity Krakowskiego, Kraków 2021, s. 259–269; tenże, *Arcybiskupa Życińskiego koncepcja związków między duchowością chrześcijańską a mediami (przyczynek do badań)*, w: R. Nęcek, W. Misztal (red.), *Media – kultura – dialog*. W piątą rocznicę śmierci arcybiskupa Józefa Życińskiego, Kraków 2017, s. 53–74.

pozioma rubryka „Najważniejsze wiadomości” z trzema pozycjami ilustrowanymi grafiką. Patrząc od lewej w przypadku dwóch pierwszych napisy informowały o beatyfikacji ks. kard. Stefana Wyszyńskiego i matki Elżbiety Czackiej a grafika wskazywała na miejsce tej uroczystości. Natomiast trzeci materiał, znajdujący się w centrum ekranu nosił tytuł „Abp Głódź na beatyfikacji kard. Wyszyńskiego. Terlikowski: lekceważy...” (podano kompletny, widoczny tytuł), powyżej zaś znajdowało się zdjęcie ks. abpa Głóździa ubranego w ornat i mitrę. Jednoznacznie poszukujący informacji kierowany jest najpierw do „Wikipedii”. W dniu beatyfikacji wieczorem wyraźnie zaznaczony został materiał o charakterze krytycznym, związany z sytuacją mającą miejsce 40 lat po śmierci Prymasa Tysiąclecia, czyli odbiorca otrzymał do dyspozycji zestawione przeszłość i teraźniejszość, ciesząc się uznaniem zwycięskie zmagania z przeszłości i negatywną ocenę związaną z terażniejszą sytuacją.

2. YOUTUBE

Serwis YouTube na ekranie startowym proponuje, w sumie wyróżniając je, różne materiały wideo. Z punktu widzenia podjętego tematu ważne jest, że zaopatrzone są one w informacje wskazujące na przybliżoną liczbę wyświetleń oraz kiedy dany materiał został udostępniony na YouTube. W ten sposób już na początku odwiedzający stronę może sobie wyrobić opinię np. czy wyszukany przez niego materiał wideo cieszy się popularnością. W przypadku dwóch pierwszych od góry rzędów – to one były widoczne na ekranie, w taki przypadku ich pozycja, gdy chodzi o przyciągnięcie uwagi użytkownika, jest uprzywilejowana – wieczorem 12 lipca i 12 sierpnia 2021 r. oraz w dniu beatyfikacji ks. kard. Wyszyńskiego były to materiały wyłącznie o charakterze świeckim, w tym popularyzatorskim i przede wszystkim rozrywkowym¹⁹. Np. 12 lipca 2021, zachowując porządek od góry i od lewej strony ekranu dane dotyczące przybliżonej ilości wyświetleń i okresu, do którego się one odnoszą, przedstawiały się następująco: 10 000 000 / 6 miesięcy; 5 500 000 / 5 lat; 507 000 / 17 godz.; 779 000 / 1 tydzień; 423 000 / 1 miesiąc; 20 000 000 / 2 miesiące; 747 000 / 1 tydzień; 11 000 000 / 2 tygodnie. Z kolei w dniu beatyfikacji wieczorem były to następujące wartości: 5 900 000 / 2

¹⁹ <https://www.youtube.com>, dostęp 12.07.2021, godz. 18.11; <https://www.youtube.com>, dostęp 12.07.2021, godz. 17.20.

miesiące; 419 000 / 4 dni; 635 000 / 3 tygodnie; 62 000 000 / 2 lata; 614 000 / 6 dni; 666 000 / 1 miesiąc; 393 000 / 3 tygodnie; 472 000 / 1 miesiąc²⁰. Zaś rok później: 14 000 000 / 6 miesięcy; 216 000 / 1 dzień; 598 000 / 2 dni; 2 000 / 5 dni; 2 300 000 / 7 miesięcy; 4 200 000 / 12 dni; 1 300 000 / 1 rok; 2 600 000 / 4 miesiące²¹. Jak widać wysokie wartości wskazujące na duże wybieranie przez youtubowiczów utrzymują się tutaj. Oglądalność bywa jednak o wiele wyższa. Np. w przypadku materiału „Pentatonix – Hallelujah (Official Video)” platforma przedstawia następujące dane: 678 000 000 / 5 lat²². Ponieważ niniejsze omówienie dotyczy danych związanych z duchownym oraz z obrzędem religijnym, stąd warto i trzeba postawić pytanie, czy wyżej wskazany materiał, w zamierzeniu i w odbiorze, jest traktowany jako świecki czy jako religijny. Kwestia ta dla niniejszego omówienia jest warta uwagi m.in. dlatego, że skłania do refleksji nad zainteresowaniem religią-duchowością, nad stosunkiem do nich przykładowo, gdy chodzi o współczesną ludzką aktywność internetową.

Następnie badania przeprowadzono, wpisując do wyszukiwarki w YouTube zapytanie „Wyszyński kardynał”. Taki wybór uznano za najwłaściwszy, ponieważ przy wpisywaniu zapytania, a dokładniej już po wprowadzeniu liter „Wyszyń” pojawiła się lista składająca się z aż 14 podpowiedzi: przy ich omówieniu została zachowana oryginalna pisownia z małej litery. Pierwsza z nich, tzn. „wyszyński” przedstawiała się zbyt mało precyzyjnie, druga to właśnie „wyszyński kardynał”, kolejne aż sześć podpowiedzi przedstawiało się mało zachęcająco dla podjętych poszukiwań (podobnie było z czterema ostatnimi podpowiedziami), zaś dopiero na pozycji dziewiątej internauta, o ile starczyło mu np. zapału, miał do dyspozycji podpowiedź „wyszyński jan paweł ii” i następnie „wyszyński stefan”²³. Dalej skorzystano z udostępnionych przez YouTube filtrów, uwzględniając widoczne na ekranie wyświetlenia, czyli trzy pierwsze z nich idąc od góry. To ostatnie wiązało się także z przyjęciem założenia, że właśnie one najpierw, a może nawet tylko one, zostaną uwzględnione przez internautę. Użytkowano w ten sposób następujące dane. 12 lipca 2021: wg daty przesłania 336

---

²⁰ <https://www.youtube.com>, dostęp 12.09.2021, godz. 21.26.

²¹ <https://www.youtube.com>, dostęp 12.09.2022, godz. 21.49.

²² https://www.youtube.com/results?search_query=pentatonix++hallelujah+%28official+video%29, dostęp 30.08.2022, godz. 21.50.

²³ <https://www.youtube.com/>, dostęp 12.07.2021, godz. 18.19.

wyświetlenia/3 dni; 6 wyświetleń/1 tydzień, 10 000 wyświetleń/2 tygodnie²⁴; wg liczby wyświetleń 523 000/6 lat, 111 000/3 lata, 93 000/12 lat²⁵; wg oceny 203 wyświetlenia/10 miesięcy, 32/7 miesięcy, 3000/8 lat²⁶; wg trafności 43 000 wyświetleń/1 rok, 4 500/8 miesięcy, 11 000/2 lata²⁷. 12 sierpnia 2021: wg daty przesłania 99/6 dni, 7 000/6 dni, 98/1 tydzień²⁸; wg liczby wyświetleń 524 000/6 lat, 112 000/3 lata, 94 000/12 lat²⁹; wg oceny 211/11 miesięcy, 3 000/8 lat, 1 900/2 lata³⁰, wg trafności 45/1 rok, 4 900/9 miesięcy, 2 600/2 miesiące³¹. Wieczorem 12 września 2021, czyli kilka godzin po zakończeniu uroczystości beatyfikacyjnych: wg daty przesłania 8/26 min., 19/2 godz., 31/godz.³²; wg liczby wyświetleń 524 000/6 lat, 117 000/3 lata, 98 000/12 lat³³; według oceny 78/6 dni, 240/1 rok, 90/3 dni³⁴; wg trafności 44 000/3 lata, 73 000/1 rok, 2 400/5 godz.³⁵ 12 września 2022, czyli pierwsza rocznica beatyfikacji, późny wieczór: wg daty przesłania 1 400/2 dni., 49/3 tygodnie, 250/1 miesiąc³⁶;

²⁴ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAI%253D, dostęp 12.07.2021 godz. 18.24.

²⁵ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAMSAhAB, dostęp 12.07.2021, godz. 18.21.

²⁶ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAESAhAB, dostęp 12.07.2021, godz. 18.28.

²⁷ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82, dostęp 12.07.2021 godz. 18.21.

²⁸ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAI%253D, dostęp 12.08.2021, godz. 17.15.

²⁹ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAM%253D, dostęp 12.08.2021, godz. 17.13.

³⁰ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAE%253D dostęp 12.08.2021, godz. 17.12.

³¹ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAASAhAB, dostęp 12.08.2021, godz. 17.16.

³² https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAI%253D, dostęp 12.09.2021, godz. 21.29.

³³ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAMSAhAB, dostęp 12.09.2021, godz. 21.35.

³⁴ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAESAhAB, dostęp 12.09.2021, godz. 21.37.

³⁵ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAASAhAB, dostęp 12.09.2021, godz. 21.39.

³⁶ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna%C5%82&sp=CAI%253D, dostęp 12.09.2022, godz. 21.57.

wg liczby wyświetleń 369 000/1 rok, 148 000/2 lata, 134 000/2 lata³⁷; według oceny 148 000/2 lata, 72 000/13 lat, 407/2 lata³⁸; wg trafności 148 000/2 lata, 26 000/1 rok, 2 200/1 rok³⁹.

Przedstawione dane jednoznacznie prowadzą do wniosku, że w przypadku „YouTube” zainteresowanie Prymasem Tysiąclecia okazało się niestety stosunkowo niewielkie. Jest takim również w zestawieniu z przedstawionymi wcześniej danymi uzyskanymi za pomocą „Google”. Co do „YouTube” to widać zarazem, jednak odmiennie niż w przypadku „Google”, że uroczystości beatyfikacyjne nie są zbieżne z proporcjonalnie dużym wzrostem zainteresowania.

Przedstawione dane jednoznacznie prowadzą do wniosku, że w przypadku „YouTube” zainteresowanie Prymasem Tysiąclecia okazało się niestety stosunkowo niewielkie.

---

3. PORTALE OGÓLNOINFORMACYJNE

Poniżej zostaną przedstawione wyniki dotyczące trzech związanych z polskim Internetem wybranych portali ogólnoinformacyjnych. Wybór oparty jest na popularności serwisów tego typu wśród internautów. Zostaną one omówione w kolejności alfabetycznej.

a. Interia

Wieczorem w przeddzień beatyfikacji Prymasa Tysiąclecia na będącej przedmiotem badań początkowej części strony głównej Interii znaleziono jedną informację dotyczącą ks. kard. Wyszyńskiego. W centralnej i zarazem najwęższej kolumnie na samym dole na ostatniej piątej pozycji znajdowała się grafika złożona

---

³⁷ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna-%C5%82&sp=CAMSAhAB, dostęp 12.09.2022, godz. 22.00.

³⁸ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna-%C5%82&sp=CAESAhAB, dostęp 12.09.2022, godz. 22.02.

³⁹ https://www.youtube.com/results?search_query=wyszy%C5%84ski+kardyna-%C5%82&sp=CAASAhAB, dostęp 12.09.2022, godz. 22.05.

z mających taką samą wielkość archiwalnych zdjęć matki Czackiej w habicie (po lewej stronie) i Prymasa Tysiąclecia w sutannie, płaszczu, z piuszką na głowie (po prawej stronie). Pod grafiką umieszczono tytuł „Hrabianka i syn organisty”. Takie sformułowanie nie nawiązuje do beatyfikacji. Trzeba też wystarczającej wiedzy dot. pochodzenia i wyglądu kard. Wyszyńskiego, by zrozumieć, że chodzi o niego. Całość stanowiła przekierowanie do obszerniejszego materiału. Na ekranie nie zauważono innych treści dotyczących Kościoła katolickiego czy o charakterze religijnym⁴⁰.

Jak widać ks. kard. Wyszyński nigdzie wtedy nie został wprost wskazany „z imienia i nazwiska”. Ewentualnie np. bardziej dociekliwy i dysponujący czasem internauta mógł, korzystając ze wskazanych linków, dowiedzieć się o nim, w tym o jego beatyfikacji, czegoś więcej. Jednak musiał to sprawdzić.

W godzinach wieczornych w dniu beatyfikacji na samej górze na pasku z tytułami podpisującymi duże grafiki na, licząc od lewej, ostatniej, czwartej pozycji był tytuł „To niezwykle miejsce stworzyła zakonnica. Pomaga tysiącom”. Środkową kolumnę z informacjami składającymi się z mniejszych już grafik i podpisów, patrząc od góry, otwierał materiał „Foto. To ona doznała cudu”. Grafika przedstawiała na pierwszym planie siostrę zakonną z zapaloną świecą, następnie była młoda kobieta, a dalej jeszcze kobieta nieco od niej starsza. Oglądający miał prawo pomyśleć, że jest to osoba niewidoma czy też źle widząca oraz wnioskować na podstawie innych mniej wyeksponowanych danych, iż materiał relacjonuje uroczystości liturgiczne. Natomiast w pasku pionowym po lewej stronie ekranu, nieco po połowie widocznej listy widniał tytuł. „Beatyfikacje. Pierwsza dama nie kryła wzruszenia”⁴¹. Jak widać ks. kard. Wyszyński nigdzie wtedy nie został

---

⁴⁰ <https://www.interia.pl>, dostęp 11.09.2021, godz. 18.06.

⁴¹ <https://www.interia.pl>, dostęp 12.09.2021, godz. 18.21.

wprost wskazany „z imienia i nazwiska”. Ewentualnie np. bardziej dociekliwy i dysponujący czasem internauta mógł, korzystając ze wskazanych linków, dowiedzieć się o nim, w tym o jego beatyfikacji, czegoś więcej. Jednak musiał to sprawdzić.

Rok później, stosując te same kryteria do obserwacji, nie zauważono na stronie głównej żadnej informacji o Prymasie Tysiąclecia, czyli w tym o jego beatyfikacji. Z danych związanych z religią był tylko jeden, za to graficznie bardzo wyeksponowany tytuł „Proboszczowie mają coraz większy problem. <Z 12 nawet 30 tys. złotych>”. Do tej kategorii można też ewentualnie zaliczyć grafikę wraz z tytułem „Incydent podczas procesji żałobnej. Błyskawiczna reakcja służb”⁴².

b. Onet

Badania przeprowadzono podobnie jak powyżej przedstawione. Wieczorem 11 września 2021 r. na badanej górnej części strony głównej Onetu nie znaleziono żadnych informacji poświęconych Prymasowi Tysiąclecia, w tym mającej mieć miejsce następnego dnia jego beatyfikacji. Nie było tam też żadnych treści o charakterze religijnym. Natomiast informacja o takim charakterze jeden raz pojawia się po przewinięciu ekranu. Nie wskazywała ona jednak na kard. Wyszyńskiego. Poziomo w centrum na jego dole znajdowała się dobrze wyeksponowana grafika przedstawiająca portret prawdopodobnie papieża z okresu renesansu w oficjalnym stroju siedzącego na bogato zdobionym fotelu (tronie?) z podniesioną do błogosławieństwa ręką z dobrze widocznym pierścieniem. Materiał nosił tytuł: „Dziesięciu najważniejszych papieży. Pozycja ósma zaskakuje”⁴³. W dniu beatyfikacji o podobnej porze na analogicznie wyodrębnionym ekranie w drugim licząc od góry rzędzie grafik z nagłówkami w sumie w centralnej pozycji znajdował się tytuł „Abp Głódź na mszy beatyfikacyjnej. «Lekceważy skrzywdzonych»”. Napis ten był umieszczony na tle zdjęcia ukazującego ks. abpa Głóździa w szatach liturgicznych na tle obrazu przedstawiającego biskupa w oficjalnym stroju. Jego twarz była niewidoczna. Można się jednak domyśleć, że zdjęcie było zrobione w czasie liturgii beatyfikacyjnej lub kanonizacyjnej. Nie mogło jednak chodzić o beatyfikację Prymasa Tysiąclecia 12 września 2021 r., na co jednoznacznie wskazują

---

⁴² <https://www.interia.pl>, dostęp 12.09.2022, godz. 21.30.

⁴³ <https://onet.pl>, dostęp 11.09.2021, godz. 18.10.

materiały wideo z tej uroczystości⁴⁴. Ten sam tytuł ale z inną grafiką otwierał kolumnę z wiadomościami po prawej stronie na następnym ekranie. Przynajmniej na pierwszy rzut oka grafika ta nie wydawała się związana z beatyfikacją ks. kard. Wyszyńskiego, natomiast dobrze widoczna była twarz ks. abpa Głódzia i widać było, że chodzi o duchownego w randze biskupiej. W tym zbiorze informacji tylko pierwszy od góry tytuł ilustrowała grafika. Niżej w kolumnie na 10-tej pozycji licząc od góry był tytuł bez grafiki „Listy Wyszyńskiego i JPII. <To mnie zażenowało>” (dokładnie tak to było napisane). Jeszcze niżej, blisko dolnego końca kolumny, na 14-tej pozycji widoczny był tytuł „Kard. Wyszyński. Książd, który

---

Trudno uznać, by tak przedstawione informacje eksponowały postać Prymasa Tysiąclecia i jego beatyfikację. Orzeczenie, z jakim zaś zainteresowaniem jego osobą, dziełem i beatyfikacją wiążą się one, wymaga odrębnych badań od tych związanych z niniejszym omówieniem. Oczywiście chodzi nie tylko o zainteresowanie ze strony nadawcy przesłania, ale także ze strony jego odbiorcy i o jego kształtowanie.

---

odebrał poród”⁴⁵. Trudno uznać, by tak przedstawione informacje eksponowały postać Prymasa Tysiąclecia i jego beatyfikację. Orzeczenie, z jakim zaś zainteresowaniem jego osobą, dziełem i beatyfikacją wiążą się one, wymaga odrębnych badań od tych związanych z niniejszym omówieniem. Oczywiście chodzi nie tylko o zainteresowanie ze strony nadawcy przesłania, ale także ze strony jego

---

⁴⁴ Na podstawie porównania z materiałami z <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/beatyfikacja-kard-stefana-wyszynskiego-i-matki-elzbiety-czackiej,34482>, dostęp 22.10.2022.

⁴⁵ <https://onet.pl>, dostęp 12.09.2021, godz. 18.27.

odbiorcy i o jego kształtowanie. Widoczne jest też krytyczne podejście do Kościoła katolickiego, a przynajmniej do jednego z wysoko postawionych duchownych.

W pierwszą rocznicę beatyfikacji, stosując wskazane wcześniej kryteria, nie zauważono na pierwszej stronie Onetu żadnej informacji związanej z Prymasem Tysiąclecia⁴⁶.

c. Wirtualna Polska

11 września 2021 r. wieczorem na głównej stronie Wirtualnej Polski nie zauważono żadnych informacji związanych z ks. kard. Wyszyńskim, w tym mającą mieć miejsce następnego dnia jego beatyfikacją⁴⁷. Natomiast w dniu tej uroczystości wieczorem nieco poniżej środka strony głównej czytelnie widoczna była grafika z tytułem „Abp Głódź wziął udział w beatyfikacji. Ostre komentarze”. Zdjęcie

---

11 września 2021 r. wieczorem na głównej stronie Wirtualnej Polski nie zauważono żadnych informacji związanych z ks. kard. Wyszyńskim, w tym mającą mieć miejsce następnego dnia jego beatyfikacją. Natomiast w dniu tej uroczystości wieczorem nieco poniżej środka strony głównej czytelnie widoczna była grafika z tytułem „Abp Głódź wziął udział w beatyfikacji. Ostre komentarze”.

---

przedstawiało ks. abpa Głóźdźa w czasie liturgii w uroczystym oficjalnym stroju liturgicznym biskupim. Fotografia najprawdopodobniej pochodziła z uroczystości beatyfikacyjnej Prymasa Tysiąclecia i matki Czackiej⁴⁸. Przewijając ekran w dół, można było jeszcze zauważyć m.in. następujące informacje: niemal w centralnej

---

⁴⁶ <https://onet.pl>, dostęp 12.09.2022, godz. 21.38.

⁴⁷ <https://wp.pl>, dostęp 11.09.2021, godz. 18.22.

⁴⁸ Na podstawie porównania z materiałami z <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/wydarzenia/beatyfikacja-kard-stefana-wyszynskiego-i-matki-elzbiety-czackiej,34482>, dostęp 22.10.2022.

kolumnie podobnych rozmiarów grafika ze zdjęciem papieża Franciszka i tytułem „Papież ostrzega. Przed «fałszywym bogiem»”, zaś w kolumnie po prawej stronie ekranu, bez grafik tytuły „Nagła śmierć zakonnic w Warszawie” (druga pozycja od góry), „Lekarka przerwała modlitwę: «gadacie głupoty»” (9 pozycji niżej), „Papież: to gorsze od papieża z konkubinami” (kolejne 3 pozycje niżej)⁴⁹.

W rocznicę beatyfikacji Prymasa Tysiąclecia, stosując te same kryteria jak w przypadku wyników przedstawionych powyżej na portalu Wirtualna Polska, nie znaleziono żadnych danych, które spełniały kryteria wyszukiwania⁵⁰.

4. WIKIPEDIA

Poświęcony Prymasowi Tysiąclecia w Wikipedii artykuł „Stefan Wyszyński” został utworzony 24 maja 2004 r., czyli raczej szybko, ponieważ za datę powstania Wikipedii przyjmuje się 15 stycznia 2001 r.⁵¹, zaś pierwszy artykuł w polskojęzycznej wersji Wikipedii jest datowany na 26 września 2001 r.⁵² Dla porównania: np. artykuł „Jan Paweł II” został utworzony 14 czerwca 2003 r.⁵³ Omawiane hasło nie otrzymało oceny „Artykuł na medal”, ani też „Dobry artykuł”, a tak wyróżnionych w polskiej Wikipedii nie brakuje. W przypadku pierwszej grupy jest tam 960 artykułów (0,62% z liczby wszystkich artykułów)⁵⁴, w przypadku drugiej grupy 3393 (2,2% z liczby wszystkich artykułów)⁵⁵. Artykuł „Stefan Wyszyński” jest stosunkowo rozbudowany, liczy 173 779 bajty, od powstania do 3 października 2022 r. był edytowany 2152 razy, czego 11 w ciągu ostatnich 30 dni: nie jest to więc pod tym względem tekst np. zapomniany, nie budzący zainteresowania. Liczba obserwujących to jednak zaledwie 78⁵⁶. W przypadku hasła „Jan Paweł II” analogiczne

⁴⁹ <https://wp.pl>, dostęp 12.09.2021, godz. 18.29.

⁵⁰ <https://wp.pl>, dostęp 12.09.2022, godz. 21.43.

⁵¹ https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:O_Wikipedii, dostęp 7.10.2022.

⁵² https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Liczba_artyku%C5%82%C3%B3w_w_polskiej%C4%99zycznej_Wikipedii#Chronologiczny_wzrost_liczby_artyku%C5%82%C3%B3w_w_polskiej%C4%99zycznej_Wikipedii, dostęp 7.10.2022.

⁵³ https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Jan_Pawe%C5%82_II&action=info, dostęp 7.10.2022.

⁵⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Artyku%C5%82y_na_Medal, dostęp 25.10.2022.

⁵⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Dobre_Artyku%C5%82y, dostęp 25.10.2022.

⁵⁶ https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Stefan_Wyszy%C5%84ski&action=info, dostęp 7.10.2022.

dane to odpowiednio: 230 822, 4507 (ostatnia edycja 4.10.2022), 17, 249⁵⁷. Nasuwa się wniosek, iż w przypadku hasła poświęconego Prymasowi Tysiąclecia w Wikipedii mamy do czynienia z tekstem, który żyje, rozwija się, któremu poświęca się czas, by np. go tworzyć. Artykuł, jeśli chodzi o długość, był w miarę regularnie rozbudowywany w latach 2004–2007, osiągając wtedy długość nieco ponad 22 000 bajtów. W latach 2008–2018 proces ten przebiegał wolniej, rozmiar nieco przekroczył wówczas 40 000 bajtów. Natomiast w latach 2018–19 zaznacza się szybki i duży wzrost do nieco ponad 130 000 bajtów. W roku beatyfikacji jak też rok wcześniej i rok później wzrost rozmiarów hasła jednak znacząco maleje⁵⁸.

Gdy chodzi analizę liczby odsłon badanego hasła za okres 1 lipca 2015 r. (od tej daty Wikipedia udostępnia takie informacje) do 15 października 2022 r., to warto zwrócić uwagę przede wszystkim na następujące dane. Całkowita liczba odsłon wynosi 2 034 400, średnio dziennie 764, mediana 408,5. Cztery razy nagle liczba odsłon przekroczyła 20000 i nagle też spadła, a mianowicie 27 kwietnia 2017 r. 24449, 28 maja 2021 r. 20 222, 12 września 2021 r. 84999 (w przeddzień 145634 a następnego dnia 28900)⁵⁹. Natomiast w rocznicę beatyfikacji liczba odsłon hasła „Stefan Wyszyński” wyniosła już tylko 792⁶⁰. Powyżej wskazano, że w badanym okresie całkowita liczba odsłon w przypadku hasła „Stefan Wyszyński” wyniosła 2 034 400. Dla porównania wtedy np. dla hasła „Polska” to 18 201 053, dla „Jan Paweł II” 7 735 408, „Franciszek (papież)” 3 077 748. Gdy chodzi o hasło „Polska”, to we wskazanym okresie średnio dziennie było ich 6832⁶¹.

Jeśli chodzi o najczęściej odwiedzane we wrześniu 2021 strony (hasła) polskiej Wikipedii, to pierwsze miejsce na udostępnionej przez Wikipedię, liczącej 100 pozycji, liście przypada stronie „Mistrzostwa Europy w Piłce Siatkowej Mężczyzn 2021”:

---

⁵⁷ https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Jan_Pawe%C5%82_II&action=info, dostęp 7.10.2022.

⁵⁸ https://xtools.wmflabs.org/articleinfo/pl.wikipedia.org/Stefan_Wyszy%C5%84ski?uselang=pl#year-counts, dostęp 7.10.2022.

⁵⁹ https://pageviews.wmcloud.org/?project=pl.wikipedia.org&platform=all-access&agent=user&redirects=0&range=all-time&pages=Stefan_Wyszy%C5%84ski, dostęp 16.10.2022.

⁶⁰ https://pageviews.wmcloud.org/pageviews/?project=pl.wikipedia.org&platform=all-access&agent=user&redirects=0&start=2022-09-11&end=2022-10-16&pages=Stefan_Wyszy%C5%84ski, dostęp 17.10.2022.

⁶¹ [https://pageviews.wmcloud.org/?project=pl.wikipedia.org&platform=all-access&agent=user&redirects=0&start=2015-07-01&end=2022-10-15&pages=Stefan_Wyszy%C5%84ski|Franciszek_\(papie%C5%BC\)|Polska|Jan_Pawe%C5%82_II](https://pageviews.wmcloud.org/?project=pl.wikipedia.org&platform=all-access&agent=user&redirects=0&start=2015-07-01&end=2022-10-15&pages=Stefan_Wyszy%C5%84ski|Franciszek_(papie%C5%BC)|Polska|Jan_Pawe%C5%82_II), dostęp 24.10.2022.

362403 odwiedzin, 209 edycji, 24 edytorów, na drugiej pozycji znajduje się artykuł „Stefan Wyszyński”: 333107 odwiedzin, 142 edycje, 60 edytorów, trzecie miejsce przypadło stronie „Łukasz Schreiber”: 223720 odwiedzin, 19 edycji, 12 edytorów. Razem z Prymasem Tysiąclecia została beatyfikowana s. Elżbieta od Ukrzyżowania Pana Jezusa – Róża Czacka. Otóż poświęcona jej strona „Róża Czacka” znalazła się na tej stornie na 9-tej pozycji: 159939 wyświetlenia, 96 edycji, 26 edytorów⁶².

Omawiane hasło to wynik pracy 729 edytorów, a przecież artykuł nie jest zbyt

---

Jeśli chodzi o najczęściej odwiedzane we wrześniu 2021 strony (hasła) polskiej Wikipedii, to pierwsze miejsce na udostępnionej przez Wikipedię, liczącej 100 pozycji, liście przypada stronie „Mistrzostwa Europy w Piłce Siatkowej Mężczyzn 2021”: 362403 odwiedzin, 209 edycji, 24 edytorów, na drugiej pozycji znajduje się artykuł „Stefan Wyszyński”: 333107 odwiedzin, 142 edycje, 60 edytorów

---

obszerny, ma bowiem wielkość 173 779 bajtów⁶³. Byłoby to bardzo dużo czy wręcz nie do pomyślenia w przypadku np. obszernej tradycyjnej monografii książkowej, nie mówiąc już o krótszych tekstach. Nie jest to jednak nic wyjątkowego, gdy chodzi o informacje zamieszczane w Wikipedii. Np. hasło „Jan Paweł II” jest dziełem 1459 edytorów a ma wielkość 230 815 bajtów⁶⁴. Biorąc pod wagę ilość edycji w przypadku artykułu „Stefan Wyszyński” pięciu najbardziej aktywnych edytorów to: Radles 472 edycje od 19.12.2017, Wiktoryn 109 edycji od 20.05.2005, Mathiasrex 56 edycji od 30.05.2006, Kemot696 36 edycji od 24.06.2016

⁶² <https://pageviews.wmcloud.org/topviews/?project=pl.wikipedia.org&platform=all-access&date=2021-09&excludes=>, dostęp 17.10.2022.

⁶³ Np. artykuł „Polska” liczy 303 952 bajtów, <https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Polska&action=info>, dostęp 25.10.2022.

⁶⁴ https://xtools.wmflabs.org/articleinfo/pl.wikipedia.org/Jan_Pawe%C5%82_II?use-lang=pl#top-editors, dostęp: 18.10.2022, godz. 10.47.

i ManitarSKI 28 edycji od 7.03.2020⁶⁵. Uwzględniając zaś dodaną ilość najwięcej zamieściło następujących pięciu edytorów: Radles (ponownie 1-sze miejsce, 114 663 bajtów), Kemot 696 (tym razem na wyższym miejscu, 15617 bajtów), ElCet (7248 bajtów), Leszko20 (5468 bajtów), Kamil.ryry (5368 bajtów)⁶⁶. Łącząc powyższe dane otrzymujemy grupę ośmiu najaktywniejszych edytorów. Wikipedia nie zobowiązuje, ale umożliwia, by edytorzy przedstawili się m.in. informując o swym wykształceniu i stosunku do religii. W przypadku wspomnianych ośmiu edytorów daje to następujący obraz. ElCet: nie znaleziono informacji o wykształceniu i wyznaniu⁶⁷. Kamil.ryry: nie znaleziono informacji o wykształceniu i wyznaniu.⁶⁸ Kemot696: nie znaleziono o wykształceniu i wyznaniu⁶⁹. Leszko20: nie znaleziono informacji o wykształceniu i wyznaniu⁷⁰. ManitarSKI: nie znaleziono informacji o wykształceniu i wyznaniu⁷¹. Mathiasrex: na profilu nie znaleziono informacji o wykształceniu, jednak edytor określił się jako katolik⁷². Radles: studia na politechnice, mgr inż. budownictwa, chrześcijanin a dokładniej katolik⁷³. Wiktoryn: „Ukończyłem matematykę na poznańskim UAM-ie. Od 2011 roku niosę kaganek oświaty, starając się wyjaśniać swoim uczniom zawiłości królowej nauk i dawać im przykład pogodnego podejścia do życia”⁷⁴. Jak widać, nikt nie przedstawił się np. jako duchowny, teolog lub historyk.

---

⁶⁵ https://xtools.wmflabs.org/articleinfo/pl.wikipedia.org/Stefan_Wyszy%C5%84ski?uselang=pl#top-editors, dostęp 17.10.2022, godz. 14.41.

⁶⁶ Stefan Wyszyński – Historia edycji strony – X!'s tools (xtools.wmflabs.org), dostęp 17.10.2022, godz. 10.46.

⁶⁷ <https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedysta:ElCet&oldid=68486065>, dostęp 17.10.2022.

⁶⁸ <https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedysta:Kamil.ryy&oldid=68218995>, dostęp 17.10.2022.

⁶⁹ <https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedysta:Kemot696&oldid=44189719>, dostęp 17.10.2022.

⁷⁰ <https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedysta:Leszko20&oldid=44210153>, dostęp 17.10.2022.

⁷¹ <https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedysta:ManitarSKI&oldid=66182563>, dostęp 17.10.2022.

⁷² <https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedysta:Mathiasrex&oldid=63641541>, dostęp 17.10.2022.

⁷³ <https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedysta:RadLes&oldid=68451118>, dostęp 17.10.2022.

⁷⁴ <https://pl.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedysta:Wiktoryn&oldid=60534442>, dostęp 17.10.2022.

„Wikipedia” informuje, że hasło „Stefan Wyszyński” jest dostępne w 37 językach (ta encyklopedia internetowa istnieje wtedy w 329 edycjach językowych, z czego 319 czynnych i 10 zamkniętych)⁷⁵. W sumie za wskazany okres wyświetlenia to 2 443 608, średnio dziennie 917. Pierwsze miejsce przypada hasłu w języku polskim. Analogiczne dane dla hasła angielskiego to już dużo mniej (mimo, że język ten jest dużo bardziej znany niż polski): 169 256 i 64. Kolejne hasła nie przekraczają już progów 50 000 i 25⁷⁶.

„Wikipedia” informuje, że hasło „Stefan Wyszyński” jest dostępne w 37 językach (ta encyklopedia internetowa istnieje wtedy w 329 edycjach językowych, z czego 319 czynnych i 10 zamkniętych)

ZAKOŃCZENIE

„Środowisko cyfrowe (...) jest częścią codziennej rzeczywistości w przypadku wielu osób”⁷⁷. Termin „wirtualny” wywodzi się od łac. „virtulalis”, czyli skuteczny⁷⁸. Z przedstawionych danych w sumie wynika, że osoba i zasługi Prymasa Tysiąclecia nie cieszą się dużym zainteresowaniem. Autor, ponieważ prowadzi podobne badania od kilku lat (wyniki części z nich zostały opublikowane, inne czekają na rychłą publikację), spodziewał się tego, jednak sądził, iż w przypadku

⁷⁵ https://pl.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Lista_wersji_j%C4%99zykowych, dostęp 16.10.2022.

⁷⁶ <https://pageviews.wmcloud.org/langviews/?project=pl.wikipedia.org&platform=all-access&agent=user&range=all-time&sort=views&direction=1&view=list&page=Stefan%20Wyszy%C5%84ski>, dostęp 16.10.2022.

⁷⁷ Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali “Reti Sociali: porte di verità e di fede; nuovi spazi di evangelizzazione”*, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20130124_47th-world-communications-day.html, dostęp 1.03.2013, akapit 5.

⁷⁸ Misztal, *Przestrzeń medialna jako przestrzeń także duchowości*, w: red. K. Konarska, P. Urbaniak (red), *Media w środowisku cyfrowym*, Wrocław 2020, s. 157.

tak ważnej i zasłużonej postaci sytuacja będzie przedstawiać się lepiej. W badanym okresie owszem zainteresowanie ks. kard. Stefanem Wyszyńskim wzrosło w związku z jego beatyfikacją, jednak taka zmiana nie przedstawia się jako trwała. Wygląda też na to, iż idąc za sięganiem np. po „Wikipedię”, trzeba rozróżnić między twórcami i odbiorcami przekazu. W związku z beatyfikacją Prymasa Tysiąclecia internauci jako odbiorcy przekazu w dużo większym stopniu szukali o nim. Natomiast obserwacja przywołanych danych dot. portali ogólnoinformacyjnych prowadzi do wniosku, że ze strony wysyłających przez nie komuni-

---

Nie chodzi absolutnie o np. podważanie tutaj kompetencji i dobrej woli autorów edytorów znajdującego się tam hasła „Stefan Wyszyński”. Dzięki ich zaangażowaniu hasło „Stefan Wyszyński” może być np. znalezione przez zainteresowanych w tym opiniotwórczym zbiorze informacji. Natomiast daje do myślenia, niepokoi nieobecność, czy przynajmniej niewyszczególnienie w badanej grupie badaczy należących do świata akademickiego, zwłaszcza zaś zajmujących się historią i, przeciw kard. Wyszyński to duchowny, naukami teologicznym.

---

katy takie zainteresowanie okazało się o wiele mniejsze. Wygląda nawet na to, że beatyfikacja ks. kard. Stefana Wyszyńskiego była okazją do tego, aby wskazać na inne sprawy i przedstawić negatywne oceny z nimi związane. Rola twórców przekazu internetowego jest kluczowa, tym bardziej trzeba zwrócić uwagę także na następującą problematykę. Przykład „Wikipedii” prowadzi o do pytania, kto jest twórcą przekazu, z jakiego powodu oraz jakie posiada ku temu kwalifikacje. Nie chodzi absolutnie o np. podważanie tutaj kompetencji i dobrej woli autorów edytorów znajdującego się tam hasła „Stefan Wyszyński”. Dzięki ich zaangażowaniu hasło „Stefan Wyszyński” może być np. znalezione przez zainteresowanych w tym opiniotwórczym zbiorze informacji. Natomiast daje do myślenia, niepokoi nieobecność, czy przynajmniej niewyszczególnienie w badanej grupie badaczy należących do świata akademickiego, zwłaszcza zaś zajmujących się historią i,

przecież kard. Wyszyński to duchowny, naukami teologicznym. Mają oni przecież wiele ważnych rzeczy do przekazania. Hasło „Stefan Wyszyński” trzeba w tym kontekście postrzegać m.in. jako przykład pokazujący jak duże możliwości, by zainteresować innych, dają także inne nurty składające się na Internet, w tym, by zainteresować także Prymasem Tysiąclecia, tym, co już mu zawdzięczamy, oraz tym, z czego nadal w przyszłości można skorzystać, inspirować się, gdy chodzi o jego osiągnięcia.

BIBLIOGRAFIA

- Atroszko B., Atroszko J., *Przegląd badań na temat Wikipedii oraz z wykorzystaniem Wikipedii jako instrumentu badawczego*, w: J. Králík (red.), *Reviewed Proceedings of the Interdisciplinary Scientific International Conference for PhD students and assistants QUAERE 2020*, t. 10, Hradec Králové 2020, s. 1037–1046.
- Baraniewicz S., *Fenomen wiodącej pozycji Google w branży wyszukiwania w ujęciu historycznym. Pośrednie czynniki sukcesu*, „Zarządzanie mediami” 2017) nr 2, s. 79–88.
- Benedykt XVI, *Messaggio per la XLVII Giornata Mondiale delle Comunicazioni Sociali “Reti Sociali: porte di verità e di fede; nuovi spazi di evangelizzazione”*, http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20130124_47th-world-communications-day.html, dostęp 1.03.2013, akapit 5.
- Czerniawska E., *Internet: zły czy dobry wychowawca? Z perspektywy procesów poznawczych*, „Psychologia wychowawcza” 2019 nr 16, s. 144–157.
- Instytut Monitorowania Mediów, *Najbardziej opiniotwórcze media 2021 roku*, <https://www.imm.com.pl/imm-onet-najbardziej-opiniotwórczym-medium-2021-roku/> (dostęp 25.08.2022).
- Mielnik J., *Dziecko konsumentem Internetu*, „Pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna” 2021 nr 17, s. 77–87.
- Miotk A., *Serwis YouTube – wybrane wyniki badania Gemius/PBI*, Polskie Badania Internetu, <https://pbi.org.pl/prezentacje/serwis-youtube-wybrane-wyniki-badania-gemiuspbi/>, 2018, dostęp 30.05.2022.
- Misztal W., *Arcybiskupa Żywińskiego koncepcja związków między duchowością chrześcijańską a mediami (przyczynek do badań)*, w: R. Nęcek, W. Misztal (red.), *Media – kultura – dialog. W piątą rocznicę śmierci arcybiskupa Józefa Żywińskiego*, Kraków 2017, s. 53–74.
- Misztal W., *Wykorzystane możliwości? Uwagi w związku z internetowymi informacjami o ks. kard. Franciszku Macharskim*, w: R. Nęcek, J. Sobczyk-Pająk (red.), *Kardynał Franciszek Macharski. Kultura, media. W 5. rocznicę śmierci Metropolity Krakowskiego*, Kraków 2021, s. 259–269.
- Misztal W., *Przestrzeń medialna jako przestrzeń także duchowości*, w: red. K. Konarska, P. Urbaniak (red), *Media w środowisku cyfrowym*, Wrocław 2020, s. 157–169.

- Nowak P., *Google pierwszym źródłem (dez)informacji?*, „Zarządzanie w kulturze” 2018 nr 2, s. 163–184.
- Szpunar M., *Koncepcja bańki filtrującej a hipernarcyzm nowych mediów*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2018 nr 2, s. 191–200.
- Topolnicka E., *Model kompozycyjny strony internetowej jako dominanta gatunkowa*, „Prace językoznawcze” 2019 nr 3, s. 219–234.
- Wilk K., *Globalizacja wiedzy a popularyzacja Internetu na świecie w latach 1995–2019*, „Rynek – społeczeństwo – kultura” 2019 nr 1, s. 44–49.

Biogram

Ks. prof. zw. dr hab. Wojciech Misztal, pracownik Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, absolwent m.in. Instytutu Katolickiego w Paryżu i Papieskiego Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie; założyciel i kierownik Katedry Duchowości Mediów i Relacji Społecznych; członek Komisji Medioznawczej PAU; inicjator i kierownik serii wydawniczych „W społeczno-medialnej sieci” oraz „Duchowość klasztorów polskich: przekaz i komunikacja” (wyróżnienie za tę serię: Feniks 2019); jako autor, współautor, tłumacz i wydawca opublikował w Polsce i zagranicą blisko trzysta prac naukowych i popularyzatorskich; w 2014 r. i w 2018 r. nagroda rektora za wybitne osiągnięcia dydaktyczne i organizacyjne; wymieniony przez rektora UPJPII jako należący do 10% nauczycieli akademickich, którzy uzyskali najwyższe wyniki w ramach oceny wydziałowej za okres 2013–2016 r.; prorektor UPJPII w latach 2010–14 i ponownie 2014–18.
ORCID: 0000-0003-0521-4916

Robert Nęcek

Pontifical University of John Paul II in Krakow

Tribute of the Highlanders as a manifestation of their communication with John Paul II

Hołd Górali jako przejaw porozumiewania się z Janem Pawłem II

ABSTRACT

The homage of Polish Highlanders was a manifestation of communication between the inhabitants of Podhale and the Pope Highlander.

Undoubtedly, the tribute was an expression of honor and respect for a specific person, being an element of communication. Then the communication system becomes a sequence of different events taking place one after the other.

It was such a great and momentous event that the Holy See's spokesman, Joaquin Navarro-Valls, noted at the time that it has never happened in history that a civilian spoke to the Pope during the Eucharist. And it happened near Wielka Krokiew. Cardinal Stanisław Dziwisz, on the other hand, emphasized more than once that the papal visit to Zakopane would not have happened had it not been for the exceptional efforts of Mayor Adam Bachleđa-Curuś. The world of Podhale chose this form of communication to emphasize honesty towards the Holy Father and make the world aware that if a person does not open himself to the reality of love and beauty, he will remain alone and close in himself. For this reason, the highlander tribute showed the compatriots the necessity of a circulation in which care for one another enables the promotion of the culture of meeting, and the Christian faith once again becomes a look at temporality through the prism of eternity.

KEYWORDS:

Tribute, communication, culture, media, personality of Adam Bachleđa-Curuś

ABSTRAKT

Hołd Górali Polskich był przejawem porozumiewania się mieszkańców Podhala z Papieżem Góralem. Niewątpliwie hołd był wyrazem czci i szacunku dla konkretnej osoby, będąc elementem komunikacji.

Wtedy bowiem system komunikacji staje się sekwencją różnych zdarzeń zachodzących jedno po drugim. Było to tak wielkie i doniosłe wydarzenie, że rzecznik Stolicy Apostolskiej Joaquin Navarro-Valls zaznaczył wówczas, że nigdy w historii nie zdarzyło się, aby podczas Eucharystii przemawiała do Papieża osoba świecka. A stało się to pod Wielką Krokwią. Z kolei kard. Stanisław Dziwisz nieraz podkreślał, że do papieskiej wizyty w Zakopanem nie doszłoby, gdyby nie wyjątkowe starania prezydenta Adama Bachleđa-Curusia. Świat Podhala wybrał tę formę komunikacji, aby podkreślić szacunek wobec Ojca Świętego i uświadomić światu, że jeśli człowiek nie otworzy się na rzeczywistość miłości i piękna, pozostanie sam i zamknięty w sobie. Z tego powodu trybut góralski ukazał rodakom konieczność obiegu, w którym troska o siebie nawzajem umożliwia krzewienie kultury spotkania, a wiara chrześcijańska na nowo staje się spojrzeniem na doczesność przez pryzmat wieczności.

SŁOWA KLUCZOWE:

Hołd, komunikacja, kultura, media, osobowość Adama Bachleđa-Curusia

INTRODUCTION

The John Paul II's pilgrimage to the Podhale Region, to Zakopane, was a long-awaited visit. As a historical event closely related to the famous Highlander's tribute, it revealed the unique communication between them and the holy pope. The Tribute of Polish Highlanders paid by Mayor Adam Bachleda-Curuś was reflective of their feelings and solid foundations of their Christian faith. No wonder therefore that "*Zakopane – said present Mayor of the city, Leszek Dorula – will always remember this particular time while the city's coat of arms depicting the cross on Giewont with two crossed st. Peter's golden keys behind has become an important symbol preserving the memory of this significant occurrence*"¹. It was "*an extraordinary event broadcast by the Polish public television and many international television stations*"². That is why the whole world could with amazement see that the Highlanders and the Pope communicated one with another in a unique way. In such a context the following subjects will be discussed: the contemporary phenomenon of the Podhale Region, John Paul II in communication with the Highlanders and the latter's tribute as a communicative expression of an admiration for John Paul II.

I. CONTEMPORARY PHENOMENON OF THE PODHALE REGION

Undoubtedly, Podhale – Poland's southernmost region, sometimes referred to as the "Polish Highlands" – is one of the best ethnographically researched regions in the country. Highlanders' culture and wonderful landscapes attract attention of scientists, artists, writers and the clergy. Polish intelligentsia fell in love with the region and promoted Highlander's traditions as a unique example of the national culture³. Certainly, the phenomenon was greatly influenced by prof. Józef Tischner, who popularised sympathy for the Highlands, strengthening also the

---

¹ L. Dorula, *Obchody 25-lecia wizyty Jana Pawła II w Zakopanem*, <https://www.zakopane.pl/inne/strefa-miejska/kalendarz-wydarzen/wydarzenia/2022-05/obchody-25-lecia-wizyty-jana-pawla-ii-w-zakopanem> [dostęp: 4.01.2023].

² A. Bachleda-Curuś, *Jan Paweł II jako ojciec komunikujący się słowem*, w: *Jan Paweł II. Komunikacja i Kultura. W 100-lecie urodzin Wielkiego Papieża. Seria: Edukacja Medialna – 5*, red. R. Nęcek, J. Sobczyk-Pająk, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2020, s. 110.

³ Por. A. Małanicz-Przybylska, red. *C o słycać na Podhalu – tradycja we współczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014, s. 9–10.

Highlanders' faith and power to survive. Thus, a proud Highlander did not suffer from an inferiority complex towards townsfolk and their culture⁴. Professor Stanisław Hodorowicz stated that Fr. Tischner “*elevated the Highlanders' culture to new heights! However he basically relied on the Tetmajer's stories, he understood perfectly their mentality*”⁵. Most especially, John Paul II greatly influenced the Podhale Region, supporting its inhabitants in difficult times and encouraging them in their attachment to their culture and tradition⁶. Therefore, what is worthy of note is the cultivation of traditions, the respect for private property, the promotion of patriotism and the popularisation of sports.

1. Cultivation of tradition

The Highlanders' culture of Podhale was more widely discovered in the 19th century thanks to Tytus Chałubiński, who promoted the climatic properties of Zakopane and the surrounding area. The oldest documents about Zakopane come from the beginning of the 17th century. The first people to come to the Tatra Mountains were herb pickers and hunters. A cable railway to Kasprowy Wierch and a funicular railway to Gubałówka were built in 1936 and 1938, respectively. The offer of services for tourists was extended thanks to the activities of the emerging tourist agencies. Tourists were attracted by sports and regional events presenting the diversity of local art and folklore. At the same time, Zakopane and the whole Podhale Region turned into a stronghold of Polishness⁷. Antoni Kroh – an expert in the Highlanders' culture – noticed for example that the Podhale costume was the most popular and the best preserved folk costume in Poland that was instantly recognizable as a symbol of Polishness abroad⁸.

⁴ Por. J. Dziadowiec, E. Wiącek, *Góralczyzna, góralstwo – konstruowanie i funkcjonowanie podhalańskiego mitu*, w: *Semiotyczna mapa Małopolski*, ed. E. Wiącek, Wydawnictwo: Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, s. 276.

⁵ S. Hodorowicz, J. Sadecki, *Rektor zbójnik. Z profesorem Stanisławem Hodorowiczem rozmawia Jerzy Sadecki*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2017, s. 53.

⁶ Por. M. Motor-Grelok, *Wciąż czujemy jego obecność (2.02.2009)*, www.radiomaryja.pl/bez-kategorii/wciaz-czujemy-jego-obecnosc/ [dostęp: 4.01.2023].

⁷ Por. J. Dziadowiec, E. Wiącek, *Góralczyzna, góralstwo – konstruowanie i funkcjonowanie podhalańskiego mitu*, w: *Semiotyczna mapa Małopolski*, red. E. Wiącek, Wydawnictwo: Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, s. 267-271; por. także: J. Kolbuszewski. *Tatry i górale w literaturze polskiej. Antologia*. Wydawnictwo Biblioteka Narodowa. Wrocław 1992 s. 6-10.

⁸ Por. A. Kroh, *Tatry i Podhale*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2002, s. 82.

In 1964, bishop Karol Wojtyła, visiting the Zakopane deanery, stated that the Highlanders form *“the type of a society that bears the hallmarks of a great Polish tradition, so great that it needs to be continued, so that no custom, no style and fashion of the present day should either destroy or displace this great tradition of Podhale”*⁹. This means that tradition is a value that should be maintained, protected, nurtured, defended and respected. It is an authority that can be appealed to, an authority that teaches and obliges to do something¹⁰. In this perspective, the Metropolitan of Kraków was aware of the highlanders’ love of tradition. That is why he strengthened their hearts in the difficult times of communist rule. Anyway, *“we Highlanders – as Maciej Motor-Grelak said – show what is ours, what grows out of our culture and tradition: faith, clothing, dialect and patriotic attachment to what is Polish. Poland and the services rendered to the Fatherland is what a Highlander gives priority to”*¹¹.

Anyway, “we Highlanders – as Maciej Motor-Grelak said – show what is ours, what grows out of our culture and tradition: faith, clothing, dialect and patriotic attachment to what is Polish. Poland and the services rendered to the Fatherland is what a Highlander gives priority to”

The above statement can be confirmed on a micro scale in the words of the former president of the Highlanders Association in Harkłowa, Mieczysław Wrocławski, who emphasized that the achievements of the past generations became an inspiration for the activities of their successors: *“as inhabitants of Harkłowa, we try to preserve the legacy of our fathers and on this basis we organise and*

---

⁹ K. Wojtyła, *Tradycja Bożego Narodzenia po góralsku*, W: www.czystochowskie24.pl/czystochowa/tradycja-bozego-narodzenia-po-goralsku/ [dostęp: 4.01.2023].

¹⁰ Por. K. Kowalik, *Polska tradycja tradycji w świetle opracowań leksykograficznych*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis 107. Studia Linguistica VI, *Dialog z tradycją*, t. I, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2011, s. 27.

¹¹ M. Motor-Grelak, *Wciąż czujemy jego obecność (2.02.2009)*, www.radiomaryja.pl/bez-kategorii/wciaz-czujemy-jego-obecnosc/ [dostęp: 4.01.2023].

develop our town"¹². Therefore, the tradition that complies with the reality of culture becomes the proper way of existence of a human being¹³.

2. Respect for private property

Undoubtedly, Highlanders are able to resort to common sense in what they do, in accordance with the principle, as they used to say: *"be sensible in what you do and thus you will get far and you will be great"*¹⁴. It is worth emphasizing that they attach great importance to fundamental matters – in the ethical and economic dimensions. Along with thrift and hospitality they value human dignity, the Christian national tradition, respect for nature and for private property¹⁵.

Andrzej Gąsienica-Makowski expressed this kind of a practical attitude in his parliamentary speech: *"Many of you visit the mountains not only to regain strength and to breathe clean air, but also to come into contact with our culture. Here, before the war, the right idea of creating a national park was born. Its creators wanted to protect the Tatra Mountains' nature, but at the same time they sought to preserve customs and social life – while respecting the property of Podhale peasants"*¹⁶. While speaking about the forced Stalinist expropriations and promised compensations, he stated that Highlanders were deprived of their private property for pennies in the majesty of law. The point is that the system of the People's Republic of Poland was constantly striving to take away a sense of dignity, it aimed at *"destroying private property as well as breaking a moral and religious backbone of a Polish peasant. That is why the expropriation in the Tatra Mountains led sometimes to tragic result"*¹⁷.

¹² M. Wrocławiak, *Edukacja i komunikacja*, w: *Piękno – Dziedzictwo – Komunikacja. Har-kłowa 2018*. Seria: Edukacja Medialna – 2, red. R. Nęcek, S. Gulak, Wydawnictwo Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Targ 2019, s. 21.

¹³ Por. Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w siedzibie UNESCO (Paryż, 2.06.1980)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. X, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 101.

¹⁴ M. Wrocławiak, *Edukacja i komunikacja*, w: *Piękno – Dziedzictwo – Komunikacja. Har-kłowa 2018*. Seria: Edukacja Medialna – 2, red. R. Nęcek, S. Gulak, Wydawnictwo Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Targ 2019, s. 21.

¹⁵ Por. A. Gąsienica-Makowski, *Przemówienie na 36 Posiedzeniu Sejmu RP (Warszawa, 2.12.1994)*, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata2.nsf/118b9e577f3fceeac125746d0030d0fa/a9eac39a328d99dec12574e80043425f?OpenDocument> [dostęp: 4.01.2023].

¹⁶ A. Gąsienica-Makowski, *Przemówienie na 36 Posiedzeniu Sejmu RP (Warszawa, 2.12.1994)*, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata2.nsf/118b9e577f3fceeac125746d0030d0fa/a9eac39a328d99dec12574e80043425f?OpenDocument> [dostęp: 4.01.2023].

¹⁷ Tamże.

3. Stronghold of patriotism

The people of the Highland are characterized by deep patriotism, and their love to the homeland is based on an exceptional attachment and love of family demonstrated regardless of time and place. Of course, it is difficult to imagine the ties that you have with your little homeland if you do not have a historical awareness. Therefore, prof. Anna Mlekodaj, while analyzing the figure of Juliusz Zborowski, noticed that he was a patient listener to the Highlanders, he wrote down and recorded their dialect, songs and stories *“to save their life wisdom that they inherited from their ancestors”*¹⁸.

In this context, prof. Kazimierz Dobrowolski distinguished four criteria that were fundamental for strengthening one's ties to one's little homeland:

- Memory of the past, formed by the oral tradition
- Knowledge of the past, based on collecting and elaborating the sources that were illustrative of it
- The store of historical knowledge related to social strata, social classes and job categories
- Assessment of their own past by living generations¹⁹.

The distinguished criteria constitute a program of conscious maintenance of ties that one has with his little homeland and that are in line with the teaching of the Pope. According to him patriotism means love of what pertains to the homeland: *“love of history, tradition, language and the very native landscape. It is the love that also includes the works of fellow citizens and the fruits of their genius. Any threat to such value as homeland is, becomes a test for this love. Our history teaches that Poles have always been capable of great sacrifices for the preservation of this value or for recovering it when it was lost”*²⁰.

4. Popularisation of sports

It is worth noting that sports occurs as one of the contemporary phenomena of Podhale. The turn of the nineteenth and twentieth centuries was the era of the

---

¹⁸ A. Mlekodaj, *Juliusz Zborowski na szkle malowany*, „Rocznik Podhalański” nr 14 (2019), s. 27.

¹⁹ Por. K. Dobrowolski, *Studia z pogranicza historii i socjologii*, Wrocław 1967, s. 38; D. Siemonides, *Więź regionalna a „mała ojczyzna”*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” nr 2 (1999), s. 68–69.

²⁰ Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005, s. 50.

development of pre-war skiing. The popularity of the new sport grew rapidly. In the first ski competitions at the world championships in 1929 and 1939, Poland was represented by Helena Marusarzówna in alpine skiing, Bronisław Czech and Stanisław Marusarz in ski jumping and Andrzej Marusarz in nordic combination. In 1925, a ski-jump of the Great Krokiew was built, becoming a skiing center in Zakopane. The constantly developed sports facilities in the Tatra Mountains have become a breeding ground for great talents for winter sports²¹. Skiing was the life passion of the Metropolitan of Krakow, who in February 1958 completed a weekly skiing course. When *“he was elected pope, he thought – as Cardinal Stanisław Dziwisz recalls – that his sports activities would be definitely closed. After a few years, however, the young people of the Alps wrote an endearing letter inviting the Holy Father to go skiing”*²².

When “he was elected pope, he thought – as Cardinal Stanisław Dziwisz recalls – that his sports activities would be definitely closed. After a few years, however, the young people of the Alps wrote an endearing letter inviting the Holy Father to go skiing”

Therefore, in this region of Poland, which is Podhale with Zakopane, as the pearl of the Tatra Mountains, winter sports should be appreciated in every possible way, because *“sports is of great importance today, because it can promote important human values among young people, such as loyalty, perseverance, friendship, community, solidarity”*²³. Therefore, it is not surprising that also in this agenda Cardinal Karol Wojtyła understood the Highlanders. The point is that sports triggers not only one’s physical, but also his spiritual and intellectual abilities.

---

²¹ Por. J. Dembowska, A. Kozak, Z. Moździerz, W. Szatkowski, M. Warchałowski, *Kultura, sport i turystyka pod Tatrami w II Rzeczypospolitej*, <https://www.tatry-przewodnik.com.pl/blog/?kultura-sport-i-turystyka-pod-tatrami> [dostęp: 4.01.2023].

²² S. Dziwisz, *Więcej sportu*, Wydawnictwo Rafael, Kraków 2006, s. 30.

²³ S. Dziwisz, *Więcej sportu*, Wydawnictwo Rafael, Kraków 2006, s. 30.

II. JOHN PAUL II IN COMMUNICATION WITH THE HIGHLANDERS

The Highlanders' tribute triggered extraordinary feelings in the Pope, the feelings that accompanied whenever he had a chance to meet the "people of the mountains". Communication with Highlanders was characterised by warm and affectionate words, gestures and attitude, becoming at the same time both the communication of culture and the culture of communication. Anyway, already in Nowy Targ, John Paul II directly poured out the feelings of his heart, emphasizing his emotional state: "Hey, there is a tear in the eye", and recalling the Highlanders' greeting expressed by their "God bless" phrase, he- in the context of Highlanders' emigration – wished: *"let them make sure that while they become materially rich, they would not be impoverished spiritually, so that, after becoming Americans, they would not stop being Highlanders. Neither them, nor their children, nor their grandchildren"*²⁴. With this in mind, the key papal phrases addressed to the people of the mountains will be presented: "One can always count on you" and "Sursum Corda".

1. "One can always count on you"

These famous papal words addressed to the people of the Podhale region emphasised the Highlanders' continuous fidelity to the Church and their Homeland. Counting on someone means a certainty that one will be on the right side whenever an important issue comes to play, that someone is active in the community to which he belongs and that this community will not fail. The Highlanders were therefore aware that the Pope regarded them as a mainstay of Christianity. The then mayor of the City of Zakopane commented on this event as follows: *"Years pass, the world is changing, and unfortunately not always these changes go in the good – in our traditional understanding – direction, but in Podhale it is still as it was"*²⁵. The founder of "Podhalanki" ensemble emphasised the role of common sense in the context faith: *"not every sigh calling Jesus and Mary may help. Sabata gives an advice: Be sure that cheese and salt is in your jacket. Take it, because when*

---

²⁴ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy świętej (Nowy Targ, 8.06.1979)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IX, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 129–130.

²⁵ A. Bachleđa-Curuś, R. Nęcek, *Górale w hołdzie Papieżowi*, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2022, s. 39.

*you go to the mountains, you have to be reasonable, and then God will help you. Yes! Faith is deeply rooted in the consciousness of the people of Podhale*²⁶.

It seems that the Pope was aware of the Highlanders' freedom combined with righteousness. He knew various problems and conditions, but he also knew that many Highlanders were open to the rest of the world, while at the same time keeping self-distance to it. Therefore, Fr. Tischner in "Sermons from Turbacz mountain" reminded everybody that a little feather sooner or later would sink in the water, but the song about freedom would never sink. (The Highlanders have a special word for freedom: "śleboda". In Polish language it sounds a bit like "swoboda", which means being free, but with a little inclination towards lawlessness). Of course, in literary language we speak about "swoboda", but "śleboda" has no tint of lawlessness. Well, "it is something a farmer feels about his farm. This is different from lawlessness, which destroys and tramples. It seems to make no difference between a field of grass or a field of grain... "Swoboda" destroys. "Śleboda" is wise. "Śleboda" knows how to take care of the farm, how to properly cultivate the land and how to grow forest. And in the case of a man, this kind of freedom can bring out what is the best of him"²⁷.

2. „And this Cross tells all Poland: Sursum Corda! Hearts up!”

Here is the second characteristic papal sentence referring to love that is always associated with a heart pierced on the cross, that is, with a heart that reveals love to the very end. Therefore, it is not surprising that John Paul II called upon the Highlanders to defend the Cross in all circumstances: "do not let God's Name be offended in your hearts, in your social or family life"²⁸. The Holy Father emphasized that Zakopane, located at the foot of the cross, developed in its shade. In addition, the people of the region take care of roadside shrines and papal tourist routes, which smuggle the secret of piety and faith²⁹. The point is that the faith of the

²⁶ S. Hodorowicz, J. Sadecki, *Rektor zbójnik. Z profesorem Stanisławem Hodorowiczem rozmawia Jerzy Sadecki*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2017, s. 43.

²⁷ J. Tischner, *Słowo o ślebobdzie. Kazania spod Turbacza 1981–1997*. Zebrał i oprac. K. Tischner. Posłowie W. Bonowicz, Wydawnictwo Znak, Kraków 2003, s. 12.

²⁸ Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy świętej beatyfikacyjnej Matki Bernardyny Marii Jabłońskiej i Matki Marii Karłowskiej (Zakopane, 6.06.1997)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IX, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 719.

²⁹ Por. Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy świętej beatyfikacyjnej Matki Bernardyny Marii Jabłońskiej i Matki Marii Karłowskiej (Zakopane, 6.06.1997)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IX, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 719.

Highlanders is a simple faith, rooted in the basic canon, subconsciously felt, that “*God looks at man through the prism of an individual. Man is not part of the crowd, but always an individual. The Highlander feels that he is close to God*”³⁰ That is why the previous mayor, Adam Bachleda-Curuś, emphasized in the book “John Paul II. Communication and Culture. On the 100th anniversary of the birth of the Great Pope”, published by the Arsarti publishing house, that the Pope received great deference and gift of prayer from Highlanders and he always reciprocated it³¹.

III. THE TRIBUTE AS A COMMUNICATIVE EXPRESSION OF ADMIRATION FOR JOHN PAUL II

Undoubtedly, tribute is an expression of honor and respect for a specific person, and is an element of communication. The communication system becomes a sequence of different events taking place one after the other. Already in 1991, after the Eucharist in front of St. Mary's Basilica, the Mayor of the city of Zakopane Maciej Krokowski and councilor Adam Bachleda-Curuś, assisted by prelate Tomasz Boroń, director of a resort villa for clergy located nearby and called Księżówka, for the first time invited Holy Father to make an apostolic visit to the town³². There were many similar invitations produced on various occasions.

Every act of communication has two aspects:

- The aspect of the substantive content – concerning information about the factual reality
- The aspect of determining the relationship between the interlocutors, the aspect consisting in the interpretation of the communication act in relation to the interpersonal relationship between the communicator and the recipient³³.

---

³⁰ S. Hodorowicz, J. Sadecki, *Rektor zbójnik. Z profesorem Stanisławem Hodorowiczem rozmawia Jerzy Sadecki*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2017, s. 42.

³¹ Por. A. Bachleda-Curuś, *Jan Paweł II jako ojciec komunikujący się słowem*, w: *Jan Paweł II. Komunikacja i Kultura. W 100-lecie urodzin Wielkiego Papieża. Seria: Edukacja Medialna – 5*, red. R. Nęcek, J. Sobczyk-Pająk, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2020, s. 105.

³² Por. A. Bachleda-Curuś, *Jan Paweł II jako ojciec komunikujący się słowem*, w: *Jan Paweł II. Komunikacja i Kultura. W 100-lecie urodzin Wielkiego Papieża. Seria: Edukacja Medialna – 5*, red. R. Nęcek, J. Sobczyk-Pająk, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2020, s. 105.

³³ Por. Z. Nęcki, *Komunikacja międzyludzka*, Wydawnictwo Antykwa, Kraków 2000, s. 27.

In this context, the Highlanders' tribute assumed a shape of a communicative expression of admiration for the Pope and became a message to which the world of Podhale constantly returns. Therefore, the following will be presented: Highlanders' love of fatherland and sense of pride, the personality of the Mayor of Adam Bachleđa-Curuś, the contents of the Tribute.

1. Highlanders' love of fatherland and sense of pride

The attachment to their fatherhood among Highlanders is extremely strong. Many of them – as prof. Hodorowicz noted – *“emigrated and put down roots in another part of the world, and they often no longer see their previous neighbours. But the land is not sold. In the villages of Podhale we see abandoned, empty houses”*³⁴, but the inherited land is preserved. That is why the farmer selling land was considered to be weak individual.

And who is “gazda”? Well, he is a man who owns a house and land, a reliable farmer. His wealth is gained due to his diligence, thrift, foresight, and life wisdom. “If you have a woman, a cottage and a field – you are already a «gazda»» – this is what a young man who has just started a family life and who has moved to his own settlement often hears. However, being a real farmer consists in fulfilling a series of obligations³⁵. The essence of being “gazda” is an honor, which results from consistent principles anchored in a membership in a community³⁶. If he gives his word, an honorary Highlander keeps it. Anyway, such a style was visible in the attitude of Mayor Adam Bachleđa-Curuś, who, while making an effort to materialise a papal visit to Zakopane, emphasized that *“regardless of the different views, we all strove together to receive our Holy Father as honorably as possible. There was harmony and unity”*³⁷.

³⁴ S. Hodorowicz, J. Sadecki, *Rektor zbójnik. Z profesorem Stanisławem Hodorowiczem rozmawia Jerzy Sadecki*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2017, s. 42.

³⁵ Por. A. Mlekođaj, *Juliusz Zborowski na szkle malowany*, „Rocznik Podhalański” nr 14, (2019), s. 29–30.

³⁶ Por. S. Hodorowicz, J. Sadecki, *Rektor zbójnik. Z profesorem Stanisławem Hodorowiczem rozmawia Jerzy Sadecki*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2017, s. 43.

³⁷ A. Bachleđa-Curuś, *Jan Paweł II jako ojciec komunikujący się słowem*, w: *Jan Paweł II. Komunikacja i Kultura. W 100-lecie urodzin Wielkiego Papieża. Seria: Edukacja Medialna – 5*, red. R. Nęcek, J. Sobczyk-Pająk, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2020, s. 108.

2. Personality of Mayor Adam Bachleda-Curuś

Undoubtedly, Adam Bachleda-Curuś, the Mayor of Zakopane in the years 1995-2001, is particularly famous in the history of the town and the entire Podhale region. The Bachleda-Curuś family has been perceived as a kind of Highlanders' aristocracy since the interwar period. This family – to which Tadeusz Bachleda-Curuś belonged – was an owner of an ample real estate in Zakopane and the Tatra Mountains. His grandparents died in Auschwitz. Brother of Tadeusz, Adam died in the battle of Monte Cassino, and the other brother, Eugeniusz, was shot by the Germans in Krzeszowice while escaping from Oświęcim concentration camp. After the war, the communist regime expropriated father of Adam Bachleda-Curuś from his patrimony, depriving him even of a wooden cottage at Krupówki, where he was born.

After a short biographical note, it is worth mentioning that the efforts to invite Holy Father to Zakopane were undertaken since the beginning of Pope Wojtyła's pontificate. When it seemed that this plan would come to fruition, suddenly incomprehensible articles appeared in the Polish press about the costs of the pilgrimage, thereby creating an obstacle that was difficult to remove. Therefore, since Adam Bachleda-Curuś took over the office of Mayor of Zakopane, he and his associates, Piotr Bąk and Krzysztof Owczarek, renewed the efforts to obtain the consent for a papal visit. Frequent trips to Rome with Fr. Mirosław Drozdek and the pilgrimages to Żywiec and the Slovak Levoča brought the expected result. This is how the mayor recalls that time: *“On July 1, 1995, John Paul II made a pilgrimage to Slovakia, including Levoča and the sanctuary of Our Lady in Marianska Hora, and it was so close to Podhale. The authorities of the City of Zakopane decided to go to Levoča with another invitation. We made up a large group with visible banners with the words inviting Holy Father to Zakopane. After the service, we had an opportunity to meet Holy Father and again we could invite him personally”*³⁸.

This is no coincidence that during the Holy Mass in Levoča, John Paul II mentioned that Zakopane was eager to persuade the Pope to visit the rocky Podhale region, and he said: *“Maybe Our Lady of Levoča will somehow lead the Pope to Zakopane. Let the Highlanders from the other side of the Tatra Mountains often make pilgrimages here and request that he should arrive at Zakopane somehow, because it*

---

³⁸ A. Bachleda-Curuś, R. Nęcek, *Górale w hołdzie Papieżowi*, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2022, s. 21.

*is not an easy goal to attain. Although he was supposed to arrive there, he faced obstacles, but nevertheless with the help of Levoča, I hope he would finally be there*³⁹.

Thus, the persistence of the Mayor of Zakopane brought the expected results. Of course, his character was even more revealed after the papal pilgrimage. Having the opportunity to run in the presidential and parliamentary elections from the AWS list, the Mayor stated that the act of tribute could not become a springboard for a political career⁴⁰.

3. Contents of the Tribute

The Tribute of the Polish Highlanders was paid on the knees, in Polish language – though not in their dialect – on June 6, 1997, during the liturgy, and it was done by Adam Bachleđa-Curuś, representing the Mayors of the Podhale, Spisz and Orawa regions and communes including the generations of grandparents, parents and grandchildren. It is worth noting that the content of the tribute consisted of a prologue and four thematic strands:

- Prologue expressing the joy of meeting John Paul II
- Gratefulness for his prayers and constant care for the nation
- Apologies for the irresponsible exercise of freedom
- Promise to abide by faith likewise the cross standing fast on the Giewont mountain
- Request for a papal blessing⁴¹.

The Highlanders' tribute was undoubtedly a message of love for the Holy Father and an expression of an ever-lasting brotherly bond. It was "*a message – as Piotr Bąk, the then Vice-Mayor of the City of Zakopane emphasised – that should have been spoken on behalf of entire nation by its representatives. However it was done by the Mayor of Zakopane on behalf of all of us*"⁴².

³⁹ Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy świętej przed sanktuarium maryjnym. Ewangelia nawiedzenia (Lewocza, 3.07.1995)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. XI, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 835.

⁴⁰ Por. A. Bachleđa-Curuś, R. Nęcek, *Górale w hołdzie Papieżowi*, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2022, s. 94–95.

⁴¹ Por. A. Bachleđa-Curuś, *Jan Paweł II jako ojciec komunikujący się słowem*, w: Jan Paweł II. *Komunikacja i Kultura. W 100-lecie urodzin Wielkiego Papieża. Seria: Edukacja Medialna – 5*, red. R. Nęcek, J. Sobczyk-Pająk, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2020, s. 107–108.

⁴² P. Bąk, *To papież ożywił góralszczyznę*, „Niedziela” nr 41 (2003) s. 5.

The Highlanders' tribute was undoubtedly a message of love for the Holy Father and an expression of an ever-lasting brotherly bond. It was "*a message – as Piotr Bąk, the then Vice-Mayor of the City of Zakopane emphasised – that should have been spoken on behalf of entire nation by its representatives. However it was done by the Mayor of Zakopane on behalf of all of us*"

CONCLUSION

It has to be said that the Tribute of Polish Highlanders was a manifestation of love of the inhabitants of Podhale to the Pope, who was considered to be one of them. It was a great and momentous event and the Holy See's spokesman, Joaquin Navarro-Valls, observed at the time that it has never happened in the history of the Church that a lay person would speak to the Pope during the Eucharist. And it did happen at the foot of the Great Krokiew ski-jump. Cardinal Stanisław Dziwisz emphasised more than once that the papal visit to Zakopane would not have become possible had it not been for the exceptional efforts of Mayor Adam Bachleđa-Curuś⁴³.

The community of Podhale chose this form of communication to express their fidelity towards the Holy Father and to manifest to the world its belief that if someone does not open himself to the reality of love and beauty, one will remain withdrawn and alone. By the way, from God's perspective, even small but noble pieces of behavior will be noticed: an inconspicuous gesture of solidarity, a sympathetic tone of voice, a discreet smile. Likewise, not unnoticed would be: small intrigues, almost an absurd reluctance and complexes, an exaggerated suspicion⁴⁴. For this reason, the Highlanders' tribute showed their compatriots the necessity

---

⁴³ Por. R. Nęcek, *Wprowadzenie*, w: A. Bachleđa-Curuś, R. Nęcek, *Górale w hołdzie Papieżowi*, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2022, s. 6.

⁴⁴ Por. J. Życiński, *Okruchy myśli*, Wydawnictwo Gaudium, Lublin 2012, s. 36.

The community of Podhale chose this form of communication to express their fidelity towards the Holy Father and to manifest to the world its belief that if someone does not open himself to the reality of love and beauty, one will remain withdrawn and alone.

---

of a circulation of love in which on the one hand the concern for each other enables the promotion of the culture of meeting, and on the other hand the Christian faith will once again look at the temporal order through the prism of the eternal.

BIBLIOGRAPHY

- Bachleda-Curuś A., *Jan Paweł II jako ojciec komunikujący się słowem*, w: *Jan Paweł II. Komunikacja i Kultura. W 100-lecie urodzin Wielkiego Papieża. Seria: Edukacja Medialna – 5*, red. R. Nęcek, J. Sobczyk-Pajak, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2020, s. 104–113.
- Bąk P., *To papież ożywił góralszczyznę*, „Niedziela” 41:2003, s. 5.
- Bachleda-Curuś A., Nęcek R., *Górale w hołdzie Papieżowi*, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2022.
- Dembowska J., Kozak A., Moździerz Z., Szatkowski W., Warchałowski M., *Kultura, sport i turystyka pod Tatrami w II Rzeczpospolitej*, <https://www.tatry-przewodnik.com.pl/blog/?kultura-sport-i-turystyka-pod-tatrami> [dostęp: 4.01.2023].
- Dobrowolski K., *Studia z pogranicza historii i socjologii*, Wrocław 1967.
- Dorula L., *Obchody 25-lecia wizyty Jana Pawła II w Zakopanem*, <https://www.zakopane.pl/inne/strefa-miejska/kalendarz-wydarzen/wydarzenia/2022-05/obchody-25-lecia-wizyty-jana-pawla-ii-w-zakopanem> [dostęp: 4.01.2023].
- Dziadowiec J., Wiącek E., *Góralszczyzna, góralskość – konstruowanie i funkcjonowanie podhalańskiego mitu*, w: *Semiotyczna mapa Małopolski*, red. E. Wiącek, Wydawnictwo: Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, s. 267–276.
- Dziwisz S., *Więcej sportu*, Wydawnictwo Rafael, Kraków 2006.
- Gąsienica-Makowski A., *Przemówienie na 36 Posiedzeniu Sejmu RP (Warszawa, 2.12.1994)*, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata2.nsf/main/7B782B98> [dostęp: 4.01.2023].
- Gąsienica-Makowski A., *Przemówienie na 36 Posiedzeniu Sejmu RP (Warszawa, 2.12.1994)*, <http://orka2.sejm.gov.pl/Debata2.nsf/118b9e577f3fceeac125746d0030d0fa/a9eac39a328d99dec12574e80043425f?OpenDocument> [dostęp: 4.01.2023].

- Hodorowicz S., Sadecki J., *Rektor zbójnik. Z profesorem Stanisławem Hodorowiczem rozmawia Jerzy Sadecki*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2017.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy świętej beatyfikacyjnej Matki Bernardyny Marii Jabłońskiej i Matki Marii Karłowskiej (Zakopane, 6.06.1997)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IX, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 718–721.
- Jan Paweł II, *Homilia podczas Mszy świętej przed sanktuarium maryjnym. Ewangelia nawiedzenia (Lewocza, 3.07.1995)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. XI, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 832–835.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie Mszy świętej (Nowy Targ, 8.06.1979)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. IX, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 129–131.
- Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005.
- Jan Paweł II, *W imię przyszłości kultury. Przemówienie w siedzibie UNESCO (Paryż, 2.06.1980)*, w: Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. X, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 99–108.
- Kolbuszewski J., *Tatry i górale w literaturze polskiej. Antologia*. Wydawnictwo Biblioteka Narodowa. Wrocław 1992.
- Kowalik K., *Polska tradycja tradycji w świetle opracowań leksykograficznych*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis 107, Studia Linguistica VI, *Dialog z tradycją*, t. I, Wydawnictwo Naukowe UP, Kraków 2011.
- Kroh A., *Tatry i Podhale*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2002.
- Małanicz-Przybylska A., red. *C o słytać na Podhalu – tradycja we współczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2014.
- Mlekodaj A., *Juliusz Zborowski na szkle malowany*, „Rocznik Podhalański” nr 14 (2019) s. 20–30.
- Motor-Grelok M., *Wciąż czujemy jego obecność (2.02.2009)*, www.radiomaryja.pl/bez-kategorii/wciaz-czujemy-jego-obecnosc/ [dostęp: 4.01.2023].
- Nęcek R., *Wprowadzenie*, w: A. Bachleđa-Curuś, R. Nęcek, *Górale w hołdzie Papieżowi*, Wydawnictwo Arsarti, Kraków 2022 s. 5–6.
- Nęcki Z., *Komunikacja międzyludzka*, Wydawnictwo Antykwa, Kraków 2000.
- Simonides S., *Więź regionalna a „mała ojczyzna”*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne” nr 2 (1999), s. 65–73.
- Tischner J., *Słowo o ślebodzie. Kazania spod Turbacza 1981–1997*, zebrał i oprac. K. Tischner, posłowie W. Bonowicz, Wydawnictwo Znak, Kraków 2003.
- Wojtyła K., *Tradycja Bożego Narodzenia po góralsku*, W: www.czestochowskie24.pl/czestochowa/tradycja-bozego-narodzenia-po-goralsku/ [dostęp: 4.01.2023].
- Wrocławiak M., *Edukacja i komunikacja*, w: *Piękno – Dziedzictwo – Komunikacja. Harkłowa 2018*. Seria: Edukacja Medialna – 2, red. R. Nęcek, S. Gulak, Wydawnictwo Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Targ 2019 s. 20–23.
- Życiński J., *Okruchy myśli*, Wydawnictwo Gaudium, Lublin 2012.

Biogram

Robert Nęcek, prof. ucz. – ksiądz, dziennikarz, profesor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II. Kierownik Katedry Edukacji Medialnej. Konsultor ds. Mediów Konferencji Episkopatu Polski. Wyróżniony nagrodą rektorską za wybitne osiągnięcia naukowe i organizacyjne (2010, 2017). Laureat nagrody Feniksa Specjalnego (2017). Odznaczony złotą odznaką św. Floriana Mazovia II klasy za wyjątkową skuteczność i kompetencje medialne. Uehonorowany tytułem „Zasłużony dla Gminy Nowy Targ” przez Radę Gminy (2022). Od 2022 roku członek redakcji „Humanities and Social Sciences” w Nowym Jorku.
ORCID: 0000-0001-8576-9908

Wojciech Skucha

Uniwersytet Jagielloński

Informacje o wojnie kontra uwaga i zainteresowanie odbiorców mediów. 100. dzień wojny w Ukrainie w głównych wydaniach polskich programów informacyjnych i profilach stacji informacyjnych na Facebooku. Analiza porównawcza

Information About War versus Attention and Interest of Media Recipients. The 100th Day of War in Ukraine in the Main Editions of Polish News Programs and Profiles of News Stations on Facebook. Comparative Analysis

ABSTRAKT

Wojna w Ukrainie jest od wielu miesięcy szeroko relacjonowana w polskich mediach. Celem artykułu jest przedstawienie tego, w jaki sposób czołowe polskie programy informacyjne („Fakty”, „Wiadomości” oraz „Wydarzenia”) informowały o przebiegu walk w Ukrainie i kreowały swoją agendę w 100. dniu trwania wojny, czyli 3 czerwca 2022 roku. Podstawą badań jest jakościowa analiza zawartości nagrań głównych wydań wspomnianych programów informacyjnych, emitowanych tamtego dnia, a także ilościowa analiza wpisów zamieszczanych przez czołowe polskie telewizyjne stacje informacyjne na Facebooku w dniach 3 i 10 czerwca oraz 20 grudnia 2022 roku. Przeprowadzone badania pozwolą także ocenić, jak od początku wojny w Ukrainie zmieniło się zainteresowanie odbiorców mediów informacjami o tych wydarzeniach.

SŁOWA KLUCZOWE:

wojna w Ukrainie, 100 dni, programy informacyjne, agenda-setting, ekonomia uwagi

ABSTRACT

The war in Ukraine has been widely reported in the Polish media for many months. The aim of this article is to present how the leading Polish information programs (“Fakty”, “Wiadomości” and “Wydarzenia”) informed about the course of the fights in Ukraine and created their agenda in the 100th day of the war, i.e. on June 3, 2022. The research is based on a qualitative content analysis of recordings of mentioned information programs, which were broadcasted that day, as well as quantitative analysis of posts, which were published by the main Polish TV news stations on Facebook on June 3 and 10, and December 20, 2022. The conducted research will also allow to evaluate how the interest of media recipients in information about the war in Ukraine has changed since its outbreak.

KEYWORDS:

war in Ukraine, 100 days, news programs, agenda-setting, economy of attention

Wykaz skrótów: dz. cyt. – dzieło cytowane, art. cyt. – artykuł cytowany, cyt. za: – cytata za:, zob. – zobacz

WPROWADZENIE

Rosyjska inwazja na Ukrainę, rozpoczęta 24 lutego 2022 roku, w błyskawicznym tempie stała się przewodnim tematem przekazów medialnych na całym świecie. Informacje o tym konflikcie zbrojnym szeroko relacjonowały stacje telewizyjne w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Australii czy nawet arabskojęzyczna wersja kanału Al Jazeera¹.

Wydarzenia w Ukrainie zdominowały też polskie media, które licznie wysyłały tam swoich korespondentów. Działania wojenne z pierwszej linii frontu relacjonowali reprezentanci m.in. Wirtualnej Polski, Onetu, Polskiego Radia, RMF FM, Radia Zet, Polsatu News, TVP Info² i TVN24³. Zmianie uległ też system pracy polskich mediów w kraju. Po wybuchu wojny Program 1 Polskiego Radia czy RMF FM zaczęły nadawać serwisy informacyjne w odstępach 15 lub 30 minut⁴ – znacznie częściej niż w regularnej ramówce. „Aktualności Radiowej Jedynki” pojawiają się zazwyczaj na antenie co godzinę⁵. Równie często emitowane są „Fakty” RMF FM, które można dodatkowo usłyszeć jeszcze przez kilka dni w tygodniu nawet 3 razy w ciągu dnia w połowie danej godziny (o 6:30, 7:30 i 8:30)⁶. Do 20 czerwca 2022 roku obowiązywała tam także wprowadzona po wybuchu wojny większa

¹ A. Gąbka, *Niemal cały świat śledzi wydarzenia z Ukrainy. Jak są relacjonowane?*, „Wirtualnedia.pl” z 24.02.2022 r., <https://www.wirtualnedia.pl/artykul/rosja-atak-ukraina-wojna-kanaly-informacyjne-usa-australia-kanada-korespondenci-wojenni> (dostęp: 27.06.2022 r.).

² J. Kowalski, *Polskie media relacjonują wojnę w Ukrainie: zmienione ramówki, specjalne wydania, dodatkowi dziennikarze*, „Wirtualnedia.pl” z 25.02.2022 r., <https://www.wirtualnedia.pl/artykul/wojna-ukraina-gdzie-ogladac-relacje-polscy-dziennikarze> (dostęp: 11.06.2022 r.).

³ eŁKa/tam, *Kijów po nocnych atakach. Reporter TVN24: na ulicach pusto, w oddali słychać wybuchy*, „TVN24” z 25.02.2022 r., <https://tvn24.pl/swiat/rosja-ukraina-kijow-po-nocnych-atakach-reporter-tvn24-na-ulicach-pusto-w-oddali-slychac-wybuchy-5612952> (dostęp: 28.06.2022 r.).

⁴ J. Kowalski, dz. cyt.

⁵ *Ramówka Polskiego Radia*, „Polskieradio.pl” (brak daty publ.), <https://www.polskieradio.pl/Portal/Schedule/Schedule.aspx> (dostęp: 1.07.2022 r.).

⁶ *Ramówka*, „Rmf.fm” (brak daty opubl.), <https://www.rmf.fm/ramowka/> (dostęp: 1.07.2022 r.).

liczba wydań serwisów w ciągu dnia, nadawanych co 30 minut. Miała ona zostać przywrócona we wrześniu tego samego roku, po przerwie wakacyjnej⁷.

Specjalne wydania swoich programów, poświęconych Ukrainie, emitowały też informacyjne stacje telewizyjne⁸. Dzięki licznym relacjom notowały one na początku wojny także rekordowe udziały w rynku. W przypadku TVP Info osiągnęły one 28 lutego (w 5. dniu wojny) poziom aż 11,19%, zaś 24 lutego (w 1. dniu wojny) TVN24 i Polsat News notowały wyniki odpowiednio 10,9% oraz 5,35%⁹. Ramówka, zawierająca większą liczbę serwisów informacyjnych w ciągu dnia i programów specjalnych o sytuacji w Ukrainie, obowiązywała nawet jeszcze miesiąc po wybuchu wojny w Polskim Radiu, RMF FM, Radiu Zet czy TVP Info¹⁰. Takie działania mediów nawiązują do koncepcji *agenda-setting*, według której „tematy mocno podkreślane w mediach stają się z czasem ważne dla odbiorców”¹¹.

3 czerwca 2022 roku minęło 100 dni od początku walk w Ukrainie. W chwili tworzenia tego artykułu (II połowa 2022 roku) sytuacja na froncie wciąż jest napięta, czego dowodem są m.in. długotrwałe ostrzały miasta Siewierodoneck¹², zajętego ostatecznie w czerwcu przez Rosjan¹³; mające miejsce w sierpniu zajęcie

---

⁷ ram, *RMF FM i RMF24 rezygnują z dodatkowych wydań "Faktów"*, „Wirtualnemedial.pl” z 21.06.2022 r., <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/rmf-fm-mniej-faktow-dlaczego> (dostęp: 29.06.2022 r.).

⁸ J. Kowalski, dz. cyt.

⁹ M. Kurdupski, *Stacje informacyjne biją rekordy oglądalności. TVP Info na czele w 4+, a TVN24 – w 16–49*, „Wirtualnemedial.pl” z 9.03.2022 r., <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/ogladalnosc-stacji-newsowych-wojna-rosja-atak-ukraina> (dostęp: 11.06.2022 r.).

¹⁰ M. Radkowski, *Miesiąc z wojną w Ukrainie. Stacje radiowe i telewizyjne nadal mają zmienione ramówki*, „Wirtualnemedial.pl” z 24.03.2022 r., <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/wojna-w-ukrainie-miesiac-ramowki-radio-telewizja-polskie-radio-rmf-radio-zet-tok-fm-tvp-polsat-polsat-news-tvn24> (dostęp: 12.06.2022 r.).

¹¹ Zob. M. McCombs, *Ustanawianie agendy: media masowe i opinia publiczna*, tłum. B. Radwan, Kraków 2008, s. 5.

¹² M. Partyła, M. Zaborowska, M. Nycz, *Zacięte walki o Siewierodoneck. Rosjanie próbują zająć cały obwód ługański [ZAPIS RELACJI]*, „RMF24” z 12.06.2022 r., https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/news-zaciete-walki-o-siewierodoneck-rosjanie-probuja-zajac-caly-nld,6088084#crp_state=1 (dostęp: 12.06.2022 r.).

¹³ P. Basiak (oprac.), *Siewierodoneck pod pełną kontrolą Rosjan. "Wyznaczyli komendanta"*, „Wydarzenia.interia.pl” z 25.06.2022 r., <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-siewierodoneck-pod-pelna-kontrola-rosjan-wyznaczyli-komenda,nld,6116177> (dostęp: 28.06.2022 r.).

Zaporoskiej Elektrowni Atomowej¹⁴; czy trwające wiele miesięcy walki w okolicach miejscowości Bachmut¹⁵. Mimo to wojna za wschodnią granicą nie jest już tak często głównym tematem w polskich mediach.

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytania, w jaki sposób czołowe programy informacyjne w Polsce opowiadały o wojnie w Ukrainie w jej 100. dniu i jak kreowały tego dnia swoją agendę, a także, jak po kilku miesiącach od rozpoczęcia się rosyjskiej inwazji na Ukrainę zmieniło się zainteresowanie odbiorców mediów (w tym także użytkowników mediów społecznościowych) treściami dotyczącymi tych wydarzeń. Przedmiotem badań są główne wydania czołowych polskich programów informacyjnych („Faktów” TVN, „Wiadomości” TVP1 i „Wydarzeń” Polsatu), wyemitowane w 100. dniu wojny w Ukrainie, oraz wpisy publikowane na profilach stacji TVN24, TVP Info i Polsat News na Facebooku w dniach 3 i 10 czerwca 2022 roku (w 100. dniu wojny i tydzień później) oraz 20 grudnia 2022 roku (w 300. dniu wojny).

PRZEGLĄD LITERATURY

Koncepcja *agenda-setting*, nazywana też „hipotezą wyznaczania przez media porządku dziennego lub hipotezą ustalania hierarchii wydarzeń”¹⁶, jest znana od wielu lat. Według Maxwella McCombsa jej ideę streszcza pierwszy rozdział wydanej w 1922 roku pracy „Public Opinion” Waltera Lippmanna, nazywanego też „intelektualnym twórcą” teorii *agenda-setting*. Zgodnie z tym dziełem można stwierdzić m.in., że „media informacyjne, okno na rozległy świat poza tym, którego doświadczamy bezpośrednio, tworzą nasze poznawcze mapy tego świata”¹⁷.

¹⁴ J. Lasota-Krawczyk (oprac.), „Zaporoska Elektrownia Atomowa jest zagrożona”. Czy czeka nas katastrofa?, „RMF24” z 20.08.2022 r., https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/opinie/news-zaporoska-elektrownia-atomowa-jest-zagrozona-czy-czeka-nas-k,nId,6232880#crp_state=1 (dostęp: 20.08.2022 r.).

¹⁵ C. Faber, *Przełom pod Bachmutem? ISW: Rosjanie są wyczerpani*, „RMF24” z 28.12.2022 r., https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/news-przelom-pod-bachmutem-isw-rosjanie-sa-wyczerpani,nId,6499871#crp_state=1 (dostęp: 28.12.2022 r.).

¹⁶ *Słownik terminologii medialnej*, W. Pisarek (red.), Kraków 2006, s. 4.

¹⁷ Zob. M. McCombs, *Ustanawianie agendy...*, dz. cyt., s. 3; W. Lippmann, *Public Opinion*, New York 1992. Pierwsze wydanie książki Lippmanna miało miejsce w 1922 roku. Zob. W. Lippmann, *Public Opinion*, New York 1922. W 2020 roku doczekała się ona też polskiej wersji językowej. Zob. W. Lippmann, *Opinia publiczna*, tłum. J. Tegnerowicz (wprowadzenie P. Armada), Kraków 2020.

Nawiązując do słów, które doprowadziły do narodzin koncepcji *agenda-setting*, McCombs podkreślił, że dotyczy ona „przeniesienia ważności obrazów świata stworzonych przez media masowe na obrazy istniejące w naszych głowach”¹⁸. Ponadto, wskazuje on na jej najważniejsze założenie, oparte na tym, „że istotne elementy medialnego obrazu stają się równie istotne w obrazie odbiorców”¹⁹, i podkreśla, że „elementy te, zajmujące ważną pozycję w hierarchii agendy medialnej, zaczynają być postrzegane jako ważne również przez społeczeństwo”²⁰.

Sam termin *agenda-setting* sformułowali dopiero w 1972 roku McCombs i Donald Shaw, którzy podczas kampanii prezydenckiej w USA w 1968 roku badali zdolność mediów masowych do ustanawiania agendy wśród niezdecydowanych wyborców w Chapel Hill²¹. Później, koncepcję tę szeroko omawiało wielu badaczy – np. James W. Dearing i Everett M. Rogers²², ale także chociażby sam McCombs, wydając m.in. książkę dotyczącą ustanawiania agendy, która w 2008 roku doczekała się też polskiego wydania²³.

W Polsce teorię *agenda-setting* na ogół omawiano w kontekście wydarzeń politycznych. Sposób ustanawiania agendy przez polskie media przed wyborami parlamentarnymi i prezydenckimi w 2005 roku badał niegdyś Bartłomiej Łódzki²⁴, zaś analizy porównawczej programów informacyjnych stacji TVN i TVP1 w czasie kampanii przed wyborami parlamentarnymi w 2005 i 2007 roku podjęli się Ewa Nowak i Rafał Riedel²⁵. Ta sama autorka zajmowała się tematyką *agenda-setting* także w kolejnych latach, czego efektem były m.in. książka na temat ustanawiania

---

¹⁸ Zob. M. McCombs, *Ustanawianie agendy...*, dz. cyt., s. 77.

¹⁹ Zob. Tamże.

²⁰ Zob. Tamże.

²¹ Zob. M.E. McCombs, D.L. Shaw, *The Agenda-Setting Function of Mass Media*, “The Public Opinion Quarterly” 1972, Vol. 36 (2), s. 176–187.

²² Zob. J. W. Dearing, E.M. Rogers, *Communication Concepts 6: Agenda-Setting*, Thousand Oaks, CA–London–New Delhi 1996.

²³ Zob. M. McCombs, *Ustanawianie agendy...*, dz. cyt. Pierwsze wydanie miało miejsce w 2004 roku. Zob. M. McCombs, *Setting the Agenda. The Mass Media and Public Opinion*, Cambridge 2004.

²⁴ Zob. B. Łódzki, *Ustanawianie agendy mediów podczas kampanii wyborczych w 2005 roku*, Wrocław 2010.

²⁵ Zob. E. Nowak, R. Riedel, *Agenda setting, priming, news framing. Analiza porównawcza telewizyjnych audycji informacyjnych TVN i TVP1 w okresie kampanii przedwyborczych w Polsce 2005 i 2007 r.*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2008, nr 1–2, s. 67–84.

agendy politycznej przez media w Polsce²⁶ czy artykuły nawiązujące do tej idei²⁷. Na uwagę zasługuje też publikacja pod redakcją Bogusławy Dobek-Ostrowskiej, Bartłomieja Łódzkiego i Wayne'a Wanty, w której badano wpływ, jaki internet i nowe media mogą wywrzeć na koncepcję *agenda-setting*²⁸.

Istotnym terminem w kontekście tworzenia agendy przez media jest *framing*, nazywany koncepcją uramowienia²⁹, w której ramy interpretacyjne są „intelektualnym narzędziem używanym przez media i jednostki (publiczność) do dostarczania, interpretacji i oceny informacji”³⁰. Jak pisał m.in. Robert Entman:

tworzenie ramy to wybór pewnych aspektów postrzeganej rzeczywistości i uczynienie ich bardziej istotnymi w tekście komunikacyjnym w taki sposób, aby promować określoną definicję problemu, przyczynową interpretację, moralną ocenę i/lub zalecane traktowanie dla opisywanego elementu [tł. W.S.]³¹.

W rozważaniach na temat *agenda-setting* funkcjonuje także pojęcie *primingu*, czyli torowania. Termin ten pod koniec lat 80. XX wieku wprowadzili do komunikacji politycznej Shanto Iyengar i Donald R. Kinder³². Według McCombsa można określić go jako „pierwszeństwo uwagi”, czyli „związek między efektami *agenda-setting*, które prowadzą do tego, że określone kwestie lub inne elementy nabierają ważności dla odbiorców, oraz wynikającą z nich opinią na temat określonych postaci publicznych”³³.

²⁶ Zob. E. Nowak, *Ustanawianie agendy politycznej przez media. Efekt newsa w Polsce*, Lublin 2014.

²⁷ Zob. np. E. Nowak-Teter, *Agenda mediów informacyjnych a agenda świata rzeczywistego*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2016, nr 4, s. 629–653; E. Nowak-Teter, *Agenda-setting i reverse agenda-setting w środowisku nowych mediów. Podstawy teoretyczne i wyniki badań empirycznych (2013–2017)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2019, nr 4, s. 95–112.

²⁸ Zob. *Agenda Setting: Old and New Problems in the Old and New Media*, Dobek-Ostrowska B., Łódzki B., Wanta W. (red.), Wrocław 2012.

²⁹ M. McCombs, *Ustanawianie agendy...*, dz. cyt., s. 100.

³⁰ E. Nowak, *Ustanawianie agendy politycznej...*, dz. cyt., s. 85.

³¹ R.M. Entman, *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, „Journal of Communication” 1993, Vol. 43 (4), s. 52.

³² Zob. E. Nowak, *Ustanawianie agendy politycznej...*, dz. cyt., s. 97; S. Iyengar, D.R. Kinder, *News that Matters: Television and American Opinion*, Chicago 1987.

³³ Zob. M. McCombs, *Ustanawianie agendy...*, dz. cyt., s. 144.

METODOLOGIA

Część empiryczną niniejszej pracy rozpoczyna jakościowa analiza zawartości głównych wydań „Faktów” TVN, „Wiadomości” TVP1 oraz „Wydarzeń” Polsatu, które wyemitowano 3 czerwca 2022 roku, tj. w 100. dniu trwania wojny w Ukrainie.

Wybór wspomnianych audycji wynika z popularności ich wieczornych wydań. Według danych Nielsen Audience Measurement za maj 2022 roku, które można znaleźć w serwisie Wirtualnemedial.pl, największą widownią spośród wszystkich programów informacyjnych, wynoszącą średnio 2 209 994 osoby, cieszyły się wtedy „Fakty” (emisja o 19:00). Na 2. miejscu uplasowały się „Wiadomości” (emisja o 19:30) – 2 192 746 widzów. Natomiast „Wydarzenia” (emisja o 18:50) z oglądalnością na poziomie 1 565 189 widzów zajęły w tym rankingu 4. lokatę, ustępując jeszcze „Teleexpressowi”, emitowanemu w Telewizji Polskiej (1 946 720 widzów). Tego ostatniego programu nie analizowano jednak w tej pracy z uwagi na popołudniową porę jego emisji (17:00)³⁴.

Badanie przeprowadzono w oparciu o sporządzony wcześniej klucz kategoryzacyjny, zbudowany z części formalnej i merytorycznej, dotyczących odpowiednio „usytuowania badanych materiałów i ich cech formalnych” oraz „treści badanych materiałów”³⁵. Pierwsze 3 pytania złożyły się na część formalną i odnosiły się do: nazwy badanego programu oraz liczby zaprezentowanych w nim materiałów; regionu lub kraju, z którym w jakikolwiek sposób związane były informacje przedstawione w programie; oraz kolejności, w której na danej antenie pojawiały się relacje poświęcone 100 dniom wojny w Ukrainie. Pytanie numer 4 stanowiło część merytoryczną i dotyczyło tematyki prezentowanych treści.

Powyższe analizy pozwoliły wskazać liczbę materiałów na temat wojny, wyemitowanych w badanych programach, oraz kolejność ich przedstawienia. W celu wskazania podobieństw i różnic w sposobie relacjonowania 100. dnia wojny dokonano też analizy i porównania treści przekazów zaprezentowanych z tej okazji. Możliwe było dzięki temu zweryfikowanie głównej hipotezy badawczej,

---

³⁴ M. Kurdupski, „Fakty” najchętniej oglądane. Tylko „Wydarzenia” zyskały widzów, „Wirtualnemedial.pl” z 4.06.2022 r., <https://www.wirtualnemedial.pl/artukul/fakty-lider-programy-informacyjne-w-polsce-jakie-wyniki-wiadomosci-wydarzenia> (dostęp: 10.06.2022 r.).

³⁵ M. Lisowska-Magdziarz, *Analiza zawartości mediów: przewodnik dla studentów: wersja 1.1.*, Kraków 2004, s. 56.

zakładającej, że w tym dniu podstawę agendy polskich programów informacyjnych stanowią będą inne wydarzenia niż walki w Ukrainie.

W dalszej części pracy dokonano również przeglądu i ilościowej analizy wpisów, jakie ukazały się na profilach stacji TVN24, TVP Info i Polsat News na platformie Facebook w dniach 3 i 10 czerwca 2022 roku (w 100. dniu wojny i tydzień później) oraz 20 grudnia 2022 roku (w 300. dniu wojny). Pozwoliło to ocenić, jaką popularnością wśród internautów cieszyły się w tych dniach wpisy związane z wydarzeniami w Ukrainie, a także zweryfikować hipotezę pomocniczą, zakładającą, że zainteresowanie użytkowników mediów społecznościowych treściami o walkach za wschodnią granicą, jak i liczba tych treści, są niższe w stosunku do innych tematów.

Wybór profili wspomnianych stacji do analizy podyktowany był tym, iż są to najpopularniejsze polskie kanały informacyjne. Jak pokazują dane Nielsen Audience Measurement za kwiecień 2022 roku, dostępne w serwisie Wirtualnedia.pl, największe udziały w rynku (5,86%) notował wtedy TVN24. Dalsze miejsca zajęły TVP Info (5,8%) i Polsat News (2,17%)³⁶. Wszystkie te kanały aktywnie funkcjonują też na Facebooku, gdzie regularnie informują o wojnie w Ukrainie. W poczynionych analizach szczególną uwagę zwrócono właśnie na treści o takiej tematyce. Zaliczono do nich wpisy dotyczące bieżących wydarzeń w tym kraju, ale też opinie, komentarze, wywiady i zapowiedzi programów, gdzie pojawiał się wątek wojny w Ukrainie lub historie z nią związane.

Włączenie do analizy wpisów pochodzących nie tylko z 100. dnia wojny w Ukrainie, ale także z takich dni jak 10 czerwca oraz 20 grudnia 2022 roku, umożliwi natomiast sprawdzenie tego, jak często najpopularniejsze stacje informacyjne w Polsce komunikowały o wydarzeniach za wschodnią granicą na swoich profilach w mediach społecznościowych w różnych okresach wojny, i jak często na te treści reagowali odbiorcy.

---

³⁶ mk, *TVN24 na czele kanałów informacyjnych*, „Wirtualnedia.pl” z 16.05.2022 r., <https://www.wirtualnedia.pl/arttykul/tvn24-lider-kanały-informacyjne-gdzie-ogladac-jaki-wynik-tvp-info-polsat-news> (dostęp: 14.06.2022 r.).

WYNIKI BADAŃ

100. dzień wojny w Ukrainie według programów informacyjnych

Spośród analizowanych programów, najdłużej (31 minut i 12 sekund) trwało główne wydanie „Wiadomości”, prowadzone przez Danutę Holecką. Niewiele krócej, bo 30 minut i 27 sekund trwało główne wydanie „Wydarzeń”, prezentowane przez Katarzynę Zdanowicz. Najkrócej trwało natomiast wydanie „Faktów”, których gospodarzem był Piotr Kraśko – 27 minut i 3 sekundy. We wszystkich 3 audycjach wyemitowano łącznie 29 materiałów, z czego najwięcej (11) pojawiło się w „Wydarzeniach”. W „Faktach” i „Wiadomościach” było to po 9 materiałów. Uwagę zwraca jednak niewielka liczba treści dotyczących wydarzeń w Ukrainie. W „Faktach” i „Wydarzeniach” ukazał się tylko 1 taki materiał, co stanowiło odpowiednio ok. 11,1% i 9,09% wszystkich treści zaprezentowanych w tych programach. Nieco lepiej pod tym względem wypadły „Wiadomości”, gdzie pokazano 2 materiały na temat wojny w Ukrainie (ok. 22,2% wszystkich materiałów). Przytoczone dane zostały przedstawione w Tabeli 1.

Tabela 1. Informacje dotyczące głównych wydań badanych programów informacyjnych z 3.06.2022 roku

Nazwa programu (stacja)	Prezenter	Czas trwania całego wydania (w minutach i sekundach)	Liczba pokazanych materiałów	Liczba materiałów związanych z wojną w Ukrainie	Numer w kolejności, w jakiej wyemitowano materiał na temat 100. dnia wojny w Ukrainie
„Fakty” (TVN)	Piotr Kraśko	27:03:00	9	1	4.
„Wiadomości” (TVP1)	Danuta Holecka	31:12:00	9	2	2. oraz 3.
„Wydarzenia” (Polsat)	Katarzyna Zdanowicz	30:27:00	11	1	2.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników dokonanej analizy.

W statystykach zawartych w Tabeli 1. uwagę zwraca kolejność, w jakiej pokazano materiały na temat 100. dnia wojny w Ukrainie. W „Faktach” takie treści pojawiły się dopiero jako czwarte, „Wydarzenia” zaprezentowały je jako drugie

w kolejności, a w „Wiadomościach” relacje związane z tą tematyką wyemitowano jako drugą i trzecią informację.

Warto mieć na uwadze, że kolejność prezentowanych *newsów* jest bardzo ważna w radiu, ale także w telewizji. Najczęściej mianem najbardziej znaczących wiadomości uznaje się trzy pierwsze *newsy*³⁷. Obecność danej informacji w porządku prezentowanych *newsów* na miejscu poza pierwszą „trójką” sprawia zatem, że traci ona nieco na swojej ważności.

We wszystkich 3 audycjach wyemitowano łącznie 29 materiałów, z czego najwięcej (11) pojawiło się w „Wydarzeniach”. W „Faktach” i „Wiadomościach” było to po 9 materiałów. Uwagę zwraca jednak niewielka liczba treści dotyczących wydarzeń w Ukrainie.

W każdym z analizowanych programów informacyjnych, wiadomością otwierającą audycję (tzw. „jedyneką”) były doniesienia dotyczące polskiej polityki. W „Faktach” i „Wydarzeniach” tym tematem były warunki Komisji Europejskiej, jakie Polska powinna spełnić, aby do naszego kraju mogły trafić pieniądze z Krajowego Planu Odbudowy. Warunki te nazywano „kamieniami milowymi”³⁸. Główne wydanie „Wiadomości” rozpoczął zaś materiał o inauguracji rządowego programu „Zdrowe życie”, promującego „profilaktykę zdrowotną wśród Polaków”³⁹. W przypadku „Faktów”, materiał na temat wojny w Ukrainie poprzedzony był nie tylko informacją na temat Krajowego Planu Odbudowy (*news* nr 1), ale też materiałem o podpisaniu przez członków polskiej opozycji porozumienia w sprawie

³⁷ Zob. E. Nowak, *Ustanawianie agendy...*, dz. cyt., s. 46.

³⁸ A. Zygiel (oprac.), *KE zaakceptowała polski Krajowy Plan Odbudowy*, „RMF24” z 1.06.2022 r., https://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-ke-zaakceptowala-polski-krajowy-plan-odbudowy,nId,6064966#crp_state=1 (dostęp: 29.06.2022 r.).

³⁹ ba, *Nowy program „Zdrowe Życie”. Mobilna strefa zdrowia rusza w Polskę*, „TVP3 Warszawa” z 3.06.2022 r., <https://warszawa.tvp.pl/60560541/nowy-program-zdrowe-zycie-mobilna-strefa-zdrowia-rusza-w-polske> (dostęp: 29.06.2022 r.).

Obywatelskiej Kontroli Wyborów⁴⁰ (*news* nr 2) i relacją reporterską z Paryża, gdzie następnego dnia polska tenisistka Iga Świątek miała grać w finale wielkoszlemowego turnieju French Open⁴¹ (*news* nr 3). To pokazuje, że w agendzie programu informacyjnego TVN temat wojny w Ukrainie zszedł na dalszy plan i nie był aż tak istotny jak w innych programach.

Tylko 4 na 29 materiałów dotyczyły Ukrainy i tamtejszych wydarzeń, podczas gdy 22 razy pojawiały się informacje związane z Polską, a 6 razy – także z sytuacją na świecie. Tematyka wojny w Ukrainie była również, obok sportu, najrzadziej poruszana w badanych materiałach. Pojawiła się tylko w 4 informacjach. Najczęściej mówiono zaś o sprawach społecznych czy życiu codziennym (9 razy).

Analiza zawartości wszystkich materiałów przedstawionych 3 czerwca 2022 roku w badanych programach pokazała też, że informacje na temat wojny w Ukrainie w jej 100. dniu stanowiły niewielką część wszystkich prezentowanych materiałów. Tylko 4 na 29 materiałów dotyczyły Ukrainy i tamtejszych wydarzeń, podczas gdy 22 razy pojawiały się informacje związane z Polską, a 6 razy – także z sytuacją na świecie. Tematyka wojny w Ukrainie była również, obok sportu, najrzadziej poruszana w badanych materiałach. Pojawiła się tylko w 4 informacjach. Najczęściej mówiono zaś o sprawach społecznych czy życiu codziennym (9 razy). Szczegółowe wyniki analizy przedstawiono w Tabeli 2.

---

⁴⁰ Zob. js/kab, *Opozycja podpisała porozumienie dotyczące Obywatelskiej Kontroli Wyborów*, „TVN24” z 3.06.2022 r., <https://tvn24.pl/polska/opozycja-podpisa-porozumienie-dotyczace-obywatelskiej-kontroli-wyborow-5736891> (dostęp: 30.06.2022 r.).

⁴¹ Zob. Ł. Iwanek, *Czy ktoś ją zatrzyma? Iga, jesteś wielka!*, „WP Sportowe Fakty” z 2.06.2022 r., <https://sportowefakty.wp.pl/tenis/1003556/dominacja-iga-swiatek-zagra-0-tytul-w-paryzu> (dostęp: 30.06.2022 r.).

Tabela 2. Wyniki analizy materiałów przedstawionych w polskich programach informacyjnych w dniu 3.06.2022 roku w oparciu o sporządzony klucz kategoryzacyjny

Pytanie	Numer i oznaczenie kodu klucza	Liczba występujących elementów
1. Nazwa programu i liczba materiałów, zaprezentowanych 3 czerwca 2022 roku	101 „Fakty”	9
	102 „Wiadomości”	9
	103 „Wydarzenia”	11
2. Region/kraj, z którym w jakimkolwiek stopniu związane były informacje przedstawione w programie	201 Polska	22
	202 Ukraina	4
	203 świat	6
3. Miejsce materiałów o wojnie w Ukrainie w porządku wiadomości, przedstawianych w którymkolwiek z programów	301 pierwsze	0
	302 drugie	2
	303 trzecie	1
	304 czwarte	1
	305 piąte	0
	306 szóste lub dalsze	0
4. Tematyka, jakiej dotyczył dany materiał	401 wojna w Ukrainie	4
	402 polska polityka	7
	403 światowa/europejska polityka	5
	404 tematy społeczne/życie codzienne	9
	405 sport	4
	406 inne	5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników dokonanej analizy.

O czym mówiły materiały z okazji 100. dnia wojny w Ukrainie?

Sposób, w jaki prezenterzy informacji zapowiadali materiały i relacje reporterskie, związane z 100. dniem wojny w Ukrainie, różnił się w zależności od danego programu.

Materiał dotyczący powyższych wydarzeń i zaprezentowany 3 czerwca 2022 roku w głównym wydaniu „Faktów”, opatrzone belką informacyjną z podpisem „100 dni piekła”. Prowadzący program Piotr Kraśko zapowiedział go następująco:

Dokładnie od 100 dni trwa wojna w Ukrainie. Ukraińcy walczą i opłakują kolejnych poległych. Rosyjskie wojska mordują, niszczą i kradną. A kradną dosłownie wszystko: od magnesów na lodówkach po – jak się teraz okazuje – oprogramowanie z elektrowni atomowej w Czarnobylu. O 100 dniach bohaterskiej obrony Ukrainy – Andrzej Zaucha⁴².

Materiał rozpoczyna widok błyskawic, które pojawiły się w nocy z 2 na 3 czerwca nad ukraińskim niebem. Jak wspomniał dziennikarz TVN, Andrzej Zaucha, dla mieszkańców kraju, będących na wojnie od 100 dni, błyskawice są równie przerażające co prawdziwe bomby, mogące w każdej chwili polecieć z nieba. Następnie widać ekspozycję spalonego rosyjskiego sprzętu wojskowego w Kijowie, przypominającą walki toczące się kilka tygodni wcześniej w pobliskim Mikołajowie; planszę z informacjami Sztabu Generalnego Sił Zbrojnych Ukrainy na temat strat rosyjskiej armii w czasie wojny; czy fragment komunikatu prezydenta Ukrainy, Wołodymyra Zełenskigo, do swych rodaków. Przypomniał on, iż naród ukraiński „jest na miejscu” i broni państwa od 100 dni. Zapowiedział też, że zwycięstwo będzie należało do Ukraińców. Reporter TVN podkreślił jednak, że droga do tego jest jeszcze daleka, gdyż linia frontu na wschodzie Ukrainy ma ponad 1000 kilometrów długości, a pod okupacją Rosji jest 1/5 ukraińskiego terytorium. Zwrócił on także uwagę na toczące się walki o Siewierodonieck i Lisiczańsk oraz dramatyczną sytuację tamtejszych mieszkańców. Dalej zaprezentowano wypowiedź ministra obrony Ukrainy, twierdzącego, że Rosja chce przekształcić walki na południu kraju w długotrwałą wojnę; czy akcję upamiętniającą 262 dzieci, zabitych podczas wojny. Po tych ujęciach można zobaczyć m.in. wypowiedź prokurator generalnej Ukrainy, która ogłosiła, że od pierwszych dni wojny wszczęto postępowania w sprawie o ludobójstwo. Za jeden z jego elementów uznała przymusowy wywóz dzieci z Ukrainy⁴³.

Widzowie „Wydarzeń” mogli z kolei obejrzeć materiał opatrzoney belką o neutralnym, informacyjnym wydźwięku („100 dni wojny”). Zapowiedź Katarzyny Zdanowicz zawierała też – w porównaniu z „Faktami” – znacznie więcej informacji i statystyk:

Moskwa nie planowała operacji na taką skalę, ale plan Władimira Putina nie powiódł się. Mija 100 dni wojny w Ukrainie. Wojny, która nadal trwa, a Ukraińcy nadal

---

⁴² *Fakty*, TVN, 3.06.2022.

⁴³ Tamże.

dzielnie się bronią. Rosyjska armia ponosi dotkliwe straty. Ma za to na koncie wiele zniszczonych ukraińskich miast. Jak podaje ONZ, ponad 4 tysiące zabitych cywilów – w tym prawie 300 dzieci. Te liczby są jednak znacznie większe. Marek Sygacz⁴⁴.

Materiał rozpoczynają ujęcia przedstawiające ukraińskie miasta i ich ostrzał. Towarzyszą im syreny alarmowe i słowa reportera Polsatu - Marka Sygacza: „100 dni, które wstrząsnęły Europą. 100 dni, które zmieniły świat”. Później pojawia się wypowiedź analityka z Uniwersytetu w Bremie, według którego nikt nie wierzył w rozpoczęcie przez Władimira Putina pełnowymiarowej wojny, zamiast wywierania presji na Zachód. Następnie wyświetlono m.in. mapę Ukrainy, pokazującą jak z upływem czasu zmieniała się strategia rosyjskich wojsk i gdzie prowadziły one swoje ataki. Podobnie jak w „Faktach”, reporter „Wydarzeń” zwraca uwagę na to, iż „1/5 powierzchni Ukrainy trafiła pod okupację”, a „najcięższe walki trwają o Siewierodoneck w obwodzie ługańskim”. Sygacz podkreśla, że opór Ukraińców okupiony jest ogromną ceną. Były nią Bucza, Irpień czy Mariupol i setki innych zniszczonych miast, ponad 4 tysiące ofiar cywilnych oraz 7 milionów uchodźców. Przytoczono też statystyki dotyczące liczby ukraińskich dzieci, wywiezionych do Rosji; czy dane dotyczące dotychczasowych strat po obu stronach konfliktu. Materiał wieńczy fragment wystąpienia prezydenta Ukrainy, w którym na początku wojny uspokajał rodaków i zapewniał, że władze zostają na miejscu. Chwilę później pojawia się nagranie pochodzące z 100. dnia wojny i zawierające podobny przekaz⁴⁵.

Inaczej wyglądała zapowiedź materiału na temat 100. dnia wojny w Ukrainie, wygłoszona w głównym wydaniu „Wiadomości” przez ich prowadzącą - Danutę Holecką. W ramach zapowiedzi, opatrzonej belką z podpisem „100 dni bohaterstwa walki Ukrainy”, przeprowadzono łączenie na żywo z korespondentem telewizji publicznej w Kijowie - Tomaszem Jędruchowem, oraz wysłannikiem TVP do Waszyngtonu - Marcinem Tulickim. Materiał poświęcony 100 dniom walk w Ukrainie poprzedzono krótką relacją pierwszego z tych reporterów, a samo łączenie na żywo zostało zaanonsowane przez Holecką następująco:

To już 100. dzień rosyjskiej inwazji na Ukrainę. I to nadal zaciekle walki o Siewierodoneck i inne miasta na Donbasie. To również czas refleksji, choć niektórzy chcieliby

---

⁴⁴ *Wydarzenia*, Polsat, 3.06.2022.

⁴⁵ Tamże.

zapomnieć o tej liczbie. W ukraińskiej stolicy jest nasz korespondent Tomasz Jędruchów. W Waszyngtonie, który ogłasza kolejne sankcje na Rosję, Marcin Tulicki. Na początek Kijów. Tomku, co tych 100 dni oznacza dla Rosjan i przede wszystkim dla Ukraińców? [...] ⁴⁶.

Materiał autorstwa Marcina Szewczaka (pełni w nim rolę lektora) i Elżbiety Lamch rozpoczynają ujęcia, pokazujące walki w Ukrainie (ostrzały, wymianę ognia). Chwilę później zaprezentowano fragment komunikatu prezydenta tego kraju do swoich rodaków, kończący się słowami: „Zwycięstwo będzie nasze”. Reporter TVP podkreśla, że Wołodymyr Zełenski i jego współpracownicy nie opuścili Kijowa nawet w czasie oblężenia. Wspomniano też słowa „Potrzebuję amunicji, a nie podwózki”, wypowiedziane przez prezydenta Ukrainy po otrzymaniu od USA oferty ewakuacji; opór wobec Rosjan, stawiany przez obrońców Wyspy Węży; i zatopienie krążownika „Moskwa”. Później widać dramatyczne, czasem drastyczne zdjęcia, prezentujące zniszczone miasta i ofiary rosyjskich ataków. W materiale podkreślano m.in. także rolę Polski w pomocy Ukraińcom i przypomniano wystąpienie na forum tamtejszego parlamentu prezydenta RP - Andrzeja Dudy. Ponadto, pokazano ujęcia prezentujące zacieśnianie relacji naszego kraju z sojusznikami; czy zdjęcia z wizyty polskiej delegacji w Czechach i odbytych 2 dni wcześniej rozmów premierów i ministrów Polski oraz Ukrainy z Wołodymyrem Zełenskim na temat odbudowy Ukrainy po wojnie i powstrzymania rosyjskiej agresji. Materiał zwieńczyła informacja o przyjęciu przez Radę Unii Europejskiej szóstego pakietu sankcji przeciwko Rosji ⁴⁷.

Po emisji wspomnianego materiału, Marcin Tulicki przeprowadził jeszcze krótkie wejście na temat sankcji, jakie wobec Rosji nałożyły Stany Zjednoczone. Tuż po nim, wyemitowano także relację przygotowaną przez korespondenta TVP zza oceanu ⁴⁸.

Mimo różnego stylu zapowiedzi materiałów związanych z 100. dniem wojny w Ukrainie, w relacjach każdego z badanych programów można znaleźć kilka elementów wspólnych. Jednym z nich jest zawarcie we wszystkich materiałach fragmentów przemówienia prezydenta Ukrainy do swoich rodaków. Odnosząc się do definicji tworzenia ram według Entmana, jest to wybrany aspekt rzeczywistości,

---

⁴⁶ *Wiadomości*, TVP1, 3.06.2022.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże.

który staje się bardziej istotny⁴⁹. Pokazuje on solidarność prezydenta Ukrainy ze swoimi rodakami. Wszystkie stacje zdecydowały się również na pokazywanie kadrów zniszczonych ukraińskich miast. Za kolejny taki element, obecny jednak tylko w „Faktach” i „Wydarzeniach”, można uznać informację o bilansie strat wojennych po obu stronach konfliktu.

Mimo różnego stylu zapowiedzi materiałów związanych z 100. dniem wojny w Ukrainie, w relacjach każdego z badanych programów można znaleźć kilka elementów wspólnych. Jednym z nich jest zawarcie we wszystkich materiałach fragmentów przemówienia prezydenta Ukrainy do swoich rodaków. Odnosząc się do definicji tworzenia ram według Entmana, jest to wybrany aspekt rzeczywistości, który staje się bardziej istotny. Pokazuje on solidarność prezydenta Ukrainy ze swoimi rodakami.

Jest także kilka znaczących różnic. Pierwsze z nich dotyczą sposobu ukazania ofiar wojny w Ukrainie. W „Wiadomościach” zdjęcia przedstawiające w bliskim planie ciała ofiar bądź ich pochówki – choć zamazane – były bardziej drastyczne niż te, jakie mogli zobaczyć widzowie „Faktów” i „Wydarzeń”. Tylko w programie informacyjnym TVP pojawiały się również kadry prezentujące polskie władze; przemówienie prezydenta Andrzeja Dudy w ukraińskim parlamencie czy pomoc Polaków, jakiej udzielali przybyłym do naszego kraju uciekinierom z Ukrainy. Przekaz zawarty w „Wiadomościach” był także mniej neutralny językowo niż w pozostałych dwóch programach. W materiale pokazanym przez telewizję

---

⁴⁹ Zob. R.M. Entman, art. cyt., s. 52.

publiczną kilka razy użyto w stosunku do Rosji pejoratywnego określenia „rosyjscy barbarzyńcy”. Może to świadczyć m.in. o emocjonalnym nacechowaniu wyemitowanego materiału i podkreśleniu pewnych aspektów omawianych wydarzeń.

Zainteresowanie treściami o Ukrainie na Facebooku

Najpopularniejszym kanałem informacyjnym na Facebooku jest TVN24, mający na koncie przeszło 1,5 miliona polubień (stan na dzień 27 grudnia 2022 roku)⁵⁰. W ciągu dnia zamieszczanych jest tam ok. 60–70 postów, a nowe wpisy pojawiają się nawet co 20 minut.

Liczba wpisów publikowanych na profilu TVN24 na Facebooku w dniach 3 czerwca 2022 roku (w 100. dniu wojny) i tydzień później (10 czerwca) była bardzo podobna. Było to odpowiednio 69 i 65 postów, jednak treści dotyczących wojny w Ukrainie było znacznie mniej⁵¹. 3 czerwca pojawiło się 12 takich wpisów, a tydzień później już tylko 9. Największą popularnością ze wszystkich postów opublikowanych w tym czasie i związanych z tą tematyką cieszył się wpis z 3 czerwca, zawierający zapowiedź reportażu dziennikarza TVN24 - Artura Zakrzewskiego. Reportaż ten, dostępny w internetowym serwisie TVN24 GO, dotyczył historii ukraińskich dzieci, które uciekły przed wojną do Polski⁵². Omawiany post zebrał 638 reakcji i 259 komentarzy. Udostępniono go też 21 razy (stan na dzień 11 czerwca 2022 roku)⁵³. Liczba reakcji pod pozostałymi wpisami z 3 lub 10 czerwca, oscylowała między 37 a 401. Tę górną granicę osiągnął post z 3 czerwca, informujący o przemówieniu prezydenta Ukrainy - Wołodymyra Zełenskiego,

---

⁵⁰ Oficjalny profil TVN24 na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/tvn24pl> (dostęp: 27.12.2022 r.).

⁵¹ Tamże. Na dzień 11 czerwca 2022 roku kilkanaście postów, jakie zostały zamieszczone na koncie TVN24 na Facebooku, przestało być widoczne na stronie głównej tego konta. Na dzień 27 grudnia 2022 roku na profilu stacji można było znaleźć już tylko kilka wpisów z 100. dnia wojny w Ukrainie. Może to świadczyć o tym, że większość tych postów została prawdopodobnie całkowicie usunięta z konta TVN24 na Facebooku [podkr. W.S.].

⁵² *Czarno na białym: Dzieci mimo wojny*, „TVN24 GO” z 3.06.2022 r., <https://tvn24.pl/go/programy,7/czarno-na-bialym-odcinki,11367/odcinek-2262,S00E2262,787060> (dostęp: 7.06.2022 r.).

⁵³ Oficjalny profil TVN24 na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/tvn24pl> (dostęp: 27.12.2022 r.). Zebrane dane prezentują stan na dzień 11 czerwca 2022 roku [podkr. W.S.].

skierowanym w 100. dniu wojny do swoich rodaków⁵⁴. Skomentowano go 369 razy a udostępniono 9 razy (stan na dzień 11 czerwca 2022 roku)⁵⁵.

W 300. dniu wojny, tj. 20 grudnia 2022 roku, na koncie TVN24 zamieszczono 61 nowych wpisów. Walki za wschodnią granicą były tematem, który poruszono w 9 takich postach. Najwięcej reakcji spośród tych treści (387) zebrał wpis dotyczący pojawienia się prezydenta Ukrainy, Wołodymyra Zełenskiego, na linii frontu w atakowanym przez rosyjskie wojska mieście Bachmut⁵⁶. Ten post skomentowano również 204 razy i udostępniono 4 razy (stan na dzień 27 grudnia 2022 roku)⁵⁷.

Drugim najpopularniejszym kanałem spośród badanych stacji telewizyjnych na Facebooku jest TVP Info, którego oficjalne konto o nazwie „tvp.info”, polubiło ponad 437 tysięcy użytkowników (stan na dzień 27 grudnia 2022 roku)⁵⁸. Codziennie pojawia się na nim kilkadziesiąt postów, publikowanych zazwyczaj raz na pół godziny. W dniach 3 i 10 czerwca 2022 roku na profilu stacji opublikowano odpowiednio 40 oraz 39 wpisów. Treści na temat wydarzeń w Ukrainie pojawiały się wówczas 6 razy i 1 raz. Najwięcej reakcji (83) zdobył post z 3 czerwca, dotyczący podpisania umowy między ukraińskim koncernem Enerhoatom a amerykańską firmą Westinghouse. Na jej mocy do wszystkich elektrowni atomowych w Ukrainie miało zostać dostarczone paliwo jądrowe⁵⁹. Wpis skomentowano

⁵⁴ Zob. *tas//now, Zełenski: są trzy słowa, za które walczymy: pokój, zwycięstwo, Ukraina*, „TVN24” z 3.06.2022 r., https://tvn24.pl/swiat/ukraina-100-dni-inwazji-zbrojnej-prezydent-ukrainy-wolodymyr-zelenski-przemawial-5737528?fbclid=IwAR2pxR0c1Ur-h6bC6KhTQVw7UVq2dBgdPaj93GHdf_Q9B2EAUuGya7-gPs (dostęp: 7.06.2022 r.).

⁵⁵ Oficjalny profil TVN24 na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/tvn24pl> (dostęp: 27.12.2022 r.). Zebrane dane prezentują stan na dzień 11 czerwca 2022 roku [podkr. W.S.].

⁵⁶ Zob. *ads/adso, Zełenski na linii frontu. „Najodważniejszy prezydent najodważniejszego narodu”*, „TVN24” z 20.12.2022 r., https://tvn24.pl/swiat/ukraina-bachmut-wolodymyr-zelenski-pojechal-na-linie-frontu-6546156?fbclid=IwAR0YM0xYv-rdH-E8ne5jYws6_Zv941M30388-5c3Jso17SXMtJInuBKokEc (dostęp: 27.12.2022 r.).

⁵⁷ Oficjalny profil TVN24 na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/tvn24pl> (dostęp: 27.12.2022 r.).

⁵⁸ Oficjalny profil TVP Info na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/tvp.info> (dostęp: 27.12.2022 r.).

⁵⁹ Zob. *JG, KF, Amerykanie dostarczą Ukrainie paliwo jądrowe*, „TVP Info” z 3.06.2022 r., https://www.tvp.info/60563763/ukraina-amerykanie-dostarcza-paliwo-jadrowe-do-elektrowni-atomowych?fbclid=IwAR2_cuViYb-R9VJq-RwZl0JAEZKzwmglMwTnI8WuW-s0XTikzwcR5hI6Z_WI (dostęp: 8.06.2022 r.).

19 razy a 1 raz udostępniono (stan na dzień 11 czerwca 2022 roku)⁶⁰. Najczęściej (88 razy) komentowano zaś inny wpis opublikowany 3 czerwca. Dotyczył on liczby obywateli Ukrainy, przybyłych do Polski po wybuchu wojny⁶¹.

20 grudnia 2022 roku (w 300. dniu wojny) na koncie TVP Info znalazło się 40 nowych treści, jednak zaledwie 3 posty dotyczyły działań wojennych w Ukrainie. Najpopularniejszym wpisem dotyczącym walk za wschodnią granicą, jaki wtedy opublikowano, była informacja o podpaleniu rosyjskiej bazy wojskowej w Mariupolu przez przedstawicieli ukraińskiego ruchu oporu⁶². Na ten post internauci zareagowali 104 razy, a ponadto 33 razy go skomentowali i 1 raz udostępnili (stan na dzień 27 grudnia 2022 roku)⁶³.

Ostatni z badanych kanałów informacyjnych, Polsat News, zebrał do tej pory ponad 325 tysięcy polubień na Facebooku (stan na dzień 27 grudnia 2022 roku)⁶⁴. Na profilu, noszącym nazwę „polsatnews.pl”, codziennie ukazuje się ok. 30–40 nowych wpisów. W 100. dniu wojny (3 czerwca) treści zamieszczono tam łącznie 34 razy, a tydzień później – 29. Jeżeli chodzi o materiały związane z wydarzeniami w Ukrainie, wpisów o takiej tematyce było wtedy 8 i 4. Największym echem odbił się wpis z 3 czerwca, w którym była mowa o prośbach byłych rosyjskich żołnierzy o możliwość podjęcia pracy w obwodzie chersońskim w Ukrainie przy zbiorze truskawek⁶⁵. Zareagowano na niego ponad 2,5 tysiąca razy; skomen-

---

⁶⁰ Oficjalny profil TVP Info na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/tvp.info> (dostęp: 27.12.2022 r.). Zebrane dane prezentują stan na dzień 11 czerwca 2022 roku [podkr. W.S.].

⁶¹ Zob. KM, MNIE, *Od początku wojny na Ukrainie 3,792 mln osób wjechało do Polski*, „TVP Info” z 3.06.2022 r., https://www.tvp.info/60549303/wojna-na-ukrainie-uchodzcy-3792-mln-osob-wjechalo-do-polski?fbclid=IwAR0jOYRbmBNTCZ4Lms5CgtqB_ZfBjCZa5UH-hQD68jh_sZPZXaZ2pUD8CypA (dostęp: 8.06.2022 r.).

⁶² Zob. JMK, KF, *Ukraińscy partyzanci podpalili rosyjską bazę wojskową w okupowanym Mariupolu*, „TVP Info” z 20.12.2022 r., <https://www.tvp.info/65204700/wojna-rosji-z-ukraina-partyzanci-podpalili-baze-rosyjskich-wojsk-w-mariupolu-?fbclid=IwAR3mE9DrG9SpgGE1NxFyh5059nM1f2Qnao0WYQc6tNEbOi7BnMWxDy92T2U> (dostęp: 27.12.2022 r.).

⁶³ Oficjalny profil TVP Info na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/tvp.info> (dostęp: 27.12.2022 r.).

⁶⁴ Oficjalny profil Polsat News na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/polsatnewspl> (dostęp: 27.12.2022 r.).

⁶⁵ Zob. pgo/Polsatnews.pl, *Wojna w Ukrainie. Pojechali na wojnę, teraz zbierają truskawki. Rosjanie gorączkowo szukają pracy*, „Polsatnews.pl” z 3.06.2022 r., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-06-03/wojna-w-ukrainie-pojechali-na-wojne-teraz-zbieraja-truskawki-rosjanie-goraczkowo-szukaja-pracy/> (dostęp: 7.06.2022 r.).

towano 938 razy i udostępniono aż 176 razy. W przypadku pozostałych postów, związanych z wojną w Ukrainie, liczba reakcji wahała się między 40 a 308 (stan na dzień 11 czerwca 2022 roku)⁶⁶.

W 300. dniu wojny na łamach profilu Polsat News na Facebooku ukazało się 31 wpisów, przy czym tylko 4 posty dotyczyły walk w Ukrainie. Największym zainteresowaniem odbiorców spośród tych treści cieszyła się publikacja związana z eksplozją rosyjskiego gazociągu, transportującego gaz do Europy⁶⁷. Wpis ten zebrał 98 reakcji, otrzymał 25 komentarzy, a także został udostępniony 5 razy (stan na dzień 27 grudnia 2022 roku)⁶⁸. Statystyki dotyczące postów, zamieszczanych przez badane stacje informacyjne w analizowanych okresach, przedstawiono w Tabeli 3.

Tabela 3. Statystyki postów zamieszczanych przez badane stacje telewizyjne na Facebooku w dniach 3 i 10.06. oraz 20.12.2022 roku

Data publikacji	Medium	Posty związane z wojną w Ukrainie	Posty związane z innymi wydarzeniami	Łączna liczba zamieszczonych postów
03.06.2022	TVN24	12	57	69
	TVP Info	6	34	40
	Polsat News	8	26	34
10.06.2022	TVN24	9	56	65
	TVP Info	1	38	39
	Polsat News	4	25	29
20.12.2022	TVN24	9	52	61
	TVP Info	3	37	40
	Polsat News	4	27	31

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników dokonanej analizy.

⁶⁶ Oficjalny profil Polsat News na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/polsatnewspl> (dostęp: 27.12.2022 r.). Zebrane dane prezentują stan na dzień 11 czerwca 2022 roku [podkr. W.S.].

⁶⁷ Zob. [nb/ml/ap/polsatnews.pl](https://www.polsatnews.pl), *Wojna Rosja-Ukraina. Rosyjski gazociąg w ogniu. Eksportuje gaz do Europy*, „Polsatnews.pl” z 20.12.2022 r., https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-12-20/wojna-rosja-ukraina-rosyjski-gazociag-w-ogniu-potezna-eksplozja/?ref=najnowsze&fbclid=IwAR3SuuerHdGt_AaGHWAivo56xNE1MWe6Fa4nV_oqYM0rQgvZiMNNd-DVbG0I (dostęp: 27.12.2022 r.).

⁶⁸ Oficjalny profil Polsat News na Facebooku, „Facebook.com”, <https://www.facebook.com/polsatnewspl> (dostęp: 27.12.2022 r.).

Obserwacje kont czołowych stacji informacyjnych na Facebooku pokazały, że zdecydowanie najwięcej treści w 100. dniu wojny i tydzień później pojawiało się na profilu TVN24. Powyższa analiza uwidoczniła także pewną prawidłowość, analogiczną do sytuacji, która miała miejsce w przypadku głównych wydań analizowanych programów informacyjnych. Jest to niewielka (względem innych treści) liczba wpisów, mających pośredni lub bezpośredni związek z wojną w Ukrainie. 3 czerwca 2022 roku, czyli w 100. dniu trwania tego konfliktu zbrojnego, treści o takiej tematyce stanowiły w przypadku TVN24 ok. 17,39% wszystkich postów zamieszczonych w ciągu dnia. W przypadku Polsatu News i TVP Info wskaźniki te wynosiły natomiast odpowiednio ok. 26,47% i 15%. Analizując dane z 20 grudnia 2022 roku, a więc 300. dnia wojny w Ukrainie, statystyki te były jeszcze gorsze. Wśród wszystkich treści publikowanych tego dnia na profilach badanych stacji informacyjnych, relatywnie najwięcej treści na temat walk za wschodnią granicą ukazało się na koncie TVN 24 – w ok. 14,75% wszystkich postów. Polsat News zanotował pod tym względem wynik na poziomie ok. 12,9%, natomiast TVP Info – dokładnie 7,5%.

Dużo mniejsza obecność treści o wojnie w Ukrainie w programach informacyjnych, emitowanych w 100. dniu jej trwania, oraz relatywnie niska liczba tych treści, publikowana wtedy w mediach społecznościowych stacji informacyjnych, może wskazywać na wystąpienie pewnego spadku zainteresowania takimi informacjami wśród odbiorców.

Dużo mniejsza obecność treści o wojnie w Ukrainie w programach informacyjnych, emitowanych w 100. dniu jej trwania, oraz relatywnie niska liczba tych treści, publikowana wtedy w mediach społecznościowych stacji informacyjnych, może wskazywać na wystąpienie pewnego spadku zainteresowania takimi informacjami wśród odbiorców. Pamiętając o tym, iż pod koniec lutego 2022 roku ten temat zdominował polskie media i był omawiany niemal bez przerwy, można zaryzykować stwierdzenie, że wśród widzów mogło dojść do pewnego przesytu

informacyjnego. Jak można przeczytać w książce Witolda Abramowicza, zjawisko to oznacza, że „ludzie mają do dyspozycji zbyt dużo informacji, aby je przetworzyć”⁶⁹. Wiesław Babik zauważał z kolei, że „duża liczba informacji obniża także umiejętność skupienia się nad poszczególnymi informacjami”⁷⁰. Ten swoisty nadmiar informacji mógł wynikać w znacznym stopniu z faktu niezwykle szerokiego relacjonowania wydarzeń zza naszej wschodniej granicy w pierwszych dniach wojny. Rekordowe wyniki popularności telewizyjnych kanałów informacyjnych w tym czasie szły w parze również z bardzo dużą widownią realizowanych przez nie programów. Badania firmy Nielsen Audience Measurement za marzec 2022 roku, dostępne na łamach serwisu Wirtualnemedi.pl, pokazały, że liderem oglądalności były wtedy „Wiadomości” TVP1, obserwowane średnio przez 3 022 000 widzów. „Fakty” (TVN) uplasowały się na 2. miejscu (2 980 000 osób), a granicę 2 milionów widzów przekroczyły jeszcze „Teleexpress” (TVP) – 2 699 000 osób; oraz „Wydarzenia (Polsat) – 2 304 000 osób”⁷¹.

Tak duże zainteresowanie widzów programami informacyjnymi jest dowodem tego, że omawiane wówczas wydarzenia związane z wojną w Ukrainie, a zarazem same media skupiały wokół siebie wiele osób. W kontekście nadmiaru informacji i tak wielu doniesień o trwających walkach to właśnie uwaga odbiorców ma kluczowe znaczenie. Jan Kreft w swoim artykule na temat ekonomii uwagi odwoływał się do słów Herberta Simona, który twierdził, iż „w świecie bogatym w informacje coraz bardziej cenionym dobrem staje zatem coś, co owo bogactwo «zużywa», czyli uwaga (a bogactwo informacji tworzy ubóstwo uwagi)”⁷². Inny z badaczy, Georg Franck, w jednym ze swoich artykułów wyjaśniającym, jak środki masowego przekazu dokonują wymiany informacji i rozrywki w celu zwrócenia na siebie uwagi, monetyzowanej potem poprzez reklamę, sądził m.in., że „miarą uwagi, przyciąganej przez medium jako medium są dane dotyczące nakładu oraz wskaźniki oglądalności”⁷³. Rekordowe wyniki, notowane przez media

⁶⁹ Zob. W. Abramowicz, *Filtrowanie informacji*, Poznań 2008, s. 10.

⁷⁰ Zob. W. Babik, *Ekologia informacji*, Kraków 2014, s. 74.

⁷¹ M. Kurdupski, „Wiadomości” liderem w marcu, „Wydarzenia” zyskały najwięcej, „Wirtualnemedi.pl” z 5.04.2022 r., <https://www.wirtualnemedi.pl/artykul/programy-informacyjne-fakty-wiadomosci-wydarzenia-marzec-2022-rok> (dostęp: 14.06.2022 r.).

⁷² Zob. J. Kreft, *Media a ekonomia uwagi*, „Studia Medioznawcze” 2009, nr 3, s. 143, cyt. za: H.A. Simon, *Designing Organizations for an Information-Rich World*, w: *Computers, Communication, and the Public Interest*, red. M. Greenberger, Baltimore 1971, s. 40.

⁷³ Zob. G. Franck, *The economy of attention*, „Journal of Sociology” 2019, Vol. 55 (1), s. 9.

informacyjne na początku wojny w Ukrainie, mogły zatem przełożyć się również na wysoki poziom skupienia odbiorców na poruszanych tam treściach.

Im dłużej trwały walki za wschodnią granicą, tym bardziej zauważalny stawał się jednak pewien spadek widowni najpopularniejszych programów informacyjnych. Obrazują to wyniki oglądalności audycji z marca i maja 2022 roku, które były już przytaczane w niniejszym artykule. Na ich podstawie widać, że chociażby w przypadku „Faktów” czy „Wiadomości”, a więc najchętniej oglądanych programów informacyjnych w Polsce, na przestrzeni 2 miesięcy liczba widzów zmalała średnio o ok. 800 tysięcy, tj. o ponad jedną czwartą. Jak zauważała jednak w rozmowie udzielonej w maju 2022 roku portalowi Wirtualnemedi.pl, Katarzyna Baczyńska, stopniowy spadek widowni stacji informacyjnych, jaki można było obserwować po pierwszym tygodniu wojny w Ukrainie, nie oznacza, że „zainteresowanie tematem spadło (...)”. Uważała ona m.in., że spadek ten miał miejsce dlatego, iż „minął po prostu pierwszy szok, a informacje są pozyskiwane na większą skalę z innych, pozatelewizyjnych źródeł”. Warto też zaznaczyć, że oglądalność notowana w maju 2022 roku przez polskie kanały informacyjne wciąż była wyższa od tej sprzed wybuchu wojny w Ukrainie⁷⁴. Nawiązując do rozważań Francka, można więc stwierdzić, że nawet kilka tygodni po wybuchu wojny stacje informacyjne były w stanie przyciągnąć uwagę wielu odbiorców⁷⁵.

PODSUMOWANIE

Podjęte w niniejszym artykule rozważania dowodzą, że we wszystkich badanych programach informacyjnych temat wojny w Ukrainie w 100. dniu jej trwania nie był najważniejszym w agendzie. Przedstawienie doniesień o panującej tam sytuacji dopiero w czwartym materiale przez redakcję „Faktów”, a także niewielka liczba materiałów poświęconych Ukrainie we wszystkich programach świadczą o tym, iż temat ten nie budzi już takiego zainteresowania jak na początku trwania tego konfliktu. Potwierdzono więc sformułowaną na początku hipotezę główną, zakładającą, że w 100. dniu wojny w Ukrainie podstawę agendy czołowych

---

⁷⁴ M. Kurdupski, *Stacje newsowe dzięki wojnie biły rekordy oglądalności, ale ich wyniki obecnie spadają (analiza)*, Wirtualnemedi.pl z 2.05.2022 r., <https://www.wirtualnemedi.pl/artykul/ogladalnosc-stacje-informacyjne-atak-rosja-na-ukraine-wojna-smierc-masakra-propaganda> (dostęp: 12.06.2022 r.).

⁷⁵ Zob. G. Franck, art. cyt., s. 9.

polских programów informacyjnych stanowić będą inne wydarzenia niż walki za wschodnią granicą.

Ilościowa analiza wpisów, zamieszczanych przez stacje informacyjne na Facebooku również pokazała, że treści dotyczące Ukrainy pojawiały się tam znacznie rzadziej niż inne tematy. Wśród mało popularnych wpisów pojawiały się też publikacje, cieszące się ogromnym zainteresowaniem internautów. Dlatego, hipotezę pomocniczą, zakładającą, że zainteresowanie użytkowników mediów społecznościowych treściami o wojnie w Ukrainie i liczba tych treści są niższe względem innych tematów, można uznać za potwierdzoną tylko w jej drugiej części.

Po rekordowych wynikach oglądalności stacji informacyjnych na początku wojny, w kolejnych miesiącach notowano ich spadki. Dostępne w serwisie Wirtualnemedias.pl dane Nielsen Audience Measurement za lipiec 2022 roku (tj. miesiąc po 100. dniu wojny w Ukrainie), pokazują jednak m.in., że widownia najpopularniejszego wówczas programu informacyjnego („Faktów” TVN) – wynosiła średnio 2 144 150 widzów⁷⁶. Był to wynik niemal równy temu, jaki ta audycja zanotowała w maju 2022 roku. Jest to dowód na to, że po kilku miesiącach od wybuchu wojny w Ukrainie media wciąż mogą skupiać uwagę wielu osób. Trudno jednak wyrazić ocenę, czy w przyszłości wydarzenia za wschodnią granicą będą budziły tak duże zainteresowanie odbiorców i czy wiadomości o niej znów będą zajmowały czołowe miejsca w agendzie programów informacyjnych.

BIBLIOGRAFIA

Abramowicz W., *Filtrowanie informacji*, Poznań 2008.

ads/adso, *Zelenski na linii frontu. "Najodważniejszy prezydent najodważniejszego narodu"*, https://tvn24.pl/swiat/ukraina-bachmut-wolodymyr-zelenski-pojechal-na-linie-frontu-6546156?fbclid=IwAR0YM0xYv-rdH-E8ne5jYws6_Zv941M30388-5c3Jso-17SXMtJInuBKokEc (dostęp: 27.12.2022 r.).

Agenda Setting: Old and New Problems in the Old and New Media, Dobek-Ostrowska B., Łódzki B., Wanta W. (red.), Wrocław 2012.

ba, *Nowy program "Zdrowe Życie". Mobilna strefa zdrowia rusza w Polskę*, <https://warszawa.tvp.pl/60560541/nowy-program-zdrowe-zycie-mobilna-strefa-zdrowia-rusza-w-polske> (dostęp: 29.06.2022 r.).

⁷⁶ M. Kurdupski, „Fakty” najchętniej oglądanym programem informacyjnym w lipcu, „Wirtualnemedias.pl” z 13.08.2022 r., <https://www.wirtualnemedias.pl/artikul/fakty-najchetniej-ogladanym-programem-informacyjnym-w-lipcu> (dostęp: 28.08.2022 r.).

- Babik W., *Ekologia informacji*, Kraków 2014.
- Basiak P. (oprac.), *Siewierodoneck pod pełną kontrolą Rosjan. "Wyznaczyli komendanta"*, <https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-siewierodoneck-pod-pelna-kontrola-rosjan-wyznaczyli-komenda,nId,6116177> (dostęp: 28.06.2022 r.).
- Czarno na białym: Dzieci mimo wojny*, <https://tvn24.pl/go/programy,7/czarno-na-bialym-odcinki,11367/odcinek-2262,S00E2262,787060> (dostęp: 7.06.2022 r.).
- eŁKa/tam, *Kijów po nocnych atakach. Reporter TVN24: na ulicach pusto, w oddali sły-chać wybuchy*, <https://tvn24.pl/swiat/rosja-ukraina-kijow-po-nocnych-atakach-reporter-tvn24-na-ulicach-pusto-w-oddali-slychac-wybuchy-5612952> (dostęp: 28.06.2022 r.).
- Entman R.M., *Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm*, „Journal of Communication” 1993, Vol. 43 (4), s. 51–58.
- Faber C., *Przełom pod Bachmutem? ISW: Rosjanie są wyczerpani*, https://www.rmfm24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/news-przelom-pod-bachmutem-isw-rosjanie-sa-wyczerpani,nId,6499871#crp_state=1 (dostęp: 28.12.2022 r.).
- Fakty*, TVN, 3.06.2022.
- Franck G., *The economy of attention*, „Journal of Sociology” 2019, Vol. 55 (1), s. 8–19.
- Gąbka A., *Niemal cały świat śledzi wydarzenia z Ukrainy. Jak są relacjonowane?*, <https://www.wirtualnemedi.pl/arttykul/rosja-atak-ukraina-wojna-kanaly-informacyjne-usa-australia-kanada-korespondenci-wojenni> (dostęp: 27.06.2022 r.).
- Iwanek Ł., *Czy ktoś ją zatrzyma? Iga, jesteś wielka!*, <https://sportowefakty.wp.pl/tenis/1003556/dominacja-iga-swiatek-zagra-o-tytul-w-paryzu> (dostęp: 30.06.2022 r.).
- Iyengar S., Kinder D.R., *News that Matters: Television and American Opinion*, Chicago 1987.
- JG, KF, *Amerykanie dostarczą Ukrainie paliwo jądrowe*, https://www.tvp.info/60563763/ukraina-amerykanie-dostarcza-paliwo-jadrowe-do-elektrowni-atomowych?fbclid=IwAR2_cuViYb-R9VJq-RwZloJAEZKzwmng1MwTnI8WuWs0XTikzwcR5hI6Z_WI (dostęp: 8.06.2022 r.).
- JMK, KF, *Ukraińscy partyzanci podpalili rosyjską bazę wojskową w okupowanym Mariupolu*, <https://www.tvp.info/65204700/wojna-rosji-z-ukraina-partyzanci-podpalili-baze-rosyjskich-wojsk-w-mariupolu-?fbclid=IwAR3mE9DrG9SpgGE1NxFyh5059nM1f2Qnao0WYQc6tNEbOi7BnMWxDy92T2U> (dostęp: 27.12.2022 r.).
- js/kab, *Opozycja podpisała porozumienie dotyczące Obywatelskiej Kontroli Wyborów*, <https://tvn24.pl/polska/opozycja-podpisala-porozumienie-dotyczace-obywatelskiej-kontroli-wyborow-5736891> (dostęp: 30.06.2022 r.).
- KM, MNIE, *Od początku wojny na Ukrainie 3,792 mln osób wjechało do Polski*, https://www.tvp.info/60549303/wojna-na-ukrainie-uchodzczy-3792-mln-osob-wjechalo-do-polski?fbclid=IwAR0jOYRbmBNTCZ4Lms5CgtqB_ZfBjCZa5UHhQD68jh_sP-ZXaZ2pUD8CypA (dostęp: 8.06.2022 r.).
- Kowalski J., *Polskie media relacjonują wojnę w Ukrainie: zmienione ramówki, specjalne wydania, dodatkowi dziennikarze*, <https://www.wirtualnemedi.pl/arttykul/wojna-ukraina-gdzie-ogladac-relacje-polscy-dziennikarze> (dostęp: 11.06.2022 r.).

- Kreft J., *Media a ekonomia uwagi*, „Studia Medioznawcze” 2009, nr 3, s. 142–151.
- Kurdupski M., „Fakty” najchętniej oglądane. Tylko „Wydarzenia” zyskały widzów, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/fakty-lider-programy-informacyjne-w-polsce-jakie-wyniki-wiadomosci-wydarzenia> (dostęp: 10.06.2022 r.).
- Kurdupski M., „Fakty” najchętniej oglądanym programem informacyjnym w lipcu, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/fakty-najchetniej-ogladanym-programem-informacyjnym-w-lipcu> (dostęp: 28.08.2022 r.).
- Kurdupski M., „Wiadomości” liderem w marcu, „Wydarzenia” zyskały najwięcej, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/programy-informacyjne-fakty-wiadomosci-wydarzenia-marzec-2022-rok> (dostęp: 14.06.2022 r.).
- Kurdupski M., *Stacje informacyjne biją rekordy oglądalności. TVP Info na czele w 4+, a TVN24 – w 16–49*, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/ogladalnosc-stacjine-snowych-wojna-rosja-atak-ukraina> (dostęp: 11.06.2022 r.).
- Kurdupski M., *Stacje newsowe dzięki wojnie były rekordy oglądalności, ale ich wyniki obecnie spadają (analiza)*, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/ogladalnosc-stacje-informacyjne-atak-rosja-na-ukraine-wojna-smierc-masakra-propaganda> (dostęp: 12.06.2022 r.).
- Lasota-Krawczyk J. (oprac.), *„Zaporoska Elektrownia Atomowa jest zagrożona”. Czy czeka nas katastrofa?*, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/opinie/news-zaporoska-elektrownia-atomowa-jest-zagrozona-czy-czeka-nas-k,nId,6232880#crp_state=1 (dostęp: 20.08.2022 r.).
- Lippmann W., *Opinia publiczna*, tłum. J. Tegnerowicz (wprowadzenie P. Armada), Kraków 2020.
- Lippmann W., *Public Opinion*, New York 1992; pierwsze wydanie: Lippmann W., *Public Opinion*, New York 1922.
- Lisowska-Magdziarz M., *Analiza zawartości mediów: przewodnik dla studentów: wersja 1.1.*, Kraków 2004.
- Łódzki B., *Ustanawianie agendy mediów podczas kampanii wyborczych w 2005 roku*, Wrocław 2010.
- McCombs M., *Ustanawianie agendy: media masowe i opinia publiczna*, tłum. B. Radwan, Kraków 2008; pierwsze wydanie: M. McCombs, *Setting the Agenda. The Mass Media and Public Opinion*, Cambridge 2004.
- McCombs M.E., Shaw D.L., *The Agenda-Setting Function of Mass Media*, „The Public Opinion Quarterly” 1972, Vol. 36 (2), s. 176–187.
- mk, *TVN24 na czele kanałów informacyjnych*, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/tvn24-lider-kanaly-informacyjne-gdzie-ogladac-jaki-wynik-tvp-info-polsat-news> (dostęp: 14.06.2022 r.).
- nb/ml/ap/polsatnews.pl, *Wojna Rosja-Ukraina. Rosyjski gazociąg w ogniu. Eksportuje gaz do Europy*, https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-12-20/wojna-rosja-ukraina-rosyjski-gazociag-w-ogniu-potezna-eksplozja/?ref=najnowsze&fbclid=IwAR3SuuerHdGt_AaGHWaivo56xNE1MWe6Fa4nV_oqYM0rQgvZiMNNdDVbG0I (dostęp: 27.12.2022 r.).

- Nowak E., Riedel R., *Agenda setting, priming, news framing. Analiza porównawcza telewizyjnych audycji informacyjnych TVN i TVP1 w okresie kampanii przedwyborczych w Polsce 2005 i 2007 r.*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2008, nr 1–2, s. 67–84.
- Nowak E., *Ustanawianie agendy politycznej przez media. Efekt newsa w Polsce*, Lublin 2014.
- Nowak-Teter E., *Agenda mediów informacyjnych a agenda świata rzeczywistego*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2016, nr 4, s. 629–653.
- Nowak-Teter E., *Agenda-setting i reverse agenda-setting w środowisku nowych mediów. Podstawy teoretyczne i wyniki badań empirycznych (2013–2017)*, „Zeszyty Prasoznawcze” 2019, nr 4, s. 95–112.
- Oficjalny profil Polsat News na Facebooku, <https://www.facebook.com/polsatnewspl> (dostęp: 27.12.2022 r.).
- Oficjalny profil TVN24 na Facebooku, <https://www.facebook.com/tvn24pl> (dostęp: 27.12.2022 r.).
- Oficjalny profil TVP Info na Facebooku, <https://www.facebook.com/tvp.info> (dostęp: 27.12.2022 r.).
- Partyla M., Zaborowska M., Nycz M., *Zacięte walki o Siewierodoneck. Rosjanie próbują zająć cały obwód ługański [ZAPIS RELACJI]*, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-wojna-z-rosja/news-zaciete-walki-o-siewierodoneck-rosjanie-probuja-zajac-caly-nId,6088084#crp_state=1 (dostęp: 12.06.2022 r.).
- pgo/Polsatnews.pl, *Wojna w Ukrainie. Pojechali na wojnę, teraz zbierają truskawki. Rosjanie gorączkowo szukają pracy*, <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2022-06-03/wojna-w-ukrainie-pojechali-na-wojne-teraz-zbieraja-truskawki-rosjanie-goraczkowo-szukaja-pracy/> (dostęp: 7.06.2022 r.).
- Radkowski M., *Miesiąc z wojną w Ukrainie. Stacje radiowe i telewizyjne nadal mają zmienione ramówki*, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/wojna-w-ukrainie-miesiac-ramowki-radio-telewizja-polskie-radio-rmf-radio-zet-tok-fm-tvp-polsat-polsat-news-tvn24> (dostęp: 12.06.2022 r.).
- ram, *RMF FM i RMF24 rezygnują z dodatkowych wydań "Faktów"*, <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/rmf-fm-mniej-faktow-dlaczego> (dostęp: 29.06.2022 r.).
- Ramówka Polskiego Radia*, <https://www.polskieradio.pl/Portal/Schedule/Schedule.aspx> (dostęp: 1.07.2022 r.).
- Ramówka*, <https://www.rmf.fm/ramowka/> (dostęp: 1.07.2022 r.).
- Simon H.A., *Designing Organizations for an Information-Rich World*, w: *Computers, Communication, and the Public Interest*, red. M. Greenberger, Baltimore 1971, s. 37–72.
- Słownik terminologii medialnej*, W. Pisarek (red.), Kraków 2006.
- tas//now, *Zełenski: są trzy słowa, za które walczymy: pokój, zwycięstwo, Ukraina*, https://tvn24.pl/swiat/ukraina-100-dni-inwazji-zbrojnej-prezydent-ukrainy-wolodymyr-zelenski-przemawial-5737528?fbclid=IwAR2pxR0c1Ur-h6bC6KhTQVw7UVq2dBgdPaJ93GHdf_Q9B2EAUuGya7-gPs (dostęp: 7.06.2022 r.).
- Wiadomości*, TVP1, 3.06.2022.
- Wydarzenia*, Polsat, 3.06.2022.

Zygiel A. (oprac.), *KE zaakceptowała polski Krajowy Plan Odbudowy*, https://www.rmf24.pl/fakty/swiat/news-ke-zaakceptowala-polski-krajowy-plan-odbudowy,nId,6064966#crp_state=1 (dostęp: 29.06.2022 r.).

Biogram

Wojciech Skucha – magister, doktorant Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych UJ w dyscyplinie: nauki o komunikacji społecznej i mediach. Absolwent studiów I oraz II stopnia na kierunku dziennikarstwo i komunikacja społeczna w Instytucie Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zainteresowania naukowe oraz badawcze związane są z dziennikarstwem sportowym oraz mediami sportowymi.

ORCID: 0000-0002-1720-9180

Adam Warzecha

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Ulica jednokierunkowa: rzecznicy w diecezjach 2022. Analiza interdyskursywna

**One-way street: spokespersons in dioceses 2022.
Interdiscursive analysis**

ABSTRAKT

Udzielenie odpowiedzi na pytanie o stan rzecznictwa prasowego Kościoła w Polsce w obliczu dokonujących się w naszym kraju przemian społecznych, obyczajowych i religijnych, a także coraz częstszych sytuacji kryzysowych i skandali z udziałem osób duchownych, po raz kolejny okazuje się ważne i aktualne. To na rzecznikach prasowych diecezji spoczywa bowiem obowiązek prowadzenia na pierwszej linii relacji z mediami w imieniu reprezentowanych przez nich kościołów partykularnych. Artykuł prezentuje wyniki badania 46 polskich diecezji przeprowadzonego w lipcu 2022. Materiał badawczy stanowi przede wszystkim korpus złożony z ich stron internetowych. W badaniu posłużono się metodami analizy zawartości, analizą komunikacyjną i analizą interdyskursywną. Pozwoliło to określić komunikację w polskich diecezjach jako jednokierunkową i asymetryczną, a także zidentyfikować jej główne bariery.

SŁOWA KLUCZOWE:

public relations, media relations, rzecznictwo prasowe, Kościół w Polsce, Krytyczna Analiza Dyskursu

ABSTRACT

Answering the question about the state of the Church's spokespersonship in Poland in the face of social, moral, and religious changes in our country, as well as more frequent crises and scandals involving clergy, once again turns out to be essential and topical. It is the diocese's press spokespersons who are responsible for the responsibility of conducting first-line relations with the media on behalf of the particular churches they represent. The article presents the results of a research of 46 Polish dioceses carried out in July 2022. The research material was mainly a corpus of their websites. The study used the methods of content, communication, and interdiscursive analysis. That allowed to define communication in Polish dioceses as one-way and asymmetric, and to identify its main barriers.

KEYWORDS:

Public Relations, Media Relations, spokespersonship, The Church in Poland, Critical Discourse Analysis

Wzwiązku z rosnącą w ostatnim czasie liczbą sytuacji kryzysowych i skandali dotyczących przede wszystkim wykorzystywania seksualnego małoletnich okazuje się uzasadnione ponowne postawienie pytania, które w 2006 roku zadała Monika Przybysz: „jak są przygotowani do reagowania na sytuacje kryzysowe i związane z nimi »burze medialne« ludzie odpowiedzialni za kontakty z mediami w Kościele w Polsce”¹. Poprzednio badania stanu służb prasowych działających w polskich diecezjach (i kościołach partykularnych z nimi zrównanych) przeprowadziłem w latach 2011 i 2018². Badania kościelnych służb prasowych stanowią wycinek większego projektu badawczego, w ramach którego od kilku lat zajmuję się komunikacją Kościoła w Polsce³.

Skoncentrowane na *crisis management* Kościoła w Polsce badanie diecezjalnych służb prasowych przeprowadziła w roku 2006 Monika Przybysz. Ankieta pocztowa trafiła wówczas do 44 diecezji – 42 obrządku łacińskiego i 2 bizantyjsko-ukraińskiego i Ordynariatu Polowego, na którą otrzymano 30 odpowiedzi⁴. Obniżony odsetek odpowiedzi, a także uciążliwość tej metody badawczej (tak dla respondentów, jak i dla badacza), z jednej strony, a z drugiej to, że wszystkie diecezje wykorzystują strony internetowe w komunikacji z ich otoczeniami (także medialnymi), pozwalały wnosić, że pozyskanie materiału badawczego ze stron internetowych diecezji będzie bardziej efektywne. Ponadto w ten sposób badane są faktyczne zachowania komunikacyjne, a nie deklaracje takich zachowań.

¹ M. Przybysz, *Kościół w kryzysie. Crisis management w Kościele w Polsce*, Tarnów 2008, s. 225.

² A. Warzecha, *Działania public relations Kościoła katolickiego w Polsce z perspektywy Krytycznej Analizy Dyskursu. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. UŚ Jacka Warchali*, Katowice 2013, mps w Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach; Tenże, *Kościół w sferze publicznej: Natanek, Nergal, Boniecki. Wybrane studia przypadków*, Katowice 2019.

³ Zob. Tenże, *Public Relations of the Catholic Church in Poland from the perspective of the Critical Discourse Analysis*, <https://www.researchgate.net/project/Public-Relations-of-the-Catholic-Church-in-Poland-from-the-perspective-of-the-Critical-Discourse-Analysis> (dostęp 17.11.2022).

⁴ M. Przybysz, dz. cyt., s. 225–255. Badaczka wymienia sześć możliwych przyczyn obniżenia odsetka odpowiedzi, wśród których na pierwszym miejscu wymienia: „1. Brak w danej kurii osoby do kontaktu z mediami (rzecznika prasowego); 2. Brak wiedzy w zakresie wymienionych zagadnień, małą znajomość zasad public relations w tych środowiskach, które nie odpowiedziały na ankietę; 3. Brak świadomości u pewnej liczby kanclerzy, rzeczników prasowych, że odmawiając udziału w badaniach utrudniają rozwój nauki, poznawanie rzeczywistości itd”. Tamże, s. 227.

Tego rodzaju badanie staje się w zasadzie obserwacją nieuczestniczącą, która nie wprowadza zakłóceń do badanego układu, tak jak ma to miejsce w eksperymencie⁵. Przyjąłem również, że jeśli w diecezji działa rzecznik i/lub biuro prasowe, to osoby te powinny mieć możliwość przynajmniej zamieszczenia na stronie diecezji swoich danych kontaktowych. Oczywiście, brak takiej informacji nie musi oznaczać tego, że diecezja rzecznika nie ma, ale z pewnością wskazuje to na bariery w komunikacji, takie jak m.in. błędy w serwisie internetowym, konflikty strukturalne lub personalne w kurii, czy też niespójność komunikacyjną. Obecnie jednak, bez względu na przyczynę, brak służb prasowych, czy też niewskazanie na stronie internetowej ich danych kontaktowych wskazuje na to, że dana organizacja nie przywiązuje wagi do relacji z mediami lub też celowo je utrudnia.

W badaniu korzystałem z metody analizy zawartości (*content analysis*) w wersji zaproponowanej przez Dona W. Stacka; analizy komunikacyjnej, w której odwoływałem się do ogólnych modeli teoretycznych public relations opracowanych przez Jamesa E. Gruniga i Todda Hunta (*four models of public relations*), Jamesa E. Gruniga i Larissę A. Grunig (*craft public relations/professional public relations*), Amandę E. Cancel, Glenna T. Camerona, Lynne M. Sallot i Michaela A. Mitrooka (*contingency theory of accomodation*) oraz Carla Botana i Maureen Taylor (*functional and cocreational communication activities*); a także analizy interdyskursywnej (*interdiscursive analysis*), stanowiącej trzon Krytycznej Analizy Dyskursu (*Critical Discourse Analysis, CDA*), w wersji zaproponowanej przez Normana Fairclougha⁶.

Dane prezentowane w tym tekście oddają stan na dzień 26 lipca 2022, kiedy to pobrano zawartość 46 stron internetowych wskazanych na stronie Konferencji

---

⁵ Por. M. Kostera, *Antropologia organizacji. Metodologia badań terenowych*, Warszawa 2005, s. 53.

⁶ C.H. Botan, M. Taylor, *Public relations: State of the Field*, „Journal of Communication” 2004 z. 4, s. 645–661; A.E. Cancel i in., *It Depends: A Contingency Theory of Accommodation in Public Relations*, „Journal of Public Relations Research” 1997 z. 1, s. 31–63; N. Fairclough, *Analyzing Discourse. Textual Analysis for Social Research*, London–New York 2003; N. Fairclough, *Critical discourse analysis*, „Marges Linguistiques” 2005 z. 9, s. 76–94; J.E. Grunig i in., *Models of Public Relations in an International Setting*, „Journal of Public Relations Research” 1995 z. 3, s. 163–186; J.E. Grunig, L.A. Grunig, *Models of Public Relations and Communication*, w: J. E. Grunig (red.), *Excellence in Public Relations and Communication Management*, Hillsdale, NJ 1992, s. 285–325; J.E. Grunig, T. Hunt, *Managing Public Relations*, New York 1984; D.W. Stacks, *Primer of public relations research*, New York–London 2011.

Episkopatu Polski (KEP) jako strony główne (domowe) polskich diecezji⁷. W trakcie pobierania okazało się jednak, że podany tam link do strony Archidiecezji Częstochowskiej jest niepoprawny, w związku z tym adres strony głównej tej diecezji ustalono przy użyciu wyszukiwarki Google. Zmiana liczby badanych diecezji (w poprzednich badaniach było ich 45) wynika z faktu utworzenia 25 listopada 2020 nowej eparchii (diecezji) olsztyńsko-gdańskiej Kościoła greckokatolickiego⁸. Na 46 badanych witryn, 36 stosuje bezpieczny protokół HTTPS i posiada ważny certyfikat SSL.

W zgromadzonym korpusie tekstów poszukiwałem następujących informacji: 1) imię i nazwisko osoby wskazanej do kontaktów z dziennikarzami; 2) stan, płeć, wykształcenie; 3) dane kontaktowe: adres, e-mail, telefon stacjonarny, telefon komórkowy, faks; 3) czy praca ta ma charakter formalny czy nieformalny? 4) jaka jest nazwa tego stanowiska? 5) rok ustanowienia; 6) miejsce w strukturze organizacyjnej; 7) gdzie na stronie głównej znajduje się informacja o rzeczniku/służbach prasowych? 8) zakres zadań; 9) inne obowiązki; 10) czy w diecezji działa biuro prasowe? 11) czy rzecznik/biuro prasowe ma własną podstronę („salon prasowy”)? 12) przykładowe zrealizowane techniki komunikacyjne.

ANALIZA ZAWARTOŚCI

Zagregowane dane zostały poddane analizie zawartości (*content analysis*), co jest tu rozumiane jako „systematyczna, obiektywna i ilościowa metoda badania komunikatów”⁹. Metoda ta jest szczególnie przydatna do analizy dokumentów, przemówień, komunikatów medialnych, treści wideo i scenariuszy czy grup fokusowych¹⁰. Pozwoliło to na udzielenie odpowiedzi na następujące pytania: 1) w których diecezjach działają rzecznicy prasowi? 2) jaki jest stan, płeć i wykształcenie kościelnych rzeczników? 3) w jakich komórkach organizacyjnych pracują

⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Diecezje*, (26.07.2022), <https://episkopat.pl/diecezje-kosciola-katolickiego-w-polsce/> (dostęp 26.07.2022).

⁸ S. Pennacchio, *Reorganizacja Kościoła greckokatolickiego w Polsce – Komunikat N. 4925/20*, Nuncjatura Apostolska w Polsce (25.11.2020), <https://nuncjatura.pl/2020/11/25/reorganizacja-kosciola-greckokatolickiego-w-polsce/> (dostęp 26.07.2022).

⁹ B. Berelson, *Content Analysis in Communication Research*, New York 1952; F.N. Kerlinger, *Foundations of Behavioral Research*, New York 1986.

¹⁰ D.W. Stacks, dz. cyt., s. 119–120.

rzecznicy? 4) jaki jest zakres obowiązków diecezjalnych rzeczników (służb prasowych)? 5) w których diecezjach działają biura prasowe? 6) jakie inne zadania wypełniają jeszcze rzecznicy? 7) jakimi technikami komunikacyjnymi najczęściej posługują się diecezjalni rzecznicy (służby prasowe)?

1. W których diecezjach działają rzecznicy prasowi?

Od roku 2006 rośnie liczba osób zajmujących się w diecezjach kontaktami z mediami. W roku 2006 było to 20 osób, w 2011 – 34, a w 2018 – 42 osoby¹¹. Natomiast w lipcu 2022 informację o tym, że w danej diecezji działa rzecznik prasowy lub inna wskazana z imienia i nazwiska osoba do kontaktów z mediami podano na 43 stronach internetowych. Informacji takiej nie znaleziono na stronach archidiecezji białostockiej, szczecińsko-kamieńskiej i prałatury personalnej Opus Dei. Wakat w Białymstoku jest efektem odwołania dotychczasowego rzecznika, ks. Andrzeja Dębskiego, który stał się bohaterem skandalu erotycznego w lipcu 2022¹². W Szczecinie natomiast wakat trwa od końca lutego 2021 po złożeniu rezygnacji przez dotychczasowego rzecznika, ks. Sławomira Zyge „ze względu na stan zdrowia po przebytych zakażeniu COVID-19”. Wiąż.pl zestawiała jednak tę decyzję ze sprawą zmarłego w lutym 2021 ks. Andrzeja Dymera, na którym za życia ciążyły oskarżenia o wykorzystywanie nieletnich¹³. Z kolei prałatura Opus Dei miała swojego rzecznika jeszcze podczas poprzedniego badania, w kwietniu 2018. Ze strony usunięto informacje o rzeczniku oraz dedykowany dla prasy adres e-mail. Dziennikarze mogą jednak w dalszym ciągu uzyskiwać informacje korzystając z ogólnych danych Biura Informacyjnego Opus Dei w Polsce.

Na podstawie informacji umieszczonych na badanych stronach internetowych można wnioskować, że w 40 diecezjach rzecznicy działają na podstawie formalnego ustanowienia, tzn. ich dane kontaktowe i funkcja podane są na stronie diecezji, natomiast w trzech kontakty z mediami mają charakter mniej sformalizowany lub wręcz nieformalny. Oznacza to sytuację, kiedy w strukturze organizacyjnej kurii nie wskazuje się rzecznika wprost, natomiast jeden z jej pracowników

¹¹ A. Warzecha, *Kościół w sferze publicznej...*, dz. cyt., s. 98.

¹² I. Korziński, *Komunikat Kurii ws. ks. Andrzeja Dębskiego*, Archidiecezja Białostocka (16.07.2022), <https://archibial.pl/komunikaty/2635-komunikat-kurii-ws-ks-andrzeja-debskiego/> (dostęp 26.07.2022).

¹³ *Ks. Sławomir Zyga zrezygnował z funkcji rzecznika szczecińskiej kurii*, Wiąż.pl (02.03.2021), <https://wiaz.pl/2021/03/02/ks-slawomir-zyga-zrezygnowal-z-funkcji-rzecznika-szczecinskiej-kurii/> (dostęp 26.07.2022).

de facto wykonuje zadania z zakresu media relations i jest nazywany przez dziennikarzy „rzecznikiem”. W 2006 roku było takich osób 5, w roku 2011 i 2018 – 7, a w roku 2022 – 3¹⁴. Na wartości te wpływ może mieć też likwidacja stanowiska, tak jak w diecezji bielsko-żywieckiej, która w latach 2014–2019 miała formalnie swojego rzecznika, a obecnie funkcję tę pełni dyrektor Centrum Informacyjno-Medialnego, ks. Mateusz Kierczak. Z kolei w Ełku funkcję rzecznika nieformalnie pełni kanclerz kurii, ks. Marcin Maczan.

Różnice dotyczą też formalnej konwencji nazewnictwa, a być może też zakresu kompetencji i koncepcji sprawowania przez rzeczników ich zadań. W większości diecezji dominuje tendencja wiązania tej funkcji z danym kościołem partykularnym w postaci: „rzecznik diecezji”, „rzecznik archidiecezji”, „rzecznik eparchii”, „rzecznik ordynariatu” (16). Nieco rzadziej wiąże się ją z urzędem: „rzecznik kurii” (10), czy ordynariuszem: „rzecznik biskupa” (3). Określenie „rzecznik prasowy” bez dookreślenia pojawia się osiem razy. Cztery osoby są formalnie „dyrektorami” biura prasowego lub centrum informacyjnego. Stosuje się też formy mieszane: „dyrektor biura i rzecznik prasowy” (2), „rzecznik biskupa i kurii” (1), „rzecznik arcybiskupa i archidiecezji” (1).

Okazało się także, że informacje podane na stronie KEP w przypadku 4 diecezji (kaliskiej, archieparchii przemysko-warszawskiej, eparchii olsztyńsko-gdańskiej i Opus Dei) są nieaktualne, a także to, że w nazwisko rzecznika diecezji koszalińsko-kołobrzeskiej wkradł się błąd.

2. Jaki jest stan, płeć i wykształcenie kościelnych rzeczników?

W roku 2006 rzecznikami polskiego Kościoła byli wyłącznie duchowni¹⁵. Świeckich rzeczników miały jak dotąd tylko trzy polskie kościoły partykularne: diecezje płocka i warszawsko-praska oraz Opus Dei (2018). W 2022 roku 41 z nich to osoby duchowne, a 2 świeckie – dr Elżbieta Grzybowska w diecezji płockiej i Jakub Troszyński w diecezji warszawsko-praskiej. Dr Grzybowska jest też jedyną rzeczniką w tym gronie.

Kościelni rzecznicy to osoby dobrze i bardzo dobrze wykształcone. Z udostępnionych informacji wynika, że w roku 2022 wśród rzeczników diecezji jest 20 osób ze stopniem doktora, 10 ze stopniem licencjata kanonicznego i jedna ze stopniem doktora habilitowanego. Siedmiu z nich studiowało komunikację społeczną:

¹⁴ Por. A. Warzecha, *Kościół w sferze publicznej...*, dz. cyt., s. 98.

¹⁵ M. Przybysz, dz. cyt., s. 232–233.

na Papieskim Uniwersytecie Świętego Krzyża w Rzymie (6) i na Uniwersytecie Salezjańskim w Rzymie (1). Średni staż na tym stanowisku wynosi obecnie 7 lat, a najdłuższym, 18-letnim stażem, może się poszczycić rzecznik archidiecezji poznańskiej, ks. Maciej Szczepaniak.

3. W jakich komórkach organizacyjnych pracują rzecznicy?

Tak jak w poprzednim badaniu (2018) okazało się, że rzecznicy najczęściej umieszczani są w strukturze organizacyjnej w kancelarii kurii diecezjalnej (26). 5 z nich pracuje w biurze prasowym (lub informacyjnym), 5 w innym wydziale kurii, a 3 w sekretariacie ordynariusza (na siedmiu stronach nie podano informacji o miejscu w strukturze)¹⁶.

4. Jaki jest zakres obowiązków diecezjalnych rzeczników (służb prasowych)?

Zadania rzeczników określono na stronach 20 kościołów partykularnych. Informacje te umieszczone były w opublikowanych tamże dokumentach synodów diecezjalnych, regulaminach organizacyjnych kurii, opisach zadań poszczególnych komórek i stanowisk. Do zadań tych należy oczywiście „informowanie”, „udzielanie/rozpowszechnianie informacji” (8), co często mają czynić „w uzgodnieniu z właściwymi osobami i wydziałami” (5), a także „kontakt” (7) i „współpraca” (6) ze środkami społecznego przekazu. Ponadto jest to „przedstawianie/publikowanie” komunikatów i oświadczeń kurii (5), organizacja konferencji prasowych (4), a także przedstawianie/zajmowanie oficjalnego stanowiska (2)¹⁷. Wśród innych technik wymienia się m.in. prowadzenie strony internetowej diecezji oraz przygotowywanie na nią informacji (3), redagowanie biuletynów informacyjnych (2), czy udzielanie akredytacji i zezwoleń na fotografowanie i filmowanie (2).

5. W których diecezjach działają biura prasowe?

Na 13 stronach internetowych zamieszczono informacje o tym, że w diecezji działa komórka lub jednostka zajmująca się współpracą z mediami. Mają one różne

---

¹⁶ Por. A. Warzecha, *Kościół w sferze publicznej...*, dz. cyt., s. 99.

¹⁷ Np. w Archidiecezji Poznańskiej do zadań rzecznika należy „przedstawiać w mediach oficjalne stanowisko Arcybiskupa Poznańskiego w sprawach bieżących Kościoła partykularnego”: S. Gądecki, *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004–2008 – zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. 2, Poznań 2008, s. 90; Z kolei w Diecezji Kieleckiej „zajmowanie oficjalnego stanowiska”: Ks. dr Mirosław Cisowski *nowym rzecznikiem diecezji kieleckiej*, Oficjalna Strona Diecezji Kieleckiej (08.09.2015), <https://diecezja.kielce.pl/ks-dr-miroslaw-cisowski-nowym-rzecznikiem-diecezji-kieleckiej> (dostęp 7.02.2023).

zakresy działania, umocowanie i nazwy – biuro prasowe (8), centrum informacji (2), wydział (2), albo referat (1). O ile w latach 2006–2018 ich liczba systematycznie rosła (w roku 2006 – 1, w 2011 – 10, a w 2018 – 15), to obecnie tendencja ta zdaje się hamować, a być może nawet cofać. W niektórych miejscach biura tego rodzaju są likwidowane. Tak stało się dotąd np. w Poznaniu, Świdnicy i w Opus Dei.

6. Jakie inne zadania wypełniają jeszcze rzecznicy?

Kolejne już badanie wykazuje, że rzecznicy polskich diecezji to osoby wykonujące jeszcze wiele innych zadań¹⁸. Na 43 rzeczników, tylko w przypadku dwóch osób na stronach internetowych brak informacji nt. innych zadań, które wykonują. Oprócz rzecznikowania osoby te pełnią jeszcze przeciętnie 6 innych funkcji (rekordzista aż 17!). Zadania te najczęściej wykonują na różnych stanowiskach w kurii (31), duszpasterstwie (24), mediach kościelnych (23), rozmaitych ciałach kolegialnych (17), szkolnictwie wyższym (15) i instytucjach diecezjalnych (10). Stanowiska te są zazwyczaj wysokie (25) i honorowe (14), co wskazuje na to, że rzecznicy mogą mieć wpływ na decyzje podejmowane w diecezji. Rzecznik to m.in. dyrektor/prezes instytucji diecezjalnej (20 – w tym 7 w mediach kościelnych), kanclerz kurii (8), dyrektor wydziału w kurii (6), proboszcz (4), redaktor naczelny (2), protosynkel (1), lub ekonom (1). Rzecznicy awansują też w kościelnych strukturach. Na przykład, poprzedni rzecznik diecezji elbląskiej, ks. Wojciech Skibicki, w roku 2019 został jej biskupem pomocniczym¹⁹.

7. Jakimi technikami komunikacyjnymi najczęściej posługują się diecezjalni rzecznicy (służby prasowe)?

Zacznijmy od tego, czy łatwo jest znaleźć informacje kontaktowe do rzecznika? To, że ich znalezienie wymaga jakiegoś zachodu, może świadczyć albo o nieprzemyślanej strukturze strony, albo też wskazywać o ograniczonych możliwościach i roli rzecznika w danej organizacji. Pośrednio może to też wskazywać na to, jaki priorytet w hierarchii otoczeń danej organizacji mają media, środki masowego przekazu i dziennikarze.

¹⁸ Zob. M. Przybysz, dz. cyt., s. 227, 233–234; A. Warzecha, *Kościół w sferze publicznej...*, dz. cyt., s. 99.

¹⁹ S. Pennacchio, *Elbląg: Ks. Wojciech Skibicki – biskupem pomocniczym diecezji elbląskiej – Komunikat N. 2309/19*, Nuncjatura Apostolska w Polsce (14.02.2019), <https://nuncjatura.pl/2019/02/14/elblag-ks-wojciech-skibicki-biskupem-pomocniczym-diecezji-elblaskiej/> (dostęp 2.11.2022).

Informacji o rzeczniku prasowym nie ma na stronie głównej 4 z 46 stron badanych kościołów partykularnych. Ze strony głównej do podstrony zawierającej informacje o rzeczniku najczęściej można się dostać na jeden (20 stron), dwa (17) lub trzy sposoby (5). Bezpośredni i jednocześnie najbardziej intuicyjny dostęp ze strony głównej odbywa się za pomocą umieszczonych na niej czytelnych linków w rodzaju „Rzecznik prasowy”, „Biuro prasowe” lub „Dziennikarze” (7 stron). Nie mniej intuicyjne, choć wymagające już dwóch kliknięć, jest umieszczenie tych informacji w zakładce „Kontakt” (14 stron). Trudniej jest znaleźć tę informację, gdy umieszczono ją głębiej i gdy wymaga to już trzech kliknięć. Takie rozwiązanie przyjęto niestety w przypadku większości badanych stron (19). Najczęściej wymaga to odwiedzenia podstrony „Kuria” (9), „O nas/diecezji/archidiecezji” (3), lub też bardziej wnikliwego przeszukiwania struktury organizacyjnej. Tylko w przypadku dwóch stron najkrótsza ścieżka dostępu do informacji o rzeczniku wymaga aż czterech kliknięć i uciążliwego przeszukiwania kurialnej struktury.

Rzecznicy udostępniają do kontaktu adres poczty elektronicznej (43), numer telefonu komórkowego (36), stacjonarnego (22) i faksu (3). W porównaniu z badaniem przeprowadzonym w roku 2011 (gdzie wartości te wyniosły odpowiednio: 33, 18, 22 i 9) widoczne jest tutaj wyraźne przechodzenie w kierunku komunikacji mobilnej i cyfrowej. Pomimo to, kontakt z rzecznikiem okazuje się niekiedy problematyczny. Na przykład, w Gliwicach i Drohiczynie numer telefonu komórkowego rzecznika nie był zamieszczony w informacjach kontaktowych, jednak opublikowano go w innej części serwisu. We Wrocławiu kontakt wymaga uprzedniego zgłoszenia²⁰:

W celu skontaktowania się z rzecznikiem prasowym Kurii Metropolitalnej Wrocławskiej, prosimy wypełnić formularz zgłoszeniowy. Imię i nazwisko powinny być prawdziwe a adres e-mail działający, gdyż w przeciwnym wypadku nie będzie możliwości udzielenia odpowiedzi. NA ANONIMY RZECZNIK PRASOWY NIE ODPOWIADA! (pisownia oryginalna).

---

²⁰ Administrator, *Kontakt z Rzecznikiem*, Oficjalna witryna Archidiecezji Wrocławskiej (brak daty opubl.), http://www.archidiecezja.wroc.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=3352&Itemid=226 (dostęp 26.07.2022).

Z kolei w Częstochowie pomimo tego, że „kontaktować się z rzecznikiem należy drogą poczty elektronicznej”, to podano jednak numer telefonu komórkowego – z zastrzeżeniem „kontakt wyłącznie dla mediów: pn-pt, godz. 8:00–16:00”²¹. Tego rodzaju utrudnienia nie służą niestety budowaniu dobrych relacji z dziennikarzami.

Przeprowadzona w lipcu 2022 dodatkowa kwerenda indeksowanych przez wyszukiwarkę Google stron internetowych wykazała też, że najczęściej stosowanymi przez rzeczników technikami są wypowiedzi dla mediów (43 rzeczników), komunikaty (33) i oświadczenia prasowe (29), wywiady (19), informacje prasowe (19), konferencje prasowe (14) i prowadzenie strony www (13). Nieco rzadziej wykorzystywanymi przez kościelnych rzeczników instrumentami są serwisy społecznościowe, takie jak Twitter (11), Facebook (8), YouTube (7), czy Instagram (4). Ponadto zajmują się oni robieniem zdjęć (7), udzielaniem akredytacji (5), redagowaniem i wysyłką newsletterów (5), publikowaniem sprostowań (5), organizacją formalnych i nieformalnych spotkań z dziennikarzami (4), nagrywaniem filmów (2) i podcastów (2), organizacją wirtualnego biura prasowego (1), czy wydawaniem czasopism (2) i redagowaniem bloga (1).

Wśród tematów, którymi zajmowali się w ostatnich latach rzecznicy wyraźnie dominowały sprawy związane z przestępstwami seksualnymi popełnianymi przez duchownych (36), a w mniejszym stopniu z przypadkami przemocy fizycznej i słownej (5), nadużywaniem alkoholu i używaniem narkotyków (5), nieprawidłowościami finansowymi (4), naruszeniami dyscypliny kościelnej (3), kontrowersyjnymi wypowiedziami (3), samobójstwami duchownych (2), oskarżeniami o mobbing (2), konfliktami w parafiach (2), kolizjami i wypadkami drogowymi z udziałem duchownych (2), kradzieżami (1) i publicznym paleniem książek (1). Kwestie te wymagają jednak oddzielnej analizy.

ANALIZA KOMUNIKACYJNA

Przedstawione wyżej wyniki analizy zawartości odniosłem następnie do wybranych ogólnych teorii i modeli public relations. I tak, w klasycznym ujęciu Jamesa E. Gruniga i Todda Hunta obserwowana działalność komunikacyjna jest nieco bliższa modelowi informacji prasowej (*public information model*) niż modelowi

²¹ *Kuria*, Archidiecezja częstochowska (brak daty opubl.), <https://archiczesz.pl/kuria-metropolitalna,25/wydzial-personalno-administracyjny,1509697617.html> (dostęp 26.07.2022).

agentury prasowej/rozgłosu (*press agency/publicity model*)²². Tego rodzaju działalność ma charakter intuicyjny (nie prowadzi się badań potrzeb podmiotów w otoczeniu organizacji) i polega na rozpowszechnianiu informacji o sukcesach, planach i zamierzeniach organizacji²³. Jej celem jest przekonanie opinii publicznej do stanowiska organizacji²⁴. Grunig i Hunt szacują, że model ten stosuje mniej więcej połowa z nich, m.in. różnego rodzaju organy władzy (rządy, samorządy, sądy, prokuratura, policja, wojsko itp.), związki zawodowe i przedsiębiorstwa, a także organizacje non-profit²⁵.

W dokonanej przez Jamesa i Larisę Grunigów reinterpretacji czterech modeli public relations odpowiada to kontinuum rzemieślniczego public relations (*the craft of public relations*), które reprezentuje modele jednokierunkowe (*agentura prasowa/rozgłos i informacja publiczna*), co znaczy, że rozciąga się ono od propagandy (*agentury prasowej*) na jednym końcu, do dziennikarstwa (*informacji publicznej*) na drugim. Cele asymetryczne tak pojmowanej komunikacji wiążą się z perswazją, komunikacja staje się celem samym w sobie, a działalność public relations dotyczy jedynie poziomu taktycznego i skupia się

---

²² Zob. J.E. Grunig, T. Hunt, *Managing Public Relations...*, dz. cyt., s. 22. Zidentyfikowane przez Gruniga i Hunta cztery modele public relations to: agentura prasowa/rozgłos, informacja publiczna, model dwukierunkowy asymetryczny i model dwukierunkowy symetryczny (*press agency/publicity, public information, two-way asymmetrical, two-way symmetrical*). Do ich wyróżnienia Grunig posłużył się analizą dwóch zmiennych: kierunkiem (*direction*) i celem (*purpose*). Pierwsza określa czy komunikacja ma charakter jednokierunkowy, tj. przepływa tylko od organizacji do jej otoczeń, czy też dwukierunkowy, tzn. czy przepływ ten odbywa się w dwóch kierunkach. Druga zmienna odnosi się natomiast do celu tych działań, strategii postępowania przyjętej przez organizację wobec swoich otoczeń (interesariuszy), tj. określa czy ma ona charakter współdziałania i współpracy (*collaboration*) i dąży do osiągnięcia równowagi, czy też oznacza rzecznictwo (*advocacy*) stanowiska organizacji, co pozwala określić komunikację jako symetryczną, albo jako asymetryczną. Celem komunikacji symetrycznej jest osiągnięcie równowagi pomiędzy organizacją a jej otoczeniami. Komunikowanie asymetryczne oznacza natomiast perswadowanie otoczeniu, by postępowало w sposób korzystny dla organizacji lub przez nią pożądaný.

²³ Por. J.E. Grunig i in., *Models of Public Relations in an International Setting...*, art. cyt., s. 169.

²⁴ Na ten temat zob. np. J.E. Grunig, *Symmetrical Presuppositions as a framework for Public Relations Theory*, w: C.H. Botan, V. Hazleton (red.), *Public Relations Theory*, Hillsdale, NJ 1989, s. 29.

²⁵ J.E. Grunig, T. Hunt, *Managing Public Relations...*, dz. cyt., s. 26.

na sprawnej realizacji rozmaitych taktyk komunikacyjnych (głównie prasowych, dziennikarskich)²⁶.

W ramach zaproponowanej przez Amandę Cancel i in. teorii kontyngencji praktyka ta będzie bliższa rzecznictwu (*advocacy*) niż akomodacji (*accommodation*)²⁷. Oznacza to sytuację, w której praktycy public relations starają się sprostać wymaganiom swojej organizacji aż do wykluczenia potrzeb otoczenia. Akomodacja polega natomiast na usiłowaniu sprostania wymaganiom zarówno własnej organizacji, jak i otoczenia w drodze dialogu, negocjacji i kompromisu²⁸.

Z kolei w typologii zaproponowanej przez Carla Botana i Maureen Taylor analizowaną działalność rzeczników prasowych polskich diecezji można zaklasyfikować jako funkcjonalną działalność komunikacyjną (*functional communication activity*)²⁹. Polega to na tym, że organizacja traktuje otoczenia, komunikację i public relations jako instrumenty do realizacji własnych celów, a nie jako środowisko do tworzenia dwustronnie korzystnych relacji. Działalność public relations w tym ujęciu koncentruje się na sprawności wykonywanych technik komunikacyjnych, głównie różnego rodzaju gatunków prasowych. Prowadzone przez organizację badania otoczenia odgrywają rolę o tyle, o ile pozwalają osiągnąć cele organizacji i koncentrują się na reklamie, marketingu i media relations. Nacisk położony jest na umiejętne stosowanie technik prasowych i sprawność dziennikarską, której kryterium stanowi możliwie wierne odtworzenie przez media przekazu pochodzącego od organizacji.

Z drugiej strony, bardziej efektywna współtwórcza działalność komunikacyjna (*cocreational communication activity*), traktuje otoczenia jako współtwórców znaczenia, a komunikację jako środek umożliwiający negocjowanie i uzgodnienie podzielanych znaczeń, interpretacji i celów. Perspektywa ta koncentruje się na relacjach między otoczeniami i organizacjami, a badania służą lepszemu zrozumieniu tych relacji. Docenia się tu wartość relacji wykraczając poza osiąganie celów

²⁶ Por. J.E. Grunig i in., *Models of Public Relations in an International Setting...*, art. cyt.; J.E. Grunig, L.A. Grunig, *Models of Public Relations and Communication...*, art. cyt., s. 312.

²⁷ A.E. Cancel i in., *It Depends: A Contingency Theory of Accommodation in Public Relations...*, art. cyt.

²⁸ B.H. Reber, *Accommodation: contingency theory*, w: R. L. Heath (red.), *Encyclopedia of Public Relations*, t. 1, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore– Washington, DC 2013, s. 1–2; B.H. Reber, *Contingency Theory*, w: R.L. Heath (red.), *Encyclopedia of Public Relations*, t. 1, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore– Washington, DC 2013, s. 187–189.

²⁹ C.H. Botan, M. Taylor, *Public relations: State of the Field...*, art. cyt.

organizacji. W jej ramach otoczenia nie zostają zinstrumentalizowane, stają się natomiast partnerami w procesie wytwarzania znaczenia.

ANALIZA INTERDYSKURSYWNA

W celu uzyskania odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób i jakiego rodzaju semioza public relations rozprzestrzeniła się w polskich diecezjach, uzyskane odpowiedzi poddałem Krytycznej Analizie Dyskursu (KAD) w wersji zaproponowanej przez Normana Fairclougha³⁰. Analiza ta oznacza dociekanie, jakie znaczenia są współwytwarzane przez organizację i rozmaite podmioty w jej otoczeniu (w kategoriach ich potrzeb, wymagań, oczekiwań i relacji).

Działalność public relations Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce ujmowana jest w niniejszym badaniu jako swoista praktyka społeczna obejmująca określone działania, relacje społeczne, obiekty i instrumenty, czas i miejsce, podmioty społeczne (z przekonaniami, wiedzą, wartościami etc.) oraz semiozę³¹. Podejście to zakłada istnienie analogii pomiędzy rzeczywistością społeczną (a w jej ramach: strukturami, praktykami i zjawiskami społecznymi) a semiozą, która występuje na każdym poziomie rzeczywistości społecznej i zarówno ją tworzy, jak i jej towarzyszy (jako języki, dyskursy i teksty)³². W ramach tej teorii głównymi typami znaczenia tekstów są: działanie, reprezentacja, utożsamianie (*action, representation, identification*)³³. Odpowiada to kolejno relacji tekstu do zdarzenia, do świata (fizycznego i społecznego) oraz do osób włączonych w to zdarzenie. Na poziomie praktyk społecznych semioza przyjmuje formę porządku dyskursu i manifestuje się jako *gatunki* (w różnych formach działania), *dyskursy* (w reprezentacjach) i *style* (w sposobach bycia i tożsamościach)³⁴. Relacja między semiozą i innymi elementami praktyk społecznych jest dialektyczna – semioza uwewnętrznia się

---

³⁰ N. Fairclough, *Analysing Discourse...*, dz. cyt.; Tenże, *Critical discourse analysis...*, art. cyt.

³¹ „Activities | Social relations | Objects and instruments | Time and place | Social subjects, with beliefs, knowledge, values etc. | Semiosis”. Zob. Tenże, *Critical discourse analysis...*, art. cyt., s. 77.

³² Tenże, *Analysing Discourse...*, dz. cyt., s. 24; Szerzej na ten temat zob.: A. Warzecha, *Kościół w sferze publicznej...*, dz. cyt., s. 15–59.

³³ N. Fairclough, *Analysing Discourse...*, dz. cyt., s. 27.

³⁴ Tamże, s. 67; Por. Tenże, *Critical discourse analysis...*, art. cyt., s. 77–80.

i jest uwewnętrzniana przez inne elementy praktyki społecznej, ale nie można ich do siebie sprowadzić, zredukować. Elementy te są różne, ale nie odrębne³⁵.

Krytyczna Analiza Dyskursu dąży do uchwycenia tych właśnie dialektycznych relacji zachodzących pomiędzy różnymi formami semiozy (włączając w to język, ale też inne jej formy np. komunikację niewerbalną, język ciała, obrazy, dźwięki, różnego rodzaju znaki) a innymi elementami praktyk społecznych³⁶. Chodzi o określenie, w jaki sposób artykułowane są w analizowanych tekstach poszczególne *gatunki*, *dyskursy* i *style*³⁷. W praktyce bowiem stanowią one ich hybrydy, a artykulacja tekstów odbywa się na różnych poziomach ich organizacji przy użyciu cech semantycznych, gramatycznych i leksykalnych³⁸.

W rzeczywistości społecznej operacjonalizacja semiozy następuje generalnie na trzy sposoby: jako przedstawienie (*enacting*), wszczepienie (*inculcating*) i materializacja (*materializing*) dyskursów³⁹. *Dyskursy* mianowicie przedstawiają się (lub też są odgrywane) w nowych sposobach działania, a takie przedstawienia są w części „intra-semiotyczne”: *dyskursy* zostają przedstawione jako *gatunki*. Mogą być wszczepiane jako nowe sposoby bycia, nowe tożsamości. Wszczepianie polega na tym, że ludzie zaczynają „posiadać” *dyskursy*, umieszczają się w nich, działają, myślą, mówią i widzą siebie poprzez nowe dyskursy. Ma to także aspekt materialny: *dyskursy* są dialektycznie wszczepiane nie tylko w style, sposoby użycia języka, lecz także są materializowane i ucieleśniane w postawach, gestach, sposobach poruszania się itd. (które same są w różnym stopniu semiotyzowalne, ale nie sprowadzalne wyłącznie do semiozy). Dyskursy mogą wreszcie zmateralizować się w formie „twardej” (np. jako środki produkcji) i „miękkiej” (np. jako systemy zarządzania). W dialektyce semiozy nie ma jednak – jak zauważa Norman Fairclough – niczego nieuniknionego. Nowy dyskurs może zmateralizować się w jakiejś organizacji bez uprzedniego przedstawienia albo wszczepienia; może też zostać przedstawiony, ale nigdy nie zostanie w pełni wszczepiony⁴⁰.

Operacjonalizacja semiozy public relations zachodzi w polskim Kościele w następujący sposób:

³⁵ Tenże, *Analysing Discourse...*, dz. cyt., s. 207.

³⁶ Por. tamże, s. 205.

³⁷ Tamże, s. 27–28.

³⁸ Tenże, *Critical discourse analysis...*, art. cyt., s. 78.

³⁹ Por. tamże, s. 79–80.

⁴⁰ Tenże, *Analysing Discourse...*, dz. cyt., s. 208.

Po pierwsze, rzecznictwo polskich diecezji definiowane jest przez samych zainteresowanych jako reaktywne i taktyczne, tzn. ogranicza się do reagowania na sytuacje kryzysowe i wykonywania w tych ramach standardowych technik pisemnych (najczęściej w formie dementi, oświadczenia lub stanowiska na stronie kurii). W kategoriach semiotycznych zachodzi tu zjawisko autoreprezentacji semiozy public relations, selekcji pewnych jej elementów, adaptacji i następnie przedstawiania jej w formie dyskursów, których odbicie stanowią różnego rodzaju dokumenty i wypowiedzi. Tak mówią o tym sami rzecznicy:

Rzecznictwo polskich diecezji definiowane jest przez samych zainteresowanych jako reaktywne i taktyczne, tzn. ogranicza się do reagowania na sytuacje kryzysowe.

[rzecznik] uaktywnia się, kiedy dzieje się coś złego... kryzys... (...) to kolejne zadanie, więc nie mogę poświęcić się temu zadaniu bycia rzecznikiem w 100%, w całości⁴¹;

...jako księży, nie jesteśmy tylko rzecznikami, żeby móc w 100 procentach oddać się sprawie. (...) na brak zajęć nie narzekam, dlatego w pierwszej kolejności będę reagował na sytuacje kryzysowe i odpowiadał na pytania dziennikarzy. Każda szanująca się firma prowadzi zarządzanie strategiczne, kształtuje swój pozytywny wizerunek. W Kościele takie działania również są konieczne, ale nie wiem, czy starczy mi na to czasu. Nie mógłbym tego sam poprowadzić. Potrzebowałbym zaplecza i zespołu kompetentnych ludzi. Jak już powiedziałem, na razie ograniczę się do reagowania kryzysowego⁴².

Po drugie, rosnąca liczba osób zajmujących się w diecezjach relacjami z mediami (od 20 w 2006 roku do 43 w 2022 roku) ilustruje przesunięcie w kierunku bardziej formalnego prowadzenia tych relacji. Zaobserwowane podczas badania tendencje wskazują jednak na to, że wszczęcie tożsamości rzecznika prasowego nie dokonuje się wprost i oznacza przede wszystkim modyfikację istniejącej

---

⁴¹ M. Bakalarz, *Wypowiedź*, Telewizja Orion (17.12.2017), http://www.tvorion.pl/?action=show_news&idNews=24206 (dostęp 8.04.2018).

⁴² P. Karpiński, *Bez ciętej miny – z rzecznikiem kurii łowickiej rozmawia Marcin Wójcik*, Gość Łowicki (26.12.2010), <https://www.gosc.pl/files/old/gosc.pl/zalaczniki/2010/12/21/1292955315/1292955401.pdf> (dostęp 17.11.2022).

tożsamości, sposobu bycia (*stylu*) zatrudnionego w kurii duchownego. W związku z tym, że rzecznik polskiej diecezji przeciętnie wykonuje jeszcze sześć innych zadań, może to wskazywać na to, że media relations jest traktowane w polskim Kościele jako zadanie o mniejszym znaczeniu⁴³. Kwestia przeciążania rzeczników innymi obowiązkami ma jednak i drugą stronę. O ile rzecznik nie sprawuje wysokiego urzędu (np. wikariusza generalnego lub kanclerza), a tak jest w ponad dwóch piątych diecezji, to zazwyczaj oznacza to wykonywanie zadań taktycznych, co ogranicza możliwości kształtowania relacji z kluczowymi podmiotami w otoczeniu diecezji. Na przykład w archidiecezjach krakowskiej, poznańskiej, warszawskiej i płockiej rzecznik powinien uzgadniać wypowiedzi z innymi osobami w kurii⁴⁴.

Po trzecie, semioza public relations materializuje się w polskich diecezjach zarówno w formie „twardej”, jak i „miękkiej”. W odniesieniu do działalności komunikacyjnej, w pierwszym przypadku będzie to oznaczało materialne tworzenie stanowisk, komórek i jednostek zajmujących się komunikacją, wyposażenie ich w sprzęt niezbędny do wykonywania tej pracy (wskazane w badaniu biura, telefony, faksy, komputery, serwery, strony internetowe, konta w mediach społecznościowych itp.). Można do tego zaliczyć też w zasadzie utrwaloną już w polskich diecezjach tendencję powoływania rzeczników prasowych, chociaż nie wszędzie (taka „ruchoma” sytuacja jest np. w Bielsku-Białej i Szczecinie). Wyhamowała natomiast tendencja powoływania i utrzymywania diecezjalnych biur prasowych – od ostatniego badania aż trzy z nich zostały zlikwidowane. Może to wynikać z sygnalizowanego już utożsamienia public relations z tworzeniem rozgłosu i dziennikarstwem, a zadania te przecież wykonują liczne kościelne media. „Miękką” materializacja obejmować będzie rozmaitego rodzaju rozwiązania organizacyjne, zarówno

⁴³ Por. M. Przybysz, dz. cyt., s. 234.

⁴⁴ S. Dziwisz, *Regulamin kurii diecezjalnej krakowskiej*, Strona Archidiecezji Krakowskiej (2008), <http://www.diecezja.pl/kuria/regulamin.html> (dostęp 13.04.2018); S. Gądecki, *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004–2008 – zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego...*, dz. cyt., t. 2, s. 401; P. Libera, *Regulamin Kurii Diecezjalnej Płockiej*, Diecezja Płocka (30.11.2016), <https://www.diecezjaplocka.pl/media/0q4ltsub/regulamin-kurii-dp-pdf.pdf> (dostęp 17.11.2022); P. Libera, *Regulamin pracy Rzecznika Prasowego Kurii Diecezjalnej Płockiej*, Diecezja Płocka (30.11.2016), <https://www.diecezjaplocka.pl/media/1pce530m/regulamin-pracy-rzecznika-prasowego-pdf.pdf> (dostęp 17.11.2022); K. Nycz, *Regulamin Kurii Metropolitalnej Warszawskiej*, Strona internetowa Archidiecezji Warszawskiej (24.06.2008), <https://archwwa.pl/wp-content/uploads/2016/04/regulamin-kurii.pdf> (dostęp 17.11.2022).

sformalizowane, jak i niesformalizowane: zarządzenia, regulaminy, dekryty itp., ale także niesformułowane, bardziej lub mniej utrwalone sposoby działania. Uzyskany obraz wskazuje na to, że operacjonalizacja semiozy public relations w polskich diecezjach ma charakter postępujący, chociaż nielinearny i nieciągły.

Na złożoną sytuację komunikacyjną Kościoła wpływają też jego uwarunkowania ustrojowe. Przede wszystkim zaś to, że koncepcja władzy w Kościele jest ukształtowana inaczej niż w teorii prawa publicznego. W Kościele, zgodnie z kan. 381 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego (KPK), władza zwyczajna, własna i bezpośrednia przysługuje przede wszystkim biskupowi diecezjalnemu (ordynariuszowi)⁴⁵. Jest to przede wszystkim władza rządzenia (jurysdykcji), która dzieli się na władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą (kan. 135 § 1 KPK), i której podporządkowane są dwie pozostałe władze: kapłańska (liturgiczna) i nauczania⁴⁶. Ordynariuszowi przysługuje zatem prawo reprezentowania diecezji w znacze-

---

Wyhamowała tendencja utrzymywania diecezjalnych biur prasowych – od ostatniego badania aż trzy z nich zostały zlikwidowane.

---

niu kanonicznym, prawnym, ale też i komunikacyjnym, przez co rozumieć należy kompetencję do podejmowania w jej imieniu aktów komunikacyjnych i kształtowania jej relacji. Osią relacji publicznych w Kościele jest zatem sprawowana przez ordynariusza władza jurysdykcji. Jednak władza ta dotyczy tylko powierzonej mu diecezji. Struktura tej reprezentacji często jest niezrozumiała i staje się powodem nieporozumień. Dzieje się tak kiedy np. utożsamia się kompetencje Konferencji Episkopatu Polski z kompetencjami rządu, a uprawnienia jej przewodniczącego lub prymasa z uprawnieniami premiera, natomiast poszczególnych biskupów z wojewodami. Dochodzą do tego różnice w podziale administracyjnym Kościoła i kraju, co jest szczególnie widoczne w regionach silnie zurbanizowanych i wielkich miastach (np. w Warszawie), a także złożone zależności jurysdykcyjne

---

⁴⁵ *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.

⁴⁶ J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985, s. 44.

pomiędzy biskupami a zgromadzeniami zakonnymi, ordynariatem polowych i prałaturą personalną Opus Dei itp. Jednym z najbardziej typowych nieporozumień jest sytuacja, w której wypowiedź rozpoznawalnego hierarchy w jakiejś ważnej sprawie traktowana jest jako stanowisko polskiego Kościoła, a nie jako to, czym jest ona w istocie, czyli głos jednego z uczestników debaty publicznej. Chodzi np. o wypowiedzi metropolity częstochowskiego Abp. Wacława Depy zrównujące prawa zwierząt i nienarodzonych z kwietnia 2018 („walczy się o prawa zwierząt, a odkłada się prawa człowieka. A codziennie giną polskie dzieci w świetle prawa ustanowionego przez ludzi”), dotyczące Konstytucji z sierpnia 2018 („Bardzo boleśnie powróciły w ostatnim czasie wypowiedzi, że w Polsce rządzi Konstytucja, a nie Ewangelia, że Konstytucja ma iść przed Ewangelią”), sprzeciw wobec zamykania kościołów na początku pandemii w marcu 2020 („Mamy zablokować drogi na Jasną Górę? Powiedzieć, że masowe pielgrzymowanie jest niebezpieczne dla naszego zdrowia?”), zrównujące wojnę na Ukrainie z prawem do aborcji z czerwca 2022 („Skazuje się naród na nieistnienie. Ale wcześniej ogólny świat szykuje również prawo do nieistnienia dzieci pod sercem matek w imię wolności”), czy też wykluczenie innych niż teonizm systemów etycznych („Jeżeli nie ma odniesienia do Pana Boga, wówczas człowiek odrzuca wartości moralne”)⁴⁷.

WNIOSKI

Od roku 2006 rośnie liczba osób zajmujących się w diecezjach kontaktami z mediami. W roku 2006 było to 20 osób, w 2011 – 34, w 2018 – 42, 2022 – 43 osoby. Maleje też liczba osób wykonujących zadania rzecznika w sposób nieformalny: w roku 2006 roku – było to 5 osób, w roku 2011 i 2018 – 7, a w roku 2022 – 3 osoby. 41 rzeczników polskiego Kościoła to księża, a 2 z nich to osoby świeckie – w tym jedna kobieta. Są to osoby dobrze i bardzo dobrze wykształcone: 20 z nich ma stopień doktora, 10 – licencjata kanonicznego, a jedna doktora habilitowanego. Osiem z nich studiowało lub zajmuje się naukowo komunikacją społeczną. Średni staż diecezjalnego rzecznika wynosi 7 lat. W strukturze organizacyjnej rzecznicy najczęściej umieszczani są w kancelarii kurii (26), biurze prasowym (5)

⁴⁷ G. Giedrys, *Kolejne kontrowersyjne wypowiedzi abp. Wacława Depo. Mówi, że ataki na Jana Pawła II to drugi zamach na papieża*, (24.11.2022), <https://torun.wyborcza.pl/torun/7,48723,29177889,kolejne-kontrowersyjne-wypowiedzi-abp-waclawa-depo-mowi-ze.html> (dostęp 26.11.2022).

lub innej komórce kurii (5). Biura prasowe działają obecnie w 13 diecezjach. O ile w latach 2006–2018 ich liczba systematycznie rosła (w roku 2006 – 1, w 2011 – 10, a w 2018 – 15), to obecnie tendencja ta zdaje się hamować, a być może nawet cofać (gdzieniegdzie są one likwidowane). Rzecznicy to od lat osoby przeciążone innymi obowiązkami. Oprócz utrzymywania relacji z mediami pełnią przeciętnie jeszcze 6 innych funkcji, najczęściej w kurii (31), duszpasterstwie (24) i mediach kościelnych (23). Zajmują tam zazwyczaj wysokie stanowiska, m.in. dyrektora/prezesa (20 – w tym 7 w mediach), kanclerza kurii (8), dyrektora wydziału w kurii (6) czy proboszcza (4). Preferowaną przez nich formą kontaktu jest e-mail (43), nieco rzadziej telefon komórkowy (36) czy stacjonarny (22). Najczęściej stosowanymi technikami są wypowiedzi dla mediów (43), komunikaty (33) i oświadczenia prasowe (29), a nieco rzadziej wywiady (19), informacje prasowe (19) i konferencje prasowe (14). Ich interwencje dotyczyły z reguły sytuacji kryzysowych

---

Rzecznicy to od lat osoby przeciążone innymi obowiązkami. Oprócz utrzymywania relacji z mediami pełnią przeciętnie jeszcze 6 innych funkcji, a rekordzista aż 17!

---

związanych z naruszeniem przez duchownych obowiązujących przepisów prawa, norm obyczajowych czy wywoływanymi przez nich kontrowersjami. Dominowały wśród nich skandale związane z przestępstwami na tle seksualnym (36), a także przemocą (5), nadużywaniem alkoholu i używaniem narkotyków (5), nieprawidłowościami finansowymi (4) i naruszeniami dyscypliny kościelnej (3).

Badanie wykazało, że semioza public relations w przeważającej liczbie polskich diecezji rekontekstualizuje się jako działalność coraz bardziej uporządkowana, która prowadzona jest najczęściej przez formalnie powoływanych koordynatorów, asystentów, rzeczników i biura prasowe. Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat w polskim Kościele widoczne jest zanikanie nieformalnych działań media relations. W dalszym ciągu jednak jest to przede wszystkim działalność komunikacyjna taktyczna, reaktywna i asymetryczna. Rzecznicy zajmują się przede wszystkim „gąszeniem pożarów”: łagodzeniem skandali i doraźnym rozwiązywaniem rozmaitych sytuacji kryzysowych, których w ostatnich latach pojawia się coraz więcej.

Wpływ na taki stan rzeczy ma hierarchiczna koncepcja kościelnej organizacji, w której strategiczny poziom zarządzania komunikacją pozostaje w praktyce domeną biskupów, a niekiedy także innych wyższych dostojników kościelnych. Rzecznikowanie utożsamiane jest zatem z działalnością rozciągniętą gdzieś pomiędzy promocją dyskursu kościelnego (*publicity*) a nadwornym dziennikarstwem (*in-house journalism*). Na przykład, w diecezji legnickiej funkcję rzecznika określono jako „działalność z zakresu promocji wizerunku Kościoła diecezjalnego w mediach”, a co drugi rzecznik diecezji jest dziennikarzem diecezjalnych mediów⁴⁸. Na prowadzenie strategicznej i proaktywnej działalności komunikacyjnej, poprzedzonej rzetelnymi badaniami, wciąż nie przeznaczają się odpowiednich zasobów materialnych i ludzkich, a gdziekolwiek nawet je ogranicza. Problemom jurysdykcyjnym pomiędzy diecezjami próbuje do pewnego stopnia zaradzić KEP, która od wielu już lat organizuje współpracę i szkolenia diecezjalnych rzeczników. Jednak kwestia organizacji pracy rzeczników w poszczególnych diecezjach leży już w gestii samych tylko ordynariuszy.

Bariery komunikacyjne polskiego Kościoła wynikają w gruncie rzeczy właśnie z przyjętych rozwiązań organizacyjnych: to z tego wynika marginalizacja roli rzeczników prasowych i zadań media relations (czego przejawem jest przeciążenie innymi obowiązkami i ograniczenie do reagowania kryzysowego), wybór nieadekwatnych jednokierunkowych i asymetrycznych modeli komunikacyjnych (czego przejawem jest to, że są również dziennikarzami) i wreszcie ograniczone zasoby ludzkie i materialne przeznaczone na komunikację (rzecznicy w przeważającej większości działają w pojedynkę, a biura prasowe działają tylko w co trzeciej diecezji).

Tak rozumiane *crisis management* Kościoła katolickiego w Polsce niestety tylko w części stanowi odpowiedź na postulaty zgłoszone kilkanaście lat temu przez Monikę Przybysz⁴⁹. Koncentrowały się one na obsłudze sytuacji kryzysowych i z dzisiejszej perspektywy podejście to uznać należy za pionierskie i przełomowe. Samo już tylko zestawienie w tytule „Kościoła” i „kryzysu” dla niektórych osób stanowiło wówczas szok i skutkowało wyparciem proponowanych zmian.

---

⁴⁸ S. Cichy, *Instrukcja o korzystaniu ze środków społecznego przekazu i technologii informacyjnej w duszpasterstwie*, Diecezja Legnica (2012), <http://www.synod.diecezja.legnica.pl/KSIEGA/TOMI/20-I12.pdf> (dostęp 13.04.2018).

⁴⁹ M. Przybysz, dz. cyt., s. 256–272.

Jednak w dzisiejszych realiach społecznych sama obsługa medialnych kryzysów, rozumiana nawet jako plan minimum, okazuje się już niewystarczająca. Wskazują na to m.in. badania statystyczne dotyczące autodeklaracji wiary i religijności, badania społeczne dotyczące zaufania do Kościoła, a także charakter debaty publicznej, w której agendzie Kościoł w Polsce ma stałe i coraz bardziej kłopotliwe miejsce. Ponownego przemyślenia wymagają zatem jego relacyjne i komunikacyjne priorytety. Koniecznym wydaje się zastosowanie nowszych i bardziej efektywnych modeli komunikacyjnych: otwarcie na dwukierunkowość, co w tym kontekście oznacza wypracowanie umiejętności słuchania, budowę symetrycznych relacji społecznych w miejsce utrwalonej hegemonii i proaktywność, czyli wychodzenie z inicjatywą wykraczającą poza zwyczajową kościelną działalność ewangelizacyjną i katechetyczną.

Pewne zmiany w tym względzie zapowiada opublikowana latem 2022 roku synteza krajowa synodu o synodalności, zwołanego przez papieża Franciszka⁵⁰. Prze-

---

W dzisiejszych realiach społecznych sama obsługa medialnych kryzysów okazuje się już niewystarczająca.

łomowa okazuje się już jego forma: informacje zbierane były od dołu, w parafiach, w trakcie spotkań, podczas których w małych grupach poszukiwano odpowiedzi na pytania o współczesną kondycję Kościoła⁵¹. Na podstawie ustaleń tych swoistych grup fokusowych opracowano najpierw syntezy diecezjalne, a z nich syntezę krajową. Jednak tylko 37 diecezji upubliczniło te dokumenty. Archidiecezja krakowska i diecezja sosnowiecka udostępniły krótkie omówienia, a archidiecezja przemyska oraz diecezje koszalińsko-kołobrzaska i zamojsko-lubaczowska nie podały żadnej

---

⁵⁰ R. Dziejczak (red.), *Synod 2021–2023. Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia | Uczestnictwo | Misja. Zestawienie opublikowanych syntez diecezjalnych. Stan na dzień 30.08. Wersja ujednolicona*, synod.org.pl (18.10.2022), https://synod.org.pl/wp-content/uploads/2022/10/Wszystkie-syntezy-diecezjalne-oraz-synteza-krajowa-razem_20221018_1104_2.pdf (dostęp 17.11.2022).

⁵¹ Tenże, *Statystyki synodalne – Synod 2021–2023*, (07.09.2022), <https://synod.org.pl/statystyki-synodalne/> (dostęp 17.11.2022).

informacji na ten temat⁵². Część wniosków umieszczonych w syntezie krajowej dotyczyła komunikacji, ale też władzy i uczestnictwa w Kościele⁵³:

Słuchanie, zabieranie głosu i dialog wymagają od nas nie tylko stworzenia odpowiedniej przestrzeni, ale też języka komunikacji. Kościół nie nadąża za zmianami zachodzącymi w sposobach komunikacji międzyludzkiej (...) Problemem jest używany w Kościele język. Postrzegamy go jako hermetyczny, skupiony na sobie i oderwany od rzeczywistości. Język, w jakim przekazuje się młodym treści wiary podczas lekcji religii oraz kazań, cechuje często anachroniczność, sztuczność, a w efekcie mała komunikatywność. Wśród wielu młodych bywa on obiektem kpin. „Język listów pasterskich biskupów i episkopatu jest niezrozumiały, za dużo jest w nich pouczeń i teorii, za mało dzielenia się wiarą”; „Księża i biskupi nie są zasłuchani w potrzeby słuchaczy”.

Synod to być może zapowiedź wprowadzenia nowej „organizacji ruchu” w relacjach Kościoła katolickiego w Polsce z innymi podmiotami życia społecznego

---

Ten obszerny, liczący kilkaset stron materiał, może stać się dla polskich parafii, diecezji i całego Kościoła w Polsce istotną częścią badania wstępnego służącego określeniu efektywnej strategii komunikacyjnej, a w efekcie do prze-modelowania jego relacji z interesariuszami. Dokumenty te jednak, ze względu na ich rangę, złożoność i obszerność wymagają jednak oddzielnej, szczegółowej analizy.

Jeden z prekursorów public relations, Edward L. Bernays, pod koniec życia napisał, że „doradca public relations działa na ulicy dwukierunkowej. Wyjaśnia otoczenie klientowi i klienta otoczeniu”⁵⁴. Synod to być może zapowiedź wpro-

⁵² Tenże, *Synod 2021–2023...*, dz. cyt., s. 13–14.

⁵³ Tamże, s. 19.

⁵⁴ „Public relations counsel functions on a two way street. He interprets public to the client and client to public”: E.L. Bernays, *The later years: Public relations insights 1956–1986*, Rhinebeck, NY 1986, s. 35–36.

wadzenia nowej „organizacji ruchu” w relacjach Kościoła katolickiego w Polsce z innymi podmiotami życia społecznego. Czy i w jakim stopniu tak się stanie? Przekonamy się za kilka lat, przy okazji kolejnego badania.

BIBLIOGRAFIA

- Administrator, *Kontakt z Rzecznikiem*, Oficjalna witryna Archidiecezji Wrocławskiej (brak daty opubl.), http://www.archidiecezja.wroc.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=3352&Itemid=226 (dostęp 26.07.2022).
- Bakalarz M., *Wypowiedź*, Telewizja Orion (17.12.2017), http://www.tvorion.pl/?action=show_news&idNews=24206 (dostęp 8.04.2018).
- Berelson B., *Content Analysis in Communication Research*, New York 1952.
- Bernays E.L., *The later years: Public relations insights 1956–1986*, Rhinebeck, NY 1986.
- Botan C.H., Taylor M., *Public relations: State of the Field*, „Journal of Communication” 2004 z. 4, s. 645–661.
- Cancel A.E., Cameron G.T., Sallot L.M., Mitrook M.A., *It Depends: A Contingency Theory of Accommodation in Public Relations*, „Journal of Public Relations Research” 1997 z. 1, s. 31–63.
- Cichy S., *Instrukcja o korzystaniu ze środków społecznego przekazu i technologii informacyjnej w duszpasterstwie*, Diecezja Legnica (2012), <http://www.synod.diecezja.legnica.pl/KSIEGA/TOMI/20-I12.pdf> (dostęp 13.04.2018).
- Dziedzic R., *Statystyki synodalne – Synod 2021–2023*, (07.09.2022), <https://synod.org.pl/statystyki-synodalne/> (dostęp 17.11.2022).
- Dziedzic R. (red.), *Synod 2021–2023. Ku Kościołowi synodalnemu. Komunia | Uczestnictwo | Misja. Zestawienie opublikowanych syntez diecezjalnych. Stan na dzień 30.08. Wersja ujednolicona*, synod.org.pl (18.10.2022), https://synod.org.pl/wp-content/uploads/2022/10/Wszystkie-syntezy-diecezjalne-oraz-synteza-krajowa-razem_20221018_1104_2.pdf (dostęp 17.11.2022).
- Dziwisz S., *Regulamin kurii diecezjalnej krakowskiej*, Strona Archidiecezji Krakowskiej (2008), <http://www.diecezja.pl/kuria/regulamin.html> (dostęp 13.04.2018).
- Fairclough N., *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*, London–New York 2003.
- Fairclough N., *Critical discourse analysis*, „Marges Linguistiques” 2005 z. 9, s. 76–94.
- Gądecki S., *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004–2008 – zwołany i przeprowadzony przez Arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, Poznań 2008, t. 2.
- Giedrys G., *Kolejne kontrowersyjne wypowiedzi abp. Wacława Depo. Mówi, że ataki na Jana Pawła II to drugi zamach na papieża*, (24.11.2022), <https://torun.wyborcza.pl/torun/7,48723,29177889,kolejne-kontrowersyjne-wypowiedzi-abp-waclawa-depo-mowi-ze.html> (dostęp 26.11.2022).
- Grunig J.E., *Symmetrical Presuppositions as a framework for Public Relations Theory*, w: C. H. Botan, V. Hazleton (red.), *Public Relations Theory*, Hillsdale, NJ 1989, s. 17–44.

- Grunig J.E., Grunig L.A., *Models of Public Relations and Communication*, w: J. E. Grunig (red.), *Excellence in Public Relations and Communication Management*, Hillsdale, NJ 1992, s. 285–325.
- Grunig J.E., Grunig L.A., Sriramesh K., i in., *Models of Public Relations in an International Setting*, „Journal of Public Relations Research” 1995 z. 3, s. 163–186.
- Grunig J.E., Hunt T., *Managing Public Relations*, New York 1984.
- Karpiński P., *Bez ciętej miny – z rzecznikiem kurii łowickiej rozmawia Marcin Wójcik*, Gość Łowicki (26.12.2010), <https://www.gosc.pl/files/old/gosc.pl/zalaczniki/2010/12/21/1292955315/1292955401.pdf> (dostęp 17.11.2022).
- Kerlinger F.N., *Foundations of Behavioral Research*, New York 1986.
- Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1984.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Diecezje*, (26.07.2022), <https://episkopat.pl/diecezje-kościoła-katolickiego-w-polsce/> (dostęp 26.07.2022).
- Korziński I., *Komunikat Kurii ws. ks. Andrzeja Dębskiego*, Archidiecezja Białostocka (16.07.2022), <https://archibial.pl/komunikaty/2635-komunikat-kurii-ws-ks-andrzeja-debskiego/> (dostęp 26.07.2022).
- Kostera M., *Antropologia organizacji. Metodologia badań terenowych*, Warszawa 2005.
- Krukowski J., *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985.
- Ks. dr Mirosław Cisowski nowym rzecznikiem diecezji kieleckiej*, Oficjalna Strona Diecezji Kieleckiej (08.09.2015), <https://diecezja.kielce.pl/ks-dr-miroslaw-cisowski-nowym-rzecznikiem-diecezji-kieleckiej> (dostęp 7.02.2023).
- Ks. Sławomir Zyga zrezygnował z funkcji rzecznika szczecińskiej kurii*, Więź.pl (02.03.2021), <https://wiesz.pl/2021/03/02/ks-slawomir-zyga-zrezygnowal-z-funkcji-rzecznika-szczecinskiej-kurii/> (dostęp 26.07.2022).
- Kuria*, Archidiecezja częstochowska (brak daty opubl.), <https://archichest.pl/kuria-metropolitalna,25/wydzial-personalno-administracyjny,1509697617.html> (dostęp 26.07.2022).
- Libera P., *Regulamin Kurii Diecezjalnej Płockiej*, Diecezja Płocka (30.11.2016), <https://www.diecezjaplocka.pl/media/0q4ltsub/regulamin-kurii-dp-pdf.pdf> (dostęp 17.11.2022).
- Libera P., *Regulamin pracy Rzecznika Prasowego Kurii Diecezjalnej Płockiej*, Diecezja Płocka (30.11.2016), <https://www.diecezjaplocka.pl/media/1pce530m/regulamin-pracy-rzecznika-prasowego-pdf.pdf> (dostęp 17.11.2022).
- Nycz K., *Regulamin Kurii Metropolitalnej Warszawskiej*, Strona internetowa Archidiecezji Warszawskiej (24.06.2008), <https://archwwa.pl/wp-content/uploads/2016/04/regulamin-kurii.pdf> (dostęp 17.11.2022).
- Pennacchio S., *Elbląg: Ks. Wojciech Skibicki – biskupem pomocniczym diecezji elbląskiej – Komunikat N. 2309/19*, Nuncjatura Apostolska w Polsce (14.02.2019), <https://nuncjatura.pl/2019/02/14/elblag-ks-wojciech-skibicki-biskupem-pomocniczym-diecezji-elblaskiej/> (dostęp 2.11.2022).

- Pennacchio S., *Reorganizacja Kościoła greckokatolickiego w Polsce – Komunikat N. 4925/20*, Nuncjatura Apostolska w Polsce (25.11.2020), <https://nuncjatura.pl/2020/11/25/reorganizacja-kosciola-greckokatolickiego-w-polsce/> (dostęp 26.07.2022).
- Przybysz M., *Kościół w kryzysie. Crisis management w Kościele w Polsce*, Tarnów 2008.
- Reber B.H., *Accommodation: contingency theory*, w: R. L. Heath (red.), *Encyclopedia of Public Relations*, t. 1, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore–Washington, DC 2013, s. 1–2.
- Reber B.H., *Contingency Theory*, w: R. L. Heath (red.), *Encyclopedia of Public Relations*, t. 1, Los Angeles–London–New Delhi–Singapore–Washington, DC 2013, s. 187–189.
- Stacks D.W., *Primer of public relations research*, New York–London 2011.
- Warzecha A., *Działania public relations Kościoła katolickiego w Polsce z perspektywy Krytycznej Analizy Dyskursu. Rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. hab. UŚ Jacka Warchali*, Katowice 2013, mps w Archiwum Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.
- Warzecha A., *Kościół w sferze publicznej: Natanek, Nergal, Boniecki. Wybrane studia przypadków*, Katowice 2019.
- Warzecha A., *Public Relations of the Catholic Church in Poland from the perspective of the Critical Discourse Analysis*, <https://www.researchgate.net/project/Public-Relations-of-the-Catholic-Church-in-Poland-from-the-perspective-of-the-Critical-Discourse-Analysis> (dostęp 17.11.2022).

Biogram

Dr Adam Warzecha, językoznawca, adiunkt w Instytucie Językoznawstwa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zajmuje się socjolingwistyką, teorią komunikacji i mediów, public relations, reklamą, teorią dyskursu i Krytyczną Analizą Dyskursu.
ORCID: 0000-0002-1738-0818

Danuta Künstler-Langner

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

**Recenzja książki Bernadetty M. Puchalskiej-
-Dąbrowskiej pt. *Postać świętej Elżbiety Węgierskiej
w polskim piśmiennictwie religijnym epok dawnych,*
Wydawnictwo Naukowe Sub Lupa,
Warszawa 2021, ss. 302.**

Książka Bernadetty M. Puchalskiej-Dąbrowskiej o wizerunkach świętej Elżbiety Węgierskiej (1207–1231) prezentuje najnowsze badania na temat życia i działalności „matki ubogich” w dawnym piśmiennictwie religijnym. Autorka przeanalizowała tę postać w najstarszych źródłach elżbietańskich oraz kronikach i wielu dokumentach normatywnych od średniowiecza do XVIII wieku. Uwzględniając teksty źródłowe oraz polskie i zagraniczne opracowania świętej Kościoła katolickiego, zrekonstruowała jej drogę duchową, zaangażowanie materialne i duchowe w pomoc chorym oraz charyzmat niezwyklej kobiety XIII stulecia. Elżbieta Węgierska, znana również jako Elżbieta z Turyngii, wybrała drogę miłosierdzia, fundując szpitale i ośrodki opiekuńcze. Sama też pracowała i pomagała chorym, stając się prekursorką walki o zdrowie najuboższych. Książka ukazuje w panoramiczny sposób biografię Świętej w kontekście religijnym i kulturowym. W wieku 14 lat Elżbieta, córka króla węgierskiego Andrzeja II i Gertrudy z Meran, poślubiła Ludwika, najstarszego syna langrafa Turyngii. Była szczęśliwą matką trojga dzieci, a wkrótce jako młoda wdowa (1227) wybrała drogę franciszkańskiego ubóstwa i całkowicie zaangażowała się w pracę dla chorych i najbardziej potrzebujących. Puchalska-Dąbrowska przytacza relacje pisane i dokumenty wskazujące na jej wybory, decyzje i postawy. Badaczka odwołuje się do tekstów religijnych, hagiograficznych i epistolografii. Wyłania się z nich obraz księżnej Turyngii jako kobiety niezależnej intelektualnie i świadomej trudności wynikających z podejmowanej działalności. Była ona kobietą wykraczającą poza ramy wyznaczonej

jej roli w europejskim społeczeństwie feudalnym. Elżbieta – *mulier sancta* i *mulier honesta* – odważnie wyrażała pragnienia społeczeństwa budowanego o zasady współpracy i odpowiedzialności. Książka pokazuje narodziny i atrakcyjność wzorca osobowego doskonałej tercjarki franciszkańskiej, popularyzowanego przez piśmiennictwo religijne do XVIII wieku. Omawia kult św. Elżbiety na terenach Polski i w Europie na tle przemian wrażliwości chrześcijańskiej, praktyki miłosierdzia i zapobiegania ubóstwu.

W rozdziale I: *Święta Elżbieta Węgierska – Biografia* autorka interpretuje wczesne źródła elżbietańskie – XIII-wieczne przekazy na temat Arpadówny. Znajdujemy tu wiele świadectw tekstowych, m.in. dokumenty fundacyjne i normatywne, kronikę Bertolda – *Gesta Ludovici* (ok. 1228), listy prywatne i związane z kanonizacją, a także sprawozdania jej czterech towarzyszek: Gudy, Izentrudy, Elżbiety i Irmingardy. Tekst *Libellus de dictis quatuor ancillarum S. Elisabeth confectus* prezentuje zeznania na temat jej podążania do świętości w okresie małżeństwa i wdowieństwa. Wśród listów warto wymienić korespondencję między Konradem z Marburga, spowiednikiem landgrafini, a papieżem Grzegorzem IX w związku z jej procesem kanonizacyjnym. Puchalska-Dąbrowska sięga do żywotów świętej: *Curial vita* Cezariusza z Heisterbach, narracji dominikanina Teodoryka z Apoldy zamieszczonej w *Złotej legendzie* Jakuba de Voragine, *Vita sanctae Elizabeth viduae* tzw. Anonimowego Franciszkanina. Źródła te inspirowały autorów późniejszych utworów hagiograficznych, egzemplów oraz tekstów religijnych, ukazujących św. Elżbietę jako „matkę ubogich”, pracującą w szpitalach i służącą cierpiącym. Autorka na podstawie wskazanych tekstów źródłowych rekonstruuje życiorys Elżbiety, jej dzieciństwo na zamku Wartburg, atmosferę i kulturę dworską tego miejsca, rozwój intelektualny, pogłębianie języka niemieckiego i łacińskiego, a także częste oddawanie się modlitwie i praktykowanie pobożności prywatnej. W kontekście *Wypowiedzi czterech służących* (1235) Elżbieta postrzegana była jako nadmiernie skromna, gardząca dworską etykietą i życiem swojej sfery. W biografii pobożnej landgrafini nie zabrakło informacji na temat udanego okresu małżeńskiego i dobrego porozumienia z mężem Ludwikiem, co miało wpływ na jej zrozumienie roli rodziny w społeczeństwie i pomoc potrzebującym wsparcia. Gdy Turyngia zmagiała się z klęską głodu w 1226 roku, Elżbieta za zgodą męża zdecydowała o podarowaniu zboża mieszkańcom księstwa. Autorka skupiła się również na roli Konrada z Marburga, kierownika duchowego Świętej, którego pobyt na zamku Wartburg miał wpływ na kształtowanie potrzeb religijnych

Elżbiety i Ludwika. W świetle analizowanych dokumentów, relacji i najnowszych biografii landgrafini to osoba postępująca według przykazania miłości służebnej. Puchalska-Dąbrowska przytacza m.in. bullę kanonizacyjną papieża Grzegorza IX z 1 czerwca 1235 roku, w której ukazano „matkę ubogich” jako okazującą litość opuszczonym i oddającą swój majątek na rzecz ubogich. Przedstawiono ogromne dzieło fundacyjne Elżbiety, wymieniając np. szpital p.w. św. Marii Magdaleny w Gotha, Eisenach, placówkę przy zamku Wartburg i lecznicę w Marburgu p.w. św. Franciszka z Asyżu, przejętą po jej śmierci przez zarząd zakonu krzyżackiego w Jerozolimie. W świetle analizowanych trzynastowiecznych źródeł tekstowych uznać można Świętą za prekursorkę prac na rzecz ochrony zdrowia najuboższych. Jej patronia medyczne – ochronki, szpitale i sierocińce zwiastowały erę nowych placówek społecznych powszechnej opieki zdrowotnej, wykraczające znacznie poza ówczesne obowiązki władczyni.

W Rozdziale II: *Święta Elżbieta Węgierska w piśmiennictwie religijnym polskiego średniowiecza* autorka analizuje kult św. Elżbiety Węgierskiej i reprezentowany przez nią model świętości kobiety aktywnej, który okazał się bardzo atrakcyjny dla ówczesnych kobiet najwyższej warstwy społecznej. Przywołano manuskrypt kroniki Zakonu Braci Mniejszych Jordana z Giano (1262), biografię zawartą w wierszowanym zbiorze *Passionale* (XIII w.) popularyzowanym przez zakon krzyżacki, a także odpisy żywotów z domów franciszkańskich. Postać księżnej Turyngii wpisała się w średniowieczne narracje hagiograficzne. Puchalska-Dąbrowska sięga do żywotów polskich księżnych, m.in. świętej Kingi i świętej Jadwigi Śląskiej, w których znajdujemy opowieści o Elżbiecie i jej drodze do świętości. Liczne cytaty z przywoływanych tekstów urozmaicają rekonstrukcję kultu Świętej, np. relacja przekazania żebra Elżbiety dla opactwa cysterskiego w Trzebnicy zawarta w biografii Anny, synowej św. Jadwigi. Badaczka rozwija w tym rozdziale zakres transmisji wzorca władczyni pełnej miłosierdzia i akceptującej ubóstwo. Wskazuje na naśladowące taki model życia czcicielki Elżbiety, m.in. bł. Jutę z Chełmży (1220–1260) i bł. Dorotę z Mątów Wielkich (1347–1394). Obie kobiety realizowały podobną wrażliwość duchową i realizowały postulat ubóstwa. Autorka wskazuje na drogi popularyzacji ideałów ascezy i miłosierdzia. Pod piórem Jana z Kwidzyna Dorota to kobieta gardząca doczesnością podobnie jak Elżbieta oraz mistyczka konsekwentnie realizująca drogę do świętości. Jednakże na popularność księżnej Turyngii w duchowej kulturze średniowiecza wielki wpływ miała *Złota legenda* Jakuba de Voragine i zawarty w niej tekst o św. Elżbiecie. Autorka

dokładnie przyjrzała się literackiemu wizerunkowi Świętej, którego transmisja do różnych gatunków piśmiennictwa religijnego rozpowszechniła tę postać i utrwaliła w świadomości chrześcijan jako wzorzec osobowy matki, dobrej chrześcijanki i świeckiej franciszkanki. Jak stwierdza Puchalska-Dąbrowska, to właśnie powstała w środowisku dominikańskim łacińska kompilacja hagiograficzna, przekładana następnie na języki wernakularne, wykreowała wizerunek św. Elżbiety – „matki ubogich i szpitalniczki” na kolejne stulecia. Postać ta słynąca z dobrych uczynków oraz sprawczyni cudów doskonale wpisywała się w epokę katedr i powolnego, ale konsekwentnego dojrzewania społeczeństwa do działalności na rzecz członków wspólnoty. Legenda o władczyni Turynii pod piórem Voragine zyskuje nowe cele parenetyczne – ukazuje osobę niekonsekrowaną na drodze do świętości. Dominikański autor włączył do opowieści również dzieła i uczynki męża Elżbiety, który współkreował wizję doskonałości ich obojga. Puchalska-Dąbrowska porównując średniowieczne źródła opowieści o Świętej, a także cykle ikonograficzne, np. witraże i dzieła rzeźbiarskie, analizuje zaproponowany przez Voragine model świętości dostępny dla wszystkich, niezależnie od płci i roli społecznej. W tej części książki znajdujemy również trzynastowieczne kazania dominikanina Peregryna z Opoła. Dzięki tym tekstom postać Elżbiety miała kształtować wrażliwość wierzących na kwestie udanego małżeństwa, służby ubogim i oddania się Bogu poprzez codzienne uczynki. Puchalska-Dąbrowska analizuje formy perswazji dawnych kazań Peregryna z Opoła w kontekście stosowanej topiki biblijnej i ówczesnych konwencji biograficznych.

W rozdziale III omówiono postać św. Elżbiety Węgierskiej w polskim piśmiennictwie religijnym XVI–XVIII wieku. Profesorka Puchalska-Dąbrowska wskazała na wiele tekstów wpisujących się w nurt potrydenckiej odnowy Kościoła, włączając refleksję na temat roli kobiet w kształtowaniu potrzeb duchowych i promowaniu świętości. Przeanalizowała wizerunek Elżbiety w *Żywotach świętych Starego i Nowego Zakonu...* Piotra Skargi, który przez wiele lat przybliżał postać Świętej – czułej matki oraz miłośniernej i hojnej wdowy, dystansującej się wobec przepychu swojego dworu w Turynii. Autorka włączyła do rozważań również *Kroniki trzech zakonów...* Marka z Lizbony (1610), *Żywoty świętych...* Albrychta Stanisława Radziwiła, *Miasto uspokojenia serc ludzkich* Michała Olszewskiego, *Rok niebieski...* Jana Nadasiego, *Niebo sprawiedliwym...* Aleksandra Dowgiały, teksty modlitewne, apokryficzne, kazania i popularyzowane w środowiskach klasztornych narracje o postaciach realizujących cnoty chrześcijańskie. Bogata baza tekstowa i wnikliwa

analiza porównawcza sprawiają, że czytelnik ma panoramiczny wgląd w rozwijane na terenie Rzeczypospolitej wzorce świętości do XVIII stulecia. Puchalska-Dąbrowska często cytuje wskazane utwory, co jest bardzo pomocne w poznaniu klimatu epok rozwijających duchowość i ideały doskonałości w życiu konsekrowanym i świeckim. Elżbieta jako patronka Trzeciego Zakonu św. Franciszka była postacią często pojawiającą się na kartach piśmiennictwa religijnego. Autorzy widzieli w niej bohaterką atrakcyjną, która dzięki swojej energii i determinacji przekonywała do podejmowania niecodziennych wyzwań. Z dzisiejszego punktu widzenia przekraczała granice społeczne, stanowe i zawodowe. Jako czynnie działająca opiekunka i pielęgniarka miała świadomość ryzyka swojej posługi w dobie pandemii i chorób wykluczających ludzi ze społeczeństwa, np. trądu. Świadectwo dwórki Izentrudy potwierdza fakt, że landgrafini osobiście zajmowała się trędowatymi. Puchalska-Dąbrowska szczegółowo rekonstruuje wizerunki świętej tercjarki w dawnych tekstach, zwracając uwagę na propagowane wzorce życia ludzi naśladujących Chrystusa, możliwe do realizacji w przestrzeni świeckiej. Walorem tej dobrze napisanej książki jest porównawcze spojrzenie na modele świętości i ideały duchowe Europejczyków poszukujących wspólnych dróg do dobra. Przytaczane są podobne wzorce świętości tamtych czasów, m.in. Małgorzaty Szkockiej i Brygidy Birgersdotter. W książce ukazano cnoty Elżbiety, jej oddanie życiu małżeńskiemu, a równocześnie kontemplacyjnemu. Rozwijały je staropolskie kazania. Badaczka przytacza *Kazanie na dzień św. Elżbiety wdowy* Fabiana Birkowskiego, nadwornego kaznodziei Władysława IV Wazy. Dominikanin ukazywał ważne dla księżnej wartości: pracę dla ludzi niskiego stanu, szacunek dla chorych i cierpiących, sprawiedliwość i skromność. Były one popularyzowane w Europie poprzez przewodniki duchowe, m.in. *Drogę do życia pobożnego* Franciszka Salezego, sięgającego do typu duchowości elżbietańskiej. Autorka wymienia różnego typu dzieła narracyjne promujące postawy ubóstwa i świętości na co dzień, np. parenetycznie ukształtowaną *Drogę przed Bogiem śmierć świętych* (1698) Jana Morawskiego, w którą Elżbieta wpisana jest jako silna kobieta potrafiąca przezwyciężyć przeciwności i wybierająca Bożą miłość – *caritas*. Zaprezentowano po raz pierwszy tak szeroki korpus dzieł z wizerunkami św. Elżbiety w piśmiennictwie epok dawnych – druki, relacje, zeznania, kazania, opowieści, legendy, ukazujący jej postać i rozkwit kultu Świętej na terenie chrześcijańskiej Europy.

Ważną częścią książki są aneksy wskazujące na średniowieczną bazę źródłową niezbędną do nakreślenia wizerunku Świętej. Czytelnik znajduje tu treść

Dokumentu fundacyjnego szpitala św. Marii Magdaleny w Gotha (ok. 1223), List o śmierci św. Elżbiety anonimowego autora (1231), *Wypowiedzi czterech służących*, towarzyszek księżnej (1235), a także franciszkański *Żywot świętej Elżbiety* z XIV wieku. Teksty te przełożyła na język polski Bernadetta Puchalska-Dąbrowska i są to pierwsze polskie tłumaczenia wskazanych źródeł. Monografia rzetelnie rekonstruuje wizerunek Świętej utrwalany w piśmiennictwie epok dawnych, ale również jest opowieścią o heroicznej i pracowitej księżnej, która nie wahała się poświęcić majątku i życia dla najuboższych, często wykluczanych ze społeczeństwa z powodu stanu zdrowia. Jest to pierwsze w Polsce, tak obszerne opracowanie tematu i fenomenu duchowości elżbietańskiej w Europie do XVIII wieku. Autorka książki ukazała „matkę ubogich” jako ówczesną lekarzkę i opiekunkę, ale także reprezentantkę niezależnych i odpowiedzialnych kobiet oraz hojnych fundatorek. Odbiorca monografii dowiaduje się, w jakich warunkach pracowała księżna Turyngii, jakie pokonywała przeszkody i w jaki sposób kształtowała swoje otoczenie. Walorem książki jest piękny język, przejrzysta architektura treści i umiejętność nawiązywania kontaktu z czytelnikiem.

Biogram

Danuta Künstler-Langner, profesor dr hab., pracownik w Instytucie Literaturoznawstwa na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Specjalizuje się w literaturze i kulturze XVII oraz XVIII wieku. Publikacje z zakresu literatury staropolskiej, teatru, emblematyki i religijnej poezji okresu baroku. Autorka książek: *Idea vanitas, jej tradycje i toposy w poezji polskiego baroku* (1993; 1996), *Człowiek i cierpienie w poezji polskiego baroku* (2000; 2002), *Anioł w poezji baroku. Dzieje postaci w kulturze dawnej Europy* (2007; 2011).

ORCID: 0000-0001-6545-7050